

OPORA PŘEDMĚTU

NEJNOVĚJŠÍ ČESKÉ DĚJINY

Prof. PhDr. Zdeněk Jirásek, CSc.

Opava 2018

1. téma

ZÁKLADNÍ PROBLÉMY A LITERATURA

Nejnovější dějiny představují časový úsek, který je ještě možno zkoumat za použití historických metod, ale který se zároveň nejvíce přibližuje k současnosti. Je tedy přirozené, že nelze nalézt jasnou hranici závěru tohoto dějinného úseku a jeho začátek se rovněž jakýmsi způsobem posouvá po chronologické ose. Je tedy zřejmé, že v okamžicích potřeby chronologického vymezení se do popředí často dostává určité konvenční rozhodnutí.

V tomto případě pojímáme zmíněný chronologický úsek od roku 1938, tedy od dějů spjatých s konáním Mnichovské konference. Výklad zakončujeme na počátku 21. století. Na jedné straně jde tedy o méně než sto let, na druhé straně jde o dějinný úsek s obrovským množstvím událostí. Uvědomme si, že šlo o státní celek, který za tuto dobu měnil nejen svůj hraniční rozsah, ale i vlastní název. Na počátku našeho výkladu šlo o Republiku československou, následovaly Česko – Slovensko, Protektorát Čechy a Morava (a Slovenský štát), Československá republika, Československá socialistická republika, Česká a Slovenská federativní republika, Česká republika.

Nelze přehlédnout ani další specifikum nejnovějších dějin. Spočívá ve skutečnosti, že se mnohé historické události promítají i do života současníků a že paměť jednotlivců buď z přímé konfrontace s názory starších rodinných příslušníků, či dokonce z autopsie danou etapu obsahuje. Problém malých osobních a velkých společenských dějin na tomto místě nabývá na zvláštní důležitosti. Pakliže sledované území a sledovaná společnost se v době svých nejnovějších dějin pohybovaly v turbulentním prostředí změn politických systémů, pak jde o další nepřehlédnutelnou komplikaci.

Obyvatelstvo současné České republiky žilo své soudobé dějiny v prostředí hned několika politických systémů. Od toho se odvíjí i zvolená periodizace daného úseku. Při popisu přímé geneze Mnichovské konference šlo o závěr meziválečné demokratické republiky. Mezi říjnem 1938 – 14./15. březnem 1939 šlo o republiku druhou, stát, jemuž byla vyměřena jen krátká existence a kdy v něm postupně docházelo k implementaci různých autoritativních prvků. Od 15. března 1939 do 8./9. května 1945 jde o dobu nacistické okupace českých zemí a existence Slovenské republiky. Poválečný úsek začíná skončením druhé světové války a trvá do 25. února 1948. Je označován jako třetí republika se svou „omezenou demokracií“. Následuje období komunistického totalitního režimu, které končí v listopadu 1989. I zde se však setkáváme s logicky rozdílnými vývojovými úseky komunistického systému v československých podmínkách. Následuje opět návrat k demokratickým principům výstavby státu, ovšem sledovaný útvar se zároveň rozpadá k 31. prosinci 1992 na dva samostatné celky, z nichž nás prioritně zajímá Česká republika.

Uvážíme-li dopady připomenutých zvrátů do života společnosti, pak není snad překvapením, že i výklad nejnovějších dějin zaznamenal výrazné změny v interpretacích jednotlivých událostí. Zdaleka se do této skutečnosti nepromítlo jen běžné rozšiřování pramenné základny, ale především vlivy mocenské a politické. V rámci komunistického režimu se díky takovýmto omezením setkáváme se třemi ideovými odlišnostmi. Existovala totiž historická literatura k soudobým dějinám, která vycházela v komunistickém Československu, kde podléhala politickým direktivám, cenzuře, či autocenzuře. Zvláště po roce 1969 vznikají ovšem i díla samizdatová, která nebyla těmito hledisky omezována, jejichž autoři však zpravidla patřili mezi

perzekvované skupiny obyvatelstva a přístup k informacím jim byl všestranně komunistickým režimem zamezován. Hojná historická díla vznikala i v prostředí exilovém, a to již od roku 1948. Jejich autoři však žili a pracovali v úplně jiném geopolitickém prostředí a přístup do Československa pro ně byl naprosto zamezen.

Teprve po roce 1989 tyto rozdíly mizí a je vytvořeno svobodné badatelské prostředí. Od těchto souvislostí by nemělo být odhlíženo při práci s literaturou i prameny a při interpretaci zkoumaných jevů.

V jednotlivých kapitolách těchto sylabů je uvedena doporučená základní literatura. Na tomto místě se omezíme pouze na postižení syntetických prací, které úsek nejnovějších dějin nějakým způsobem popisují. První poválečnou syntézou je Přehled československých dějin, 3.díl, zahrnující léta 1918 – 1945. Obecně je nazýván Maketou a byl vytvořen autorským kolektivem v roce 1959. Ať již byly osudu jeho autorů v následující době jakékoli, jde o první marxistickou historickou syntézu, ještě mimořádně zatíženou dogmatickými přístupy 50. let.

Za druhou syntetickou práci považujeme Československou vlastivědu, 2. díl, publikovaný v Praze v roce 1969, která byla za normalizace vyřazena z běžně přístupných knihovnických fondů. Jde o výklad nepochybně zajímavější a věcnější, i ona však jednoznačně představuje dílo marxistické historiografie. Opět vznikla jako kolektivní dílo a soudobé dějiny jsou zde zakončeny pasážemi o únoru 1948.

Za normalizace vyšly dva pokusy o syntézu nejnovějších dějin, oba jsou chronologicky zakončeny léty sedmdesátými či osmdesátými. Máme na mysli práci Viliama Plevzy Historie československé současnosti (Praha 1978) a kolektivní práci K dějinám socialistického Československa (Praha 1986). Obě jsou výrazně ideologizovanými texty.

První polistopadovou syntézu reprezentuje čtyřdílná práce Karla Kaplana, zachycující dějiny Československa od roku 1945 do roku 1969. Původně mělo jít o učebnici, nicméně rozsah uváděných skutečností tento původně zamýšlený účel vysoce překročil. Jde zároveň o první syntézu československých nejnovějších dějin nezatíženou politickým či ideologickým diktátem.

Od 90. let vychází monumentální řada Velké dějiny Zemí koruny české. V letech 2002 – 2007 byly publikovány tři díly zahrnující období 1938 – 1945. Na zpracování dalších dílů se teprve čeká. Poslední syntézu představuje kolektivní dílo Dějiny českých zemí, poprvé vydané v roce 2008, v roce 2018 následovalo jeho druhé doplněné vydání. Přehled nejnovějších dějin je zde podán až do současnosti.

Závěrem konstatujme, že k nejnovějším dějinám existuje široké spektrum pramenů. Mimořádně jsou zde zastoupeny paměti a v posledním čtvrtstoletí i rozsáhlý fundus vzniklý v rámci práce na úseku orální historie.

Literatura

- Přehled československých dějin, Díl III, 1918 – 1945 – Maketa. Praha b. d.
Československá vlastivěda, Díl II, Dějiny – svazek 2. Od roku 1781 do současnosti. Praha 1969.
PLEVZA, Viliam: Historie československé současnosti. Praha 1978.
PEŠA, Václav a kol.: K dějinám socialistického Československa. Praha 1986.
KAPLAN, Karel: Československo v letech 1945 – 1948. 1. část. Praha 1991.
KAPLAN, Karel: Československo v letech 1948 – 1953. 2. část. Praha 1991.

KAPLAN, Karel: Československo v letech 1953 – 1966. 3. část. Praha 1992.

KAPLAN, Karel: Československo v letech 1967 – 1969. 4. část. Praha 1993.

KLIMEK, Antonín: Velké dějiny Zemí koruny české, svazek 14 (1929 – 1938). Praha – Litomyšl 2002.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: Velké dějiny Zemí koruny české, svazek 15 a. Praha – Litomyšl 2006.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: Velké dějiny Zemí koruny české, svazek 15 b. Praha – Litomyšl 2007.

PÁNEK, Jaroslav – TŮMA, Oldřich a kol.: Dějiny Zemí koruny české. 2. dopl. vyd. Praha 2018.

2. téma

MNICHOVSKÁ KATARZE

Československá republika vstupovala do roku 1938 jako stát sice mezinárodně ohrožený, ale i jako celek, který alespoň v úvahách podstatné části svého obyvatelstva nebyl v bezvýhodném postavení. Naopak právě tato stále ještě většinová část občanů pokládala republiku za moderní státní útvar, za vnitřně i mezinárodně zabezpečený zajištěný celek, který má před sebou pozitivní budoucnost.

V čele státu stál vcelku uznávaný prezident, a to i v mezinárodních dimenzích, a silná koaliční konsolidovaná vláda. Již zde se však objevovala určitá podstatná úskalí. Ve vládní koalici chyběla nejsilnější slovenská strana, tedy Hlinkova Slovenská ľudová strana, což byl problém, protože základní tmel státní myšlenky byl tvořen představou o vládnoucím československém národě. O tento koncept však výrazná část slovenských politických a kulturních elit již nejevila pražádný zájem, odvolává se mimo jiné na Hlinkovo a Rázusovo zvolenské vyjádření: „Chceme být národem svobodným, ne osvobozeným!“

V případě druhé nejpočetnější skupiny občanů, totiž u v Československu žijících Němců, došlo rovněž k výrazným posunům. V průběhu roku 1938 se definitivně zhroutily zbytky tzv. německého politického aktivismu a téměř celá politická německá reprezentace v Československu přešla na pozice Henleinovy Sudetoněmecké strany. Někdejší aktivisté opustili definitivně v průběhu března a dubna vládní koalici a na pročeskoslovenských pozicích zůstali fakticky jen němečtí sociální demokraté. Připomeňme, že zastánci komunistických představ netvořili specifickou německou stranu, ale byli členy celostátní Komunistické strany Československa. Henleinova Sudetoněmecká strana pak podle počtu odevzdaných hlasů ve volbách byla dokonce nejsilnějším politickým uskupením a mírná převaha agrárníků byla vytvořena jen díky platné aritmetice volebního systému.

Agrární strana se svými větvemi českou a slovenskou byla tedy nejsilnějším politickým subjektem v Československé republice. Bylo ovšem příznačné, že prezident Edvard Beneš ji pokládal za nejslabší článek vládní koalice. Bylo to důsledkem nejen rozdílných představ o koaličním vládnutí, ale i diferencí v hodnocení zahraničně politické oblasti. Stranou ovšem u prezidenta nezůstaly ani jisté osobní averze k některým tehdejším agrárním celebritám.

Zdánlivě konsolidovaný obraz ČSR poskytoval i pohled na ekonomiku země, na její stabilitu v měnové oblasti apod. I zde však při soustředěnější analýze odhalíme řadu potenciálních problémů. Tahounem ekonomiky se stal především kovoprůmysl, který v těchto okamžicích do určité míry korigoval i význam tradičního spotřebního průmyslu, což mělo ve své podstatě i druhotný regionální dopad, který byl velmi otevřeně zaznamenán již za krize počátku 30. let. „Kovoprůmyslová“ konjunktura byla však prioritně spjata s rychlým rozvojem zbrojního průmyslu a dalších odvětví, participujících rozvojem produkce na válečných přípravách (např. výroba nákladních automobilů, plynových masek atd.). Připomeňme rovněž, že přes konjunkturální vývoj ekonomiky nebylo ani v roce 1938 dosaženo dynamiky nejlepšího období uplynulé dekády, tedy roku 1929.

Československo bylo zdánlivě i skvěle mezinárodně zabezpečeno. Nešlo jen o jeho aktivní činnost v rámci Společnosti národů, tolik formované Benešem, ale i jeho nástupcem na postu ministra zahraničních věcí Kamilem Kroftou, ale především o mezinárodní ukotvení bezpečnosti tohoto státu. Jádro tvořilo blízké provázání na velmocenskou Francii a přes ni i na diplomaticky expandující Velkou Británii, doplněné i z popudu francouzského o smlouvu o

případné pomoci se Sovětským svazem. Dále se československý bezpečnostní systém opíral i o existenci tzv. Malé dohody, v níž bylo Československo nesporným lídrem. Všechny uvedené benefity však měly svá nemalá úskalí. Francie neustále ztrácela velmocenské prerogativy a dostávala se stále zřetelněji do závislosti na britských rozhodnutích. Tím ztrácela možnost podpořit v případě ohrožení své střeoevropské spojence, neboť Británie viděla své zahraničně politické priority v naprosto jiných geopolitických sférách, přičemž prostor střeoevropský měl být územím, z něhož nevzejde válečný konflikt. **Takto volné ruce nacistické Hitlerově Říši jménem vlády Jeho Veličenstva představil již lord Helifax nacistickému vůdci v Obersalzbergu v listopadu 1938, což plně korespondovalo i s prováděnou politikou „usmířování“.**

Pokud jde o eventuální sovětskou podporu, lze připomenout, že její případná účast ve válečném konfliktu byla vázána na stanovisko Francie a z hlediska logistického nebyla prakticky připravena. Navíc zde existovalo reálné nebezpečí jejího potenciálního využití k infiltraci komunistického systému do demokratické republiky. Komplikované byly i vztahy uvnitř Malé dohody, která byla původně zaměřena prioritně proti maďarským a rakouským aspiracím.

Naprosto neuspokojivé mělo Československo vztahy se sousedním Polskem a Maďarskem. Oba státy zastávaly imperativní názor, že k ČSR byla přiřčena území náležející do jejich národního a státního teritoria. Z hlediska vojensko-strategického bylo podstatnou nevýhodou i nacistické obsazení sousedního Rakouska, což i v případě usilovně budovaných, ovšem ještě zdaleka ne dostavěných pevností způsobilo nemalou trhlinu ve vojenské doktríně.

Již od počátku jara 1938 bylo zřejmé, že Henleinova Sudetoněmecká strana se do značné míry pod taktovkou Říše snaží o vyčlenění tzv. sudetského pohraničí z rámce československého státu. O údajném útisku sudetských Němců se propagandisticky podařilo přesvědčit i podstatnou část světové veřejnosti a spor mezi Německem a Československem nebyl většinou chápán v rovině mezinárodní, ale jako důsledek vnitrostátních národnostních tlaků. Představitelé nejsilnějších zemí světa koneckonců takovouto interpretaci přijali a nevezali v úvahu nejpodstatnější rozměr krize směřující k válečnému střetu.

Agresivita nacistické politiky se přitom neustále zvyšovala. Pražská vláda se naopak snažila o jednání, připomeňme několik návrhů prezidenta a vlády na uspořádání česko-německého společenství, přijetí Runcimanovy mise, instrukce bezpečnostním složkám na pohraničních územích apod. K uklidnění přispělo vyhlášení mobilizace několika ročníků a operace československé armády v pohraničí, šlo však o efekt velmi dočasný.

Od počátku září se situace razantně dramatizovala. Po projevu Adolfa Hitlera na sjezdu NSDAP v Norimberku (12. 9. 1938), se pokusili henleinovci získat v Sudetech moc pučem (14. 9. 1938), který byl však potlačen.

Následovala série různých diplomatických jednání, která byla vedena především mezi Brity a Němci (15. 9. ministerský předseda Chamberlain v Berchtesgadenu). Výsledkem byl britský a francouzský tlak na Československo, aby Hitlerem sdělené podmínky na odstoupení pohraničních území byly splněny. Jednadvacátého září 1938 vláda a prezident rozhodli pod tímto tlakem o přijetí berchtesgadenských podmínek. Vzápětí však propukly demonstrace a vláda podala demisi.

Beneš následně jmenoval novou „poloúřednickou“ vládu v čele s generálem Syrovým, zformoval se rovněž základ protikapitulanti opozice v řadách českých politických představitelů. Adolf Hitler své ultimativní podmínky při dalším jednání s Chamberlainem při dalším jednání v Godesbergu ještě vystupňoval. Po informativních nejasných formulacích

Francouzů a Britů vyhlásila československá vláda mobilizaci. Ta proběhla úspěšně, byť k některým problémům došlo u záloh německé a maďarské národnosti. Československo se tedy v této chvíli připravilo k válečnému střetu.

Nastala patová situace. Po určitých deklarativních vyjádřeních amerického prezidenta Roosevelta, italském angažmá v německé režii a iniciativě nacistů došlo k uspořádání mezinárodní konference v Mnichově. Na její jednání ovšem nebyla československá strana vůbec připuštěna. Konference byla uzavřena podpisem dohody Chamberlainem, Daladierem, Mussolinim a Hitlerem. Československo na jejím základě mělo přijmout v podstatě godesberské podmínky. Prezident a politická reprezentace vyjádřili souhlas s jejím přijetím 30. 9. 1938 ráno. Tím se fakticky uzavřely dějiny tzv. první republiky.

Kontrolní otázky

1. Jaké cíle si vytyčilo Německo vůči Československu v roce 1937?
2. Jak se připravovala československá obrana?
3. Jaké programové cíle zastávalo vedení Sudetoněmecké strany?
4. Kdo byl Konrad Henlein?
5. Jak čelil nebezpečí zničení státu E. Beneš?
6. Jaký byl postoj M. Hodži?
7. Jak probíhala jednání velmocí před Mnichovem?
8. Kdo svolal Mnichovskou konferenci.
9. Jaký byl obsah Mnichovské dohody?
10. Kdo Mnichovskou dohodu podepsal?

Literatura

ČELOVSKÝ, Boris: Mnichovská dohoda 1938, Praha 1999.

DRTINA, Prokop: Československo můj osud, sv. 1, kniha 1 – Přes Mnichov do emigrace, Praha 1991.

DEJMEK, Jindřich: Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 – 1992). Vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky. Praha 2002.

DEJMEK, Jindřich: Edvard Beneš – politická biografie českého demokrata. Část 2 – Prezident republiky a vůdce národního odboje (1935 – 1948). Praha 2008.

KURAL, Václav: Češi, Němci a mnichovská křižovatka. (Stručné čtení). Praha 2002.

MARÉS, Antoine: Edard Beneš. Drama mezi Hitlerem a Stalinem, Praha 2016.

NĚMEČEK, Jan (ed.): Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě. – Munich agreement. The way to destruction of democracy in Europa. Sborník příspěvků. Praha 2004.

OLIVOVÁ, Věra: Zápas o Československo (říjen 1937 – září 1938). Praha 1995.

TESAŘ, Jan: Mnichovský komplex čili Příspěvek etologii Čechů. Praha 2000.

TÓTH, Andrej a kol.: Národnostní menšiny v Československu 1918 – 1938. Od státu národního ke státu národnostnímu? Praha 2012.

Přílohy

Text mnichovské dohody

Německo, Spojené království, Francie a Itálie se shodly se zřetelem k dohodě, jíž bylo v podstatě dosaženo **o odstoupení sudetoněmeckého území**, na těchto podmínkách a způsobech tohoto odstoupení a na opatřeních, jež třeba proto učinit, a prohlašují, že podle této dohody je každý jednotlivě odpověden za kroky, které je třeba učinit, aby bylo zajištěno její provedení.

§ 1

Vyklizování započne 1. října.

§ 2

Spojené království, Francie a Itálie se shodují v tom, že vyklizení bude provedeno do 10. října, a to bez ničení jakýchkoli existujících zařízení, a že československá vláda je odpovědna za to, že vyklizení bude provedeno bez poškození uvedených zařízení.

§ 3

Podmínky vyklizení podrobně určí mezinárodní výbor, složený ze zástupců Německa, Spojeného království, Francie, Itálie a Československa.

§ 4

Postupné obsazování převážně německých území německými oddíly započne 1. října. Čtyři územní úseky, označené na přiložené mapě, obsadí německé oddíly v tomto pořadí:

úsek označený I. - 1. a 2. října,

úsek označený II. - 2. a 3. října,

úsek označený III. - 3., 4. a 5. října,

úsek označený IV. - 6. a 7. října.

Výše uvedený mezinárodní výbor bez odkladu vymezí zbývající území převážně německého charakteru a německé oddíly je obsadí do 10. října.

§ 5

Mezinárodní výbor uvedený v § 3 určí území, v nichž se má provést lidové hlasování. Tato území budou až do skončení lidového hlasování obsazena mezinárodními jednotkami. Týž výbor určí způsob, jakým se má lidové hlasování provést, přičemž bude vycházet ze způsobu hlasování v Sársku. Výbor stanoví rovněž den, kdy se lidové hlasování bude konat; tento den nesmí být pozdější než konec listopadu.

§ 6

Konečné vymezení hranic provede mezinárodní výbor. Tento výbor je oprávněn doporučit čtyřem mocnostem - Německu, Spojenému království, Francii a Itálii - v určitých výjimečných případech menší odchylky od přísně etnografického stanovení pásem, jež mají být převedena bez lidového hlasování.

§ 7

Zavede se opční právo pro přesídlení do odstoupených území a pro vystěhování z nich. Opce musí být provedena během šesti měsíců ode dne uzavření této dohody. Německo-československý výbor určí podrobnosti opce, uváží způsob, jak usnadnit výměnu obyvatelstva, a vyjasní základní otázky, které z této výměny vzniknou.

§ 8

Československá vláda propustí ve lhůtě čtyř týdnů ode dne uzavření této dohody sudetské Němce, kteří si toto propuštění přejí, ze svých vojenských a policejních jednotek. V téže lhůtě propustí československá vláda sudetoněmecké vězně, kteří si odpykávají tresty odnětí svobody za politické trestné činy.

Mnichov 29. září 1938

podepsání

Adolf Hitler
Édouard Daladier
Benito Mussolini
Neville Chamberlain

3. téma

DRUHÁ REPUBLIKA

Dějiny druhé republiky, rovněž označované jako pomnichovská republika, se začínají psát jaksi „samovolně“ v okamžicích, kdy se prezident Beneš a další čelní političtí představitelé v Československu rozhodli přistoupit na podmínky vnucené státu Mnichovskou dohodou. Daný útvar, který se ovšem v onom pro něj vyměřeném čase poměrně dramaticky vyvíjel po stránce zásadních státních atributů i vnitřních charakteristik politického systému, či hospodářského a společenského života, v podstatě existoval od 30. září 1938 do 14. března 1939. S jistým zjednodušením lze tento stát označit dobovým názvem Česko – Slovensko.

Pokud se změříme na shrnutí základních rozdílů mezi první a druhou republikou, pak lze jednoznačně říci, že územní ztráty představovaly 41 098 km², kde sídlilo cca 4 879 000 obyvatel. Na odtržených územích zůstalo ovšem cca 1 250 000 Čechů a Slováků, naopak v rámci Česko – Slovenska rezidovalo cca 378 000 Němců a 92 000 Maďarů. Stát ztratil asi 40% svých průmyslových kapacit, přičemž zvláště markantní byly ztráta u sklářského a textilního průmyslu, u těžby uhlí apod. Nová republika disponovala značně narušenou a zpřetrhanou komunikační sítí, především u „páteřních“ železničních tratí šlo o nesmírně citelné poškození. Připomeňme ještě, že tento státní útvar byl vojensky absolutně nehajitelný.

K tíživému koloritu druhé republiky patřili především utečenci z odtržených pohraničních oblastí, zvláště z těch, které připadly Německu a Polsku. Hledala se různá provizorní řešení jejich ubytování a zaměstnávání, včetně vzniku pracovních táborů. Přes nepochybnou výraznou snahu vládních míst, státních úřadů i řady dalších institucí se v tak krátké době podařilo vyřešit tento problém pouze částečně. Přes mnohé ekonomické problémy a prudký nárůst nezaměstnanosti se ale podařilo udržet „sociální mír“, čelit inflačním měnovým tlakům, zabezpečit přebytečný státní rozpočet i rozpočty zemské, udržet mezinárodní obchod, kurzy akcií i využít velké státní investice (počaly se např. budovat dálnice).

Zcela se ovšem zhroutila dosavadní oficiální „československá“ státní idea a spolu s voláním po eliminaci některých atributů demokracie (např. nutnost odstranění partajnictví a nastolení principů spíše autoritativního vládnutí) se základní vizí nového státního útvaru stala linie vyjádřená heslem „Malá, ale naše!“. Ve veřejném mínění se zhusta etablovaly především konzervativní pohledy na minulost, kritika někdejších liberálů (např. Karla Čapka aj.), či odsuzování presidenta Beneše, k němuž ještě před několika dny bylo vzhlíženo jako k všestranně vysoké autoritě.

Vnitropoliticky byl počátek druhé republiky spjat se snahou některých vojenských i politických kruhů přes nezáměr západních velmocí s nacistickým Německem bojovat. Přípravy na provedení zamýšleného puče, v literatuře se hovoří o puči generálském či Zenklově, skončily 4. října 1938 a fakticky nepřekročily mez úvah.

President Beneš na základě nátlaku řady politických činitelů a především, s ohledem na německé, k jeho osobě zcela zamítavé stanovisko, abdikoval, předtím však 4. října 1938 jmenoval druhou Syrového poloúřednickou vládu, ve které byla posílena pozice politické pravice, především agrární strany. Jejím člověkem byl i dr. František Chvalkovský, nový ministr zahraničí.

Paralelně se počaly měnit i principy výstavby státu a jeho politický systém. Dne 6. října 1938 byla uzavřena tzv. žilinská dohoda, a to mezi luďáky, Slovenskou národní stranou a

slovenskými agrárníky. Reprezentace těchto stran se shodly na požadavku poskytnutí okamžité autonomie Slovenské krajině, čemuž neprodleně pražská vláda vyhověla. Následující den byla jmenována první autonomní vláda v čele s dr. Józefem Tisem. Od této chvíle se politický systém v obou částech republiky počal v podstatných ukazatelích vzdalovat, a to i přesto, že ústavně byla potvrzena změna charakteru státu až za několik týdnů. Na Podkarpatské Rusi byla jmenována autonomní vláda 11. října 1938, záhy byla za skandálních okolností rekonstruována, přičemž premiérem se stal dr. Augustin Vološín.

Ústavní instituce byly se zpožděním dotvořeny volbou nového prezidenta – dr. Emila Háchy. Ten jmenoval novou vládu v čele s Rudolfem Beranem. Zároveň parlament schválil v prosinci 1938 tzv. zmocňovací zákony, kterými se fakticky zbavil své zákonodárné moci.

Politický vývoj druhé republiky v českých zemích předznamenal faktický rozpad dosud integrujícího neformálního uskupení Hradu. Činnost Komunistické strany Československa byla nejprve pozastavena, následně byla KSČ rozpuštěna, ovšem aniž by dopadly na její aparát či členstvo jakékoli represe. Politické špičky pak počaly vyjednávat o tzv. zjednodušení politického života i v duchu tehdy módní teze o „demokracii silné ruky“.

Jádrem sjednocovacích snah politické pravice a s jistým zjednodušením pravého středu politického spektra se stali agráři. K nim se připojili Národní sjednocení, živnostníci, lidovci (proti stanovisku svých někdejších lídrů, dr. Jana Šrámka a P. Františka Hály). Tak došlo k vytvoření Strany národní jednoty v čele s R. Beranem. Tato strana přijala vládní odpovědnost. Její vyhraněné pravicové křídlo, zaštitěné především Mladými národními jednotami či tzv. integrálními katolíky, ovšem požadovalo další úpravy, posilující autoritativní rysy politického systému.

Sociální demokraté se stali jádrem Národní strany práce, kam se uchýlila i část národních socialistů a individuálně i někteří členové rozpuštěné KSČ. Předsedou nové strany se stal Antonín Hampl a ta se definovala jako loajální opozice. Beran a Hampl pak byli nejvýznamnějšími politickými činiteli druhé republiky a v duchu prvorepublikových tradic se snažili o korektní spolupráci. Další vývoj politického systému českých zemí byl ovšem řešen radikálním řezem nacistické okupace, takže jeho případné další úpravy zůstávají jen na pozici v podstatě nepodložených hypotéz.

Na Slovensku se vnitropolitické poměry vyvíjely výrazně rozdílně. Hlinkova ľudová strana (s připojeným přídomkem slovenská národní strana) se záhy stala jedinou politickou silou na Slovensku. Ostatní byly buď rozpuštěny, nebo se s ní nuceně sloučily. Mimořádnému postavení se dostalo i Hlinkovým gardám. Přestože uvnitř zmíněné strany bylo nadále několik názorových proudů, lze obecně říci, že nástup k autoritativní formě vlády byl již tehdy na Slovensku jednoznačně nastoupen, některé společenské tendence předznamenávaly i směřování totalitní.

Obdobné procesy registrujeme i na Zakarpatské Ukrajině. Tamější vývoj však byl Praze stále citelně vzdálen a zainteresovanost místního obyvatelstva na politických posunech byla přímo úměrná jeho civilizační úrovni.

I pro druhou republiku měla nesmírný význam zahraniční politika. Ministr Chvalkovský se snažil její směřování opřít o dva pilíře – vztah k Německu a k Velké Británii. Brzy se však tato koncepce ukázala z důvodu nezájmu Londýna (s výjimkou určité finanční podpory) neprůchodnou. Ze čtyř signatářů Mnichovské dohody se pouze Německo nezříkalo naplnit její znění v prioritní garanci státních hranic Česko – Slovenska, ovšem požadovalo při jednáních s Chvalkovským další ústupky (omezení antinacistické emigrace, zrychlení aplikace totalizujících tendencí, protižidovská ustanovení apod.). Praha tak již tehdy počala uplatňovat určitou retardační taktiku, prostor pro takovýto postup se však neustále zmenšoval.

Nepodařilo se ani vyřešit všechny rozpory s bezprostředními sousedy. Polsko realizovalo na Těšínsku jednoznačně protičeský postup. Maďarsko se dožadovalo revize hranic vytvořených v Trianonu. Pražská vláda nechala jednat s Maďary slovenskou autonomní reprezentací. Jednání však byla neúspěšná (šlo o tzv. komárenské rozhovory). Hranice s Maďarskem byla nakonec řešena německo-italskou arbitráží ve Vídni. Maďarsko tak získalo celý jih Slovenska, včetně Košic, a jih Zakarpatské Ukrajiny, včetně Užhorodu a Mukačeva. Přes tyto skutečnosti se však nepodařilo v tak krátkém období hranici dostatečně zaměřit a v jejím prostoru docházelo k častým incidentům.

Stát se počal ovšem hroutit i vnitřně. Část slovenské luďácké reprezentace se počala orientovat na vytvoření samostatného státu za silné podpory Německa (např. Ferdinand Ďurčanský, Vojtech Tuka aj.). I pod režii říšských orgánů sílily protesty Němců v českých zemích. Pražská vláda vyhlásila na Slovensku mimořádný civilní stav (tzv. Homolův puč – 9. 3. 1939). Část politického slovenského vedení uprchla do zahraničí. Do Vídně a posléze do Berlína odcestoval i J. Tiso. Po jednání s A. Hitlerem odtud inicioval vyhlášení Slovenské republiky, což 14. 3. 1939 učinil Sněm slovenskej krajiny. Česko – Slovensko tak přestalo existovat. Na Zakarpatské Ukrajině vypuklo povstání sičovců, které však bylo československou brannou mocí potlačeno.

V odpoledních hodinách 14. března 1939 z Prahy odjížděl prezident Hácha za doprovodu Fratiška Chvalkovského k jednání s Adolfem Hitlerem. Prezident byl podroben obrovskému soustředěnému tlaku a byl donucen k podpisu dokumentu, v němž vložil osud českého národa do rukou vůdce.

Na počátku dne 15. března 1939 se pro tuto chvíli uzavřela etapa vývoje někdejšího československého státu.

Kontrolní otázky

1. Co to byl tzv. Zenklův puč?
2. Jaký byl postup E. Beneše po Mnichovu?
3. Kdo byl Rudolf Beran?
4. Kdo byl Antonín Hampl?
5. Jak se vyvíjel postoj HSĽS?
6. Jak došlo k prosazení autonomie Slovenska?
7. Jak došlo k prosazení autonomie Podkarpatské Rusi?
8. Jaká byla zahraniční politika druhé republiky?
9. Kdo byl E. Hácha?
10. Jaký byl hospodářský a sociální vývoj druhé republiky?

Literatura

ARPAŠ, Róbert: Autonomia: Víťastvo alebo prohra? Vyvrcholenie politického zápasu HSĽS o autonomiu Slovenska. Bratislava 2011.

DEJMEK, Jindřich: Československá diplomacie v době druhé republiky (říjen 1938 – březen 1939), Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica, sv. 48, č. 1. Praha 1998.

GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan: Druhá republika. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Praha 2004

- KLIMEK, Antonín a kol.: Z druhé republiky, sv. 1 a 2. Praha 1993.
 MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol.: Politické strany 1861 – 2004. Praha 2005.
 MASÁŘÍK, Hubert: V proměnách Evropy. Paměti československého diplomata. Praha 2002.
 MASNÝ, Vojtěch: Vzpomínky diplomata. Praha 1997.
 ROKOSKÝ, Jaroslav: Rudolf Beran a jeho doba. Vzestup a pád agrární strany. Praha 2011.
 RYCHLÍK, Jan: Češi a Slováci ve 20. století. Česko-sloveské vztahy 1914 – 1945. Bratislava 1997.
 TOMÁŠEK, David: Deník druhé republiky. Praha 1988.

Přílohy

Vídeňská arbitráž (2. 11. 1938)

Vídeňské arbitráže, řešily územní spory mezi Maďarskem, ČSR a Rumunskem. Arbitrážní rozhodnutí Německa a Itálie v první arbitráži z 12. 11. 1938 se týkalo jižního Slovenska a Podkarpatské Rusi a přiznalo Maďarsku území o rozloze 12 000 km² s 1 mil. obyvatel. (Druhá arbitráž z 30. 8. 1940 řešila maďarsko-rumunský spor o území Sedmihradská, připojené k Rumunsku po 1. světové válce) Platnost arbitráže byla zrušena v roce 1947.

Viedeň 2. novembra 1938.
 Arbitrážne rozhodnutie

Na základe žiadosti, ktorú podali kráľovská maďarská a československá vláda u vlády nemeckej a kráľovskej vlády talianskej, aby arbitrážnym rozhodnutím upravili medzi nimi nevyriešenú otázku území, ktoré majú byť odstúpené Maďarsku, ako aj na základe následne na to medzi zainteresovanými vládami vymenených nót z 30. októbra 1938, sa ríšskonemecký minister zahraničných vecí pán Joachim von Ribbentrop a gróf Galeazzo Ciano, minister zahraničných vecí Jeho Veličenstva kráľa Talianska, cisára Etiópie stretli dnes vo Viedni a v mene svojich vlád, po opätovnom rozhovore s kráľovským maďarským ministrom zahraničných vecí pánom Kolomanom von Kánya a československým ministrom

zahranických vecí pánom Dr. Františkom Chvalkovským, vydali nasledovné arbitrážne rozhodnutie:

1. Územie, ktoré má Československo odstúpiť Maďarsku, je vyznačené na pripojenej mape 1. Vytýčenie hranice priamo na mieste sa prenecháva maďarsko-československému výboru.

2. Vyprázdňovanie Československom územia, určeného na odstúpenie, a jeho obsadzovanie Maďarskom sa začne 5. novembra 1938 a skončí sa do 10. novembra 1938. Jednotlivé etapy vyprázdňovania a obsadzovania, ako aj ich ďalšie modalitty, okamžite stanoví maďarsko-československý výbor.

3. Československá vláda sa postará, aby územie, ktoré odstupuje, zostalo pri vyprázdňovaní v riadnom stave.

4. Jednotlivé otázky, vyplývajúce z odstúpenia území, osobitne otázky štátnej príslušnosti a opcie, bude riešiť maďarsko-československý výbor.

5. Maďarsko-československý výbor sa tiež dohodne na podrobnejších ustanoveniach na ochranu osôb maďarskej národnosti, ktoré ostanú na území Československa, a osôb nemaďarskej národnosti nachádzajúcich sa na odstúpených územiach. Tento výbor sa postará najmä o to, aby maďarská národná skupina v Bratislave získala rovnaké postavenie ako ostatné tamojšie národné skupiny.

6. Ak vzniknú odstúpením územia Maďarsku nevýhody a ťažkosti hospodárskeho alebo dopravno-technického rázu pre územie zostávajúce Československu, urobí kráľovská maďarská vláda všetko, čo je v jej moci, aby takéto nevýhody a ťažkosti v zhode s vládou československou odstránila.

7. V prípade, že pri realizácii tohto arbitrážneho rozhodnutia vzniknú ťažkosti alebo pochybnosti, kráľovská maďarská a československá vláda sa o nich dohodnú priamo. Ak by sa pritom nemohli na niektorej z otázok zhodnúť predložia ju na definitívne rozhodnutie nemeckej a kráľovskej talianskej vláde.

POZNÁMKY JUDR. JAROSLAVA DRÁBKA O JEHO ROZMLUVĚ
S DR. EDVARDEM BENEŠEM (1939, 31. LEDEN), LONDÝN

Hodža - 0

Transfer - souhlasí, děkuji

Žalovat - politické nikdy nelze oddělit
budu úmyslně spojovat.
Žaloval to - nežaloval ono.

Dr. Klouda

Benešovský

Inf. o práci (?):

V Americe žádná akce - ani mezi naše lidi nepůjde.

0 schůze

0 politika   0 o situaci

Pilg...(?) - 1) v osobní věci nebude mít ozvěny v Americe

nebude proti žádné osobní věci

jeho případ byl soudně

vláda

kdyby vláda rehabilitovala, nic proti tomu nemám

nikdy jsem nezasahoval

nemám nic proti rehabilitaci

nemohu nic

z vlastní iniciativy.

Kdyby přišel sám - pokládejme za .....(?)

Skupiny

I. Fousek

II. Nová svoboda (Pacák, doc. Fischer, Syrový) Alletina (?) hol(andský) žurnalista

V evidenci dr. Hromádku, prof. Helfert - svěřit mu více (dopisy došly, dostane zprávy až třel

Památník k 28. 10. 39 Brno

př. Luisová - od Hromádky

Letci - inf. řed. Hájek - Kalla

Peníze - Drtina - Dru. Kloudovi, aby 150 - 200 000 Kč disponoval z účtu B(eneše).

Voják - do kroužku legionář

Radio - syn(ovec) B(enešův)

- Jína - code

Propaganda - doma vybudovat systém Butter. Opočenský (jeho kroužek specialisovat, sh
materiál)

Vše bude vycházet od krize zářijové jak s námi nakládali. Proti nám, kdy nás (?).
zkrachovalo. Č(ěskoslovensko) drželo stř(ední) Evropu. Stát by nemohl existovat. Morava z
Severní a západní (Čechy?) nikoli zpět. 1 400 000.

Slov. - Košice

- větší část Dunaje kolem Brat(tislavy) celkem

- korektury u N[ové] Zámky místně

Podk[arpatská] R[us] - Užhorod, Mukačevo

Praha - nikoli hl město - Nové hl. město u Velehradu

Republika se musí posunout na východ.
Politika od pražské ulice a úzkého češství. Co nejbliže Slovensku, abychom je def(initivně) spoutali. Příliš moc pakáže a nezralí politicky, i vůdcové staří. (Hodža).
Osuský - Washington - vláda žádala.
chargé d affaires, že A(merika) nechce.
Decentralisace správná. Nechci jim brátit (?).
Bude nutno se dohodnouti, co je autonomie.
Rozumná míra v budoucnu.
Budeme pevnější proti Německu.
Blíže Rusku a Slovensku.
Ukrajinská federalisace - sousedi Ruska.
Polsko redukovat na 20 mil. Je největším dnešním evropské situace.
Ukrajinské hnutí manévrovat, aby zůstalo ve Federaci.
Bude do stř(ední) Evropy mluvit Rusko.

Nevěřím dohodu s Polskem, a také s jiným Polskem. Ti nás vždy zradí. To (je) zákon fysický
Tři činitelé: Polsko

Něm(ecko)
Českosl(ovensko)

Dnešní stav výsledkem těchto sil:
Jako Belgie mezi N(ěmeckem) a Fr(ancii).
Stejně my po vyřešení ukrajinského problému.
Samostatná Ukrajina nám málo pomůže.
Definitivně, až budeme sousedi s Ruskem.
To není o slovanství. Geografický zákon.
To já už chtěl za války. Pak nás budou respektovat, jinak ne. Každá dohoda jen vasalství. Proto orientace na západ, jiné nebylo možné. Byli bychom zkrátili (?) i zneuctili (?).
H(itler) nám pomůže k sousedství s R(uskem).
Opatrně, nebýt nástrojem, ať N(ěmecko) a P(olsko) si vyřídí sami.
Zbytečně se neexponovat ani za Ukr(ajince) ani za Poláky vzhledem k Němcům.

Jakékoli pokusy s Poláky proti Němcům marné - zradí. I ti t.zv. čechofilští.
To neznamená s Němci proti P(olákům). Cíl po budoucích katastrofách musí býti, aby v Užhorodu bylo Rusko (nakonec),
Prešov v Rusku. (co nejbliže). Stát se skonsoliduje co do formy. Hranice s Ruskem co nejdelší také vzhledem k Polsku. Zkrátit co nejvíce polskou hranici. (Hranice až za Bardejov). Pak teprve Slováci de(finitivně) do našeho náručí, až je budou zřít bratři z vých(odu). Dosavad oni Rusíny. Nyní Maďaři a Rusíni.
Lisický - zpráva dojde
Heslo Když národ musil 1300 let čekat, aby Slovan se znovu pol(iticky) obrodil, tož nyní se již

nemusi báti, kdyby Hitler cokoli dělal. Z pol(itické) a mez(inárodní) existence vymýtiti nemůže, i když musíme chvíli vasalovat. Národ může ty 3 - 4 léta vyčkat, než vyjde z vasality.

Dovést s humorem věci vzít. Nedat se zlomit. Zlomit již nelze. N(ěmci) nás nezmohou.

Hněvkovskému sdělit: de Lacroixovi - osob(ní) dopis kategoricky vyvrátil - vyžádané ultimátum a

označil za urážce každého, kdo něco takového tvrdí. Útok na osobní čest - článek v République.

Lavergne = Munich, défaite des démocraties

Situace.

Je těžko říci, zda válka už bude nebo ne. Já to nevyklučuji. Se stejnou pravděpodobností očekávám, že to v Anglii odsunou. Mají z války panický strach. Válka však bude, leda že by pokojnou cestou padly diktatury, jak věří Chamberlain. Pak by byly revoluce všude. Snad i Carol. Problém soc(iální) hraje roli dál. Nic neuklidňuje, neřeší. Naprostá nejistota bude trvat. Revoluce, série válek, vše možné. Kdy a jak těžko, to je těžko říci. Není žádné jiné pomoci a politiky než té, co jsem dělal a nepovolím, kdybych měl zůstat psancem do konce života. Buď bude tato politika nebo všeobecný fašism.

Vím, jak vláda má těžké. Nechci je tlačit. Také v A(merice) dám pozor. Nic však nezapřu ze svého a v ničem neustoupím. Tak jako jsme to dělali s Mas(arykem) i jako president.

Jen tato politika nám na konec dá, co stát potřebuje.

Pamatovat, že jsme mezi státy, které každou změnou vyhrájí. Dříve opak.

Jsme, komu bylo ukřivděno. Silná posice.

Hitler(ova) řeč. - Oddech v Anglii. Je to naivní. Nic neodvolal. S It(álií) půjde do války, kolonie, centrální E(vropa) moje. Co chtějí více? Za pár dnů bude postoj kritičtější. Snad padne Bonnet, že chtěl It(álii) povolit. To by ztížilo situaci k válce.

Zbrojení v A(nglii) dost rychle. Přes 400 avionů měs(ičně), do 2 měs(íců) přes 500.

K válce dojde. Nevylučuje letos. Jinak poněhlý rozvrat dem(okracií) i druhých a revoluce. Žádný strach z vítězství Německa. Není možné. Budou moc vyhrávat, ale konec Spoj(ené) St(áty) a Rusko.

SÚA Praha, pzst. Hubert Ripka, sg. 1-1-256-14-1, kart. 50. Originál, rukopis.

Převzato z RATAJ, J. a KLÍMEK, A. a ZUDOVÁ - LEŠKOVÁ, Z. *Z druhé republiky.* Praha, 1993. S. 368 - 375, odtud převzaty i běžné úpravy textu v závorkách. Náčrt mapky byl vypuštěn.

4. téma

OKUPAČNÍ REŽIMY NA ODTRŽENÝCH ÚZEMÍCH

Po Mnichovské konferenci došlo k následnému redukování území československého státu. Jeho území se stalo součástí jiných státních útvarů a různou formou zde byly aplikovány nové mocenské režimy, které lze v této souvislosti a s určitou mírou zjednodušení nazvat režimy okupačními. Jsme si přitom vědomi, že dané označení bylo adekvátní z hlediska zde žijícího českého nebo slovenského obyvatelstva, naopak většina obyvatelstva na těchto územích dominujících národnostních skupin jej v tomto smyslu nereflektovala. Jediným společným rysem těchto území byla skutečnost, že k jejich státní změně došlo ještě v období míru. Za války pak došlo u některých územních celků k další změně státní příslušnosti, ta však již neměla žádnou souvislost s někdejší Čkoslovenskem.

Časově první odtržená území byla přiřčena k nacistické Říši. Stalo se tak ve dnech 1. 10. – 7. 10. 1939, linie tzv. 5. pásma byla zakreslena až k 21. 11. 1939. Část tohoto celku na jihu Moravy byla přiřčena k Východní marce (někdejší Rakousko), část byla přiřčena přímo ke „staré Říši“ (Hlučínsko). Pokud šlo o Hlučínsko, tak podstatnou odlišností od ostatních území byl mechanismus přiznávání státního říšského občanství. Zdejší autochtonní obyvatelstvo, rezidující zde už před rokem 1920, a jejich potomci byli automaticky pokládáni za říšské občany, a to bez ohledu na národnost uvedenou ve starších sčítáních lidu. V ostatních aspektech života obyvatelstva byly vytvořeny naprosto stejné podmínky jako v největší části odtrženého území, kde byla zřízena tzv. Sudetská župa.

Nová říšská župa měla své centrum v Liberci. Zde sídlil i její župní vedoucí, kterým byl jmenován Konrad Henlein. Ihned zde byly aplikovány říšské zákony. Její někdejší čkoslovenští poslanci za Henleinovu sudetoněmeckou stranu byli převedeni do Říšského sněmu, a jejich původní strana splynula s NSDAP. Na území Župy proběhly i specifické volby. Poprvé byla zavedena jednotná kandidátka, kdy obyvatelstvo vyslovovalo souhlas s novými poměry. Přes atmosféru strachu a nátlaku došlo k výraznému nesouhlasu u českého obyvatelstva, především v jeho nově vzniklých „jazykových ostrovech“. Nové mocenské struktury v řadě případů pak volební výsledky zfalšovaly. Německé obyvatelstvo naopak ve své většině prožívalo stav obrovské euforie.

Na nových německých územích byla zahájena ihned perzekuce proti některým skupinám obyvatelstva. Zatýkáni byly mnozí Němci známí svým protinacistickým a protifašistickým postojem či svou aktivní lojalitou k někdejšímu Československu. Mnozí z nich byly následně internovány v koncentračních táborech. Tvrdá perzekuce ihned dále dopadla na zbývající židovské obyvatelstvo. To se zde stalo i terčem nacistického pogromu, známého jako „křišťálová noc“. Zbytky židovského obyvatelstva se následně staly obětmi holokaustu.

České obyvatelstvo se ocitlo v postavení dočasně trpěné národnostní menšiny, respektive v mnoha ohledech v postavení občanů druhé kategorie. Téměř ihned byly likvidovány všechny české spolky a byl zabaven jejich majetek. Výjimku tvořily pouze hasičské jednoty. I na ně byl ovšem vytvářen nátlak, aby přešly na tzv. německé velení. Na těchto územích přestalo existovat české střední školství. Majetek středních škol byl ještě před zábohem alespoň zčásti evakuován do českého vnitrozemí. Následovala i postupná redukce českých měšťanek a posléze i obecních škol, byla zavedena povinná výuka němčiny ve vysoké týdenní dotaci a posléze se i některé předměty učily výlučně v německém jazyce. Česká národnostní skupina se po celou dobu říšské správy ocitla pod mimořádnou pozorností německých policejních složek. Došlo i ke konfiskaci některých českých majetkových podstat v soukromém vlastnictví.

České obyvatelstvo trvale rezidující na říšském území pobíralo ovšem stejné příděly zboží jako zdejší Němci. Přestože i pro Čechy zde platil branný zákon, nebyly do armády v Sudetské župě povolávání z důvodu potenciální nespolehlivosti. České obyvatelstvo sice mohlo žádat o přidělení říšského občanství, to bylo však naprosto okrajovým jevem. Většina byla tedy v postavení tzv. chráněnců Říše, nebo vystupovala jako občané Česko – Slovenska, či následně Protektorátu Čechy a Morava. K možnému přiznání takového státního občanství bylo většinou přistupováno poměrně benevolentně.

U českého obyvatelstva lze dokumentovat i účast na protinacistickém odboji (např. Obrana Slezska). U německého obyvatelstva šlo o jev naprosto výjimečný, byť podle některých německých výzkumů byla účast sudetských Němců na odboji ve srovnání s ostatními částmi Říše údajně nejvyšší.

Pokud jde o hospodářský vývoj k Německu připojených územích, pak i zde došlo k rychlému začleňování zdejší ekonomiky do velkoněmeckého prostoru. Ihned byla zavedena říšská marka měněná zdejšímu obyvatelstvu v mírně nevýhodném kurzu za československé koruny. Aplikován byl i německý přidělový systém. Mnohé české majetky byly převzaty německou správou, židovské majetky byly arizovány. Následoval poměrně rychlý průnik říšskoněmeckých koncernů a bank. Ekonomika se rychle militarizovala a od podzimu 1939 se zde plně aplikovaly veškeré hospodářské trendy spjaté s vedenou válkou.

Konec říšské správy v Sudetech přinesl až příchod sovětské a americké armády v dubnu a květnu 1945.

Další území získalo Polsko, šlo o Těšínsko a o menší území v prostoru Oravy a Spiše. Na Těšínsku nová polská správa představovala ostře protičesky orientovaný okupační režim, což vyvolalo několik uprchlických vln z tohoto území (poslední zaznamenáváme o Vánocích 1938). Zavedení polského zlotého sice vytvořilo finančně jednotlý prostor s Polskem, ekonomické problémy, které provázely polskou vládu na tomto teritoriu, byly ovšem velmi závažné a nedařilo se je v krátkém čase prostředky, které mělo Polsko k dispozici, zvládnout.

Na územích získaných Polskem na úkor Slovenské krajiny byla sice zavedena polská administrativa, ale vzhledem ke geografickým podmínkám i charakteru osídlení se vztah obyvatelstva k nové skutečnosti projevoval se značným zpožděním.

Po porážce Polska bylo Těšínsko správně přičleněno k Landratu Katovice. Okamžitě následovala aplikace protizidovských opatření a následovala likvidace zdejšího židovského obyvatelstva. Vůči českému obyvatelstvu bylo postupováno obdobně jako v Sudetech.

Naopak na polské obyvatelstvo byl soustředěn cílený perzekuční tlak. Používání polštiny na veřejných místech bylo zakázáno, nacisté se orientovali na totální likvidaci polské inteligence. Na Těšínsku byla zahájena rozsáhlá poněmčovací akce, tzv. Volkslista, kde bylo obyvatelstvo nuceno přihlásit se k německému národu. Ti, kdo většinou pod silným nátlakem podepsali, byli zařazeni do jedné ze čtyř kategorií – 1. kategorie obdržela německou příslušnost ihned, 4. kategorie na ni čekala neomezeně dlouhou dobu. Těšínsko se pod československou správou vrátilo až na konci druhé světové války.

Na Oravě a Spiši od září 1939 operovala vedle německé i slovenská armáda. Část sporných území byla následně předána pod slovenskou kompetenci. V roce 1945 se o vymezení hranice v tomto prostoru znovu jednalo a byl přijat princip obnovy předmnichovského stavu.

První vídeňskou arbitráží získalo jih Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny Maďarsko. K tomu se po 16. 3. 1939 připojil i zbytek někdejší Podkarpatské Rusi. Byla zde nastolena maďarská správa, především vůči slovenskému obyvatelstvu byl zahájen maďarizační tlak. Maďarsko

rovně odlišně interpretovalo kategorii Žid. Zde šlo totiž nikoli o rasu, ale o příslušnost k náboženské obci. To se však změnilo po nastolení režimu Ference Szálasiho. Podkarpatská Rus nebyla již nikdy de facto k Československu připojena, neboť od roku 1944 zde byl instalován sovětský správní a mocenský systém. Hranice mezi Slovenskem a Maďarskem se v roce 1945 vrátily do předmnichovské podoby.

O vývoji v Protektorátě a ve Slovenském státě bude pojednáno samostatně.

Kontrolní otázky

1. Jak byla vytvořena a koncipována Sudetská župa?
2. Jak bylo odtrženo Hlučínsko?
3. Jak proběhl polský zábor?
4. Jak se po říjnu 1939 do května 1945 vyvíjelo Těšínsko?
5. Jak se vyvíjela po říjnu 1938 odtržená území Oravy a Spíše?
6. Jaký byl vývoj po listopadu 1938 do května 1945 Maďarskem odtržených území na Slovensku?
7. Jaký byl vývoj Podkarpatské Rusi 1938 – 1945?
8. Jaké bylo postavení Čechů na odtržených územích?
9. Jaké bylo postavení Slováků na odtržených územích.
10. Jaký byl ekonomický a sociální vývoj na odtržených územích v letech 1938 – 1945?

Literatura

KURAL, Václav – RADVANOVSKÝ, Zdeněk (red.): Sudety pod hákovým křížem, Ústí nad Labem 2002.

BENDA, Jan: Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938 – 1939. Migrace z okupovaného pohraničí ve druhé republice. Praha 2013.

BIMAN, Stanislav – MALÍŘ, Jiří: Kariéra učitele tělocviku. Ústí nad Labem 1983.

BORÁK, Mečislav: Druhá fáze delimitace hranic mezi Československem a Polskem na Těšínsku v listopadu 1938 (výběr dokumentů). Časopis Slezského zemského muzea, serie B, roč. 49 (2000), č. 1.

BORÁK, Mečislav: Obrana Podkarpatské Rusi v letech 1938 – 1939. In: Vznik ČSR a Podkarpatská Rus. Praha 1999.

BRANDES, Detlef: Die Sudetendeutschen im Kriesenjahr 1939. Mnichov 2008.

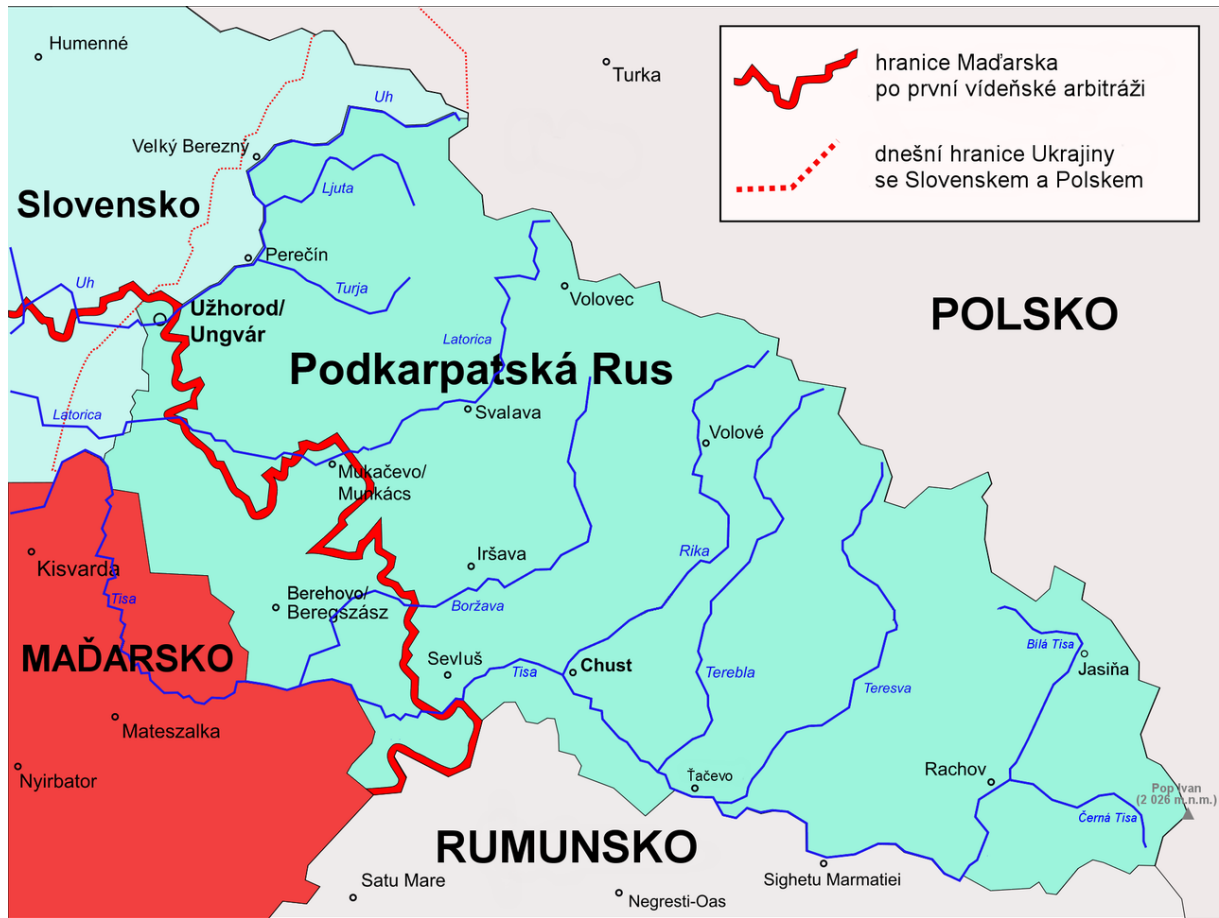
GEBEL, Ralf: „Heim ins Reich!“ Konrad Henlein und der Reichsgau Sudetenland (1938 – 1945). Mnichov 1999.

GLETTER, M. a kol.: Nacionálno – socialistický systém vlády. Říšská župa Sudety. Protektorát Čechy a Morava. Slovensko. Bratislava 2002.

KVAČEK Robert: Historie jednoho roku. Praha 1967.

ŽÁČEK, Rudolf: Zábor Těšínska v říjnu 1938 a problematika jeho evakuace. Časopis Slezského zemského muzea, série B, roč. 37 (1998), č. 1.

Přílohy

Srovnání geografie a demografie první Československé a druhé Česko-Slovenské republiky

první Československá republika

druhá Česko-Slovenská republika

rozloha (v km²)

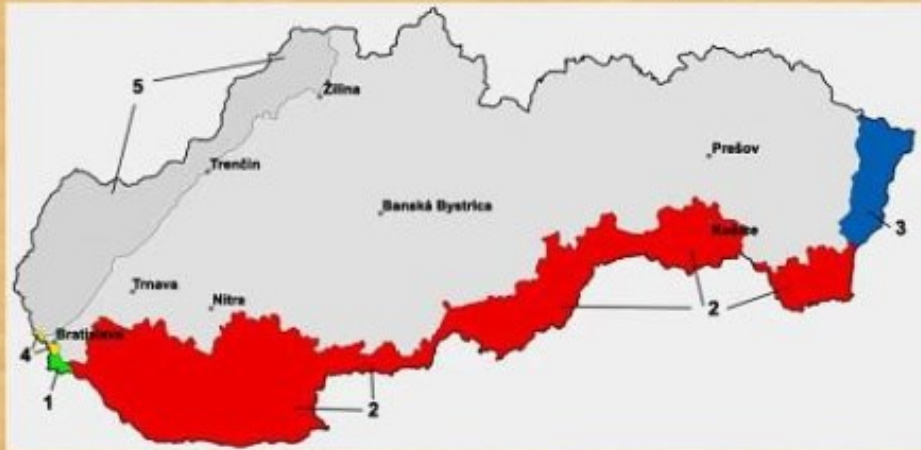
140 508	celkem	98 912
53 062	česká	33 441
26 808	moravskoslezská	16 921
49 021	slovenská	38 456
12 617	podkarpatská	11 094

obyvatelstvo (v tisících)

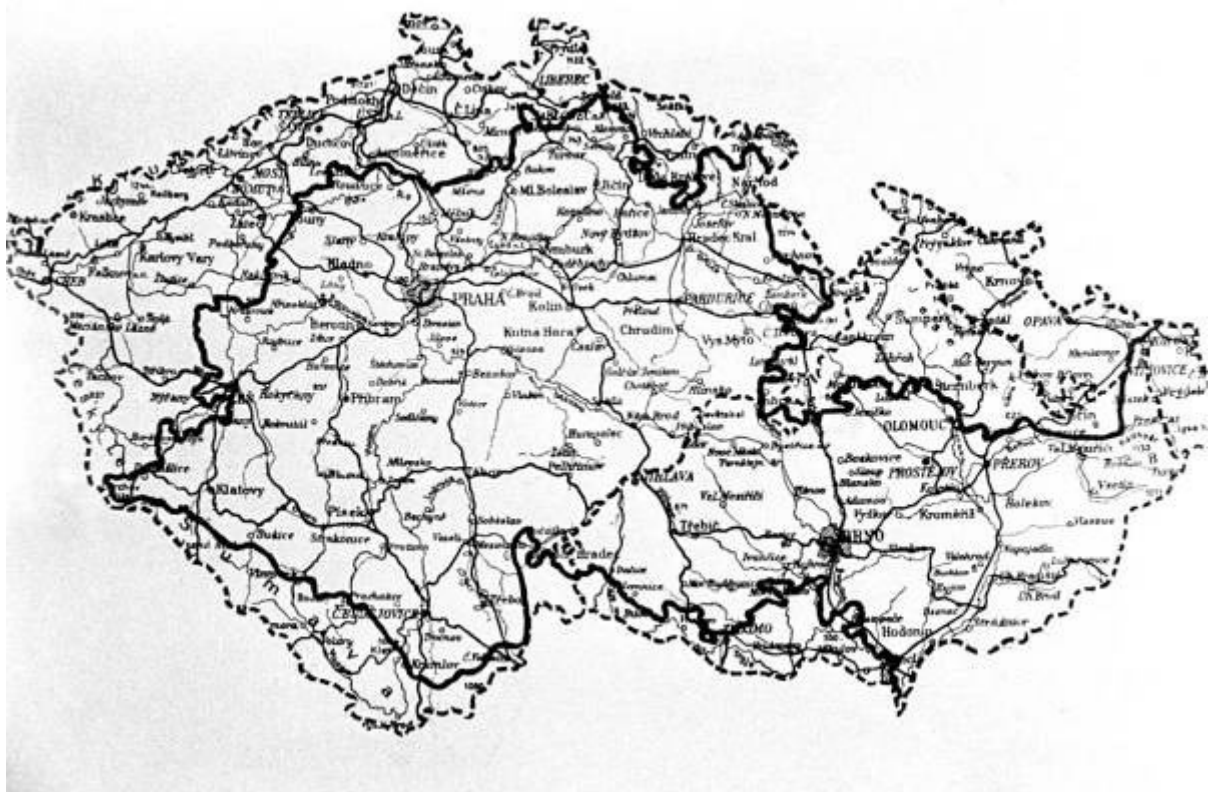
14 480	celkem	9807
9689	československá národnost	8527
3232	německá národnost	378
692	maďarská národnost	100
549	ukrajinská národnost	512
187	židovská národnost	126
82	polská národnost	4

Maďarský zábor

- 2.11.1938 ukončena I. vídeňská arbitráž o maďarsko-československé hranici
- 5.–10. listopadu 1938 musí ČSR odstoupit Maďarsku část území jižního a východního Slovenska a jihozápadní část Podkarpatské Rusi - celkem 11 927 km² s více než miliónem maďarských obyvatel...

1 - jižní část Bratislavského předmostí, 2 - tzv. Jižní Slovensko, 3 - část východního Slovenska kolem Stakčína a Sobranceů, 4 - Devín a Petržalka, 5 - německá zóna, zřízená „Ochrannou smlouvou“ (Schutzvertrag) 23. března 1939

5. téma

SLOVENSKÝ ŠTÁT

Na základě pokynu J. Tisa z Berlína svolal předseda Martin Sokol Sněm slovenské krajiny, který 14. 3. 1939 krátce po poledni vyhlásil samostatnost Slovenska. Předsedou slovenské vlády se stal J. Tiso, který se do Bratislavy vrátil z Berlína. Následně byl zvolen prezidentem tohoto nového státního útvaru. Jeho podoba byla dotvořena přijetím ústavy 26. 10. 1939. Prezident, zvolený 26. 10., jmenoval novou vládu v čele s Vojtěchem Tukou, která byla vystřídána poslední vládou Slovenské republiky v čele s dr. Štefanem Tisou (5. 9. 1944 – 4. 4. 1945). Nejvyšším zákonodárným sborem byl po celou dobu existence tohoto státu Sněm. Na základě jmenování byla vytvářena i tzv. Státní rada, která propojovala moc státní se stranickou strukturou jediné existující politické strany – Hlinkovy ľudové strany.

Vnitropolitické poměry byly charakterizovány jako tzv. klerofašismus. Již samotná ústava byla koncipována na základě ducha tzv. sociálních encyklik a vyhroceného slovenského nacionalismu. Přes vnějškově korporativní a totalizující fasádu šlo však v některých směrech spíše o autoritativní formu vlády. To lze doložit především na skutečnostech, že jediná státostrana nebyla útvarem vnitřně zcela konzistentním a jednotlivé znesvářené frakce často prezentovaly poměrně rozdílná stanoviska. Tisova skupina představovala jakýsi střed, Sidorova skupina měla dokonce i určité vazby na slovenský odboj, skupiny V. Tukey a A. Macha měly blízko k nacistickým idejím, lidé kolem dr. Čarnogurského akcentovali solidaritní korporativismus, F. Ďurčanský měl blízko ke gardistickému extrémismu a populismu, a to i přesto, že povinné členství v Hlinkových gardách bylo politickou reprezentací odmítnuto atd. Řevnivost jednotlivých proudů překlenul autoritativně až Adolf Hitler v rámci salcburských rozhovorů v roce 1940, kdy určil základní mocenský triumvirát Tiso – Tuka – Mach.

Slovenská republika byla jednoznačně vazalem nacistického Německa. Tomuto stavu odpovídala i tzv. Ochraná smlouva z března 1939, deklarující že domácí i zahraniční politika Slovenska bude činěna v souladu s německou koncepcí. Dále byly na Slovensku zřízeny podél jeho hranic německé vojenské základny, a Němci měli uvnitř státního útvaru naprosto osobité postavení. Jejich vůdcem se stal Karmazín.

V září 1939 nejen, že Slovensko umožnilo nástup říšské branné moci k napadení Polska, ale tohoto válečného tažení se aktivně zúčastnilo. Ještě předtím byla Slovenská republika diplomaticky uznána některými neutrálními státy, ovšem rovněž i v průběhu roku 1939 Sovětským svazem. Po připojení se k Paktu tří 24. 11. 1940 následně vyhlásila válku i Velké Británii a Spojeným státům.

Od roku 1941 vyhlásila rovněž válku Sovětskému svazu, kam na bojiště vyslala vlastní armádu. Dodejme ovšem i to, že mnozí její příslušníci přeběhli na sovětskou stranu. Nejznámější je přechod jednotky vedené kpt. Jánem Náleprou. Přes široký společenský konsenzus postupně mezi slovenskými občany narůstala nespokojenost, celý režim se pak přinejmenším od roku 1942 nacházel ve stále silící krizi.

To se projevilo i v národní ekonomice, a to přes nepopíratelně úspěšný rozvoj, potencovaný i vřazením do německého válečného velkoprostorového hospodářství. I do té doby poměrně vysoká životní úroveň byla snižována. S nechutí nezanedbatelná část společnosti hleděla s despektem na silící proněmeckou hospodářskou politiku. Dokonce i část vlády počala bránit stále se zvyšující německé kapitálové expanzi. Slovenský stát přistoupil i k provedení pozemkové reformy.

Výrazný přesun kapitálu byl spjat i s tzv. arizací. Slovensko o své iniciativě přijímalo protižidovské zákony na rasovém principu již od roku 1939. V září 1941 byl uzákoněn tzv. Židovský kodex, slovenská varianta nacistických Norimberských zákonů. Židům tak byl konfiskován jejich majetek, byli internováni v koncentračních táborech. Následoval transport slovenských Židů do nacistických vyhlazovacích zákonů. Zde nalezlo smrt cca 58 000 bývalých židovských československých občanů ze Slovenska.

I na Slovensku existoval ovšem protifašistický a protinacistický odboj. Tak jako i jinde, lze i tady hovořit o dvou ideových proudech – nekomunistickém a komunistickém. Domácí odbojové hnutí bylo doprovázeno i účastí na zahraničním odboji. Máme-li stručně charakterizovat nejprve zahraniční protinacistické angažmá, pak konstatujeme, že řada Slováků se účastnila politického i vojenského československého zahraničního odboje. O něm pojednáváme ale na jiném místě. Ne-československé, tedy specificky slovenské zahraniční odbojové hnutí existovalo rovněž, nicméně v průběhu války byl jeho vliv zcela eliminován (M. Hodža, P. Prídavok, Š. Osuský aj.).

Pokud šlo o domácí odboj, pak je třeba zdůraznit, že na Slovensku existovaly naprosto rozdílné podmínky pro jeho rozvoj, než v českých zemích. Jeho počátky jsou spjaty např. se sítími spolupracujícími s českou Obranou národa na zajišťování útěků do zahraničí. Podstatnější i formální rozšíření přinesl až rok 1940, kdy se ústřední postavou slovenského odboje stal dr. Ján Lichner, bývalý slovenský agrárník, který byl nucen následně uprchnout do Londýna. Zpravodajské spojení s Benešovou skupinou bylo navázáno přes vývozní společnosti Demec a Kotva, celostátní působnost získala rozsáhlá odbojová skupina Flóra, která se však následně rozptýlila. Čechoslovakisticky orientovanou odbojovou linií reprezentoval především dr. Vavro Šrobár, jehož napojení na Londýn posléze zprostředkoval i vojenský emisář kpt. Krátký. Podstatnou bázi počali od roku 1943 tvořit především bývalí slovenští agrárníci.

Samostatnou kapitolu tvořily slovenské odbojové armádní kruhy, tzv. Vojenské ústředí. Do jeho čela se postavil ppk., posléze gen. Ján Golián. V tomto prostředí se od počátku roku 1944 počalo připravovat vojenské vystoupení proti Němcům. O případném vojenském převratu ovšem uvažovali i někteří slovenští důstojníci kolem ministerstva obrany, včetně samotného ministra gen. Ferdinanda Čatloše.

Kromě tohoto se formovala i ilegální Komunistická strana Slovenska, která byla sice předmětem perzekucí a sledování, ale zároveň až do vstupu SSSR do války respektovala třídní teze Kominterny. Prostorův komunistické ilegality a od roku 1941 i odboje dospělo ke koncepci propagující vznik sovětského Slovenska. Reminiscence zmíněného postoje nesly ještě některé úvahy dr. Gustava Husáka z roku 1944.

Určitý přelom v navázání kontaktů mezi oběma větvemi antifašistické domácí rezistence přineslo až koncem roku 1943 uzavření tzv. Vánoční dohody. Někdejší agrárníci a představitelé 5. ilegálního vedení komunistů v ní stanovili, že budou připravovat národní povstání a že zakládají jako vrcholný politický orgán Slovenskou národní radu (SNR). K Vánoční dohodě se připojili i sociální demokraté a představitelé někdejší Národní strany. Posléze si k ní našel cestu i V. Šrobár a především SNR akceptovaly i armádní kruhy, které se následně staly páteří Slovenského národního povstání.

Na Slovensku se ovšem rozvíjelo i partyzánské hnutí, které spadalo pod autoritu sovětské zpravodajské centrály v Kyjevě. Jeho činnost nakonec uspíšila německou okupaci Slovenska.

Ta byla zahájena 29. srpna 1944. Část slovenské armády vystoupila proti ľudáckému režimu a proti německým okupačním vojenským složkám. Povstalecké orgány se sice deklarovaly jako

nositelé veškeré moci na Slovensku, zároveň se však přihlásily i k československému odboji a československému státu.

S výjimkou Titových partyzánů se podařilo slovenským povstalcům vytvořit největší osvobozené území v okupované Evropě. Fakticky ovládli celé střední Slovensko. Přesto, že Slovenské národní povstání bylo vojensky poraženo, mělo obrovský vojenský i politický význam.

Bratislavská klerofašistická vláda nedokázala přes masivní podporu nacistických okupantů ovládnout celé území státu. Režim žil již v jakési agónii a především již nešlo o „vazalský“ stát, ale o přímou okupaci německou armádou. Od konce roku 1944 paralelně byl zaznamenáván postup sovětské armády, v jejichž sestavách postupovala Slovenskem i československá zahraniční armáda vznikající od roku 1941 v SSSR. Slovensko se tak na mnoha místech za velmi tuhých bojů dostávalo postupně pod správu obnovovaného československého státu.

Kontrolní otázky

1. Jak byla vyhlášena samostatná Slovenská republika?
2. Jak se měnila v letech 1939 – 1945 HSLS?
3. Jaké bylo postavení židovského obyvatelstva?
4. Jaké byly počátky protinacistického odboje na Slovensku?
5. Jaká byla účast Slovenska na druhé světové válce?
6. Jaká byla zahraniční politika Slovenského štátu?
7. Jak se zde projevovala dominance Nacistického Německa?
8. Jak je možno charakterizovat slovenský odboj v letech 1942 jaro 1944.
9. Jak se připravovalo, vypuklo a probíhalo Slovenské národní povstání?
10. Jaký byl ekonomický a sociální vývoj Slovenského štátu?

Literatura

- BARTLOVÁ, A. a kol.: Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945. Martin 2006.
- BYSTRICKÝ, Valerian: Od autonomie ke vzniku Slovenského štátu. Výběr zo študií. Bratislava 2008.
- BYSTRICKÝ, Valerian a kol.: Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko – Slovenska. Bratislava 2010.
- DEÁK, Ladislav: Hra o Slovensko. Slovensko v politike Maďarska a Polska v rokoch 1933 – 1939. Bratislava 1992.
- ĎURICA, Milan Stanislav: Jozef Tiso 1887 – 1947. Životopisný profil. Bratislava 2006.
- JABLONICKÝ, Jozef: Z ilegality do povstania. Bratislava 1968.
- KAMENEC, Ivan: Slovenský štát. Bratislava 1991.
- LACKO, Martin – TESÁREK, Pavel: 1. východomošlimský pluk SS na Slovensku (október 1944 – február 1945). Trnava 2006.
- MEDVEDSKÝ, Matej: Kauza Inrich Sucký. Spravodajské eso Slovenského štátu, Bratislava 2007.
- Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu. Bratislava 1992.

Přílohy

Nariadenie zo dňa 9. septembra 1941 o právnom postavení Židov
„Židovský kódex“, ktorý v 270 paragrafoch ustanovil na Slovensku osobitný právny režim
občanov židovského vierovyznania, ktorí tak stratili občianske práva.

198/1941 Sl.z.

Nariadenie

**zo dňa 9. septembra 1941
o právnom postavení Židov.**

Vláda Slovenskej republiky podľa § 1 zákona č. 210/1940 Sl.z. nariaďuje:
VŠEOBECNÉ USTANOVENIA.

Vymedzenie pojmu.

§ 1.

(1) Za Žida podľa tohto nariadenia sa bez ohľadu na pohlavie pokladá:

- a) kto pochádza najmenej od troch podľa rasy židovských starých rodičov;
- b) židovský miešanec, ktorý pochádza od dvoch podľa rasy židovských starých rodičov [§ 2, písm. a)], ak

1. dňa 20. apríla 1939 bol alebo po tomto dni sa stal príslušníkom izraelitského (židovského) vyznania,

2. po 20. apríli 1939 vstúpil do manželstva so Židom [písm. a)],

3. pochádza z manželstva so Židom [písm. a)], uzavretého po 20. apríli 1939,

4. pochádza z nemanželského styku so Židom [písm. a)] a narodil sa ako nemanželské dieťa po 20. februári 1940.

(2) Za židovského starého rodiča podľa rasy v smysle ustanovení tohto nariadenia má sa pokladať ten, kto patril k izraelitskému (židovskému) vyznaniu.

§ 2.

Za židovského miešanca podľa tohto nariadenia sa pokladá:

a) kto pochádza od dvoch podľa rasy židovských starých rodičov (§ 1, ods. 2), ak sa podľa § 1, písm. b) nepokladá za Žida,

b) kto pochádza od jedného podľa rasy židovského starého rodiča (§ 1, ods. 2).

§ 3.

(1) Pokračujúce, poľažne na pokračovanie príslušné úrady, súdy a orgány verejnoprávnych korporácií a ustanovizní majú v prípadoch, v ktorých je to pre ich rozhodnutie (opatrenie a pod.) nevyhnutne potrebné, žiadať od strany potvrdenie o tom, že nie je Žid, poľažne židovský miešanec.

(2) Úrady, súdy a orgány (ods. 1), nemajú žiadať potvrdenie podľa ods. 1 v prípade, ak je im z predložených dokladov alebo ináč známe, že strana nie je Žid, poľažne židovský miešanec.

(3) Potvrdenia podľa ods. 1 vydávajú obecné (obvodné) notárske úrady - v Bratislave Štátny matričný úrad - príslušné podľa bydliska.

(4) Pre osoby, ktoré nemajú na území Slovenskej republiky bydlisko, vydáva potvrdenie (ods. 1) Štátny matričný úrad v Bratislave.

(5) V pochybných prípadoch, či je niekto Žid, židovský miešanec, alebo nie, rozhoduje Ministerstvo vnútra. O rozhodnutie môže žiadať tak strana, ako aj úrad, súd alebo orgán verejnoprávnej korporácie, poťažne ustanovizne.

(6) Matričné výťahy potrebné pre vydanie potvrdenia podľa ods. 1, výslovne na ten cieľ vydané a ako také označené, nepodliehajú kolkom ani poplatkom. Výšku odmeny, ktorú sú oprávnení vyberať cirkevní matrikári za tieto výťahy, určí minister vnútra vyhláškou.

§ 4.

Za židovské združenie podľa tohto nariadenia treba považovať:

a) verejnú obchodnú spoločnosť, ak aspoň polovica spoločníkov sú Židia (židovské združenia) a súčasne ak aspoň polovica účasti na zisku spoločnosti patrí Židom (židovským združeniam),

b) komanditnú spoločnosť, ak aspoň polovica komanditistov a aspoň polovica verejných spoločníkov sú Židia (židovské združenia), alebo ak aspoň polovica účasti na zisku spoločnosti patrí Židom (židovským združeniam),

c) účastinnú spoločnosť alebo družstvo, ak viac ako jedna štvrtina členov správnej rady sú Židia, alebo ak aspoň polovica základnej istiny patrí Židom (židovským združeniam); pritom sa neberie zreteľ na členov správnej rady, ktorí sú cudzincami a majú stále bydlisko v cudzozemsku,

d) spoločnosť s obmedzeným ručením, ak aspoň jedna štvrtina jednatel'ov sú Židia, alebo ak aspoň polovica kmeňového kapitálu patrí Židom (židovským združeniam),

e) ťažiarstvo, ak štvrtina členov správy sú Židia, alebo ak aspoň polovica kuksov patrí Židom (židovským združeniam),

f) právnu osobu (spolok, základina, fond a pod.) alebo iný súbor osôb alebo majetku, ktorých cieľom je napomáhať židovské záujmy, alebo ktorých aspoň polovica členov sú Židia (židovské združenia), ak len nejde o útvary zriadené na základe osobitných právnych predpisov.

§ 5.

Židovskú alebo nežidovskú povahu združenia (§ 4) určuje v pochybných prípadoch Ústredný hospodársky úrad.

ČASŤ PRVÁ.

Osobné postavenie.

HLAVA I.

Evidencia.

§ 6.

(1) Obecne (obvodne) notárske úrady - v Bratislave Policajné riaditeľstvo - vedú evidenciu Židov, ktorí majú bydlisko v obvode ich pôsobnosti.

(2) Policajné riaditeľstvo v Bratislave vedie evidenciu aj tých Židov, ktorí sa zdržujú na území Slovenskej republiky, avšak na tomto území nemajú bydlisko.

(3) Na základe evidencií podľa ods. 1 a 2 vedie Ministerstvo vnútra ústrednú evidenciu.

(4) Židia sú povinní hlásiť dáta a ich zmeny, potrebné pre evidencie podľa ods. 1 a 2.

(5) Podrobnosti o vedení evidencií a ohlasovacej povinnosti (ods. 4) určí Ministerstvo vnútra.

§ 7.

Kto vedome nesplní ohlasovaciu povinnosť podľa § 6, potresce sa za priestupok okresným (štátnym policajným) úradom peňažným trestom od Ks 100.- do Ks 10.000.-, ktorý sa má v prípade nevyožiteľnosti premeniť na zatvorenie od 1 dňa do 15 dní.

HLAVA II.

Označenie.

§ 8.

(1) Židia sú povinní nosiť židovské označenie. Podrobnosti o tvare označenia a o spôsobe jeho nosenia, ako aj všeobecné výnimky po dohode s rezortne príslušným ministrom určí minister vnútra vyhláškou v Úradných novinách.

(2) Iné označenia v súvislosti s menom (priezviskom) alebo firmou Žida (židovského združenia) môže určiť rezortne príslušný minister.

(3) Kto nenosí, poťažne nepoužíva označenia podľa ods. 1 alebo 2 potresce sa za priestupok okresným (štátnym policajným) úradom peňažným trestom od Ks 100 do Ks 10.000, ktorý sa má v prípade nevyožiteľnosti premeniť na zatvorenie od 1 dňa do 15 dní.

HLAVA III.

Obmedzenia ohľadom manželstva a mimomanželského pohlavného styku.

§ 9.

(1) Zakazuje sa uzavrieť manželstvo medzi Židom (Židovkou) a Nežidovkou (Nežidom) a medzi Židom (Židovkou) a židovskou miešankou (miešancom) [§ 2].

(2) Kto vedome uzavrie manželstvo proti zákazu v ods. 1, potresce sa pre prečin väzením do 3 rokov a stratou úradu a práva volebného.

§ 10.

Vedomý mimomanželský pohlavný styk medzi Židom (Židovkou) a Nežidovkou (Nežidom) sa tresce ako prečin väzením do 5 rokov.

§ 11.

Trestné pokračovanie pre trestné činy podľa §§ 9 a 10 patrí do pôsobnosti krajských súdov.

HLAVA IV.

Vylúčenie z volebného práva a z verejnoprávnych funkcií.

§ 12.

(1) Židia nemajú volebné právo a nie sú voliteľní do Snemu Slovenskej republiky ani do orgánov verejnoprávnych korporácií.

(2) Žid nemôže byť ustanovený za funkcionára štátu a verejnoprávnych korporácií a ustanovizní vôbec.

(3) Ustanovenia ods. 1 a 2 platia aj o židovských miešancoch (§ 2) a o nežidovských manželoch Židov, avšak len nakoľko ide o pasívne volebné právo.

§ 13.

(1) Žid nemôže byť členom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, registrovaných strán národných skupín, ani členom Hlinkovej gardy, Hlinkovej mládeže, Freiwillige Schutzstaffel a Deutsche Jugend.

(2) Funkcionárom strán poľažne dôstojníkom alebo poddôstojníkom organizácií uvedených v ods. 1 nemôže byť ani židovský miešanec (§ 2) ani nežidovský manžel Žida.

§ 14.

(1) Žid nesmie byť ustanovený za znalca, odhadcu, tlmočníka, sudcu laika, konkurzného správcu, vnúteného správcu v súdnom alebo inom pokračovaní, za poručníka, opatrovníka, výmúc ustanovenie za poručníka a opatrovníka pre poručenca alebo opatrovanca-Žida.

(2) Ustanovenia ods. 1 platia aj pre židovských miešancov, uvedených v § 2, písm. a).

HLAVA V.

Nespôsobilosť k verejným službám.

§ 15.

(1) Žid nesmie byť zamestnaný v službách štátu, taktiež v službách verejnoprávných korporácií a verejných ustanovizní vôbec, počítajúc do toho aj nositeľov verejnoprávneho poistenia, a to ani ich alebo nimi spravovaných alebo dotovaných ústavov, podnikov, fondov a zariadení, výmúc židovských kultúrnych, kultových a sociálne-zdravotných ustanovizní ako aj Ústredne Židov.

(2) Ustanovenia ods. 1 platia aj o židovských miešancoch, uvedených v § 2, písm. a). Dôstojníkom a poddôstojníkom brannej moci alebo žandárstva nemôže byť ani židovský miešanec uvedený v § 2, písm. b).

(3) Ustanovenie ods. 1 platí aj o nežidovských manželoch Židov.

HLAVA VI.

Nespôsobilosť vykonávať niektoré slobodné povolania.

Diel prvý.

Nespôsobilosť k verejnému notárstvu, advokácií a civilnému inžinierstvu.

§ 16.

(1) Žid nemôže byť:

a) verejným notárom (verejnnonotárskym osnovníkom),

b) advokátom (advokátskym osnovníkom),

c) civilným inžinierom.

(2) Ustanovenie ods. 1 písm. a) a b) platí aj o židovských miešancoch, uvedených v § 2, písm. a).

(3) Ustanovenie ods. 1, písm. a) platí aj o nežidovských manželoch Židov.

§ 17.

(1) Prečinu sa dopúšťa a potresce sa príslušným okresným súdom väzením do 3 mesiacov a peňažným trestom od 1000.- do 5000.- Ks:

a) kto, súc podľa § 16 vylúčený z výkonu svojho povolania, v ňom pokračuje,
b) kto v tomto povolaní zamestnáva alebo umožňuje zamestnať osobu z tohto povolania vylúčenú,

c) kto akýmkoľvek spôsobom priamo alebo nepriamo umožňuje osobe, vylúčenej podľa § 16 z povolania, pokračovať v povolání, z ktorého je vylúčená.

(2) Člen verejnonotárskej alebo advokátskej komory, ako aj člen príslušnej záujmovej organizácie inžinierskej, ktorý sa previnil proti ustanoveniam ods. 1, písm. b) a c), stráca právo vykonávať svoje povolanie a vymaže sa zo soznamu príslušnej komory (organizácie).

(3) Podmienečný odklad výkonu trestu je vylúčený.

Diel druhý.

Nespôsobilosť k výkonu lekárskej a zverolekárskej praxe.

§ 18.

(1) Židia nemôžu vykonávať lekársku a zverolekársku prax.

(2) Ustanovenie ods. 1, nakoľko ide o lekársku prax, sa vzťahuje aj na židovských miešancov, uvedených v § 2, písm. a).

§ 19.

(1) Priestupku sa dopúšťa a tresce sa okresným (štátnym policajným) úradom peňažným trestom od 500.- Ks do 50.000 Ks, ktorý v prípade nevyožiteľnosti sa má premeniť na zatvorenie od 5 dní do 30 dní:

a) kto súc podľa § 18 vylúčený z výkonu lekárskej, poľažne zverolekárskej praxe, ju vykonáva,

b) kto vo výkone lekárskej, poľažne zverolekárskej praxe zamestnáva alebo umožňuje zamestnávať osobu z jej výkonu vylúčenú,

c) kto akýmkoľvek spôsobom priamo alebo nepriamo umožňuje pokračovať vo výkone lekárskej praxe osobe z nej vylúčenej.

(2) Podmienečný odklad výkonu trestu je vylúčený.

Diel tretí.

Nespôsobilosť k výkonu na lekárnickú prax a k právam na lekárne.

§ 20.

(1) Žid nemôže vykonávať lekárnickú prax.

(2) Žid nesmie byť majiteľom (spolujemajiteľom) alebo koncesionárom (spolukoncesionárom) verejnej lekárne s právom reálnym, radikovaným alebo osobným.

(3) Ustanovenia ods. 1 platia aj o židovských miešancoch, uvedených v § 2, písm. a).

§ 21.

(1) Priestupku sa dopúšťa a tresce sa okresným (štátnym policajným) úradom peňažným trestom od 1000 do 100.000 Ks, ktorý v prípade nevyožiteľnosti má sa premeniť na zatvorenie od 10 dní do 60 dní:

a) kto, súc podľa § 20 vylúčený z výkonu svojho povolania, v ňom

pokračuje,

b) kto v tomto povolani zamestnáva alebo umožnuje zamestnávať osobu z neho vylúčenú,
c) kto akýmkoľvek spôsobom priamo alebo nepriamo umožnuje osobe vylúčenej podľa § 20, pokračovať v povolani, z ktorého je vylúčená.

(2) Podmienečný odklad výkonu trestu je vylúčený.

HLAVA VII.

Pracovná povinnosť a obmedzenie slobody osobnej, domovej a listového tajomstva.

Diel prvý.

Pracovná povinnosť.

§ 22.

(1) Židia vo veku od 16 do 60 rokov, ak nekonajú práce podľa § 38 branného zákona, sú povinní konať práce, ktoré im prikáže Ministerstvo vnútra.

(2) Pre osoby uvedené v ods. 1 pracovnú príležitosť obstaráva, poťažne prácu organizuje a pracovné podmienky určuje Ministerstvo vnútra.

(3) Ustanovenia ods. 1 neplatia pre Židov, ktorí majú povolenie podľa § 43, ods. 1, poťažne ktorí podľa § 258, ods. 2 môžu zostať v doterajšom zamestnaní, ako aj pre Židov, na ktorých sa vzťahujú ustanovenia § 256, pokiaľ príslušné povolenie alebo výnimka platí.

§ 23.

Prácami, vykonávanými podľa § 22, sa nezakladá pracovný (služobný) pomer a osoby ich vykonávajúce nepodliehajú verejnoprávnemu poisteniu.

§ 24.

Kto neposlúchne príkaz (§ 22) nastúpiť do práce, taktiež ten, kto prikázanú prácu nekoná, alebo ju vykonáva nedbale, alebo ju bez súhlasu Ministerstva vnútra zanechá, potresce sa pre priestupok okresným (štátnym policajným) úradom peňažným trestom od 100.- do 10.000.- Ks, ktorý sa má v prípade nevykonalnosti premeniť na zatvorenie od 1 dňa do 15 dní.

Diel druhý.

Osobné a domové prehliadky.

§ 25.

Štátne bezpečnostné orgány môžu kedykoľvek previesť u Židov osobnú prehliadku, a to aj bez písomného príkazu úradu alebo súdu.

§ 26.

(1) Štátne bezpečnostné orgány môžu kedykoľvek previesť u Židov a u židovských združení domovú prehliadku, a to aj bez písomného rozkazu úradu alebo súdu. Inak platia ustanovenia dielu II. zákona č. 293/1920 Sb.z. a n.

(2) Ustanovenie ods. 1 sa vzťahuje aj na podniky (závody) a iné miestnosti Židov a židovských združení.

Diel tretí.

Obmedzenie listového tajomstva.

§ 27.

(1) Žid (židovské združenie) ako odosielateľ akejkoľvek poštovej zásielky (listy, balíky a pod.) vo vnútrozemskom styku je povinný uviesť na nej svoju presnú adresu a ľahko zbadateľné označenie (židovskú hviezdu).

(2) Kto poruší ustanovenie ods. 1, sa potresce okresným (štátnym policajným) úradom pre priestupok peňažným trestom od Ks 100.- do Ks 10.000.-, ktorý sa má v prípade nevyožiteľnosti premeniť na zatvorenie od 1 dňa do 15 dní.

Diel štvrtý.

Obmedzenie ohľadom bydliska.

§ 28.

(1) Ústredný hospodársky úrad môže po dohode s Ministerstvom vnútra Židom uložiť povinnosť vysťahovať sa z určitej obce (mesta), pritom môže uložiť súčasne povinnosť nastáť sa do určitej obce (mesta).

(2) Ústredný hospodársky úrad môže po dohode s Ministerstvom vnútra určiť obvody okresných úradov, prípadne jednotlivé obce (mestá), do ktorých sa Židia nesmú prisťahovať.

(3) Ústredný hospodársky úrad môže uložiť Židom povinnosť vysťahovať sa z určitej časti obce (mesta) a pritom môže súčasne uložiť povinnosť nastáť sa do určitej jej časti, a to všeobecne alebo v jednotlivých prípadoch.

§ 29.

(1) Ministerstvo vnútra a jemu podriadené úrady verejnej správy vnútornej môžu pre Židov obmedziť alebo im zakázať pobyt v určitých obciach (mestách) alebo v určitých ich častiach (námestiach, uliciach, parkoch, kúpaliskách a pod.), ako aj obmedziť alebo zakázať návštevu určitých podnikov (kúpeľov, hostincov, kaviarní, výstav a pod.).

(2) Prestúpenie obmedzení alebo zákazov, vydaných podľa ods. 1, potrescú okresné (štátne policajné) úrady peňažným trestom od 100 do 10.000 Ks, ktorý v prípade nevyožiteľnosti sa má premeniť na zatvorenie od 1 dňa do 15 dní.

HLAVA VIII.

Obmedzenie spolkového a shromažďovacieho práva, ako aj tlačovej

slobody.

Diel prvý.

Spolkové právo a Ústredňa Židov.

§ 30.

(1) Zakazuje sa zriaďovať židovské spolky alebo židovské organizácie [§ 4, písm. f)] okrem židovských náboženských obcí.

(2) Kto poruší ustanovenie ods. 1, potresce sa okresným (štátnym policajným) úradom peňažným trestom od 500 Ks do 50.000 Ks, ktorý sa má v prípade nevyožiteľnosti premeniť na zatvorenie od 5 dní do 30 dní.

§ 31.

- (1) Jedinou organizáciou Židov, žijúcich na území Slovenskej republiky, výlučne povolanou zastupovať ich kolektívne záujmy, je Ústredňa Židov so sídlom v Bratislave.
- (2) Ústredňa Židov je verejnoprávnou záujmovou korporáciou; jej povinnými členmi sú všetky osoby, ktoré sa podľa § 1 pokladajú za Židov.
- (3) Ústredňa Židov podlieha len dozoru Ústredného hospodárskeho úradu; jeho príkazy a úpravy sú pre ňu záväzné.

§ 32.

Podrobnosti, najmä o vnútornej organizácii, o orgánoch Ústredne Židov a o právach a povinnostiach jej členov, taktiež o dozore (§ 31, ods. 3), určuje Ústredný hospodársky úrad.

Diel druhý.

Shromažďovacie právo.

§ 33.

Židia nesmú usporiadať verejné shromaždenia alebo sprievody a nesmú sa zúčastniť na iných verejných shromaždeniach.

Diel tretí.

Obmedzenie tlačovej slobody a vydávania literárnych a iných umeleckých produktov.

§ 34.

- (1) Žid nesmie byť vydavateľom, redaktorom (zodpovedným redaktorom), ani prispievateľom nijakého časopisu okrem prípadného časopisu vydávaného Ústredňou Židov.
- (2) Židia (židovské združenia) nesmú mať nijaký ani periodický ani neperiodický časopis. Časopis slúžiaci ich záujmom, nesmie vydávať ani nik iný.
- (3) Ustanovenia ods. 1 a 2 platia aj o židovských miešancoch, uvedených v § 2, písm. a).
- (4) Kto poruší ustanovenie ods. 1 až 3, potresce sa okresným (štátnym policajným) úradom pre priestupok peňažným trestom od 100 Ks do 10.000 Ks, ktorý sa má v prípade nevyožiteľnosti premeniť na zatvorenie od 1 dňa do 15 dní.

§ 35.

- (1) Na území Slovenskej republiky nemožno vydať tlačou ani inak rozmnožiť, poľažne dať do obehu (predvádzať) duchovný (vedecký, literárny, hudobný, výtvarný a pod.) produkt Žida, a to ani pod cudzím (krycím) menom. Týmto sa nevyklučuje použitie uvedených produktov na vedecké ciele.
- (2) Zákaz podľa ods. 1 platí aj o duchovných produktoch židovských miešancov, uvedených v § 2, písm. a).
- (3) Kto vedome poruší ustanovenie ods. 1 a 2, potresce sa okresným (štátnym policajným) úradom pre priestupok peňažným trestom od 500 Ks do 50.000 Ks, ktorý v prípade nevyožiteľnosti sa má premeniť na zatvorenie od 5 dní do 30 dní.

HLAVA IX.

Obmedzenia vo veciach kultu a vzdelania.

Diel prvý.

Kultové budovy.

§ 36.

- (1) Príslušníci izraelitského (židovského) vyznania a židovské náboženské obce môžu svoje kultové úkony vykonávať len v budovách, z vonkajšieho vzhľadu ktorých nie je zjavné, že ide o budovy, určené pre náboženské úkony.
- (2) Židovské synagogy a modlitebne musia byť upravené podľa ods. 1 do 1. júla 1942; inak prejdú uvedeným dňom na základe rozhodnutia okresného (mestského notárskeho) úradu do vlastníctva štátu. Podrobnosti o úprave vydá minister vnútra.

Diel druhý.

Zákaz rituálnych porážok.

§ 37.

- (1) Židovské rituálne porážky akéhokoľvek dobytká a zvieractva, ako aj výsek, predaj a akéhokoľvek danie do konzumu alebo použitie mäsa a mäsitých výrobkov pochádzajúcich z rituálnych porážok, sa zakazuje.
- (2) Nezachovanie ustanovení ods. 1 trescú okresné (štátne policajné) úrady ako priestupok peňažným trestom od Ks 100.- do Ks 10.000.-, ktorý sa má v prípade nevyožiteľnosti premeniť na zatvorenie od 1 dňa do 15 dní. V prípade opakovania tresce sa priestupok zatvorením od 2 do 30 dní.

Diel tretí.

Obmedzenia ohľadom vzdelania.

§ 38.

- (1) Židia sa vylučujú z akéhokoľvek štúdia na všetkých školách a učebných ústavoch okrem škôl ľudových a okrem kurzov osobitne pre nich zriadených.
- (2) Židia, či už ako jednotlivci, náboženské obce alebo korporácie a ustanovizne, nemôžu si zriadiť nijakú školu alebo učebný ústav - okrem škôl ľudových - a vzdelanie, ktoré podávajú tieto školy alebo učebné ústavy, nemôžu nadobúdať ani súkromným vyučovaním.
- (3) Vysvedčenia Židov zo škôl a učebných ústavov, vydané v cudzine, nemožno nostrifikovať.

§ 39.

- (1) Židia v školopovinnom veku - okrem tých, ktorí sú príslušníkmi štátom uznaných kresťanských cirkví - môžu svoju školskú povinnosť plniť iba v osobitných ľudových školách alebo triedach, ktoré k tomuto cieľu určí Ministerstvo školstva a národnej osvety.
- (2) Osobný a vecný náklad ľudových škôl (tried) uvedených v ods. 1 sú povinné hradiť príslušné židovské náboženské obce. Podrobnosti určí Ministerstvo školstva a národnej osvety.

§ 40.

Cieľom preškolenia Židov možno pre nich zriadiť osobitné kurzy, ktorých náklady hradí Ústredňa Židov.

HLAVA X.

Obmedzenia ohľadom zamestnávania.

Diel prvý.

Pomocnice v židovských domácnostiach.

§ 41.

- (1) V židovských domácnostiach nemožno zamestnávať pomocnice v domácnosti - Nežidovky.
- (2) Za židovskú sa považuje domácnosť, v ktorej väčšina členov sú Židia.
- (3) Za pomocnice v domácnosti sa považujú aj posluhovačky, vychovávateľky a pod., a to aj vtedy, ak nebývajú v domácnosti alebo v byte zamestnávateľa.

§ 42.

Porušenie ustanovení § 41 trescú ok resné (štátne policajné) úrady ako priestupok peňažným trestom od Ks 500.- do Ks 50.000.-, ktorý sa má v prípade nevyožiteľnosti premeniť na zatvorenie od 5 dní do 30 dní.

Diel druhý.

Zamestnávanie.

§ 43.

- (1) Zamestnávať Žida v hocakom služobnom, pracovnom alebo učebnom pomere možno len po udelení povolenia (ods. 3).
- (2) Ustanovenie ods. 1 vzťahuje sa aj na zamestnávanie - úplatné aj bezplatné - židovských rodinných príslušníkov, zamestnávaných Židmi; povolenie podľa ods. 1 netreba v prípadoch, kde zamestnávateľom je štát, jeho podniky, ústavy, fondy atď. alebo na prípady, kde štátne úrady (orgány) prikážu Žida do práce podľa nariadenia s mocou zákona č. 129/1940 Sl.z.
- (3) Povolenie podľa ods. 1 udeľuje (predlžuje) Ústredný hospodársky úrad. Udelené (predĺžené) povolenie môže tento úrad kedykoľvek odňať.

§ 44.

- (1) Žiadosť o pracovné povolenie podľa § 43 je povinný podať zamestnávateľ, v prípade § 46, ods. 2 však zamestnanec.
- (2) Žiadosť o predĺženie pracovného povolenia treba podať najneskôr 30. dňa pred uplynutím jeho platnosti; až do vybavenia tejto žiadosti môže Žid zostať v doterajšom zamestnaní.

§ 45.

Služobná, pracovná alebo učebná smluva uzavretá so Židom, pre ktorého bolo udelené (predĺžené) pracovné povolenie, je platná len, nakoľko neodporuje podmienkam udeleného (predĺženého) povolenia.

§ 46.

(1) Povolenie zamestnávať Žida udeli sa len určitej osobe (zamestnávateľovi), pre určité zamestnanie alebo určitý podnik (závod), pre určitého Žida (zamestnanca), na určitý čas, a možno ho viazať podmienkami tak pre zamestnávateľa ako aj pre zamestnanca.

(2) Židovskému zamestnancovi, ktorý podľa povahy svojej práce často mení pracovné miesto (nádenník, robotník, pomocnica v domácnosti a pod.), možno udeliť pracovné povolenie pre určitý druh zamestnania na určitý čas. Toto povolenie možno tiež viazať podmienkami ako pre zamestnávateľa, tak aj pre zamestnanca. Takéhoto zamestnanca počas trvania jeho pracovného pomeru možno zamestnávať bez ďalšieho povolenia.

§ 47.

(1) V prípade zamietnutia žiadosti o pracovné povolenie, ako aj v prípade jeho odňatia alebo zamietnutia žiadosti o jeho predĺženie a v prípade oneskoreného podania žiadosti (§ 258, ods. 1) je zamestnávateľ povinný služobný, pracovný alebo učebný pomer hneď zrušiť so šesť - , poťažne dvojtýždňovou výpovednou lehotou, podľa toho, či ide o zamestnancov vo vyšších službách alebo o zamestnancov iných. Ak má zamestnanec na základe služobnej smluvy okrem pevného služného (platu) nárok na odbytné alebo iné odmeny, pod týmto titulom zachováva sa mu nárok najviac na trojmesačné pevné služné (plat).

(2) Židovskí zamestnanci, prepustení zo služobného (pracovného alebo učebného) pomeru vzhľadom na ustanovenia §§ 43 až 46, nemajú nárok na zaopatrovacie (penzijné) prípadne iné požitky, ak by im prislúchali okrem riadnych nárokov podľa zákona č. 26/1929 Sb.z. a n., podľa zákona č. 221/1924 Sb.z. a n. a právnych predpisov tieto zákony meniacich a doplňujúcich. Ak prepustený židovský zamestnanec prispieval na osobitnú zaopatrovaciu (penzijnú) alebo inú obdobnú základňu alebo fond u zamestnávateľa, vrátia sa mu ním zaplatené príspevky s 5% úrokmí. Túto výplatu možno vykonať aj v splátkach, najneskoršie však do 1 roku odo dňa prepustenia.

§ 48.

Porušenie ustanovení §§ 43 až 47 trespí ako priestupok okresné (štátne policajné) úrady peňažným trestom od Ks 1000.- do Ks 100.000.- alebo zatvorením od 10 dní do 60 dní. V prípade nevyožiteľnosti má sa peňažný trest premeniť na zatvorenie od 10 dní do 60 dní.

HLAVA XI.

Zastupovanie a zákaz intervencií.

§ 49.

(1) Advokát môže zastupovať Žida len v prípadoch, v ktorých je zastúpenie advokátom podľa právnych predpisov povinné, alebo v prípadoch, kde pokračujúci úrad alebo súd uzná to za potrebné a to uloží. Inak v pokračovaní pred úradmi, súdmi a orgánmi verejnoprávnych korporácií a ustanovizní môže byť zmocnencom Žida len Žid.

(2) Ustanovenie ods. 1 vzťahuje sa aj na verejného notára, ktorý má oprávnenie zastupovať stránku pred okresným súdom podľa § 8 vládneho nariadenia č. 63/1939 Sl.z.

(3) Zmocnencom Žida podľa ods. 1 môže byť len svojprávny Žid, ktorý je k zmocniteľovi v pomere príbuzenského vzostupnej alebo zostupnej vetvi, v manželskom alebo súrodeneckom. Okrem toho môže byť zmocnencom majiteľa podniku aj obchodný zmocnenec - Žid (§§ 37 a 43 obch. zák.) vo veciach týkajúcich sa prevádzky podniku.

§ 50.

(1) Kto vedome poruší ustanovenia § 49, potresce sa pre prečin krajským súdom väzením do dvoch rokov a peňažným trestom do 10.000 Ks, ktorý v prípade nevykonalnosti sa premení na náhradný trest väzenia do troch mesiacov.

(2) Nežid, ktorý bez zmocnenia sa obráti na úrad, súd alebo orgán verejnoprávnej korporácie, inštitúcie (intervencia) cieľom hájenia práva alebo záujmu Žida, potresce sa pre prečin krajským súdom väzením do päť rokov a peňažným trestom do 10.000 Ks, ktorý sa v prípade nevykonalnosti premení na náhradný trest väzenia do 3 mesiacov.

(3) Podmienečný odklad výkonu trestu uvedeného v ods. 1 a 2 je vylúčený.

HLAVA XII.

Iné obmedzenia.

§ 51.

Židia nemôžu nadobudnúť oprávnenie držať alebo nosiť zbrane.

§ 52.

Židia nemôžu nadobudnúť oprávnenie loviť ryby.

§ 53.

Žid nemôže riadiť slovenské motorové vozidlo (§§ 1 a 12 zák. č. 81/1935 Sb.z. a n.), ani obdržať povolenie na jeho riadenie.

§ 54.

(1) Spôsob cestovania Židov na štátnych železničiach, ako aj iných verejných hromadných dopravných prostriedkoch upraví minister dopravy a verejných prác vyhláškou v Úradných novinách.

(2) Minister vnútra sa splnomocňuje zaviesť pre Židov iné obmedzenia ohľadom cestovania, a to vyhláškou v Úradných novinách, v ktorej môže určiť pre nezachovanie týchto obmedzení peňažné tresty do 5.000 Ks, ktoré sa majú v prípade nevykonalnosti premeniť na zatvorenie do 15 dní.

§ 55.

(1) Židom a židovským združeniam, ako aj členovi takej domácnosti, v ktorej je aspoň jeden Žid, nemožno udeliť koncesiu na držbu rádioprijímača alebo na držbu rádiovysielača.

(2) Ustanovenie ods. 1 platí aj o nežidovských manželoch Židov.

§ 56.

(1) Cestovné pasy, preukazy na spôsob cestovných pasov a dočasné cestovné pasy možno vydať Židom len so svolením Ministerstva vnútra (Ústredne štátnej bezpečnosti), a to s platnosťou najviac na 1 rok.

(2) Ustanovenie ods. 1 platí aj o nežidovských manželoch Židov.

ČASŤ DRUHÁ.

Majetkové postavenie.

HLAVA I.

Obmedzenie v nadobúdaní vecných práv a živnostenských oprávnení.

§ 57.

Židia a židovské združenia nemôžu nadobúdať vlastnícke a iné vecné práva k nehnuteľnostiam, okrem prípadu dedenia.

§ 58.

Židia a židovské združenia nemôžu preberať ako aj znovuzriaďovať priemyselné, obchodné alebo živnostenské podniky, získať účasť na takýchto nových podnikoch a nadobúdať alebo preberať živnostenské oprávnenie.

HLAVA II.

Obmedzenie voľnosti nakladať s majetkom.

§ 59.

(1) K platnosti právnych úkonov, ktorých predmetom je prevod, zánik, zmena alebo obmedzenie vlastníckeho alebo iného práva Židov, nežidovských manželov Židov, ako aj židovských združení k hnutelným alebo nehnuteľným veciam a právam, ktorých riadna (obecná) hodnota prevyšuje sumu Ks 500, treba písomné povolenie Ústredného hospodárskeho úradu. Túto sumu môže Ústredný hospodársky úrad zvýšiť alebo znížiť vyhláškou v Úradných novinách. Ak ide o živý a mŕtvy inventár, používaný k prevádzke poľnohospodárstva, písomné povolenie dáva a sumu 500 Ks ohľadom tohto inventára zvyšuje, poťažne snižuje Štátny pozemkový úrad.

(2) Ustanovenia ods. 1 sa nevzťahujú na úkony cudzích štátnych príslušníkov, ktorí nemajú v tuzemsku bydlisko, na nájom miestností v obytných domoch, na prevody hotových peňazí, na prevody tovarov pri obvyklom vykonávaní výrobnéj, obchodnej alebo inej živnostenskej činnosti, na právne úkony pri činnosti poľnohospodárskej a na zaistenie poľnohospodárskych prevádzkových úverov, nakoľko nepresahujú rámec riadneho hospodárenia, a na prípady prevodu poľnohospodárskych nehnuteľností podľa § 150, ods. 1 tohto nariadenia a podľa § 26 zákona č. 46/1940 Sl.z.

(3) Nakladanie (dispozícia) podľa ods. 1 s hospodárskymi podnikmi (závodmi), ich majetkovými súčiastkami a príslušenstvom sa zakazuje; na toto nakladanie sa vzťahujú ustanovenia §§ 167 až 190.

(4) Zákaz uvedený v ods. 3 sa nevzťahuje na nakladanie (dispozíciu) s hospodárskymi podnikmi (závodmi), ich majetkovými súčiastkami, príslušenstvom nežidovských manželov Židov. Zákaz, uvedený v ods. 3, sa nevzťahuje ani na nakladanie s účastinami, závodnými podielmi a kuksami; nakladať s týmito možno bez ohľadu na ich hodnotu s povolením komisie, zriadenej pri Slovenskej národnej banke podľa vládneho nariadenia č. 113/1939

Sl.z., ktorej členom pri povoleniach podľa tohto odseku je aj zástupca Ústredného hospodárskeho úradu. Povolenie možno vydať len so súhlasom zástupcu Ústredného hospodárskeho úradu.

§ 60.

(1) Ústredný hospodársky úrad je povinný vyberať za povolenie podľa § 59, ods. 1 a 4 v prospech Fondu pre podporu vyst'ahovalectva Židov (§ 215) dávku vo výške 20% riadnej (obecnej) hodnoty predmetu právneho úkonu, a to na ťarchu osôb (sdrúžení) uvedených v § 59, ods. 1. Tejto dávke nepodliehajú povolenia podľa § 59, ods. 4, ak ide o povolenia pre Židov (židovské sdrúženia), ktorí sú cudzími štátnymi príslušníkmi a nemajú v tuzemsku bydlisko (sídlo). Ak je však predmetom povolenia vklad alebo výmaz hypotekárneho záložného práva, alebo ak sa nakladanie koná na základe úradného (súdneho) rozhodnutia, môže Ústredný hospodársky úrad upustiť od vyberania dávky. Vykonateľné rozhodnutie Ústredného hospodárskeho úradu o vyrubení dávky podľa tohto odseku je exekučným titulom podľa § 90, ods. 2 vládneho nariadenia č. 8/1928 Sb.z. a n. V prípadoch podľa § 59, ods. 1, posledná veta - túto dávku vyberá Štátny pozemkový úrad v prospech Fondu pre pozemkovú reformu.

(2) Podrobnosti o povoľovacom pokračovaní a o vyberaní dávky upravuje Ústredný hospodársky úrad so schválením predsedu vlády - poťažne Štátny pozemkový úrad so schválením vlády - a vyhlásia ich v Úradných novinách.

§ 61.

Porušenie ustanovení § 59 trescú okresné (štátne policajné) úrady ako priestupok peňažným trestom od Ks 10.- do Ks 500.000.- alebo zatvorením od jedného dňa do 6 mesiacov. Nevymožiteľný peňažný trest sa má premeniť na zatvorenie od 1 dňa do 6 mesiacov. Predmety právneho úkonu možno vyhlásiť za prepadnuté.

HLAVA III.

(2) Výmer Štátneho pozemkového úradu, vydaný podľa § 81 a opatrený doložkou vykonateľnosti, je exekučným titulom súdnej exekúcie.

ČASŤ TRETIA.

Vylúčenie z verejného života.

HLAVA I.

Vylúčenie z verejných funkcií.

§ 84.

(1) Verejné funkcie Židov a židovských miešancov (§ 12) zaniknú najneskôr 2 mesiace po nadobudnutí účinnosti tohto nariadenia.

(2) Zánik funkcie podľa ods. 1 má účinky vzdania sa príslušnej funkcie.

§ 85.

Členstvo Židov a židovských miešancov v korporáciách, uvedených v § 13, zanikne najneskôr 2 mesiace po nadobudnutí účinnosti tohto nariadenia.

§ 86.

Ustanovenie § 84 platí aj o zániku funkcií podľa § 14.

HLAVA II.

Prepustenie z verejných služieb, odškodnenie a zmena niektorých ustanovení o odpočívnych a zaopatrovacích platoch.

Diel prvý.

Prepustenie z verejných služieb.

§ 87.

(1) Židia vylúčení podľa § 15 zo štátnych alebo iných verejných služieb musia z nich byť prepustení.

(2) Ustanovenia ods. 1 platia aj o židovských miešancoch, uvedených v § 2, písm. a), poľažne - nakoľko ide o dôstojníkov a poddôstojníkov (§ 15, ods. 2) - aj pod písm. b), a o nežidovských manželoch Židov.

§ 88.

(1) Prepustenie podľa § 87 neprekáza zaviesť, poľažne ukončiť disciplinárne pokračovanie proti prepustenému zamestnancovi pre čin spáchaný pred prepustením.

(2) Ustanovenie ods. 1 platí aj vtedy, ak disciplinárne pokračovanie bolo zastavené z dôvodu prepustenia zamestnanca zo služby podľa vládneho nariadenia č. 74/1939 Sl.z. V tomto prípade má sa disciplinárne pokračovanie znova zahájiť, i keď bolo zastavené.

(3) Pri disciplinárnom odsúdení možno ako disciplinárny trest vysloviť tiež stratu odstupného (§§ 89 a nasl.)

ČASŤ ŠTVRTÁ.
Prevod majetku.

HLAVA I.

Súpis.

§ 110.

- (1) Židia, nežidovskí manželia Židov a židovské združenia sú povinní vykázať všetok svoj majetok v tuzemsku a v cudzine, ako aj jeho hodnotu podľa stavu k začiatku dňa, kedy toto nariadenie nadobudne účinnosť.
- (2) Židia cudzí štátni príslušníci, ktorí majú bydlisko v tuzemsku, sú povinní vykázať len majetok (s udaním hodnoty), ktorý sa nachádza v tuzemsku.
- (3) Každá osoba, ktorá podlieha vykazovacej povinnosti podľa ods. 1 a 2, vykáže svoj majetok osobitne. Majetok nesvojprávnych osôb sú povinní vykázať ich zákonní zástupci.
- (4) Výkaz sa podáva štvormo na úradnom súpisovom hárku, ktorý vydá Štátny štatistický úrad. Toto tlačivo zakúpia si strany na obecných (obvodných) notárskych úradoch - v Bratislave na Policajnom riaditeľstve.

§ 111.

- (1) Hodnota každej súčasti majetku sa má vo výkaze uviesť podľa bežnej ceny, ktorú má v deň, kedy toto nariadenie nadobudne účinnosť.
- (2) Veci, ktoré slúžia osobnej potrebe a predmety zariadenia bytu a inventára, nakoľko ich bežná cena jednotlivo nepresahuje sumu 3.000.- Ks, majú byť vo výkaze uvedené hromadne.

§ 112.

- (1) Výkaz majetku má sa podať do 1. októbra 1941 u obecného (obvodného) notárskeho úradu príslušného podľa bydliska (sídla) a v Bratislave u Policajného riaditeľstva. Pre osobu, ktorá nemá bydlisko na území Slovenskej republiky, je podacím miestom Policajné riaditeľstvo v Bratislave.
- (2) Úrad príslušný podľa ods. 1 výkaz zrejme nesprávny alebo neúplný označí ako taký a oznámi to podateľovi. Do lehoty uvedenej v ods. 1 môže podateľ výkaz doplniť, opraviť alebo podať nový výkaz.
- (3) Osobe, ktorá nesplní v lehote podľa ods. 1 vykazovaciu povinnosť, vymenuje Ústredný hospodársky úrad kurátora (§ 16 vl. nar. č. 8/1928 Sb.z. a n.), ktorý majetok zistí a vykáže. Odmenu kurátora určí Ústredný hospodársky úrad na ťarchu vykázaného majetku.

§ 113.

(1) Osoby (sdrúženia osôb) povinné vykazovacou povinnosťou podľa § 110 ods. 1 a 2, poťažne kurátor (§ 112, ods. 3), majú príslušnému úradu (§ 112, ods. 1) do 15 dní hlásiť každú zmenu (prírastok alebo úbytok) majetku, ktorá nastane v deň alebo po dni, kedy toto nariadenie nadobudne účinnosť, ak táto zmenapresahuje rámec riadneho hospodárenia alebo pravidelnéhoobchodného styku, poťažne nadobudnutie majetku v hodnote nad 5000Ks, ak ku dňu uvedenému v § 110, ods. 1 nemaly nijaký majetok.

(2) Výkazy podľa ods. 1 sa podávajú štvormo na predpísanomúradnom tlačive.

§ 114.

(1) Zločinu sa dopúšťa a potresce sa žalárom do 5 rokov, kto nevykáže včas (§§ 112 a 113) svoj majetok, alebo kto podá výkazsvojho majetku v podstatných bodoch nepravdivý alebo neúplný.

(2) Zločinu sa dopúšťa a potresce sa žalárom do 5 rokov zodpovedný orgán židovského sdrúženia (§ 110, ods. 1), ktorý nevykáže včas (§§ 112 a 113) majetok sdrúženia, alebo ktorý podá výkaz v podstatných bodoch nepravdivý alebo neúplný.

(3) Prečinu sa dopúšťa a potresce sa väzením do 2 rokov, kto spácha z nedbanlivosti čin uvedený v ods. 1.

(4) Prečinu sa dopúšťa, ak nejde o čin prísnejšie trestný, a potresce sa väzením do 1 roku, kto hocakým spôsobom osobe, ktorej majetok spadá pod vykazovaciú povinnosť, pomáha takýto majetok zatajiť alebo ukryť.

(5) Pri výmere trestu nemožno použiť ustanovení § 92 trestného zákona a nemožno uložiť trest podmienenčne.

(6) Pri odsúdení pre zločin podľa ods. 1 súd vysloví, že majetok odsúdeného prepadá v prospech štátu. Rozsudok takýto súd doručí príslušnému okresnému úradu, ktorý zhabanie prevedie. Ináč všetky majetkové hodnoty, ktorých sa použilo na spáchanie alebo pri spáchaní činov podľa ods. 1 až 4, alebo ktoré byly poskytnuté ako odmena za pomoc pri ich alebo na ich spáchanie, súd má zhabať podľa § 61 trestného zákona.

(7) Pokračovanie pre činy podľa ods. 1, 2 a 4 patrí do pôsobnosti krajského súdu, pre činy podľa ods. 3 - do pôsobnosti okresného súdu.

HLAVA IV.

Výkon pozemkovej reformy na židovských poľnohospodárskych nehnuteľnostiach.

§ 150.

(1) Poľnohospodárske nehnuteľnosti vo vlastníctve Židov a židovských sdrúžení stanú sa dňom, ktorý určí Štátny pozemkový úrad vyhláškou v Úradných novinách, vlastníctvom slovenského štátu. Za tieto nehnuteľnosti sa poskytne dodatočne náhrada, ktorej výšku určí podľa § 156 a ktorú podľa § 159 vyplatí Štátny pozemkový úrad.

(2) Ustanovenie ods. 1 sa nevzťahuje na nehnuteľnosti:

a) ktoré sa scudzia so súhlasom Štátneho pozemkového úradu (§ 26 zákona č. 46/1940 Sl.z.), ak žiadosť o súhlas bola podaná do 30. mája 1941,

b) ktoré podliehajú výkupu podľa hlavy II. (§§ 115 až 140), ak ich osoby uvedené v §§ 115 a 118 včas vykúpia,

c) ktoré sa do dňa určeného Štátnym pozemkovým úradom podľa ods. 1 odpredajú súdnym predajom pri zachovaní ustanovení §§ 16 až 18 zákona č. 46/1940 Sl.z., ak dražba nebude zrušená podľa § 179 exekučného zákona, alebo ak nebude vyhlásená za neplatnú podľa §§ 185 alebo 187 exekučného zákona.

§ 151.

(1) Poľnohospodárskou nehnuteľnosťou podľa § 150 sú všetky nehnuteľnosti okrem:

a) obytných domov, ak tieto nie sú súčasťou poľnohospodárskeho celku,

b) stavebných parciel v zastavených častiach obcí (miest), ak tieto parcely nie sú súčasťou poľnohospodárskeho celku,

c) priemyselných, obchodných podnikov (závodov),

d) záhradok o výmere do 1.000 štvorcových siah, ktoré súvisia s nehnuteľnosťami, uvedenými pod písm. a) a c).

(2) Priemyselnými a obchodnými podnikmi (závodmi) podľa ods. 1, písm. c) nie sú: liehovary, tehelne, pily, mlyny a kameňolomy, ak sú súčasťou poľnohospodárskeho celku.

(3) V sporných prípadoch, či ide o poľnohospodársku nehnuteľnosť alebo nie, rozhodne predseda Štátneho pozemkového úradu po dohode s predsedom Ústredného hospodárskeho úradu.

§ 152.

(1) Súd na žiadosť Štátneho pozemkového úradu vložia v pozemkovej knihe vlastnícke právo na nehnuteľnosti, ktoré sa stali podľa § 150 vlastníctvom štátu, pre slovenský štát (Štátny pozemkový úrad), alebo na základe prídelovej listiny, požadne kúpopredajnej zmluvy pre osoby, ktoré Štátny pozemkový úrad v žiadosti označí.

(2) Súd môže žiadosť Štátneho pozemkového úradu, podanú podľa ods. 1, odmietnuť len pre nepríslušnosť a zamietnuť len preto, že odporuje pozemnoknižnému stavu.

(3) Proti usneseniu súdu, ktorým sa nariaďuje vklad vlastníckeho práva podľa ods. 1, sťažnosť sa nepripúšťa.

§ 153.

(1) Osoba, ktorej nehnuteľnosť sa stala vlastníctvom štátu podľa § 150, je povinná na vyzvanie Štátneho pozemkového úradu odovzdať ju do držby štátu (Štátnemu pozemkovému úradu), požadne osobe, ktorú Štátny pozemkový úrad označí; ak tak neučiní, súd na žiadosť Štátneho pozemkového úradu uvedie štát (Štátny pozemkový úrad), požadne osobu, ktorú Štátny pozemkový úrad označí, do držby nehnuteľnosti podľa § 180, ods. 2 exekučného zákona.

(2) Kým Štátny pozemkový úrad, požadne osoba, ktorú Štátny pozemkový úrad označí, nevezme nehnuteľnosť do držby, osoba, ktorej nehnuteľnosť sa stala vlastníctvom štátu podľa § 150, je povinná nehnuteľnosť obhospodarovať podľa zásad riadneho hospodárenia pod následkami trestných sankcií nariadenia s mocou zákona č. 240/1940 Sl.z. a platiť všetky verejnoprávne dane, dávky, poplatky a ich príslušenstvá, ktoré obťažujú ju, vlastníka nehnuteľnosti a nehnuteľnosť samu, ako aj príspevok podľa § 166.

§ 154.

(1) Ak nehnuteľnosť, ktorá sa stala vlastníctvom štátu podľa § 150, bude v čase prechodu vlastníctva v árende, prípadne v nájme, ostanú práva a povinnosti árendátora, požadne nájomcu voči štátu nezmenené, kým Štátny pozemkový úrad nezruší árendálny, požadne nájomný pomer. Árendu, požadne nájomné, splatné po dni prechodu vlastníctva na štát, je povinný árendátor, požadne nájomca platiť Štátnemu pozemkovému úradu.

(2) Štátny pozemkový úrad môže árendálny, požadne nájomný pomer zrušiť výpoveďou aj pred vypršaním smluvnej árendálnej, požadne nájomnej doby; vypovedať ich možno hocikedy, avšak pri zachovaní aspoň 30-dňovej výpovednej lehoty, pričom árendálny pomer však len ku koncu hospodárskeho roku. Štátny pozemkový úrad dá výpoveď výmerom.

(3) Ak árendátor, požadne nájomca neplatí dane alebo iné verejnoprávne pohľadávky, je to dôvodom zrušenia árendálneho, požadne nájomného pomeru.

(4) Árendátorovi, poľahne nájomcovi neprislúcha náhrada škody a ušlého zisku z dôvodu, že árenda, poľahne nájom budú podľa ods. 2 zrušené.

(5) Výmer Štátneho pozemkového úradu, vydaný podľa ods. 2 a opatrený doložkou vykonateľnosti, je exekučným titulom súdnej exekúcie.

§ 155.

Štátny pozemkový úrad môže s nehnuteľnosťami, ktoré sa staly podľa § 150 vlastníctvom štátu, nakladať podľa zákona č. 46/1940 Sl.z. alebo podľa smerníc, vydaných vládou.

Prevod židovských podnikov.

§ 167.

(1) Za židovské podniky treba považovať:

- a) podniky jednotlivcov, ak títo sú Židia,
- b) podniky židovských združení.

(2) Vedľajší závod židovského podniku sa považuje za podnik židovský.

(3) Židovskú alebo nežidovskú povahu podnikov podľa tejto hlavy (§§ 167 až 190 určí v pochybných prípadoch Ústredný hospodársky úrad.

§ 168.

(1) Židovskí majitelia sú povinní na nápadných miestach označiť svoje podniky (prevodzovne) nápisom "Židovský podnik".

(2) Židovské podniky pod dočasnou správou treba označiť nápisom "Podnik pod dočasnou správou".

(3) Predpísané nápisy podľa ods. 1 a 2 vydáva Ústredný hospodársky úrad.

§ 169.

(1) Nevykonávané alebo dočasne odhlásené živnostenské oprávnenia Židov, ako aj židovských združení, zanikajú dňom nadobudnutia účinnosti tohto nariadenia.

(2) Ustanovenia ods. 2 vzťahujú sa na oprávnenia židovských sezónnych podnikov len vtedy, ak tieto v poslednej sezóne neboly v prevádzke.

§ 170.

Ústredný hospodársky úrad môže cieľom vylúčenia Židov a židovských združení zo slovenského hospodárskeho a sociálneho života nariadiť:

- a) likvidáciu židovského podniku,
- b) prevod podniku Žida alebo židovského zdrużenia na Nežida, alebo na nežidovské zdrużenie, ktorého sa Žid nezúčastní, za likvidačnú hodnotu podniku (§ 171, ods. 1),
- c) prevod podniku Žida na nežidovské zdrużenie, ktorého sa Žid - prevoditeľ zúčastní, za obecnú hodnotu podniku (§ 171, ods. 2 a § 172),
- d) prevod účasti Žida alebo židovského zdrużenia na obchodných spoločnostiach (akcií, kmeňových vkladov, kuksov, závodných alebo iných podielov) na Nežida alebo nežidovské zdrużenie za riadnu (obecnú) hodnotu účasti (§ 171, ods. 3 a § 172) okrem prípadu uvedeného pod písm. e), a to len po predbežnom súhlase komisie zriadenej pri Slovenskej národnej banke podľa vládneho nariadenia č. 113/1939 Sl.z., ktorej členom v takýchto prípadoch je aj zástupca Ústredného hospodárskeho úradu,
- e) prevod účasti Žida alebo židovského zdrużenia na verejných obchodných alebo komanditných spoločnostiach na Nežida, ktorý vstúpi do spoločnosti ako nový alebo ďalší spoločník, za riadnu (obecnú) hodnotu účasti (§ 171, ods. 4 a § 172).

§ 171.

(1) Likvidačnú hodnotu židovského podniku [§ 170, písm. b)] určí Ústredný hospodársky úrad; pred jej určením má sa vyjadriť Slovenská revízna a dôvernícka spoločnosť do prepadnej lehoty, určenej Ústredným hospodárskym úradom.

(2) Obecnú hodnotu židovského podniku [§ 170, písm. c)] určí Ústredný hospodársky úrad tak, že z likvidačnej hodnoty ustálenej podľa ods. 1 odpočíta dlžoby zistené podľa § 172 a dlžoby uznané prejímateľom, i keď tieto neboli prihlásené.

(3) Obecnú hodnotu účasti Židov, počítane židovských združení na obchodných spoločnostiach [§ 170, písm. d)] určí Ústredný hospodársky úrad alebo so zreteľom na burzovú, nominálnu alebo predajnú cenu účasti, alebo príslušným zlomkom obecnej hodnoty podniku, určenej spôsobom uvedeným v ods. 2.

(4) Obecnú hodnotu účasti Židov, počítane židovských združení na verejných obchodných alebo komanditných spoločnostiach [§ 170, písm. e)] určí Ústredný hospodársky úrad príslušným zlomkom obecnej hodnoty podniku, určenej spôsobom uvedeným v ods. 2.

§ 172.

Cieľom zistenia majetkového stavu židovského podniku môže Ústredný hospodársky úrad - alebo na jeho príkaz dočasný správca - vyzvať veriteľov vyhláškou v Úradných novinách, aby v 15-dňovej lehote prihlásili svoje požiadavky proti prevoditeľovi, a to v prípadoch prevodu podľa § 170, písm. c) alebo e) pod následkami pomnutia ich uspokojenia z majetkovej podstaty podniku v prípade, že k jeho prevodu skutočne dôjde. Povinnosti na daniach, poplatkoch a iných štátnych pohľadávkach treba zistiť dotazom na príslušnom daňovom úrade. Dotaz nahradzuje zaslanie odpisu vyhlášky určenej pre Úradné noviny.

§ 173.

Ak sa zistí, že majetková podstata židovského podniku bola proti zásadám riadneho hospodárenia úmyselne zmenšená, môže Ústredný hospodársky úrad nariadiť jej doplnenie z iného majetku prevoditeľa, počítane z majetku členov židovského zdrużenia.

§ 174.

(1) Pri likvidácii podniku [§ 170, písm. a)] Ústredný hospodársky úrad určí podmienku a spôsob likvidácie, pričom sa môže odchyliť od predpisov platných o pokračovaní pri likvidácii. Rozhodnutia o likvidácii a o jej podmienkach sa uverejňujú v Úradných novinách na útraty majiteľa podniku.

(2) Uplynutím likvidačnej lehoty zaniká živnostenské oprávnenie Žida, počítane židovského zdrużenia.

§ 175.

(1) Pri prevode podniku podľa § 170, písm. b) neprechádzajú dlžoby prevoditeľa na prejímateľa okrem prípadu ich prevzatia (§ 176, ods. 4). Veritelia, voči ktorým dlžoby neboli prevzaté, budú uspokojení podľa § 176 z likvidačnej hodnoty. Povinnosti prevoditeľa voči veriteľom zostávajú nedotknuté.

(2) Pri prevode podniku podľa § 170, písm. c):

a) prechádzajú dlžoby prevoditeľa na nežidovské združení len, ak a nakoľko boli prihlásené podľa § 172;

b) Ústredný hospodársky úrad určí pomer medzi spoločníkmi;

c) Povinnosti prevoditeľa voči veriteľom zostávajú nedotknuté.

(3) Pri prevode účasti podľa § 170, písm. d):

a) pomer prejímateľa, poťažne spoločnosti voči veriteľom zostáva nezmenený;

b) ak ide o verejnú obchodnú alebo komanditnú spoločnosť, Ústredný hospodársky úrad určí pomer medzi spoločníkmi.

(4) Pri prevode účasti podľa § 170, písm. e):

a) ostáva pomer spoločnosti voči veriteľom nezmenený, s tým obmedzením však, že veritelia budú uspokojení len vtedy, ak prihlásili svoje požiadavky podľa § 172,

b) Ústredný hospodársky úrad určí pomer medzi spoločníkmi, pričom postavenie doterajších nežidovských spoločníkov sa nesmie zhoršiť.

§ 176.

(1) V prípade prevodu podniku podľa § 170, písm. b) je prejímateľ povinný do 120 dní od doručenia rozhodnutia o prevode podniku složiť sumu, ktorá zodpovedá likvidačnej hodnote podniku, do súdneho depozitu na okresnom súde príslušnom podľa miesta podniku.

(2) Súd rozvrhne sumu (ods. 1) na veriteľov prevoditeľa. Za tým cieľom bezodkladne po doručení rozhodnutia o prevode podniku vyhláškou v Súdnom ústrednom oznamovateli vyzve veriteľov, aby v 15-dňovej lehote prihlásili svoje požiadavky s udaním ich výšky, ich príslušenstiev, skutočností, na ktorých sa zakladajú, ako aj dôkazov, a to nehypotekárnych veriteľov pod následkami pomnutia ich uspokojenia z rozvrhovanej sumy. Ak je o požiadavke zahájený spor, treba uviesť aj procesný súd a číslo spisu. Odpis vyhlášky doručí súd príslušnému daňovému úradu.

(3) Vo vyhláške určí súd súčasne termín na rozvrhnutie likvidačnej hodnoty. Termín sa má určiť tak, aby sa rozvrhové pojednávanie mohlo konať najneskoršie do 45 dní od uverejnenia vyhlášky. Hypotekárne požiadavky zaistené na nehnuteľnostiach, ktoré patria k podniku, uspokojí predovšetkým z likvidačnej hodnoty preberaných nehnuteľností podľa pozemnoknižného poradia, a to podľa zásad exekučného pokračovania. Ak medzi veriteľmi, ktorí majú proti prevoditeľovi iné ako hypotekárne požiadavky, nedôjde k dohode, určí poradie a spôsob uspokojenia súd podľa zásad exekučného pokračovania; ak by požiadavky nemohly byť celkom uspokojené z likvidačnej hodnoty, pokračuje súd podľa zásad konkurzného pokračovania.

(4) V lehote uvedenej v ods. 1 netreba složiť časť sumy, ktorá pripadá na dlžoby podniku súdom uznané a prejímateľom prevzaté. Prejímateľ nežidovských hypotekárnych požiadaviek môže prevziať dlžoby so súhlasom hypotekárneho veriteľa; u židovských hypotekárnych požiadaviek je oprávnený prevziať dlžoby aj bez takéhoto súhlasu. So súhlasom veriteľa môže prejímateľ prevziať aj iné než hypotekárne dlžoby podniku.

(5) Na složenie tej časti sumy, ktorá by pripadla na židovských veriteľov, môže Ústredný hospodársky úrad povoliť lehotu do 5 rokov a určiť výšku splátok. Povolenie splátok môže Ústredný hospodársky úrad viazať na poskytnutie primeranej záruky.

(6) Hypotekárny veriteľ aj pri výpovedi úveru prejímateľovi musí zachovať podmienky, platné pre prevoditeľa. Prevod podľa tohto nariadenia nemôže byť dôvodom pre vypovedanie úveru ani vtedy, ak by bol býval opak ujednaný.

(7) Na základe rozhodnutia Ústredného hospodárskeho úradu o prevode podniku je prevoditeľ povinný hneď odovzdať podnik prejímateľovi.

(8) Po složení sumy, ktorá zodpovedá určenej hodnote nehnuteľnosti, ktorá patrí podniku, poťážne po prevzatí dlžôb, ktoré na nej viaznu, vloží súd z úradu vlastnícke právo v prospech prejímateľa, pričom súčasne vymaže neprevzaté ťarchy.

§ 177.

Zo sumy, ktorá by pripadla prevoditeľovi po uspokojení veriteľov podľa § 176, poukáže príslušný súd 20% štátu v prospech všeobecnej pokladničnej správy.

§ 178.

(1) V prípade prevodu podniku podľa § 170, písm. c) určí Ústredný hospodársky úrad podmienky a spôsob zaplataenia obecnej hodnoty podniku (§ 171, ods. 2).

(2) V prípade prevodu účasti na obchodných spoločnostiach podľa § 170, písm. d) a e) určí Ústredný hospodársky úrad spôsob a podmienky zaplataenia obecnej hodnoty účasti (§ 171, ods. 3 a 4).

§ 179.

(1) Ak prejímateľ nemá spôsobilosť prevádzať živnosť podľa platných právnych predpisov, môže Ústredný hospodársky úrad udeliť čiastočný alebo úplný dišpenz podľa platných predpisov, pričom však nie je viazaný predpísaným pokračovaním.

(2) Na základe rozhodnutia Ústredného hospodárskeho úradu o nariadení prevodu podniku udelí príslušný živnostenský úrad prejímateľovi po zaplataení inkorporačného poplatku živnostenské oprávnenie bez ďalšieho pokračovania. Prejímateľ do udelenia živnostenského oprávnenia môže prevádzať živnosť na základe rozhodnutia Ústredného hospodárskeho úradu o nariadení prevodu.

(3) Nariadenie o prevode účasti nahradzuje povolenie podľa nariadenia s mocou zákona č. 359/1940 Sl.z.

(4) Vydaním rozhodnutia Ústredného hospodárskeho úradu o nariadení prevodu podniku zaniká živnostenské oprávnenie Žida, poťážne židovského sdruzenia.

§ 180.

(1) Ústredný hospodársky úrad je oprávnený po nariadení likvidácie, najneskôr však do 15 dní od uplynutia likvidačnej lehoty, poťážne do 15 dní po vydaní rozhodnutia o prevode (§ 170), prenajať živnostenské miestnosti dotknuté pokračovaním podľa tejto hlavy (§§ 167 až 190). Ak takéto miestnosti boli už prenajaté bez súhlasu Ústredného hospodárskeho úradu v uvedených lehotách, môže Ústredný hospodársky úrad prenájomné smluvy zrušiť. Zrušovací výmer je exekučným titulom podľa § 90, ods. 2 vládneho nariadenia č. 8/1928 Sb.z. a n.

(2) Na pokračovanie podľa ods. 1 sa vzťahujú ustanovenia §§ 2 a 3 zákona č. 335/1939 Sl.z.

§ 181.

(1) Prejímateľ, ako aj nežidovské sdruzenie (§ 170), má podnik viesť so starostlivosťou riadneho obchodníka.

(2) Kým nebude uhradená likvidačná, poťážne riadna (obecná) hodnota podniku, poťážne účasti na obchodných spoločnostiach, poťážne kým nebudú splnené iné záväzky, ktoré vyplývajú z prevodu:

- a) nesmie byť podnik zlikvidovaný bez povolenia Ústredného hospodárskeho úradu;
- b) podnik podlieha kontrole Ústredného hospodárskeho úradu;
- c) možno na podnik uvaliť dočasnú správu, ak by pri jeho vedení boli porušené povinnosti starostlivého obchodníka.

(3) Ak by včas neboli splnené podmienky čo do uhradenia likvidačnej, poťažne riadnej (obecnej) hodnoty podniku, poťažne účasti na obchodných spoločnostiach bez náležitého odôvodnenia, možno rozhodnutie o prevode zrušiť a podnik, poťažne účasť previesť na iného uchádzača, pričom pôvodný prejímateľ zodpovedá za skutočnú škodu a je povinný uhradiť trovy pokračovania.

(4) Ústredný hospodársky úrad môže do dvoch rokov po nariadení prevodu podľa § 170, písm. b) až e) uvaliť na podnik dočasnú správu na návrh príslušnej daňovej správy, ak by majiteľ podniku riadne neplatil dane a iné verejné požiadavky. Výdavky spojené s dočasnou správou nie sú u majiteľa odpočítateľnou položkou podľa zákona o priamych daniach.

(5) Na majetkovú podstatu podnikov uvedených v ods. 4 nemožno vykonať do dvoch rokov po nariadení ich prevodu zaistovacie úkony na zaistenie nepredpísaných a nespliatných daní, ako ani iných verejných požiadaviek.

§ 182.

(1) Ak ide o nehnuteľnosť Žida ale bo židovského združenia, ktorá slúži úplne, alebo v prevažnej časti na prevádzku podniku, môže Ústredný hospodársky úrad nariadiť prevod nehnuteľnosti Židov a židovských združení s podnikom aj vtedy, ak vlastníkom nehnuteľnosti nie je majiteľ podniku.

(2) Ak sa s podnikom má previesť aj nehnuteľnosť Žida alebo židovského združenia môže Ústredný hospodársky úrad požiadať súd o poznačenie zamýšľaného prevodu v pozemkovej knihe.

§ 183.

Ústredný hospodársky úrad môže požiadať súdy previesť odhady, sprisahat' strany (prenajímateľa, prevoditeľa) a svedkov za obdobného použitia súdnych predpisov, platných o poskytovaní právnej pomoci.

§ 184.

Na súdne pokračovanie podľa tejto hlavy (§§ 167 až 190) neplatia predpisy o súdnych prázdninách.

§ 185.

Ústredný hospodársky úrad môže nariadiť povinné hlásenie všetkých skutočností, ktoré sú potrebné na vykonanie tejto hlavy (§§ 167 až 190). Takto zistené údaje možno použiť len na ciele podľa tejto hlavy.

§ 186.

Útraty administratívneho, prípadne súdneho pokračovania - okrem útrat právneho zastupovania -, taktiež dane, poplatky a iné štátne dávky sú prednostnou položkou pri rozvrhu (§ 176).

1) Základom prevodného poplatku a dane z obratu je hodnota, určená Ústredným hospodárskym úradom.

(2) Prístup nového alebo ďalšieho spoločníka [§ 170, písm. e)], ako aj zväčšenie účasti doterajšieho nežidovského spoločníka jestvujúcej už verejnej obchodnej alebo komanditnej spoločnosti [§ 170, písm. d)], nepovažuje sa za novú spoločenskú smluvu a spoplatňuje sa pritom len hodnota prevedenej účasti, určená Ústredným hospodárskym úradom.

HLAVA VI.

Prevod ostatných nehnuteľností.

§ 191.

(1) Nehnuteľný majetok Židov a židovských združení stáva sa dňom, ktorý určí vláda vyhláškou v Slovenskom zákonníku vlastníctvom slovenského štátu (Ústredný hospodársky úrad).

(2) Ustanovenie ods. 1 sa nevzťahuje na nehnuteľný majetok, ktorý treba považovať za poľnohospodársku nehnuteľnosť (§ 151) alebo majetkovú podstatu podnikov (§§ 167 až 190) a lekární (§§ 102 až 109).

§ 192.

(1) Súd na žiadosť Ústredného hospodárskeho úradu vložia v pozemkovej knihe vlastnícke právo na nehnuteľnosti, ktoré sa stali podľa § 191, ods. 1 vlastníctvom štátu, pre slovenský štát (Ústredný hospodársky úrad) alebo na základe listiny, vydanej o scudzení [§ 199, ods. 1, písm. b)] pre osoby, ktoré Ústredný hospodársky úrad v žiadosti označí.

(2) Súd môže žiadosť Ústredného hospodárskeho úradu, podanú podľa ods. 1, odmietnuť len pre nepríslušnosť a zamietnuť len preto, že odporuje pozemnoknižnému stavu.

(3) Proti usneseniu súdu, ktorým sa nariaďuje vklad vlastníckeho práva podľa ods. 2, sťažnosť sa nepripúšťa.

§ 193.

(1) Dočasní správcovia nehnuteľností, uvedených v § 191, ods. 1 vykonávajú dočasnú správu pre slovenský štát aj po vydaní vyhlášky (§ 191, ods. 1) až do ďalšieho opatrenia Ústredného hospodárskeho úradu.

(2) Čistý výťažok dočasnej správy (ods. 1) plynie v prospech Fondu pre podporu vyst'ahovalectva Židov.

§ 194.

Osoby (sdruzenia osôb), ktorých nehnuteľnosti sa stali podľa § 191, ods. 1 vlastníctvom slovenského štátu, sú povinné na vyzvanie Ústredného hospodárskeho úradu odovzdať nehnuteľnosti štátu (Ústrednému hospodárskemu úradu) do držby; ak tak neučinia, príslušný súd na návrh Ústredného hospodárskeho úradu uvedie štát (Ústredný hospodársky úrad) do držby nehnuteľnosti podľa § 180, ods. 2 exekučného zákona.

§ 195.

(1) Ak nehnuteľnosť, ktorá podľa § 191, ods. 1 sa stane vlastníctvom slovenského štátu, je v nájme (árende), ostávajú práva a povinnosti nájomcu (árendátora) voči štátu nezmenené tak, ako trvaly voči predošlému prenajímateľovi s obmedzením uvedeným v ods. 2 a 3.

(2) Ak nájomcom - árendátorom - (ods. 1) je Žid alebo židovské sdruzenie, môže Ústredný hospodársky úrad zrušiť nájomný (árendálny) pomer výpoveďou. Výpovednú lehotu, najmenej 14-dňovú, určí Ústredný hospodársky úrad.

(3) Ak nájomca - árendátor - nezaplatí dane, poplatky a iné verejnoprávne pohľadávky, je to dôvodom zrušenia nájomného - árendálneho - pomeru.

(4) Nájomcovi - árendátorovi - neprislúcha náhrada škody a ušlého zisku z dôvodu, že nájomný - árendálny - pomer bol podľa ods. 2 alebo 3 zrušený.

(5) Výmer Ústredného hospodárskeho úradu, vydaný podľa ods. 2 a opatrený doložkou vykonateľnosti je exekučným titulom súdnej exekúcie.

§ 196.

Za nehnuteľnosti, ktoré sa stali vlastníctvom štátu (§ 191, ods. 1) patrí náhrada; výšku a podmienky zaplata náhrady určí Ústredný hospodársky úrad výmerom so zreteľom na riadnu (obecnú) hodnotu a na pohľadávky nežidovských hypotekárnych veriteľov, a to podľa smerníc vydaných vládou.

ČASŤ ŠIESTA.

Správa majetku.

HLAVA I.

O dočasných správcoch pre domy.

§ 216.

(1) Ústredný hospodársky úrad môže z vážnych hospodárskych alebo sociálnych dôvodov uvaliť dočasnú správu na domový majetok Židov, židovských združení, židovských základní a fondov, na ktorý nemôže žiadať uvaliť vnútenú správu Štátny pozemkový úrad.

(2) Dočasnú správu nemožno uvaliť na domový majetok, na ktorý je uvalená súdna vnútená správa. V prípade uvalenia súdnej vnútenej správy dočasná správa podľa ods. 1 zaniká.

§ 217.

Dočasným správcom môže byť mravne zachovalý slovenský štátny občan, ktorý má najmenej 24 rokov a potrebné znalosti a skúsenosti.

§ 218.

(1) Dočasný správca vykonáva za vlastníka a na jeho účet všetky práva a povinnosti okrem práva majetok scudziť. Zodpovedá za škodu, ktorá by vznikla zo zanedbania povinnosti vyplývajúcej zo správy. Pri spravovaní je dočasný správca povinný riadiť sa pokynmi Ústredného hospodárskeho úradu.

(2) Pred nastúpením úradu vykoná dočasný správca sľub do rúk poverenca Ústredného hospodárskeho úradu.

(3) Dočasný správca je povinný zachovávať úradné tajomstvo o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel pri výkone dočasnej správy.

(4) Dočasný správca je povinný vykonávať správu osobne, skladat' účty a podávať zprávy a vysvetlenia Ústrednému hospodárskemu úradu; záujemci si môžu od dočasného správcu vyžiadať odpis vyúčtovania podaného za celý uplynulý rok; dočasný správca je povinný ho vydať, a to najneskoršie do konca januára každého roku. Do 15 dní odo dňa vydania odpisu môžu záujemci podať Ústrednému hospodárskemu úradu proti vyúčtovaniu námietky, o ktorých rozhodne Ústredný hospodársky úrad s konečnou platnosťou. Trovy s preskúmaním vyúčtovania spojené znáša podateľ.

(5) Dočasný správca má nárok na náhradu hotových výdavkov a na odmenu proti vlastníkovi. Výšku odmeny určí Ústredný hospodársky úrad. Rozhodnutie Ústredného hospodárskeho úradu o určení odmeny je exekučným titulom podľa § 90, ods. 2 vládneho nariadenia č. 8/1928 Sb.z. a n. Vyplatená odmena nie je odpočítateľnou položkou podľa zákona o priamych daniach.

(6) Dočasný správca smie užívať miestnosti (byt) v spravovanom dome len s povolením Ústredného hospodárskeho úradu a za podmienok ním určených.

(7) Ústredný hospodársky úrad môže kedykoľvek previesť zmenu v osobe dočasného správcu alebo dočasnú správu zrušiť.

§ 219.

(1) Dočasný správca môže len s povolením Ústredného hospodárskeho úradu vykonať opatrenia, ktoré nepatria k obyčajnému hospodáreniu, najmä majetok zatážiť a dať povolenie ku vkladu záložného práva namiesto pozemnoknižného vlastníka.

(2) Ústredný hospodársky úrad dozerá nad hospodárením dočasného správcu a postará sa o odstránenie závad a nepravidielností pri výkone dočasnej správy.

(3) Z výťažku dočasnej správy sa uhradia v prvom rade verejné dane a dávky, poistné prémie, mzdy, príspevky na sociálne poistenie, úroky a anuity z hypotekárnych a iných tiarch a pod. Podrobnosti o spravovaní výťažku a nakladaní s ním určí Ústredný hospodársky úrad.

§ 220.

Uvalenie i zrušenie dočasnej správy sa poznačí v pozemkovej knihe. Táto poznámka má účinky poznámky súdnej vnútej správy.

§ 221.

(1) Dočasného správcu, ktorý hrubo poruší svoje povinnosti, potresce za priestupok okresný (štátny policajný) úrad peňažným trestom od Ks 100 do Ks 100.000, ktorý sa má v prípade nevyožiteľnosti premeniť na zatvorenie od 1 dňa do 3 mesiacov.

(2) Podmienečný odklad trestu je vylúčený.

HLAVA II.

O dôverníkoch a dočasných správcoch v priemyselných, obchodných a remeselných podnikoch.

Diel prvý.

Ustanovenia všeobecné.

§ 222.

Do židovského podniku môže Ústredný hospodársky úrad menovať kedykoľvek dôverníka alebo dočasného správcu.

§ 223.

(1) Dôverníkom - dočasným správcom - môže byť mravne zachovalý slovenský štátny občan, ktorý má najmenej 24 rokov a podľa možnosti aj príslušné odborné vzdelanie a znalosti.

(2) Dôverník - dočasný správca - má pri výkone svojej funkcie postavenie verejného orgánu. Táto funkcia nezakladá služobný pomer ani voči podniku ani voči štátu.

(3) Pred prevzatím funkcie vykoná dôverník - dočasný správca - sľub do rúk zástupcu alebo splnomocnenca Ústredného hospodárskeho úradu.

(4) Ústredný hospodársky úrad môže kedykoľvek previesť zmenu v osobe dôverníka - dočasného správcu - alebo dôvernictvo - dočasnú správu - zrušiť.

§ 224.

(1) Dôverník - dočasný správca - je povinný zachovať aj úpravy a príkazy, ktoré vydá Ústredný hospodársky úrad všeobecne alebo v jednotlivých prípadoch.

(2) Dôverník - dočasný správca - vykonáva tiež dozor nad zachovaním ustanovení časti IV., hlavy V. (§§ 167 až 190).

(3) Dôverník - dočasný správca - je povinný zachovávať úradné tajomstvo o skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel pri výkone dôverníctva - dočasnej správy.

§ 225.

Dôverník - dočasný správca - má nárok na náhradu hotových výdavkov a na odmenu, ktorej výšku určí Ústredný hospodársky úrad na ťarchu podniku. Nenahradené hotové výdavky a nezaplatená odmena sú vymáhateľné podľa § 90, ods. 2 vládneho nariadenia č. 8/1928 Sb.z. a n. na základe rozhodnutia Ústredného hospodárskeho úradu.

Diel druhý.

O dôverníkoch.

§ 226.

(1) Dôverník nesmie používať iné označenie ako „dôverník“.

(2) Dôverník má funkciu kontrolnú; dozerá na hospodárenie podniku a dáva návrhy na odstránenie závad, ak sa podnik nevedie so starostlivosťou riadneho obchodníka. Za tým účelom môže nazerať do všetkých kníh, záznamov, ako aj iných pomôcok, ktoré súvisia s vedením podniku; nesmie však ani prijímať ani poukazovať nijaké platby podniku.

(3) Odborné a záujmové organizácie (živnostenské spoločenstvá, obchodné grémiá a ich sväzy, obchodné a priemyselné komory, Ústredné združenie slovenského priemyslu a pod.) sú povinné v rámci svojej pôsobnosti bezplatne poskytnúť dôverníkovi rady a informácie, ak o to požiada.

Diel tretí.

O dočasnej správe.

§ 227.

(1) Dočasný správca je povinný na účet držiteľa podniku urobiť všetky opatrenia, ktoré treba na zachovanie riadneho a presného chodu podniku. Na neho prechádza správa podniku a všetko, čo s ňou súvisí. Zodpovedá za škodu, ktorá by vznikla zo zanedbania povinností jemu uložených.

(2) Dočasný správca zastupuje podnik jemu do správy sverený pred súdmi a úradmi.

(3) Dočasný správca je povinný vykonávať správu osobne a skladať o svojom hospodárení účty Ústrednému hospodárskemu úradu v lehotách týmto úradom určených a podať mu kedykoľvek potrebné zprávy a vysvetlenia.

§ 228.

(1) Dočasný správca potrebuje povolenie Ústredného hospodárskeho úradu, ak chce vykonať opatrenia, ktoré nepatria k obyčajnému hospodáreniu, ako aj ku všetkým iným opatreniam mimoriadnej dôležitosti.

(2) Ústredný hospodársky úrad dozerá na to, ako dočasný správca hospodári a z úradnej moci sa postará o to, aby boli odstránené závary a nepravidelnosti zistené pri hospodárení.

(3) Dočasný správca platí z výťažku dočasnej správy všetky jej výdavky, ako aj výdavky, spojené s riadnou prevádzkou podniku; predovšetkým - verejné dane a dávky, mzdy, príspevky na sociálne poistenie, úroky a anuity z hypotekárnych požiadaviek, poistné prémie atď.

(4) Čistý výťažok dočasnej správy podniku sa po zúčtovaní odovzdá držiteľovi podniku na jeho viazaný účet (§ 64). Držiteľ podniku je však povinný, ak tak rozhodne Ústredný hospodársky úrad, skladať hotovosti, potrebné na prevádzku podniku, a hradiť jej schodok. Výmer Ústredného hospodárskeho úradu je exekučným titulom podľa § 90, ods. 2 vládneho nariadenia č. 8/1928 Sb.z. a n.

§ 229.

Exekučná vnútená správa môže postihnúť len čistý výťažok, ktorý by mal podľa § 228, ods. 4 dostať držiteľ podniku.

§ 230.

(1) Zavedenie i zrušenie dočasnej správy sa poznačí do príslušnej verejnej knihy, ak sú súčiastkou podniku nehnuteľnosti. Poznámka zavedenia dočasnej správy má ten účinok, že dočasná správa môže byť vedená proti každému, kto po poznámke nadobudol práva k podniku.

(2) Ak je firma držiteľa podniku zapísaná vo firemnom registri, poznačí sa v ňom na návrh Ústredného hospodárskeho úradu uvalenie, poťažne zrušenie dočasnej správy a meno dočasného správcu.

Premlčacie lehoty na vyrúbenie, dodatočné vyrúbenie, dôchodkové trestné pokračovanie a vymáhanie poplatkov, určené v poplatkových zákonoch, nakoľko ide o subjekty uvedené v § 237, ods. 1, neplatia.

§ 244.

(1) Pre právne úkony uzavreté medzi subjektami uvedenými v § 237, ods. 1 platia bez ohľadu na čas vzniku poplatkovej povinnosti tieto právne domnienky:

a) úplatný majetkový prevod sa považuje za dar, ak bol uzavretý medzi Židmi manželmi alebo príbuznými priamej vetvi bez obmedzenia a v pobočnej vetvi až do druhého stupňa vpočítane, a to aj vtedy, ak len jedna z týchto smluvných strán je Židom;

b) veno, bez ohľadu na osobu, ktorá ho poskytuje, považuje sa za dar bezpodmienečný.

(2) Opak domnienky uvedenej v ods. 1, písm. a) uznáva sa len v tom prípade, ak kupiteľ hodnoverne dokáže, že mal prostriedky na vyrovnanie kúpnej ceny a že ju skutočne vyplatil, a ak predávateľ hodnoverne preukáže, že kúpna cena vplynula do jeho majetku. Potvrdenie zaplatenia kúpnej ceny v samej kúpnopredajnej smluve nie je dostatočným dôkazom. Jestvovanie a výšku v smluve prevzatých záväzkov (pasív) treba dokázať hodnovernými listinami; rovnakým spôsobom treba dokázať skutočnosť, že prevzaté záväzky (pasíva) boli kupiteľom vyplatené, ak sa majú uznať za platby na kúpnu cenu.

(3) Ak bolo veno poskytujúcemu vrátené, preto že manželstvo zaniklo a poskytujúci preukáže, že vplynulo do jeho majetku, domnienka o dare podľa ods. 1, písm. b) je vyvrátená.

§ 245.

(1) Za poplatkové nedoplatky, tresty a pokuty, a to bez zreteľa na to, či pochádzajú z času pred nadobudnutím alebo po nadobudnutí účinnosti tohto nariadenia, ručia osobne subjekty, uvedené v § 237, ods. 1, ktoré nadobudly majetkové predmety od poplatníka Žida (§ 237, ods. 1) darom alebo úkonom zastierajúcim darovanie, a to do výšky hodnoty majetku takto nadobudnutého. Medzi manželmi a príbuznými a sošvagrenými až do druhého stupňa pokladá sa úplatný prevod majetkový za dar alebo za úkon zastierajúci darovanie; opak tejto domnienky možno dokázať len spôsobom, uvedeným v § 244, ods. 2.

(2) Ustanovenia § 36 zákonného článku XI/1918 o vecnom ručení platia voči osobám uvedeným v § 237, ods. 1 bez časového obmedzenia, ale bez ujmy práv nadobudnutých Nežidmi.

HLAVA III.

Spoločné ustanovenia.

§ 246.

Dane, poplatky, peňažné pokuty a tresty, na ktoré sa vzťahujú ustanovenia §§ 236 až 245, môže finančná správa zaistiť na majetku dotyčného daňovníka (poplatníka) - Žida, alebo židovského združenia. Toto zaistenie sa vykoná na základe vykonateľného zaisťovacieho príkazu, vydaného podľa § 284, ods. 1 zákona o priamych daniach, v ktorom netreba uviesť dôvody, pre ktoré úrad pokladá vybranie za ohrozené.

je povinný do 1. októbra 1941 podať žiadosť o pracovné povolenie podľa § 43, pričom sa neberie zreteľ na žiadosť podané do nadobudnutia účinnosti tohto nariadenia.

(2) Do vybavenia žiadosti podľa ods. 1 podanej po nadobudnutí účinnosti tohto nariadenia môže Žid zostať v doterajšom zamestnaní.

(3) Ustanovenie ods. 1 sa nevzťahuje na prípady, v ktorých žiadosti o pracovné povolenie už bolo pred účinnosťou tohto nariadenia vyhovievané, alebo v ktorých bola žiadosť Ústredným hospodárskym úradom zamietnutá, bez ohľadu na to, či výpovedná lehota už uplynula alebo nie.

§ 259.

Lehota k odovzdaniu preukazov, odňatých oprávnení a prepadnutie **rádioprijímačov a zbraní.**

(1) Zbrojné listy, rybolovné lístky, vodičské listy, pasy, preukazy na spôsob cestovných pasov a dočasné cestovné pasy, vydané Židom pred nadobudnutím účinnosti tohto nariadenia, strácajú platnosť a ich majitelia Židia, poťazne nežidovskí manželia židov, majú ich odovzdať na okresnom (štátnom policajnom) úrade, príslušnom podľa bydliska - osoby, ktoré nemajú bydliska, - na okresnom (štátnom policajnom) úrade, príslušnom podľa miesta pobytu, a to do 8 dní po nadobudnutí účinnosti tohto nariadenia, poťazne - nakoľko ide o cestovné - i dočasné - pasy (preukazy), po najbližšom návrate z cudziny.

(2) Koncesie na držbu rádioprijímača, poťazne rádiovysielača, majú Židia (nežidovskí členovia židovskej domácnosti) odovzdať do 8 dní odo dňa nadobudnutia účinnosti tohto nariadenia na poštovom úrade, ktorý ich vydal. Rádioprijímače a rádiovysielače, ktoré mali Židia (nežidovskí členovia židovskej domácnosti), prepadajú v prospech štátu. To platí aj o rádioprijímačoch, zabavených doteraz administratívne. Zabavenie vykonajú okresné (štátne policajné) úrady.

Vánoční dohoda (25. 12. 1943)

Během roku 1943 bylo nadevše jasné, že pokud chce mít odboj na Slovensku výraznější úspěchy, musí se sjednotit složky rezistence. Komunistický odboj a členové odboje naklonění čs. vládě v Londýně se musely dohodnout na společném postupu boje proti nacistickým silám. Nejdůležitějším krokem v tomto směru byl vznik ilegální Slovenské národní rady. Ta vznikla v prosinci 1943 a byla v ní zastoupené oba proudy odporu.

„Ideové směry na Slovensku, které i po 6. říjnu 1938 vytrvaly na zásadách protifašistické demokracie a vedly dodnes aktivní odpor proti politickému, hospodářskému a kulturnímu znásilňování slovenského lidu a které dnes reprezentují skutečné smýšlení všech vrstev slovenského lidu, dohodly se na vytvoření společného politického vedení, kterým bude Slovenská národní rada jako jediný reprezentant politické vůle slovenského národa doma.

I. Úkolem a cílem Slovenské národní rady je:

- 1, Jednotně a centrálně vést boj slovenského národa za odstranění nacisticko-německého diktátu, vykonávaného i domácími uzurpátory politické moci.
- 2, V první příhodné chvíli převzít všechnu politickou, zákonodárnou, vojenskou i administrativně-výkonnou moc na Slovensku a vykonávat ji podle vůle lidu až do té doby, než svobodně zvolení zástupci lidu nebudou moci všechnu moc převzít.
- 3, Po převzetí moci, jen co to bude možné, se Slovenská národní rada postará, aby si slovenský lid volně a svobodně určil své zástupce, kterým Slovenská rada odevzdá všechnu moc.
- 4, SNR bude ve své činnosti postupovat v dorozumění s č.-sl.vládou a celým zahraničním

odbojem, jejichž práci na mezinárodním a vojenském poli uznává a podporuje.

II. Zde sjednocené směry a složky dohodly se na těchto zásadách:

- 1, Přejeme si, aby národ slovenský a národ český jako nejpříbuznější slovanské národy utvářejívšice své osudy v nové ČSR, společně s národem Čechů a Slováků, a na podkladě principu rovný s rovným.
- 2, Přejeme si úzkou spolupráci se všemi slovanskými státy a národy, jmenovitě se SSSR, ve kterém vidíme záštitu svobodného života a všestranného rozmachu malých národů vůbec a slovanských zvlášť.
- 3, Budoucí Č-SR má vést svou zahraniční politiku v duchu těchto zásad, a proto se má na poli zahraničnėpolitickém vojenskopolitickém opírat o Sovětský svaz.
- 4, Vnitřní uspořádání budoucí ČSR má být demokratické, mají být vykořeněny všechny tendence fašistické, rasistické, totalitní a takové, které budou v rozporu s těmito zásadami. V tomto duchu má být vnitřní politický režim pevně veden, přitom však demokratický. Je třeba vystríhat se omylů a chyb minulosti. Myšlenku demokracie je třeba přenést a prohloubit i na pole hospodářské a sociální tak, aby rozdělení národního důchodu mezi všechno obyvatelstvo bylo co nejrovnoměrnější a aby život každého občana byl lidský a důstojný.
- 5, Kultura, školství a výchova mají být vedeny zmíněnými zásadami. Zachována má být svoboda náboženských vyznání, vyloučen má však být vliv církví na směřování a vedení státu.
- 6, O definitivní úpravě těchto otázek rozhodnou - a to jmenovitě o ústavní úpravě poměru slovenského národa k národu českému - ze slovenské strany výlučně svobodně zvolení (určení) zástupci slovenského národa.“

Pozn.:

Dohodu podepsali za KSS: K. Šmidke, G. Husák a L. Novomeský, za občanské odbojové složky: J. Lettrich, J. Ursíny a M. Josko, za občanské složky P. Zaťko (v lednu 1944), za ľavicové soc. dem. I. Horváth (v lednu 1944)

6. téma

PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA – STÁT, SPRÁVA, KAŽDODENNOST

V ranních hodinách 15. března 1939 počala německá armáda podle předem připravených dispozic obsazovat české území. Na Ostravsku k tomuto došlo již v pozdním odpolední 14. 3. V tzv. Čajánkových kasárnách v Místku se československá posádka postavila okupantům dokonce na odpor. Německé armádní kolony postupovaly velmi rychle do vnitrozemí a fakticky v této chvíli v českých zemích počalo jezdit po silnicích napravo, byť příslušná vyhláška byla vydána až s několikadenním zpožděním. České branné síly splnily rozkaz ministra národní obrany vydaný na základě Háchova sdělení z Berlína a nekladly postupující nacistické armádě žádný odpor. Podle deklarovaných pravidel tak byla získána absolutní kontrola Němců nad všemi vojenskými objekty a veškerou výzbrojí armády.

Nacistický vůdce Adolf Hitler přibyl do Prahy 15. 3. a setkal se s Beranovou vládou. Ta podala do rukou prezidenta Háchy demisi, byla však pověřena správou vlády do jmenování nového kabinetu. Šestnáctého března byl Hitlerovým výnosem zřízen nový útvar, tzv. Protektorát Čechy a Morava, tedy forma vlády, která začleňovala české země na jedné straně do říšského celku, na straně druhé reflektovala jisté autonomní prvky pro existenci českého národa. Mnohdy se uvádí, že výnos o Protektorátu byl inspirován francouzskou smlouvou s tuniským bejem z roku 1882, jde však spíše o tradované klišé, neboť při bližším rozboru zjistíme jen minimální podobnosti.

Pokusíme-li se nejprve charakterizovat okupační správu, která měla naprosto rozhodující pravomoci, můžeme konstatovat, že měla v podstatě dvě větve. Jednak šlo o přímou armádní okupační správu, jednak o civilní okupační správu. Vojenská správa přirozeně dominovala v prvních dnech Protektorátu, než se ustavila správa civilní, a posléze na samém konci války, kdy z lázní Velichovky armádě Střed velel gen. Scherner.

Rozhodující moc v Protektorátě byla ovšem soustředěna v rukou říšského protektora, který byl jmenován přímo Vůdcem a pouze jemu byl zodpovědný. Tuto pozici, ovšem jen na základě pověření, zastával krátkodobě K. Henlein. Prvním říšským protektorem byl jmenován Konstantin von Neuradt, který funkci zastával od 5. 4. 1939 do 26. 9. 1941. Šlo o příslušníka junkerské šlechty a nacistu, zároveň však diplomata, který se např. s protektorátním premiérem Eliášem znal již z meziválečného období. Sice se snažil o udržování mantinelů autonomie, zároveň však byl autorem první koncepce tzv. konečného řešení české otázky. V důsledku rostoucího domácího odboje byl v září 1942 poslán na „zdravotní dovolenou“ a na jeho místo s titulem zastupujícího říšského protektora byl jmenován Reinhard Heydrich, jeden z nejmocnějších mužů Říše. Okamžitě vyhlásil občanský výjimečný stav (trval až do 19. 1. 1942), vystoupil s tajnou koncepcí naprosté likvidace českého národa, k níž však mělo dojít až po vítězné válce, zasadil těžké rány odboji (zatčen a k trestu smrti byl odsouzen např. premiér Eliáš), zároveň vystupoval velmi populisticky – např. Heydrichova akce pro české dělníky, neboť si byl vědom důležitosti chodu protektorátního průmyslu pro vedení války. Sedmadvacátého května 1942 na něj byl spáchán úspěšný atentát parašutisty vyslanými z Anglie a podporovanými domácím nekomunistickým odbojem. Za následující heydrichiády se v českých zemích perzekuční opatření přiblížila všeobecnému teroru (např. vypálení Lidic a Ležáků).

Od 4. 6. 1942 nastoupil jako zastupující říšský protektor Kurt Daluege, kterého již jako říšský protektor vystřídal 20. 8. 1943 Frick. Nutno však připomenout ještě jednoho z čelných nacistů, který po Heydrichově smrti získával stále více rozhodující slovo v Protektorátě. Byl to sudetský Němec K. H. Frank, nejprve jako státní tajemník, posléze i říšský ministr. Šlo o osobu, která nesla největší míru odpovědnosti za válečné zločiny spáchané na území Protektorátu. Okupační správa pak disponovala rozsáhlou sítí aparátu včetně gestapa, pomocí které ovládala zdejší obyvatelstvo.

V čele autonomní správy stál dr. Emil Hácha jako státní prezident. Dlouho se snažil uplatňovat zdržovací taktiku, byl však stále více omezován nejen okupační mašinerií, ale i prudce se zhoršujícím zdravotním stavem. Od roku 1942 již prakticky nemohl činit žádná rozhodnutí a dostal se i do naprosté osobní izolace. Beranova vláda byla vystřídána vládou premiéra gen. Aloise Eliáše. Ministerský předseda se stal zároveň i jakousi ústřední postavou domácího odboje, mnozí z ministrů rovněž s odbojem spolupracovali. Po zatčení Eliáše (27. 9. 1941) se dalším premiérem stal Jaroslav Krejčí (do 19. 1. 1945). V jeho vládě měl hlavní slovo Němec dr. Walter Bertsch a symbol kolaborace, plk. Emanuel Moravec. Posledním protektorátním premiérem se stal dr. Richard Bienert (do 5. 5. 1945).

Záhy po vzniku Protektorátu byly likvidovány politické strany a byly nahrazeny tzv. Národním souručenstvím. To bylo sice nejprve chápáno jako potenciální platforma odporu, od roku 1942 však i zbytky určité opozice zde byly likvidovány a sama organizace se stala naprosto bezvýznamnou. Parlament byl rozpuštěn Háchovým výnosem 21. 3. 1939

Protektorát neměl vlastní zahraniční politiku. Dr. František Chvalkovský byl jako jediný vyslanec jmenován do Berlína, nebyl však členem tamějšího diplomatického sboru. Rovněž bylo likvidováno ministerstvo obrany. Vláda disponovala pouze početně omezeným vládním vojskem, Jeho část byla nasazena ke strážní službě v severní Itálii, ale mnozí jeho příslušníci zde přeběhli k partyzánům.

Pod německou kontrolou ovšem existovaly i některé specifické organizace či uskupení. Šlo např. o Národní odborovou ústřednu zaměstnaneckou, která měla v korporativním duchu zajišťovat „sociální mír“. V dubnu 1945 mimo jiné na její bázi byla vytvořena Česká národní rada (ČNR). Po nějakou dobu se projevovali i Gajdovi fašisté, po jednání generála s prezidentem Háchou však svou činnost v podstatě naprosto utlumili. Velmi arogantně vystupovala Vlajka, české nacistické a antisemitské uskupení. Po demonstraci proti vládě je však likvidovala i německá okupační moc. Naopak pod její egidou vnikl Svaz pro spolupráci s Němci, následně považovaný rovněž za aktivistickou organizaci. Svaz však vyvíjel minimální činnost a opíral se pouze o placené příslušníky vlastního aparátu. Za kolaborantskou organizaci byla rovněž považována Liga proti bolševismu či mládežnická organizace Kuratorium, ovšem pouze její vyšší placený aparát.

V hospodářské oblasti se nacisté snažili o co nejefektivnější fungování hospodářství pro účely války a zároveň i o ovládnutí českého kapitálového potenciálu. Do všech větších hospodářských celků byli dosazeni tzv. „správci z věrné ruky“, kteří postupně eliminovali vliv českých vlastníků. Podniky všeho druhu byly povinně začleněny do dekretovaných hospodářských skupin a všechny suroviny byly rozdělovány na základě schválených přidělů. Vedle protektorátní koruny byl zaveden nucený oběh říšské marky, přepočítávané v nereálném kurzu 1 : 10, vyhlášena byla k 1. 10. 1940 proti stanovisku českých orgánů celní unie. Přes snahu brzdit inflační tendence za strany českého ministerstva financí nebylo možno odolat německému tlaku a dostavil se postupný rozvrat měny a pokles životní úrovně obyvatel.

Obyvatelstvo zároveň podléhalo pracovní povinnosti a byl postupně zaveden přidělový systém na veškeré potraviny a na většinu průmyslových produktů. Obyvatelstvo bylo členěno

dle státní příslušnosti – němečtí státní příslušníci, státní příslušníci Protektorátu a cizinci. Německé přídělky byly nejvyšší, české o něco nižší.

Naprosto specifické bylo postavení židovského obyvatelstva. Nejen, že disponovalo nejnižšími přídělky, ale bylo velmi rychle vyřazováno z veškerého společenského života dle Norimberských zákonů, které byly v Protektorátě zavedeny na základě rozhodnutí říšského protektora. Autonomní vláda se těmto opatřením bránila a zdržovala souhlas s touto rasovou legislativou. Následovala arizace židovského majetku, čehož bylo rovněž využito k dalšímu masivnímu průniku německého kapitálu. Osud židovského obyvatelstva se naplnil jeho internováním ve zřízeném ghettu Terezín, odkud odházely transporty do likvidačních koncentračních táborů, především do Osvětimi. V českých zemích šlo o vyvraždění více než 78 000 židovských občanů. Obdobně nacisté postupovali při likvidaci zdejšího romského obyvatelstva, tehdy označovaného jako cikáni. Válku jich přežilo pouze několik set.

Perzekuce byly různými formami uplatňovány i vůči českému obyvatelstvu. Šlo o akci Mříže, brání rukojmích, různé ekonomické tlaky, uzavření českých vysokých škol, o totální nasazení, o internaci rodinných příslušníků těch, kteří emigrovali apod. Specifickou formou byly represe vůči odboji.

Poslední hodiny Protektorátu byly naplněny snahou K. H. Franka dosadit novou vládu, zabezpečující přechod moci do českých rukou v teritoriálním rozsahu Protektorátu, tento pokus byl však všemi osobnostmi svezeny narychlo z věznic či koncentračních táborů odmítnut. Postup sovětské armády a armády americké, jakož i lokálně omezená povstání s vrcholem v povstání pražském uzavřely válečnou a okupační kapitolu v českém prostoru.

Kontrolní otázky

1. Jak byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava?
2. Jaká byla jeho okupační správa?
3. Jaká byla jeho autonomní správa?
4. Jaké bylo postavení českého a německého obyvatelstva v Protektorátě?
5. Jak bylo perzekvováno židovské obyvatelstvo?
6. Jaká byla perzekuce českého obyvatelstva?
7. Co bylo tzv. totální nasazení?
8. Jak se projevoval protiokupační odpor českého obyvatelstva?
9. Co bylo pokládáno za kolaboraci?
10. Jaký byl hospodářský a sociální vývoj Protektorátu?

Literatura

- BORÁK, Mečislav: Transport do tmy. První deportace evropských Židů. Ostrava 1994.
BRANDES, Detlef: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999.
ČERVINKA, František: Česká kultura a okupace. Praha 2002.
KAPLAN, Jan – UHLÍŘ, Jan B.: Praha ve stínu hákového kříže. Praha 2005.
KÁRNÝ, Miroslav: Konečné řešení. Genocida českých židů v německé protektorátní politice. Praha 1991.
KOKOŠKOVÁ, Zdenka a kol. (edd): Museli pracovat pro Říši. Nucené pracovní nasazení českého obyvatelstva Protektorátu Čechy a Morava pro válečné hospodářství Třetí říše (1939 – 1945). Praha 2011.

MARŠÁLEK, Pavel: Protektorát Čechy a Morava. Státoprávní a politické aspekty okupačního režimu v českých zemích (1939 - 1945). Praha 2002.
PASÁK, Tomáš: JUDr. Emil Hácha (1938 – 1945). Praha 1997.
PEJČOCH, Ivo a kol.: Okupace, kolaborace, retribuice. Praha 2010.
TESAŘ, Jan: Traktát „o záchraně národa“. Texty z let 1967 a 1968 o začátku německé okupace. Praha.

Přílohy

PROTEKTORÁTNÍ VLÁDY (16. 3. 1939—5. 5. 1945)

I. VLÁDA (16. 3. 1939—27. 4. 1939)

(byla pokračováním II. vlády pomnichovského Česko-Slovenska)

II. VLÁDA (27. 4. 1939—19. 1. 1942)

Předseda vlády: div. gen. inž. Alois Eliáš do 27. 9. 1941

Ministr vnitra: od 1. 7. 1939 gen. čet. Josef Ježek, do té doby řídil ministerstvo
div. gen. inž. Alois Eliáš
financí: dr. Josef Kalfus
školská a národní osvěta: dr. Jan Kapras
spravedlnosti: dr. Jaroslav Krejčí. Od 26. 3. do 3. 2. 1940 pověřen
řazením ministerstva zemědělství, od 3. 2. 1940 náměstkem předsedy
vlády, od 28. 9. 1941 úřadujícím náměstkem předsedy vlády

Příloha č. 3

SEZNAM VLÁD

průmyslu, obchodu a živností: dr. Vlastimil Šádek do 3. 2. 1940, pak
dr. Jaroslav Kratochvíl
dopravy: dr. Jiří Havelka do 25. 4. 1941, zároveň do 3. 2. 1940 náměst-
kem předsedy vlády. Od 25. 4. 1941 ministrem dopravy dr. Jindřich
Kamenický
veřejných prací: Dominik Čípera
zemědělství: dr. Ladislav Feierabend do 26. 1. 1940. Pak do 3. 2. 1940
Mikuláš z Bubna-Litice
sociální a zdravotní správy: dr. Vladislav Klumpar

III. VLÁDA (19. 1. 1942—19. 1. 1945)

Předseda vlády a ministr spravedlnosti: dr. Jaroslav Krejčí

Ministr vnitra: Richard Bienert, od 12. 3. 1942 náměstkem předsedy vlády
hospodářství a práce: dr. Walter Bertsch
školská a národní osvěta: Emanuel Moravec
zemědělství a lesnictví: Adolf Hrubý
dopravy a techniky: dr. Jindřich Kamenický
financí: dr. Josef Kalfus

IV. VLÁDA (19. 1. 1945—5. 5. 1945)

Předseda vlády a ministr vnitra: Richard Bienert

Ministr hospodářství a práce: dr. Walter Bertsch
školská a lidové osvěta: Emanuel Moravec
spravedlnosti: dr. Jaroslav Krejčí, zároveň náměstkem předsedy vlády
zemědělství a lesnictví: Adolf Hrubý
dopravy a techniky: dr. Jindřich Kamenický
financí: dr. Josef Kalfus

VLÁDY SLOVENSKÉ REPUBLIKY (14. 3. 1939—4. 4. 1945)

I. VLÁDA (14. 3. 1939—27. 10. 1939)

Předseda vlády: dr. Jozef Tiso

Náměstek předsedy vlády: dr. Vojtech Tuka

Ministr vnitra: Karol Sidor, od 15. 3. 1939 na dovolené, 18. 4. 1939 odstoupil,
ministerstvo řídil dr. Jozef Tiso
zahraněních věcí: dr. Ferdinand Durčanský
financí: dr. Mikuláš Pružinský
spravedlnosti: dr. Gejza Fritz
školská a národní osvěta: Jozef Sivák
hospodářství: Gejza Madrický
dopravy a veřejných prací: Július Stano
národní obrany: gen. Ferdinand Čatloš
šéf propagandy: Sašo Mach

II. VLÁDA (27. 10. 1939—5. 9. 1944)

Předseda vlády: dr. Vojtech Tuka

Ministr školství a národní osvěty: Jozef Sivák
hospodářství: Gejza Medrický
dopravy a veřejných prací: Július Stano
financí: dr. Mikuláš Pružinský
spravedlnosti: dr. Gejza Fritz
zahraničních věcí: dr. Ferdinand Ďurčanský, od 20. 7. 1940 dr. Vojtech Tuka
národní obrany: gen. Ferdinand Čatloš
vnitřní: Šaňo Mach od 29. 7. 1940, od 17. 8. 1940 náměstkem předsedy vlády

III. VLÁDA (5. 9. 1944—4. 4. 1945)

Předseda vlády: dr. Štefan Tiso, zároveň ministr zahraničních věcí a spravedlnosti

Ministr vnitřní: Šaňo Mach
národní obrany: Štefan Haššik
školství a národní osvěty: dr. Aladár Kočiš
hospodářství: dr. Gejza Medrický
dopravy a veřejných prací: ing. Ludovít Lednár
financí: dr. Mikuláš Pružinský

ČESKOSLOVENSKÉ VLÁDY V EMIGRACI

(21. 7. 1940—5. 4. 1945)

Československý národní výbor (ustaven 17. 11. 1939 v Paříži)

Členové: dr. Edvard Beneš
dr. Jan Šrámek (úřadující místopředseda)
gen. Sergej Ingr
dr. Štefan Osuský
dr. inž. Eduard Outrata
dr. Hubert Ripka
dr. Juraj Slávik
gen. Rudolf Viest

I. ČS. VLÁDA V EMIGRACI (21. 7. 1940—12. 11. 1942)

Předseda vlády: dr. Jan Šrámek

Členové vlády: Ján Bečko, státní tajemník v ministerstvu sociální péče; od 27. 10. 1941 státní ministr pověřený vedením Nejvyššího účetního kontrolního úřadu

dr. Ladislav Feierabend, státní ministr; od 27. 10. 1941 ministr financí
gen. Sergej Ingr, ministr národní obrany
Jan Masaryk, ministr zahraničních věcí

inž. Jaromír Nečas, státní ministr; od 27. 10. 1941 ministr pro hospodářskou obnovu
František Němec, ministr sociální péče
dr. Štefan Osuský, státní ministr do 31. 3. 1942
dr. inž. Eduard Outrata, ministr financí; od 27. 10. 1941 státní ministr pověřený agendou ministerstva obchodu, průmyslu a živností
dr. Hubert Ripka, státní tajemník v ministerstvu zahraničních věcí; od 27. 10. 1941 státní ministr
dr. Juraj Slávik, ministr vnitra
gen. Rudolf Viest, státní tajemník v ministerstvu národní obrany; od 27. 10. 1941 státní ministr
Ján Lichner, státní ministr
dr. Jaroslav Stránský, státní ministr pro agendu ministerstva spravedlnosti od 27. 10. 1941

II. ČS. VLADA V EMIGRACI (12. 11. 1942—5. 4. 1945)

Předseda vlády: dr. Jan Šrámek
Členové vlády: Ján Bečko, ministr sociální péče, současně pověřen agendou ministerstva zdravotnictví a tělesné výchovy
dr. Ladislav Feierabend, ministr financí
gen. Sergej Ingr, ministr národní obrany od 19. 9. 1944
Ján Lichner, ministr zemědělství a veřejných prací
Jan Masaryk, ministr zahraničních věcí, náměstek předsedy vlády
František Němec, ministr hospodářské obnovy pověřený správou ministerstva obchodu, průmyslu a živností (pověření odvoláno 3. 8. 1944), od srpna 1944 čs. vládní delegát na osvobozeném území ČSR
dr. Hubert Ripka, státní ministr v ministerstvu zahraničních věcí
dr. Juraj Slávik, ministr vnitra, pověřen také agendou ministerstva školství a národní osvěty
dr. Jaroslav Stránský, ministr spravedlnosti
gen. Rudolf Viest, státní ministr v ministerstvu národní obrany, od 19. 9. 1944 pověřen správou ministerstva národní obrany
Václav Majer, ministr obchodu, průmyslu a živností od 3. 8. 1944

7. téma

ČESKÝ DOMÁCÍ ODBOJ

Hned na počátku této kapitoly připomeňme, že existoval rozdíl mezi odporem a odbojem českého obyvatelstva. Zatímco odboj je třeba chápat jako organizovanou činnost proti nacistické okupaci, reprezentovanou poměrně úzkou částí společnosti, byť zahrnující příslušníky prakticky celého jejího sociálního spektra, pak odpor byl prezentován jako spíše nahodilá, nesystémová a zároveň masová a každodenní činnost odrážející protinacistické přesvědčení většiny české společnosti. Měl podobu např. poslechu zahraničního rozhlasu, šíření různých protiněmeckých zpráv, ale zasahoval i do hospodářské oblasti (podpora zatčených, černé porážky, zatajování různých vázaných komodit apod.). Specifickou formou byly rozsáhlé celonárodní akce v roce 1939 – vlastenecky pojímané církevní poutě, přenesení ostatků K. H. Máchy z Litoměřic do Prahy atd. Vrchol pak představovaly demonstrace 28. října 1939 a následný pohřeb J. Opletala 17. listopadu a brutální zásah nacistické moci vůči studentům českých vysokých škol, po němž došlo k jejich uzavření. K odporu lze ovšem přiřadit i některé stávky, individuálně šířené letáky, nápisy, výtržnosti při týdenících v kinech apod. Přitom mnohde již uvedené formy stíraly nejasnou hranici mezi odporem a odbojem.

Věnujme se však nyní sumarizaci českého domácího protinacistického odboje. Konstatujme nejprve, že většinou udržoval různě intenzivní styk s odbojem zahraničním (viz další kapitola), a že se dělil podle svého ideového zaměření. Početně dominantní byl odboj nekomunistický, který je též nazýván občanským či buržoazním, což odráží nejen dobu jeho poválečného zkoumání, ale i případné ideové směřování následných badatelů. Druhou větev představoval odboj komunistický. Obě zaměření se v jistých okamžicích rozcházela, v jiných se mezi nimi vytvořily určité formy kooperace.

Nekomunistický odboj se snažil vždy spolupracovat s tou částí zahraničního odboje, která byla reprezentována Edvardem Benešem. Pokud bychom měli podat jeho periodizaci, pak první období tvoří časový úsek do příchodu R. Heydricha, druhý první heydrichiáda, Heydrichovo protektorství a druhá heydrichiáda, třetí začíná po odvolání mimořádných opatření druhé heydrichiády a čtvrté představují cca poslední dva až tři měsíce války.

Dle uvedeného tématu budeme následně více méně chronologicky popisovat vývoj českého nekomunistického domácího odboje. První etapa se vyznačovala vznikem relativně rozsáhlých odbojových organizací, přičemž všechny - aspirující na celonárodní působnost - této mety dosáhly.

První z nich bylo Politické ústředí. Šlo o ilegální uskupení, které aspirovalo na politické vedení českého domácího odboje a svou legitimitu i ideové představy opíralo o realie někdejší první Československé republiky. Šlo fakticky o jakousi obdobu bývalé koaliční pětky. Iniciativu k jeho založení vyvinul sociálně demokratický poslanec B. Laušman, který však brzy musel uprchnout do exilu. V čele Politického ústředí stanul někdejší kancléř prezidenta Masaryka a význačný člen Mafie z první světové války, dr. Přemysl Šámal. V ústředním vedení byli ing. Jaromír Nečas (za ČSSD) dr. Ladislav Rašín (za národní demokraty), senátor dr. Ferdinand Richter (za národní socialisty), prof. dr. Adolf Procházka (za lidovce) a dr. Ladislav Feierabend (za agrárníky). O vzniku této skupiny byli informováni R. Beran, A. Hampl, rovněž však premiér A. Eliáš. Přes Zdeňka Bořka Dohalského měla napojení i na prezidenta E. Háchu. Zpravodajsky v tomto uskupení pracovala tzv. Jínagruppe (J. Jína, P. Drtina, A. Pešl, V. Krajina a jiní), přičemž tato činnost byla velmi rozsáhlá. Programem Politického ústředí byla kontinuita s první republikou. Velkou chybou však bylo mizivé

zakonspirování, což se pro skupinu stalo osudným při její likvidaci gestapem, a to za využití konfidenta Šmída (tzv. Velký Franta). Po likvidaci první garnitury (část představitelů uprchla do zahraničí, část byla zatčena a popravena) se vytvořilo ještě několik nástupnických výborů, ale žádnému se již do dějin odboje nepodařilo výrazněji zasáhnout.

Druhou rozsáhlou odbojovou skupinou byl Petiční výbor věrni zůstaneme. Vznikl ve dvou centrech. První bylo v Brně (J. Fukátko, F. Halas, V. Štrach aj.) kolem zdejší Zbrojovky. Zde došlo i k napojení YMCA, Spolku českého učitelstva, některých bývalých odborářů, přes gen. Čiháka existovalo i spojení na vojenský odboj. Druhým centrem byla pražská Dělnická akademie (K. Bondy, J. Fischer, V. Jankovec aj.). Šlo především o příslušníky inteligence a bývalé sociální demokraty či národní socialisty (např. M. Horáková). Petiční výbor měl programově levicovou, respektive socialistickou orientaci, vypracoval i jakýsi komplexní program nazvaný Za svobodu, v němž předpokládal realizaci řady reformních kroků. Důsledně však zůstal na pozicích demokratického politického systému. Měl velký podíl na vytvoření ÚVOD (viz dále) a na navázání kontaktů s domácím komunistickým odbojem.

Třetí a nejpočetnější organizací byla Obrana národa, sdružující především důstojníky a rotmistry, ale i další příslušníky někdejší československé armády. U jejího zrodu stáli generálové Ingr, Bílý a Vojtechovský. Byla vytvořena jako armádní struktura se třemi zemskými velitelstvími (Praha, Čechy, Morava). Vize vojáků byly sice různorodé, ale hlavním cílem bylo provést ve vhodné chvíli za spolupráce s ostatním domácím odbojem i zahraniční reprezentace vojenské povstání a převzít tak na území Protektorátu moc. Obrana národa se rovněž podílela na zabezpečování útěků vojáků do zahraničí, na tvorbě československé zahraniční armády. Naprosto speciální postavení měla její excelentní složka zpravodajská (Balabán, Mašín, Morávek), která byla profesionálně zakonspirována a udržovala důležité spojení s agentem A 54. I Obrana národa byla těžce narušena zatýkáním, pronikáním konfidentů, obecně nízkým stupněm konspirace apod. Nicméně v neustále obnovovaných strukturách zasáhla i do událostí na konci války, především do Pražského povstání.

Na počátku Protektorátu se ovšem vytvořila i řada dalších menších odbojových organizací (Schmoranzova skupina, V boj, Sokolská revoluční rada aj.). I tyto byly postupně likvidovány zásahy německých zpravodajských ústředí. Na jaře 1940 se podařilo vytvořit střešovou organizaci českého protinacistického domácího odboje. Bylo to Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD). Stala se programotvornou platformou, disponovalo vysílačkami (Sparta I, II, Libuše). Do čela této organizace se postupně dostal V. Krajina, docent Karlovy univerzity, kterému se dařilo skrývat se před gestapem až do ledna 1943.

Těsně před příchodem R. Heydricha do Prahy se podařilo vytvořit skupinu Ústřední národní revoluční výbor (např. V. Černý, B. Václavek, F. Halas, V. Vančura, K. Krofta, J. Kvapil aj.), kde došlo k propojení i na domácí komunistické odbojové struktury. Všechny uvedené odbojové organizace byly velmi vážně narušeny či likvidovány za první a druhé heydrichiády. Tehdy poprvé podmínky v Protektorátě přerostly v naprosto otevřený teror – každodenní popravy, vypálení Lidic a Ležáků atd.

Třetí periodizační etapa odboje začíná po skončení druhé heydrichiády. Na troskách předchozích struktur vznikly i některé další skupiny, žádná z nich se však již neprezentovala na celém území. Zmíňme např. skupinu Lípa ve středních Čechách (A. Heidrich, E. Lány, J. Palivec ad.) nebo Rada (J. Grňa, K. Štainer – Veselý, V. Luža, J. Robotka aj.). Ta zasahovala na jižní Moravě, Českomoravské vysočině a ve východních Čechách.

Zastavme se nyní u komunistického odboje. Ten ve svých ilegálních strukturách začal vznikat již za druhé republiky (vznik ilegálního ÚV KSČ v čele s A. Zápotockým). Velmi málo informací máme o činnosti komunistů bezprostředně po březnové okupaci, víme však, že jejich

vedení bylo záhy likvidováno. Navíc se českoslovenští komunisté ztotožnili s usnesením Kominterny o „imperialistické válce“, takže autentický odboj přestal být vůči nacistické moci tvořen. Až rok 1941 (přepadení SSSR a změna komunistického hodnocení války) přivedlo komunisty působící v „neodbojové“ ilegalitě a vystavené přitom nacistické perzekuci opět do odbojových struktur.

Komunistický odboj se soustředil především na propagandu, podílel se i na zpravodajství (hlavně pro SSSR), vydával s přestávkami Rudé právo. Od roku 1943 v souvislosti s tzv. Vetiškovými instrukcemi věnoval nemalou pozornost přípravě převzetí mocenských pozic po osvobození (udržení ozbrojených oddílů z řad válečných partyzánských uskupení, budování národních výborů podle vlastních představ).

Do počátku roku 1941 existoval 1. ilegální ÚV KSČ (E. Urx, K. Konrád, bratři Synkové, J. Zika, F. Taussig, E. Klíma). Po jeho likvidaci se vytvořil 2. ilegální ÚV KSČ (J. Zika, J. Černý, J. Fučík, M. Krásný). Třetí ilegální ÚV KSČ vedl J. Molák (dále S. Brunclík, P. Aksamit, J. Arnold aj.), ten byl však již plně pod kontrolou gestapa přes konfidenta Fialu. Byl rovněž nacisty rozbit.

S určitou vazbou na skupinu Předvoj vzniklo v Praze 4. ilegální ústřední vedení (J. Smrkovský, L. Čivrný, V. Koucký, F. Šiška aj.), ve Zlíně se však vytvořila podobná skupina.

Poslední periodou odboje jsou poslední měsíce války. V dubnu 1945 vznikla Česká národní rada v čele s A. Pražákem. Její ustavující schůze patrně proběhla 24. dubna. Zde došlo ke společnému vystoupení řady nekomunistických odbojových sil a odboje komunistického. Nutno však říci, že ten měl v Radě významné postavení, odvíjející se především od místopředsednictví Josefa Smrkovského. Česká národní rada se politicky postavila do čela Pražského povstání, vojensky mu velel K. Kutlvašr, generál a představitel pražského zemského velitelství Obrany národa. Kromě Prahy již před 5. květnem vypukla povstání i v některých jiných městech (Přerov, Kladno, Poděbrady, Úpice, Malé Svatoňovice aj.).

Osmého května složila v Praze kapitulaci německá armáda do rukou České národní rady, devátého května přibyla do hlavního města Rudá armáda a provedla jeho definitivní vyčištění od zbývajících německých bojových bodů. Poslední výstřely druhé světové války v Evropě údajně padly při likvidaci oddílu SS u Milína 12. 5. 1945.

Kontrolní otázky

1. Jak lze charakterizovat domácí odboj z hlediska ideového a časového?
2. Jak se vyvíjel komunistická domácí ilegalita a odboj?
3. Co byla Obrana národa?
4. Co bylo Politické ústředí?
5. Co byl Petiční výbor věrni zůstaneme?
6. Co bylo Ústřední vedení odboje domácího?
7. Jaké byly další odbojové organizace?
8. Jak byl proveden atentát na R. Heydricha?
9. Co byla Česká národní rada?
10. Jak proběhlo Pražské povstání, co je míněno tzv. Květnovým povstáním.

Literatura

BURIAN, Michal a kol.: Atentát. Operace Anthropoid 1941 – 1942. Praha 2002.

HRBEK, Jaroslav a kol.: Draze zaplacená svoboda. Osvobození Československa 1944 – 1945, I – II. Praha – Litomyšl 2009.

JANEČEK, Oldřich a kol.: Z počátků odboje. Praha 1969.

KOURA, Petr: Podplukovník Josef Balabán. Život a smrt velitele legendární odbojové skupiny „Tři králové“. Praha 2003.

KURAL, Václav: Vlastenci proti okupaci. Ústřední vedení odboje domácího 1940 – 1943. Praha 1997.

KVAČEK, Robert – TOMÁŠEK Dušan: Generál Alois Eliáš. Jeden český osud. Praha 1996.

KRAJINA, Vladimír: Vysoká hra. Vzpomínky. Praha 2004.

Odboj a revoluce 1939 – 1945. Nástin dějin čs. odboje. Praha 1965.

SVOBODA, Ludvík: Cestami života, 1. díl. Praha 1971.

VANÍČEK, Hugo: Český odboj a národní povstání v květnu 1945. Praha 2006.

Přílohy

POZNÁMKY Z PORADY O BUDOUCÍM
PLÁNOVÁNÍ V PROTEKTORÁTU ČECHY
A MORAVA,
konané 17. října 1941 v 16.00 hodin

Účastníci: (Značka K. H. Franka)
SS obergruppenführer H e y d r i c h
SS gruppenführer F r a n k
SA brigadeführer dr. von B u r g s d o r f f
SS obersturmbannführer B ö h m e
SS obersturmbannführer dr. G e s c h k e
SS obersturmbannführer S o w a
SS obersturmbannführer von G r e g o r y
SS sturmbannführer J a c o b i
ministerský ředitel dr. B e r t s c h
ministerský ředitel dr. F u c h s

Toto zasedání se konalo proto, aby bylo ještě jednou zásadně stanoveno a projednáno budoucí plánování práce v protektorátním prostoru.

Jak již bylo naznačeno vrchním zemským radům dne 2. 10. 1941, musí se práce rozdělit do dvou velkých skupin: *nejbližší cíle a vzdálené cíle.*

Nejbližší cíle mají přihlížet k současné situaci, tvoří základ a jsou zároveň přípravou k realizaci cílů vzdálených.

Na politický vývoj posledních dní je nutné se dívat ze dvou hledisek:

Jednak je třeba brát v úvahu vnější dojem, jednak skutečné jednání a provádění uvnitř.

To je také důvod přílivu a odlivu rozsudků stanných soudů, čímž se má propagandisticky vyjádřit, že se důrazně zasáhlo a že se podařilo účinně potírat sabotážní činnost atd. V poslední době bylo možno omezit se na to, že se soudily jen skutečné případy.

Přitom se sice ukázalo, že i těchto případů je tolik, že se nedosáhne pomalého, ale zato stálého poklesu počtu rozsudků v té míře, jak bylo proponováno. Proto se na oko, zatím jen na osm dní, rozsudky stanných soudů zastavují vůbec.

Úřady bezpečnostní policie a státní policie musí předložit příslušné návrhy, jakým způsobem — způsobem navenek zamaskovaným — je třeba provádět popravy a zastřelení, jež jsou přesto nutné. Event. převedení do tábora (Mauthausen aj.), kde se zastřelí při organizovaném pokusu o útěk ap. U všech návrhů záleží na tom, aby navenek vznikl dojem, že v protektorátu panuje naprostý klid, což by pak také odpovídalo skutečnosti. I když uveřejněné rozsudky stanných soudů poklesnou v krátké době na 1 až 2 týdně, *stanný soud zůstane i nadále, zůstane i výjimečný stav*. (...)

Poté se obergruppenführer dotkl těchto jednotlivých problémů, jež byly krátce prodiskutovány:

K ŽIDOVSKÉ OTÁZCE:

Nejdříve bude evakuován *do Lodže transport pět tisíc židů*. Část již odjela. Až bude pryč všech pět tisíc, má o tom přijít do tisku krátká zpráva, ale vhodným způsobem, musí se v tom odrazit fakt, jak rychle se organizuje říšskoněmecká práce. Potom má následovat krátká přestávka, aby nebyly rušeny přípravy k další evakuaci resp. posílání do ghett.

Mezitím budou židé z Čech a Moravy, vždy v jednom *tranzitním táboře*, shromážděni k evakuaci.

K tomu účelu byly zplnomocněncem branné moci při úřadu říšského protektora úplně přemístěny z Terezína všechny jednotky branné moci. Čechům bude doporučeno přestěhovat se jinam. Jestliže pozemky a půda nejsou ještě říšským vlastnictvím, odkoupí je Ústředí pro židovské vystěhovalectví, a tak se stanou německým majetkem. V Terezíně může být umístěno pohodlně 50—60 tisíc židů.

Odtud půjdou židé na východ. Došel již z Minska i Rigy souhlas přijmout po padesáti tisících židů. Terezín bude

pak po dokončení evakuace všech židů na základě dokonalého plánu osídlen Němci, a tak se stane střediskem německého života. Má k tomu nanejvýš příznivou polohu. Tak se vytvoří další přední hlídka, přesně podle myšlenek říšského vůdce SS jako říšského komisaře pro upevnění němectví.

Z těchto plánů nesmí proniknout v žádném případě na veřejnost ani to nejmenší. Všichni účastníci porady byli na to důrazně upozorněni.

Služebna bezpečnostní policie předloží v dohodě s vedoucím IV. odd. zprávu pro tisk o evakuaci židů, event. s varováním Čechů, aby se židů nezastávali, neboť by jinak mohli být rovněž evakuováni a pranýřováni jako židé. Stálo by za úvahu, zda by se nemohli propagačně pranýřovat dva či tři známí Češi, kteří se spolčovali s židy. (...)

PROBLÉM POZEMKOVÉHO ÚRADU

Vyřešení otázek kolem Pozemkového úřadu je tč. obzvláště naléhavé z těchto důvodů:

Pozemkový úřad má plnit dvě funkce: politickou a osídlovací. Aby splnil oba úkoly, je žádoucí, aby vedení Pozemkového úřadu bylo v rukou muže, jenž je schopen vést oba úseky a skoncuje s podvratnou činností nepřátel. To je možné pouze tehdy, bude-li mít vedoucí Pozemkového úřadu plnou důvěru nejen říšského protektora a hospodářských svazů Čech a Moravy, ale zároveň i ministerstva výživy. Dosavadní vedoucí G r o s s to nemůže o sobě tvrdit. Nedovedl pochopit, že kompetence Pozemkového úřadu se podstatně rozšířila o úkoly, jež jsou svěřeny říšskému vůdci SS jako říšskému komisaři pro upevnění němectví. Obergruppenführer zamýšlí prosadit v příštích dnech u vůdce rozšíření této kompetence na protektorát. Převezme-li všechny osídlovací úkoly říšský vůdce SS, bude možno disponovat veškerým zabaveným majetkem v zájmu osídlování, přičemž by se správa prováděla prostřednictvím pracovníků sektoru výživy.

Má-li být Pozemkový úřad také s to provést osídlovací úkol plně ve smyslu výnosu vůdce z r. 1939, nesmí se stát úřadem ministerstva výživy, jak se o to usiluje. Musíme se pokusit nalézt za Grosse náhradu, jež bude na výši všech budoucích úkolů Pozemkového úřadu.

Pozemkový úřad bude proto nově obsazen, přičemž z důvodů loajality bude stanoven termín nového funkčního obsazení tak, aby se shodoval s Grossovým dobrovolným odchodem, neboť statky, dané pod nucenou správou, jsou pod Grossovým vedením spravovány bezvadně a nelze jim nic vytýkat. Pouze na politickém poli Gross selhal, což už zřejmě sám uznal.

Situační zpráva, kterou o zdejších poměrech podal Gross pro státního tajemníka Backeho, je sice jednostranná a má Grosse očistit, avšak bude-li upravena, povzbudí jen stěží ministerstvo výživy, aby se snažilo uplatňovat nadále nárok na vedení Pozemkového úřadu.

V každém případě stačí obergruppenführerovi vůdcovy plné moci, aby učinil všechna opatření z vlastní odpovědnosti vůči vůdci a dodal jim potřebný důraz. Neboť Pozemkový úřad je jediné správné místo, odkud se dají ústředně provádět osidlovací úkoly říšského vůdce SS, jež mají zejména v protektorátě Čechy a Morava dalekosáhlý význam jako první etapy postupného poněmčování bližšího východu. (Viz též pozdější použití Terezína.)

V nejbližší době má snad ministerský ředitel dr. Bertsch odjet ke státnímu tajemníkovi Backemu do Berlína prodiskutovat otázku nového obsazení Pozemkového úřadu za uvedených předpokladů a popřípadě nalézt muže, spíše praktika než hospodářského teoretika, jenž chápe význam Pozemkového úřadu a má potřebnou aktivitu. (...)

PLÁNOVÁNÍ NÁRODNÍHO SOUPISU

Účastníkům porady se znovu zdůraznila povinnost zachovat zejména tuto část porady v tajnosti, aby se Čechům nedala žádná možnost a čas k protiopatřením.

Konečným cílem veškeré činnosti v protektorátu je, jak bylo krátce naznačeno v projevu před vrchními zemskými rady, úplné poněmčení tohoto prostoru. K tomu patří vykazování a evakuace lidí rasově méněcenných a dále plánovitě a ve všech oblastech života psychologicky dobře prováděné poněmčování rasově dobrého zbytku.

Všechna opatření, jež se toho času ústně či písemně provádějí, musí vědomě mluvit o „kmenu“, nikoli o Čechích, a musí zdůrazňovat osudovou nutnost toho, že tento prostor je svázán s říší. Všechny blízké úkoly se musí řešit tak, aby

později vytvořily základnu pro bezvadné provedení konečných cílů.

Předpokladem pro posouzení obyvatelstva je *národní soupis, jímž se jednorázově podchytí všichni lidé protektorátu a roztrídí podle určitých hledisek*. Podchycení jednoho či více ročníků oklikou přes pracovní tábory, prohlídky, rentgenem aj. nedávají nezbytně nutný jasný přehled a může se jich použít nanejvýš pro doplnění. Národní soupis se může provádět prostřednictvím *kartotéky*, v níž jsou podchycení příslušníci celého českého národa, abychom měli v tomto okamžiku nutný, jednorázový přehled v maskované formě. Říšský vůdce SS vzhledem k tomuto návrhu příslibil, že se provádění tohoto opatření nedá do rukou pořádkové policie, ale bezpečnostní policie.

Kartotéka příslušníků českého národa nemůže však ještě zachytit konečný výběr, má dát jen přibližný přehled o celkové národní skladbě. Výsledky může později aplikovat pořádková policie nebo též české správní úřady. Po nás je důležitý jen současný přehled o rodinách samotných, abychom měli jednorázový průřez národní a kmenovou podstatou a na tom mohli budovat potřebná opatření.

Poněvadž výsledek je směrodatný pro rozhodnutí o organizačních otázkách, o konečné evakuaci nebo poněmčení atd., tedy o veškerém budoucím vývoji tohoto prostoru, musí se postupovat obzvláště plánovitě a přesně, aby se neudělaly chyby, jež pak už nikdy nepůjdou napravit.

Nejlepší by asi bylo provádět soupis a souběžné lékařské prohlídky vždy po okresech a využít přitom zkušeností Ústředny pro přistěhovalce, popř. za přímého použití Ústředny pro přistěhovalce. Kopie celého soupisu by se mohla případně odevzdat do Pozemkového úřadu.

S tím souvisí další opatření, jež nutno právě tak udržet v přísné tajnosti.

ODPOLITIZOVÁNÍ OBYVATELSTVA

Je snažší převést Čechy do německé kulturní oblasti na poli kulturním.

Jestliže využijeme správně a šikovně např. sportu a tělovýchovy vůbec, můžeme snadno odvést české obyvatelstvo od politických záležitostí a tím je rychleji poněmčit. Zejména českou mládež musíme zpracovat tímto způsobem. Proto,

abychom Čechy přesvědčovali, pokud se jejich původu týče, o tom, že je možné pokládat je jen za kmen a nikoli za skutečný národ, byl sem povolán dr. Ispert, který pracoval dobře už v Holandsku. Zabývá se v příslušných prostorech tím, že bádá po původu velmi známých osobností a dokazuje, nakolik tyto osoby mají německé předky. Podle sdělení SS gruppenführera Franka byla by taková práce zejména zde v protektorátu vděčným úkolem, neboť téměř všichni odpovědní a vedoucí Češi mají v sobě německou krev. Při publicistickém vyhodnocení těchto výzkumů (popř. českým nakladatelstvím Orbis) je nutné vynášet zjištěné osoby jako „velké mistry tohoto prostoru“, abychom tím rozkládali české národní cítění. Avšak tyto publikace nesmějí být uveřejněny bez přísného vedení a řízení, aby se vyloučila jakákoli možnost chyb.

Obdobným způsobem je nutno působit na různá životní povolání. Poněvadž je česká vláda v tomto okamžiku bezmocná a slabá, musíme zůstat aktivní, abychom jí nedovolili v žádném případě stát se opět samostatnou a aktivní vládou. Na tom bychom neměli žádný zájem, ale máme zájem na dobře fungující české správě. Musí nám však zůstat neustále možnost zásahu a nikdy nesmíme perspektivně zapomenout na to, že popřípadě musíme zasáhnout jinak, rozhodne-li se vůdce pro brutální řešení. Vláda je slabá, ale vytvořila se souhlasem říšského protektora tzv. NS, Národní souručenství, které se dá srovnávat jako obrovská vrcholná organizace s NSDAP, jež se snažilo neustále posílit vládní moc Čechů.³² Avšak to, co nás dělalo v říši silnými, to se tu omylem povolilo Čechům. NS nesmí proto natrvalo existovat, aby mohl být národ skutečně odpolitizován a aby mu jako podpora nezůstal žádný organizační celek.

Obergruppenführer zdůraznil, že přikládá význam tomu, aby řízení lidu nezůstalo v rukou vlády, ať přímo či nepřímou, nýbrž aby se převádělo na vládu německou.

Za přibližný příklad pro to uvedl obergruppenführer stavovskou myšlenku Othmara Spanna, proti jehož pokusům ovlivnit říši se tvrdě bojovalo, ale zde vzhledem k možnostem ovlivňovat český národ nebyly by ani tak nemístné: rozčlenění obyvatelstva na nepolitické stavy, kde by se zájmy malého člověka plně rozplynuly v jeho denních materiálních a věcných starostech, jež přináší jeho povolání. To je provázeno posílením církve, neboť stavovský stát je myslitelný jen ve spojení s církevním státem. Vše, co je ovlivněno

a podmíněno citem, může se dít jen na náboženském poli církve. Tím se neutralizují všechny politické snahy a soustřeďují se na náboženství a církev. (...)

Odpolitizování českého obyvatelstva je tedy třeba rozumět tak, že zájem jednotlivce je nutno usměrnit zesílenou měrou na povolání a na hmotné nesnáze. Bude-li v tomto smyslu platit jako vzor Národní odborová ústředna zaměstnanecká, to ať zatím zůstane stranou.³³ Abychom zabránili tomu, že by nakonec stavovské vedení přece zase skončilo u české vlády a bylo tam soustředěno, musí se nalézt forma, jež by dovedla všechny špičky jednotlivých stavů k jasné příslušnosti k německému vedení. To tedy znamená, že nesmí vzniknout žádná veřejněprávní korporace, žádná organizace věčného trvání. Smí to být jen pokus podle hesla prozatímního nouzového opatření v zájmu českého obyvatelstva. Aby se však špičky skutečně oddělily od české vlády a byly usměrněny pod německé vedení, je nutné to vše propagovat pouze podle velkých vzorů jako „výbor všeobecného blaha“, „pro blaho stavů“. Nepoužijeme vůdců svazů, ale vůdců jiných, které dostaneme snadno do svých rukou a které snadno povedeme tím, že jim propůjčíme titul rady (popř. rady sociální péče).³⁴

Na závěr bylo poukázáno ještě jednou na zvláštní povinnost zachovat vše v tajnosti.

8. téma

ČESKOSLOVENSKÝ ZAHRANIČNÍ ODBOJ

Rovněž československý zahraniční odboj můžeme dělit na komunistický a nekomunistický. Oba tyto ideové exilové proudy rezistence se počaly propojovat až po vstupu SSSR do války a jejich spolupráce se prohloubila po podpisu československo sovětské spojenecké smlouvy v roce 1943. Vrcholní představitelé obou složek se pak symbolicky do ČSR vrátili společně a vytvořili tzv. první vládu Národní fronty Čechů a Slováků v Košicích v dubnu 1945, která však byla předem dohodnuta na moskevských jednáních probíhajících na tamějším československém vyslanectví od března 1945.

Nejprve se budeme věnovat odboji nekomunistickému. Sem spadala především jeho politická reprezentace, ale rovněž i postupně budovaná zahraniční armáda. Československý nekomunistický zahraniční odboj měl několik pretendentů na své vedení. Z neúspěšných to byl především gen. L. Prchala (Český národní výbor) či dr. M. Hodža (Slovenská národní rada). Jako dominantní se však postupně prosadil okruh kolem dr. E. Beneše, který prosazoval tzv. teorii právní kontinuity první republiky. Do této skupiny náležel i dr. Š. Osuský, československý vyslanec v Paříži a zastánce tzv. vyslanecké teorie, který byl posléze izolován a z čelných pozic vytlačen do opozice. Od prvních kroků udržoval E. Beneš kontakty na emigrační demokratické kruhy sudetských Němců, především s W. Jakschem, po roce 1942 se však z nich stali výrazní odpůrci a s demokratickými představiteli československých Němců až na výjimky (K. Kreibich aj.) tak již prakticky nebylo počítáno.

Okruh osob, které se v emigraci více víceméně hlásily k E. Benešovi, založil za vydatného angažmá Osuského ve Francii Československý národní výbor, kterému z titulu statutárního místopředsedy předsedal od roku 1939 dr. J. Šrámek. Vzhledem k postoji francouzských a britských politiků mohl být E. Beneš pouze jeho řadovým členem. Před jeho založením, tedy nějaký čas po své emigraci, působil E. Beneš ve Spojených státech, kde přednášel na univerzitě (odtud soubor jeho přednášek, posléze knižně vydaných, *Demokracie dnes a zítra*) a kde navázal kontakty v krajanském hnutí a ovšem i s některými politickými představiteli USA.

Výrazným úspěchem Čs. národního výboru se stalo prosazení souhlasu francouzského politického vedení se zřízením československé zahraniční armády, která zasáhla i do bojů s postupujícími Němci. Následně byla za velmi svízelných okolností evakuována z neokupované části Francie do Velké Británie. Zde se vyznamenali především českoslovenští letci, kteří se intenzivně podíleli na letecké bitvě o Británii, následně exilová armáda zasáhla i do bojů v Evropě po roce 1944.

Časový primát v organizování zahraniční armády však v roce 1939 získal tzv. Polský legion, dislokovaný ve Velkých Bronowicích u Krakova. O získání souhlasu k jeho vzniku od polských představitelů se zasloužili nejen diplomatičtí úředníci někdejšího krakovského konzulátu a vyslanectví ve Varšavě, ale především gen. L. Prchala. Fakticky mu velel pplk. L. Svoboda. Legion zasáhl nepatrně do bojů proti Němcům ve východních polských oblastech. Menší část se dostala na rumunské území, odtud pokračovala do západní Evropy. Větší část byla internována Sověty a umístěna do suzdalského kláštera, mnozí byli deportováni do gulagů. Z nich i dalších internovaných osob československé státní příslušnosti se posléze od roku 1941 budovala československá zahraniční armáda (posléze rozšířená i o další skupiny osob, např. volyňské Čechy), která se účastnila mnoha bojů na východní frontě a osvobozování československého území.

Českoslovenští vojáci bojovali v zahraničí i v Africe (především v Tobruku), na Blízkém východě, či v rámci partyzánského hnutí v Jugoslávii a Itálii. Naprosto specifickou formou vojenského zahraničního odboje bylo vysílání desantů do Protektorátu, kteří spolupracovali s domácím odbojem. Získávali a předávali nejrůznější zpravodajské informace a nesporným vrcholem jejich činnosti byl úspěšně provedený atentát na R. Heydricha, o kterém bylo psáno v jiné kapitole.

Vraťme se však k politickému vedení exilu. Po kapitulaci Francie se podařilo politické centrum exilu evakuovat do Velké Británie, kde dekretem č. 1 prezidenta republiky nabylo jasnou formu organizace. Skládalo se s úřadu prezidenta, exilové vlády, nejprve prozatímní, posléze plnohodnotné, dále orgánu Státní rady, chápané jako poradní orgán prezidenta, jinými činiteli však jako obdoba parlamentu v exilu. Od roku 1942 pak byla ustavena Právní rada, náhražka Ústavního a Nejvyššího správního soudu. Nastalo tzv. dekretální období, nejprve tzv. londýnské do května 1945, pak pražské do konce října 1945.

Pod sovětskou egidou se formoval i československý komunistický zahraniční odboj. Měl své centrum v Moskvě, kde vedoucí čeští komunisté (K. Gottwald, J. Šverma, zahynuvší za Slovenského národního povstání, R. Slánský, V. Kopecký aj.) působili jako činitelé sekce Komunistické internacionály (v roce 1943 zrušené). Jako spíše operativní záležitost se jeví založení tzv. Západoevropského byra KSČ v Paříži, zaniklého v důsledku válečných událostí roku 1940 a vedeného J. Švermou. Až do roku 1941 akceptovalo zahraniční komunistické centrum třídní teze o vedené válce. Teprve v červenci 1941 změnilo své postoje (po napadení SSSR), a započala určitá spolupráce s reprezentací zahraničního protinacistického odboje. Přestože komunisté nikdy přes Benešovy nabídky nevstoupili do exilové vlády, účastnili se práce ve Státní radě apod.

Dalším zásadním zvratem bylo uzavření československo – sovětské smlouvy o přátelství 12. prosince 1943 (následovala pak další smlouva řešící předávání moci nad osvobozeným územím do československé správy). Přestože Benešův okruh se domníval, že těmito kroky bude zabráněno případné bolševizaci osvobozeného Československa, řada současných kritiků vztahů exilu se SSSR v nich viděla počátek komunizace poválečného státu.

Při své cestě do SSSR se tehdy Beneš několikrát sešel s vedením komunistů v Moskvě. Jejich rozhovory, ač se obě strany v některých aspektech lišily, vedly přinejmenším ke konsensu v některých otázkách politického a mocenského uspořádání v poválečném Československu. Šlo např. o úpravu politického systému otevírající možnost zavedení budoucího systému Národní fronty, reformy ekonomické sféry, především však v systému národních výborů jakožto základních jednotek tzv. státní moci, již nepatrně diferencující rozdíl mezi státní správou a samosprávou. Ve věci národních výborů panovala shoda ovšem jaksi nedorozuměním. Beneš si je v duchu připravovaných materiálů na londýnském ministerstvu vnitra pod Slávikovým vedením představoval jinak, než komunistická reprezentace, inspirovaná do značné míry systémem ruských sovětů.

Komunistický kruh v Moskvě počal od této chvíle intenzivně pracovat na přípravě programu poválečného vývoje Československa. Kromě systému národních výborů jakožto pilíře státní moci se zde zrodily i představy o systému Národní fronty (počátky podobných úvah zaznamenáváme již v okolí Jana Švermy v létě 1941) apod. Komunisté při svých úvahách vždy brali zřetel i na to, jak co nejdříve a nejefektivněji prosadit vlastní participaci na nových mocenských strukturách a následně přejít k tvorbě komunistického režimu (viz např. již zmíněné Vetiškovy instrukce).

V Londýně docházelo na jednotlivých ministerstvech rovněž k tvorbě plánů budoucího rozvoje osvobozené republiky. Zdejší činnost však byla poměrně nekoordinovaná a mnohdy se

tak dělo bez zásadního ujasnění výchozích stanovisek – např. úvahy o ekonomické sféře. Ministerstvem vnitra připravený plán obnovy státní správy nebyl prakticky následně akceptován, naopak londýnská vize o ozdravení měny do značné míry akceptována byla.

Určitým vyvrcholením těchto snah byla jednání zástupců londýnského exilu a moskevských komunistů v Moskvě v březnu 1945. Zde byl koncipován vládní program oficiálně vyhlášený počátkem dubna v Košicích (odtud Košický vládní program první vlády Národní fronty Čechů a Slováků). Jednání probíhala v budově československého vyslanectví v Moskvě a zúčastnili se jich zástupci KSČ, ČSSD, ČSNS a ČSL, po část jednání byla přítomna i delegace Slovenské národní rady. Největší rozpor vypukl kolen postavení Slovenska, nakonec však bylo dosaženo konsensu. Vládním programem se tak stal jen mírně upravený návrh komunistů. Fakticky zde také vznikla vláda pod předsednictvím dr. Zdeňka Fierlingera, kterou E. Beneš jmenoval v Košicích 4. dubna a 5. dubna vyhlásila nová vláda svůj program. Podstatnou částí obyvatelstva republiky po osvobození byl víceméně přijat, menší část v něm však viděla problematické odchýlení se od principů někdejšího demokratického Československa.

Od počátku dubna vláda i prezident úřadovali v Košicích. Nacházeli se tedy na osvobozeném československém území, na druhou stranu zde byli do značné míry izolováni. Jediným zahraničním zástupcem zde byl V. Zorin, vysoký sovětský diplomat. Po určité době následoval přesun do Bratislavy a po osvobození republiky přibyla československá vláda do hlavního města 10. května 1945. Československo bylo v této chvíli z největší části osvobozeno Sovětskou armádou, v jejíž sestavě působila na jihu Slovenska a na jihu Moravy Rumunská královská armáda. Se Sověty postupovala i československá východní zahraniční armáda pod vedením gen. L. Svobody (od 4. dubna ministra národní obrany). Západní část Čech (linie Karlovy Vary – Plzeň – České Budějovice) byla osvobozena americkou armádou v čele s G. S. Pattonem. Na Chebsku se pohybovala i československá západní armáda. Další postup Američanů do nitra Čech byl na základě imperativního přání Sovětů politicky zamítnut na nejvyšší politické úrovni v USA.

Představitelé zahraničního odboje jako celku byly jedinou skupinou, která se domů z exilu navrátila v rámci zemí budoucího sovětského bloku v Evropě.

Kontrolní otázky

1. Jak se formoval československý zahraniční odboj?
2. Jak se prosadilo vedení československého odboje ve Francii?
3. Jak se vyvíjelo vedení československého odboje v Londýně?
4. Jak se vyvíjelo zahraniční vedení komunistů v Moskvě?
5. Jaké byly v zahraničním odboji protibenešovské skupiny?
6. Jak vznikl československý vojenský odboj v Polsku?
7. Jak se vyvíjel československý vojenský odboj ve Francii a Velké Británii?
8. Jak se vyvíjel československý vojenský odboj v Sovětském svazu?
9. Na jakých dalších frontách zasáhla československá zahraniční armáda?
10. Jaké byly programové cíle a rozvojové záměry, s nimiž se zahraniční odboj navracel do Československa?

Literatura

- BENEŠ, Edvard: Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství. Praha 1948.
- BROD, Toman. Moskva, obětí a pouto. Československo a Sovětský svaz 1939 – 1945. Praha 1992.
- FRIEDL, Jiří: Na jednom frocie. Czechosłowacko – polskie stosunki wojskowe 1939 – 1945. Gdańsk – warszawa 2011.
- BROWN, Martin David: Jak se jedná s demokraty. Britské ministerstvo zahraničí a československá emigrace ve Velké Británii 1939 – 1945.
- KUKLÍK, Jan ml.: Mýty a realita takzvaných „Benešových dekretů“. Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945. Praha 2002.
- KUKLÍK, Jan ml. – NĚMEČEK, Jan: Proti Benešovi! České a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939 – 1945. Praha 2004.
- LUŽA, Radomír: V Hitlerově objetí. Kapitoly z českého odboje. Praha 2006.
- MARŠÁLEK, Zdenko: „Česká“ nebo „československá“ armáda? Národnostní složení československých vojenských jednotek v zahraničí v letech 1939 – 1945. Praha 2017.
- SVOBODA, Ludvík: Cestami života, 2. díl. Praha 1992
- TÁBORSKÝ, Eduard: Prezident Beneš mezi Západem a Východem. Praha 1996.

Přílohy

ZPRÁVA O ČS. VOJENSKÉ JEDNOTCE V SSSR (1942)

Zpráva ze dne 7. dubna 1942.

ZOE 5095 a/42

Pokračování zprávy o organizaci (výťah ze zprávy zasláné kurýrem dne 27. III.):

Pro nábor do naší jednotky přicházejí v úvahu tyto čs. skupiny:

1) Podkarpatsí Rusíni, kteří v letech 1939 - 1941 prchali houfně přes maďarské hranice před maďarským terorem a službou v maďarské armádě do zpřáteleného slovanského Ruska, kde očekávali dobré přijetí. Emigrovaly celé vesnice s veškerým majetkem i celé školy (Mukačevské gymnasium, užhorodský učitel'ský ústav atd.). Zde však po krátkém vězení v pohraničí byli až na nepatrný počet komunistů, kterým povolen svobodný pobyt, dopraveni do nejtěžších pracovních táborů (lesní práce, komunikace, kanály), kde se vyčerpali fyzicky, že houfně umírají. Celkový počet odhadujeme na 12 až 20 tisíc. Zdá se však, že úmrtnost dosahuje již čtvrtiny celkového počtu. Většina ostatních je v tak zbídačeném stavu, že jen rychlé odeslání do jednotky je může zachránit. Sověty odkládaly propuštění Podkarpatských Rusínů z nedůvěry, obavy z ukrajinských nacionalistů, německých agentů a ještě jiných důvodů. Při intervencích u gen. PANFILOVA a ŽUKOVA, zástupců sovětské vlády pro informování čs. jednotky, a přednosta evropské sekce NKID, NOVIKOVA, jsem však poukazoval, že politicky je otázka Podkarpatských Rusínů vyřešena uznáním celistvosti ČSR před Mnichovem a že jde jen o vnitřní příkaz k jich propuštění a odeslání do jednotky. Zdůraznil jsem, že ukrajinskí nacionalisté z Podkarpatské Rusi odcházeli do Německa, kdežto uprchlíci do SSSR. Jsou spolehliví a budou dobrým elementem pro armádu. Největší část Podkarpatských Rusů je smýšlení československého. Přitom dnes naladění proti sovětskému režimu.

2) Židé vyvezeni Gestapem z Protektorátu v r. 1939 do Polska a tam po násilím donucení překročit hranice do SSSR, celkem asi 3000 osob. Zde byli v r. 1940 zatčeni, dopraveni do lágrů, kde strádali podobně jako P.R. Byli první z propuštěných a v ubohém tělesném stavu přicházejí k jednotce (dosud 70 procent počet. stavu).

3) Politická emigrace z ČSR po Mnichovu.

1939 - 1940: sociální demokraté a komunisté. V podstatě jsou to dvě skupiny: katovická a krakovská. Celkem asi 400 osob. Po napadení Polska evakovali do Lvova. Po obsazení Lvova Sověty prohlásili se za komunisty. Smýšlení a vedení převzali čs. komunisté (KABOŠ, HÁJEK, SYNKOVÁ) a za podpory Kominterny (MVPR) žijí svobodně. Neměli s námi styku, do armády se nehlásili. Nyní se snaží vyslat jednotlivce do jednotky s politickým posláním. Živel nespolehlivý, jednotce nebezpečný.

.....nedokončená.

Zpráva ze dne 7. - 8. dubna 1942.

ZOE 5095 a/42

pokračování

- 4) Emigrace z roku 1925 - 26 z akce čsl. komunistů. Byly to tehdy 4 skupiny“
- a) Komuna REFLEKTOR (kolektivní hospodaření). Z původních 600 osob zůstalo jen asi 20 rodin. Mnoho se vrátilo do ČSR.
  - b) Kooperativa INTERHELPO ve Frunze, původně 350 rodin. V roce 1939 podniky zestátněny.
  - c, d) Komuny kladenská a slovácká: zůstaly malé zbytky, není o nich zpráv.

Část této emigrace, ti, kteří zůstali v komunách a stali se občany SSR, jsou členy strany a mají lepší postavení. Většina pracuje jako dělníci neb kolchozníci, jsou zklamáni. Po několika čistkách mnoho jich bylo uvězněno. Mnozí z komunismu vystřízlivěli. V jednotce je jich jen několik.

5) Volyňští Češi: Mnozí vyvezeni jako Poláci na Ural a do Kazachstánu. Pracují v kolchozech. Někteří internováni na Sibiři. Část zůstala v okupovaném území. Těsně před válkou byly některé ročníky mobilizovány Sověty. Dnes jsou jako méně spolehliví v pracovních táborech. Živel protisovětský, nebo obsazením Volyně Sověty utrpěli ztráty. V jednotce je jich 34 (polské státní příslušnosti). Jsou dobrými Čechoslováky.

6) Občané SSSR čsl. národnosti (Čechové z Ukrajiny, české vesnice v Novorosijské oblasti a jinde). Slouží v Rudé armádě. Část neumí česky. Byli k nám odesláni nuceně. Proto část byla od nás na jejich žádost propuštěna zpět do Rudé armády. Z přijatých do jednotky 107 osob většina by chtěla do ČSR.

7) Morálním jádrem čsl. myšlenky v jednotce je Suzdalská skupina vel. kádrů (86 lidí). Sověty k nim však nemají důvěru. Pokládají je za reakcionáře a nepřátele Sovětů, neboť během internace došlo k ostrým konfliktům mezi nimi a tzv. Hvězdáři (komunističtí odstěpenci od legionu), které po několika případech násilí skončily odesláním Hvězdářů od legionu. 24 těchto Hvězdářů bylo v září 1941 shozeno na území ČSR. Ostatní jsou na ní posíláni zpět k jednotce. Zdůraznil jsem příslušníkům Suzdalské skupiny několikrát, že netolerantní postoj by podkopal naše nejvyšší politické zájmy.

Kromě uvedených jsou zde ještě:

- a) Nepatrný počet Čechů, bývalých rakouských zajatců za světové války. Z nich se přihlásili až dosud 4 pokročilého věku a není pravděpodobné, že by dosáhli významnějšího počtu v jednotce.
- b) Malý počet osob vyslaných z Protektorátu do SSSR s průmyslovými dodávkami, kteří zde byli zastížení válkou. Z těchto je v jednotce 12 Škodováků velmi dobré kvality a po některých pátráme.
- c) Malá skupinka letců (z nichž 6 dosud s BEROUNSKÝM), kteří uprchli do SSSR po blokování cesty Maďarskem neb přes Polsko, a jež jsme objevili v různých věznicích. Lze předpokládat, že najdeme další (i neletce) podobné případy. Kvalita obdobná Suzdalským.
- d) Pokud jde o české a slovenské zajatce z německé a slovenské armády, Sověti nám nedali přes naše žádosti a své sliby dosud žádné konkrétní informace.

Morálka a hodnota jednotky:

Dosud 70% jednotky z židovské emigrace. Smýšlení 90% československé, demokratické. Přitom valná většina po prožitých útrapách a zkušenostech v SSSR více nebo méně zahrocena proti sovětskému režimu. Lze očekávat, že většina příslušníků jednotky bude houževnatým odpůrcem sovětismu a bolševického režimu u nás doma.

O bojové hodnotě nelze ještě činit závěry, ale větším přílivem Podkarpatských Rusů může ji jen zvýšit. Největší nebezpečí pro morálku a samou existenci jednotky spočívá v akci Kominterny, která ji chce bolševizovat. Aby nebyla vyprovokována nálada, případně incidenty, jež by vyvolaly nedůvěru Sovětů k čsl. jednotce, činíme tato opatření:

- Zákaz politicko - stranických diskusí, jež by mohly vyvolat reakci lidí se subjektivními trpkými zkušenostmi (útrapy z koncentračních táborů se těžko zapominají).
- Všichni se musí postavit za jediný program: osvobození národa a obnovení samostatného čsl. státu.

- Vydávání informačního a výchovného týdeníku se zprávami o situaci na frontách, z domova (podle londýnského rozhlasu a istanbulského Buletinu) a i články, jejichž účelem bude obnovit důvěru k SSSR, kladný poměr sovětské vlády k dnešní čs. politice, válečné úsilí Sovětů v boji s Německem, a tím za naše osvobození, hrdinství sovětských vojsk a pod. O dalším vývoji, zejména o přibytí většího počtu Podkarpatských Rusinů podám pozitivní zprávu.

AMV ČR, f. 302, kart. 36, sv. I

**PROTOKOL K SMLouvĚ O PŘÁTELSTVÍ, VZÁJEMNÉ POMOCI A POVÁLEČNĚ
SPOLUPRÁCI MEZI ČESKOSLOVENSKOU REPUBLIKOU A SVAZEM
SOVĚTSKÝCH SOCIALISTICKÝCH REPUBLIK, SJEDNANÉ 12. PROSINCE 1943**

Při sjednání smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik smluvní strany ustanovily, že v případě, že k této smlouvě projeví přání přistoupit kterákoli třetí země, která hraničí s Československou republikou nebo Svazem SSR a byla v této válce předmětem německého útoku, bude jí dána možnost po vzájemné dohodě vlád Československé republiky a Svazu SSR podepsati tuto smlouvu, která takto nabude povahy trojstranné smlouvy.

Tento protokol byl sepsán ve dvou vyhotoveních, každé v československém a ruském jazyce.

Obě znění mají stejnou platnost.

Moskva, 12. prosince 1943.

Z plné moci
presidia nejvyššího
sovětu SSSR
V. Molotov, v. r.

Z plné moci
presidenta Československé
republiky
Zd. Fierlinger, v. r.

9. téma

TŘETÍ REPUBLIKA

Jako třetí republiku označujeme období od osvobození v roce 1945 do února 1948. Používá se i termín omezená demokracie, socializující demokracie (termín použitý E. Benešem) apod. Obecně šlo o přechodné období mezi demokratickým a komunistickým totalitním systémem.

Československo se po svém obnovení rozvíjelo dle záměrů obsažených v tzv. Košickém vládním programu, komunisté přitom po celou dobu představovali ve svých záměrech jednoznačně ofenzivní směr, nekomunistické síly se v podstatě snažily o určitou obranu proti totalizujícím tendencím. Nová republika pak byla utvářena celou řadou principů, které se projevovaly v řadě tehdejších událostí.

Prvním z nich byl nově formovaný vztah mezi Čechy a Slováky. Někdejší čechoslovakismus byl zcela opuštěn a nově byl deklarován základ státu jako vztah dvou rovnoprávných národů. To se promítlo i do existence tzv. slovenských národních orgánů, což mělo svůj základ v období Slovenského národního povstání. Zůstala tak zachována nejen Slovenská národní rada, ale fungovala i jakási slovenská regionální vláda, nazývaná Sbor pověřenců. Takto se zrodil i tzv. asymetrický model, jehož rudimenty v různých podobách přežívaly až do roku 1992. Vztah celostátních orgánů a orgánů slovenských pak byl řešen třemi tzv. pražskými dohodami, uzavřenými v letech 1945 – 1946, přičemž šlo v řadě skutečností o ujednání připouštějící alternativní výklady.

Změnilo se i postavení národnostních menšin. Němci byly z republiky odsunuti, tj. násilně vystěhováni, v německé terminologii je dominantně používán termín vyhnání. Od května do srpna 1945 šlo o tzv. divoký odsun s mnoha excesy a násilnostmi v režii tzv. revolučních gard či místních, mnohdy samozvaných skupin a orgánů. Po usnesení Postupimské konference šlo o tzv. organizovaný odsun. Němci předtím byli zbaveni československého občanství, o jeho navrácení mohli usilovat pouze antifašisté. I po oficiálním ukončení odsunu zůstalo v Československu cca 300 000 Němců (antifašisté, tzv. specialisté, smíšená manželství, osoby neodsunuté z různých dalších důvodů). Národnostní skupina byla však populačně deformována a mnohdy i násilně přesídlena z pohraničí do vnitrozemí. Po dlouhou dobu mnozí Němci nedisponovali plnými občanskými právy a týkaly se jich i další restriktce (např. mzdová omezení). Postupně však byla odbourávána a paralelně jim bylo udělováno i československé občanství. Direktivně zbývajícím osobám bez občanství bylo přiděleno v roce 1953.

Vylidněné pohraničí bylo osidlováno jednak lidmi z vnitrozemí, jednak tzv. reemigranty ze SSSR, Rumunska, Jugoslávie, Rakouska a dalších států. Proces osídlování probíhající nejen ve 40., ale i v 50. letech však nedokázal uvolněné regiony osídlit v míře předodsunové. Pohraničí pak představovalo i závažný společenský a ekonomický problém.

Obdobně mělo být postupováno i vůči maďarské menšině. I zde probíhal divoký odsun, řízený odsun však vcelku již realizován nebyl. U maďarského obyvatelstva se setkáváme i s koncepcí tzv. reslovakizace a s jejich násilným přestěhováním do českého pohraničí. Maďarská národnostní skupina však od konce 40. let představovala cca 600 000 osob a byla významnou složkou obyvatelstva na Slovensku.

Nejistotu lze doložit i v životě polské národnostní skupiny. Pramenila z nejasností vytyčení státní hranice na Těšínsku, resentment roku 1938 byl tehdy ještě velmi živý. O podobě státní hranice bylo nakonec rozhodnuto pod tlakem SSSR, uspokojeno bylo československé

stanovisko. Situace polské menšiny (šlo cca o 60 000 osob) byla nakonec řešena v souvislosti s uzavřením československo-polské smlouvy v březnu 1947 a jejího dodatkového protokolu. I v následujících letech však česko-polské vztahy v tomto regionu byly mnohdy velmi vzdálené oficiálně deklarovanému bezmeznému přátelství. Zcela specifickou byla ve značné míře nevyhraněná skupina Rusínů – Ukrajinců. Ti na jedné straně byli do jisté míry preferovanou skupinou i v rozhodnutích sovětských, na druhé straně byl již v roce 1946 vyvíjen protirusínský, respektive ukrajintovrný tlak.

Nyní věnujme pozornost budování složek státní správy. Platila ústava z předmnichovské republiky, v mnohém však nebyla respektována. V čele státu stál prezident, výkonnou moc reprezentovala vláda. V jejím čele stanul levicový, fakticky však komunisticky orientovaný sociální demokrat dr. Zdeněk Fierlinger, od voleb 1946 pak komunist Klement Gottwald. Vždy šlo o vládu Národní fronty, bez opozice a fakticky i koalice, spory mezi jednotlivými stranami se však stupňovaly v rámci vládních struktur. Od poloviny roku 1947 tyto střety přerostly ve stále se prohlubující krizi.

Státní správa a samospráva byly řešeny jako reprezentace státní moci v systému národních výborů, tj. zemských – Praha, Brno, expozitura Ostrava, Bratislava; dále pak okresních a místních. Celý systém měl sice navazovat na prvorepublikovou správu, lišil se ovšem v mnoha důležitých charakteristikách. Navíc vše bylo vytvořeno v prvních poválečných měsících jakousi kombinací revolučních a legislativních principů či politické vůle. V lokalitách, kde byl nedostatek „slovanského obyvatelstva“, byly okresní či zemskou instancí jmenovány správní komise. Národní výbory pak vyslaly své delegáty, kteří zvolili Prozatímní národní shromáždění, ovšem dle kandidátek vytvořených politickými stranami Národní fronty, včetně kandidátky tzv. osobností celonárodního významu, a to dle Košického vládního programu na principu parity.

Zmíněný ústavodárný orgán fungoval až do voleb v polovině roku 1946, které proběhly ještě dle demokratických regulí, ovšem pouze za účasti povolených stran Národní fronty. Tím se dostáváme k základní charakteristice politického systému třetí republiky. Vyznačoval se nejen limitováním počtu politických stran, kdy nová strana mohla vzniknout pouze se souhlasem současných politických stran, ale také tím, že z účasti na veřejném dění vyloučil někdejší strany politické pravice a zrušil pro demokracii nezbytný systém koalice a opozice.

Jak jsme již uvedli, ofenzivní byli komunisté. Byli sdružení jednak v Komunistické straně Československa, ovšem i v Komunistické straně Slovenska. De iure tak představovali dva subjekty, fakticky však byli subjektem jedním. Nebyla to však jediná výhoda. Další spočívala v tom, že pod egidou Sovětské armády se komunisté zformovali se značným předstihem před ostatními politickými stranami. Podařilo se jim ovládnout řadu společenských organizací (především odbory vystupující pod hlavičkou jednotného Revolučního odborového hnutí), ovládli politicky nejdůležitější složku Sboru národní bezpečnosti – Státní bezpečnost, mimořádné postavení měli v armádních složkách, především v tzv. Obranném zpravodajství. Disponovali i nemalou podporou voličů, což se projevilo na jejich celostátním volebním vítězství v roce 1946 (nezvítězili však na Slovensku). Rovněž za svůj program vydávali programy vládní, což bylo naprosto nezvyklé.

Ostatní politické strany působily soliterně buď v českých zemích, nebo na Slovensku. Druhou nejsilnější stranou (českou) byla Československá strana socialistická. Hlásila se rovněž k socialistickému, ovšem ryze nekomunistickému programu. Postupně se stala zřejmě nejvyhraněnější odpůrkyní komunistického boje o dosažení absolutní moci ve státě. U ní, jakož i u všech dalších politických stran, se setkáváme i s budováním prokomunistických skupin, které měly sehrát nepřehlédnutelnou roli v okamžiku státního převratu v únoru 1948. Třetí

českou stranou byla Československá strana lidová, jediná politická síla v českých zemích nehlásící se programově k socialismu. Působila v intencích křesťansko-sociální orientace a rovněž stále zřetelněji vystupovala jako protikomunistická síla.

Nejhorších volebních výsledků dosáhla Československá strana sociálně demokratická. Byla vnitřně polarizována od protikomunistického křídla, přes váhavý střed až po jasně s komunisty spolupracující křídlo, respektive skupiny. Po svém sjezdu v Brně roku 1947 posílila vlastní nekomunistickou orientaci, ovšem nešlo o vítězství zcela přesvědčivé. I tyto skutečnosti předznamenávaly její tragický poučnorový osud.

Na Slovensku byla nejsilnější stranou Slovenská demokratická strana, která de iure vznikla na základě tzv. Občanského bloku v létě 1945. Volební výsledek nepochybně ovlivnila i tzv. dubnová dohoda s reprezentanty slovenského politického katolicismu. Snažila se o eliminaci agresivního postupu komunistů, ovšem díky jejich angažmá na ministerstvu, respektive poverenictvu vnitra, ztratila ve Sboru pověřenců většinu již v roce 1947. Na Slovensku působily ještě dvě marginální politické strany: Strana slobody vzniklá secesí z Demokratické strany a Strana práce představující sociálně demokratickou platformu.

Kromě politického systému nelze při charakteristice třetí republiky přehlédnout ani otázky ekonomického a sociálního vývoje. Navíc mnohdy měly úzkou spojitost s momenty politickými. Československu se podařilo vcelku úspěšně zvládnout rychlou přestavbu ekonomiky válečné na mírovou – viz úspěšný rok 1946. Především na podzim 1945 proběhla měnová reforma, která přes určité odlišnosti v mnoha směrech kopírovala svou přípravu v exilovém Londýně. Republika se stala plnohodnotným členem Mezinárodního měnového fondu a Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj. Daleko problematičtější však bylo již plnění tzv. dvouletky v letech 1947 – 1948, kde se již nebývale promítaly i mezinárodní vlivy a afinita státu k sovětskému mocenskému bloku v Evropě.

Bezprecedentní byla i míra a hloubka znárodnění v roce 1945, což bylo doplňováno i konfiskačními akty. Již v roce 1947 se tak československé hospodářství dostávalo pod diktát SSSR. Od roku 1945 pak byla rovněž nastoupena cesta ke stále se prohlubující sociální nivelizaci společnosti, což rovněž přispívalo k výrazným politickým posunům.

Ve všech sférách života společnosti se pak v druhé polovině roku 1947, zvláště po Sověty vynuceném odchodu československé delegace z jednání o Marshallově plánu, počaly objevovat závažné momenty politické krize související s orientací komunistů na státní převrat. Máme zde na mysli i mnohé aféry – tzv. slovenské spiknutí, krabičkový atentát, krčmaňský případ, nechanickou aféru, mosteckou aféru atd. V závěru roku 1947 bylo stále zřetelnější, že komunisté připravují mocenský zvrát, a to včetně alternativy puče. Nekomunistické síly se přitom ocitaly ve stále zřetelnější defenzivě a ztrácely i manévrovací prostor plynoucí z oblasti mezinárodních vztahů.

Kontrolní otázky

1. Jak lze charakterizovat Košický vládní program?
2. Jak lze charakterizovat politický systém Národní fronty 1945 – 1948?
3. Jak se obnovovaly orgány státní moci?
4. Jak probíhal odsun Němců?
5. Jaký byl postoj k maďarské národnostní skupině?
6. Jaké byly principy československé zahraniční politiky?
7. Jak probíhaly konfiskace a zestátnění znárodněním?

8. Jaké bylo postavení Slovenska?
9. Jak se vyvíjely jednotlivé politické strany?
10. Jaký byl hospodářský a sociální vývoj třetí republiky?

Literatura

- ČAPKA, František – SLEZÁK, Lubomír – VACULÍK, Jaroslav: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno 2005.
- ČECHÁK, Vladimír: Vývoj veřejné správy v Československu a v České republice (1945 – 2004). Praha 2004.
- FRIEDL, Jiří – JIRÁSEK, Zdeněk: Rozpačité společenství. Československo-polské vztahy v letech 1945 – 1949. Praha 2008.
- KAPLAN, Karel: Československo v poválečné Evropě. Praha 2004.
- KAPLAN, Karel: Pravda o Československu 1945 – 1948. Praha 1990.
- KOCIÁN, Jiří: Československá strana národně socialistická v letech 1945 – 1948: organizace, program, politika. Brno 2002.
- PRŮCHA, Václav a kol.: Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992, 2. díl – Období 1945 – 1992. Brno 2009.
- RYCHLÍK, Jan: Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945 – 1992. Bratislava 1998.
- STANĚK, Tomáš: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha 1991.
- VEBER, Václav: Osudové únorové dny. Praha 2008.

Přílohy

Košický vládní program (5 . 4. 1945)

Programový dokument první vlády ČSR po 2. světové válce. Vyhlášen 5. 4. 1945 v Košicích. Vypracován na základě návrhů moskevského vedení KSČ. Proklamoval zahraničně politickou orientaci na SSSR, konfiskaci majetku Němců a Maďarů a zrádců, potrestání kolaborantů, rovnoprávný vztah Čechů a Slováků, zřízení národních výborů a zásadní změny v hospodářské a sociální oblasti i zákaz činnosti pravicových politických stran.

I.

Po více než šesti letech cizácké poroby přišel čas, kdy nad naší těžce zkoušenou vlastí vzhází slunce svobody. Na své slavné vítězné cestě na západ osvobodila Rudá armáda první části Československé republiky. Tak bylo umožněno díky našemu velkému spojenci, Sovětskému svazu, že na osvobozené území se vrátil prezident republiky a byla zde, opět na domácí půdě, vytvořena nová československá vláda.

Nová vláda má býti vládou široké Národní fronty Čechů a Slováků a tvoří ji představitelé všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně osvobozenecký zápas za svržení německé a maďarské tyranie. Nová vláda považuje za svůj úkol, aby po boku Sovětského svazu a ostatních spojenců dovedla tento zápas do konce, do úplného osvobození republiky, přispěla všemi silami českého a slovenského národa k plné porážce hitlerovského Německa a učinila první kroky pro vybudování nového, šťastnějšího života našich národů v osvobozené vlasti.

Vláda při nynějším svém složení považuje své poslání za časově ohraničené. Po osvobození ostatních částí republiky a zejména pak českých zemí bude ve smyslu ústavního dekretu prezidenta republiky na podkladě národních výborů zvoleno a svoláno Prozatímní národní shromáždění. Prozatímní národní shromáždění potvrdí prezidenta republiky v jeho funkci až do řádné volby a prezident jmenuje novou vládu s ohledem na přiměřené zastoupení všech složek našeho národního odboje doma i za hranicemi. Tato vláda a Prozatímní národní shromáždění připraví a provedou pak v nejkratší možné lhůtě všeobecné, tajné a přímé volby do Ústavodárného shromáždění, které vypracuje novou ústavu republiky a položí její budoucnost na pevný ústavní základ.

II.

Ještě však probíhá válečná fronta na území naší republiky, ještě řadí smrtelně zraněný, ale nicméně zoufale se brání nepřítel na západním Slovensku a v českých zemích, ještě čekají milióny našich bratří a sester na vysvobození z nesnesitelného jařma. Za těchto okolností hlavním úkolem vlády, jemuž musí býti podřízeno všechno ostatní, bude všemožné stupňování válečného úsilí Československa až do osvobození celé země a úplné porážky hitlerovského Německa.

Proto vláda bude podporovat všemi dostupnými jí prostředky postupující Rudou armádu - bude provádět rychlou opravu rozrušených železnic, silnic, mostů, jakož i telegrafních a telefonních spojů a podporovat válečný transport, starat se o vhodné ubytování sovětských vojsk a jejich týlových institucí, pečovat o raněné rudoarmejce a přispívat k zásobování částí Rudé armády potravinami, krmivem a jinými potřebami. Plnění těchto úkolů bude vláda důrazně požadovat i na národních výborech a ostatních orgánech. Potřebám dalšího vedení války budou podřízena také všechna politická, hospodářská, sociální a kulturní opatření, která budou prováděna na osvobozeném území.

Na osvobozeném území bude vláda pokračovati v mobilizaci zbraněschopných občanů Československa, formovati kolem 1. čs. sboru novou československou armádu, starat se o urychlený výcvik, výstroj a výzbroj nových československých jednotek a jejich brzké zasazení na frontě. Vláda se také postará o přesun československých pozemních i leteckých jednotek ze západu na osvobozené území.

V zázemí nepřítele bude vláda organizovat všenárodní boj nejširších vrstev národa proti okupantům, bude působit k tomu, aby český lid obětavě stupňoval svůj dosavadní hrdinný boj, aby po příkladu Slováků a partyzánských skupin v českých zemích vysoko zvedl prapor národní partyzánské války v týlu nepřítele, aby všemi prostředky ochromoval německou válečnou výrobu, dopravu a zásobování a přispěl tak ke zkrácení utrpení cizácké okupace a k úplnému a brzkému vyhnání okupantů.

III.

Vláda oceňujíc výjimečné zásluhy Rudé armády o naše osvobození i její rozhodující úlohu v zajištění naší budoucnosti a vzdávajíc hold nedostižnému vojenskému umění, bezpříkladné sebeobětavosti a bezmeznému hrdinství jejich příslušníků - chce ještě více upevňovat bojovou spolupráci čs. armády s Rudou armádou a vidí v ní vzor pro budování nové, skutečně demokratické, antifašistické čs. armády.

Aby byla umožněna co nejužší bojová spolupráce s Rudou armádou, nutná v zájmu vítězství i

naši budoucnosti, budou organizace, výzbroj a výcvik nové čs. branné moci stejné jako organizace, výzbroj a výcvik Rudé armády. Tím bude současně umožněna účinná pomoc Rudé armády a dosaženo dokonalého využití jejich neocenitelných bojových zkušeností.

Vláda ve svém úsilí mobilizovat co nejrychleji na osvobozeném území všechny síly lidu do organizovaného ozbrojeného boje proti našim nepřátelům je si vědoma, že veliké poslání v nynějším zápasu za svobodu i při budoucím zajištění republiky je s to plnit jedině důsledně antifašistická, národně osvobozenecská armáda, armáda skutečně demokratická, uskutečňující vůli lidu, spjatá s lidem, těšící se důvěře lidu, a proto zahrnovaná veškerou jeho láskou a péčí. Vláda proto učiní vše, aby při budování nové československé branné moci byl založen, utvrzen a dále prohlubován lidový, demokratický ráz armády.

Nová čs. armáda se zrodila v boji proti hitlerismu a jejím základem jsou a budou aktivně se zbraní v rukou bojující složky branných sil našich národů doma i za hranicemi (1. čs. sbor v SSSR, naši letci, čs. obrněná brigáda ve Francii, slovenští a čeští partyzáni, povstalecká vojska na Slovensku). Kolem tohoto základu, zejména kolem 1. čs. sboru v SSSR, bude tvořena nová čs. branná moc.

Nová čs. armáda bude budována pro okamžitý boj na frontě, a to ihned během boje, který ještě trvá, a její nově vycvičené a vyzbrojené jednotky budou co nejrychleji zasazovány do boje po boku Rudé armády.

Aby nová čs. armáda byla mohutným a ostrým nástrojem antifašistického boje, musí být založena na železné, ale demokratické vojenské kázni, na kázni vyššího stupně, kázni uvědomělé, vyplývající z jasného vědomí národních povinností a plného pochopení daných úkolů.

Aby naše armáda byla vychovávána v duchu státním, demokratickém a antifašistickém, chce vláda jednou provždy skoncovat s tzv. “nepolitičností” armády, u vědomí, že pod touto “nepolitičností” se skrývá podceňování morálního faktoru v boji a že pod její rouškou bují reakční, antidemokratické a kapitulantské tendence. Naopak je třeba, aby každý čs. voják byl uvědomělým bojovníkem za svobodu národa a uvědomělým obráncem jeho svobody v budoucnosti.

Aby byla mezi všemi příslušníky branné moci vypěstována a udržena i za nejtěžších bojových podmínek a zkoušek vysoká bojová morálka a vysoký antifašistický demokratický duch, bude ve všech vojenských jednotkách, složkách a ústavech zřízena instituce “osvětových důstojníků”, kteří budou zástupci příslušných velitelů v oboru výchovy a osvěty a u vyšších velitelství budou řídit oddělení výchovy a osvěty. Řídícím výchovným orgánem bude v rámci MNO “hlavní správa výchovy a osvěty”, jejíž náčelník bude přímo podřízen ministru národní obrany a jeho zástupci a bude jmenován na návrh ministra národní obrany a jeho zástupce vládou. Osvětovým důstojníkům budou zajištěny podmínky pro úspěšné plnění jejich úkolů v boji i mimo boje. Zvláštní pozornost nutno věnovat výchově a uvědomění velitelských kádrů, především též osvětových důstojníků.

Vláda zdůrazňuje, že velitelská místa v nové čs. armádě mohou zastávat jen důstojníci upřímně demokratického, skutečně antifašistického smýšlení. Čs. armáda může být hrda na sta a tisíce svých důstojníků, kteří, věrni své přísaze republice, statečně a nebojácně vedli a vedou boj proti německým tyranům doma i za hranicemi, umírali za vlast na popravističích a na bojišti a skvěle osvědčili své vlastenecké, demokratické smýšlení. Současně však je nutno,

aby byla co nejrychleji provedena opatření k nejrychlejší očištění armády od všech zrádcovských, kolaborantských, antidemokratických a protilidových živlů, a bude dbáno, aby takové živly nemohly proniknout na velitelská místa. Zkoumání politické a národní spolehlivosti důstojnického sboru v přechodném období bude prováděno příslušnými vojenskými instancemi za součinnosti lidových orgánů, tj. národních výborů a Slovenské národní rady, jakož i přímo zvlášť k tomu účelu vládou jmenovanými orgány. Odpovědná úloha tu připadá aparátu “obranného zpravodajství”, který musí být vybudován z nejspolehlivějších lidí v samostatný orgán, odpovědný vyšším velitelům.

Vláda věnuje mimořádnou pozornost školení demokratického antifašistického důstojnického sboru. Bude dbát o to, aby důstojníci si osvojili co nejvíce bojové zkušenosti Rudé armády i našich bojujících jednotek, vyžádá si pro přechodnou dobu profesory a instruktory od Rudé armády pro vlastní vojenské školství. Bude usilovat o posláni co největšího počtu nejschopnějších důstojníků do sovětských vojenských škol až po nejvyšší vojenská učiliště a akademie.

Stupnice důstojnických hodností bude zjednodušena, materiální poměry důstojníků zlepšeny. Při stanovení požiteků bude přihlíženo nejen k dosažené hodnosti, nýbrž také ke skutečně zastávané funkci. Speciálně kvalifikovaným příslušníkům branné moci (lékařům, lékárníkům, inženýrům atd.) budou přiznány odpovídající důstojnické hodnosti. Jmenování a povyšování důstojníků nebude podmíněno jen formálními pravidly, nýbrž bude podporován mimořádný rychlejší postup (resp. jmenování) nejschopnějších, především těch, kteří se osvědčili na frontě v boji.

Vláda se postará o to, aby v nové čs. armádě bylo plně respektováno státoprávní postavení Čechů a Slováků podle zásady “rovný s rovným” a aby Slovákům se dostalo ve všech ústředních institucích přiměřeného zastoupení. V jednotné čs. armádě bude zavedena plná rovnoprávnost a rovnocennost slovenštiny a češtiny jako jazyků velících a služebních. V rámci jednotné čs. branné moci a při zachování plné jednotnosti velení a armádní organizace budou tvořeny slovenské národní vojenské jednotky, jak se o tom podrobněji mluví ve zvláštní hlavě o stanovisku vlády ke slovenské otázce. V armádě budou zachovány a pěstovány bojové tradice našich národů, zejména bojové tradice našich bojujících vojenských jednotek a partyzánů.

Činnost v partyzánských oddílech se uznává po prozkoumání v plném rozsahu za službu v nové čs. armádě. Důstojnické hodnosti v partyzánských oddílech se přiznávají v nové čs. armádě po přezkoušení, event. po ukončení krátkého kursu.

Vláda zřídí nová bojová čs. vyznamenání, řády a medaile, odpovídající duchu a bojovým tradicím našich národů.

Při řešení vojenské otázky je vláda odhodlána učinit vše, co bude napomáhat nejrychlejší a nejúčinnější mobilizaci branných sil lidu, jejich zasazení do boje na frontě a úspěšnému vedení boje až do konečného vítězství.

IV.

Vyjadřujíc neskonanou vděčnost českého a slovenského národa k Sovětskému svazu, bude vláda pokládat za neochvějnou vůdčí linii československé zahraniční politiky nejtěsnější spojení s vítěznou slovanskou velmocí na východě. Smlouva československo-sovětská z

12. prosince 1943 o vzájemné pomoci, přátelství a poválečné spolupráci bude určovat pro veškerou budoucnost zahraničně politickou pozici našeho státu. S pomocí Sovětského svazu bude dovršeno osvobození Československé republiky, aby tak s jeho oporou byla navždy zajištěna její svoboda a bezpečnost a aby za všestranné součinnosti se Sovětským svazem byl národům Československa zabezpečen pokojný rozvoj a šťastná budoucnost.

Vláda bude od počátku uplatňovat praktickou součinnost se Sovětským svazem, a to ve všech směrech - vojensky, politicky, hospodářsky, kulturně - přičemž si přeje uskutečnit vzájemnou výměnu zástupců a vzájemný styk se sousedící svazovou sovětskou republikou ukrajinskou. Snahou vlády bude, aby při konečném rozdrčení hitlerovského Německa, při výkonu trestu nad Německem, při ukládání reparací Německu, při určování nových hranic a organizaci budoucího míru Československo stálo co nejtěsněji po boku Sovětského svazu a v jedné řadě s ostatními slovanskými a demokratickými státy.

Vláda bude spatřovati důležitý svůj úkol v tom, uskutečniti pevný spojenecký svazek s novým demokratickým Polskem, aby co nejdříve bylo také možno provésti předpokládané rozšíření československo - sovětské smlouvy z 12. prosince 1943 v trojstranný pakt, který by stvrdil spojenectví Československa, Polska a Sovětského svazu proti německé výbojnosti. Pokud jde o Polsko, vláda se vynasnaží, aby bylo zapomenuto neblahé minulosti a aby poměr Československa k nové Polsce byl od počátku postaven na nový základ, na základ slovanského bratrství.

Slovanskou linii své zahraniční politiky bude vláda sledovati i tím, že naváže nejpřátelštější spojení s novou Jugoslávií a že nalezne formu nových styků i se slovanským Bulharskem.

V poměru k Maďarsku využije vláda plně stavu příměří, které zvláště díky pomoci Sovětského svazu vyznělo tak významně ve prospěch Československa, aby později po napravení všech křivd a zločinů, spáchaných maďarskými okupanty, podporovala snahy o přiblížení nového a skutečně demokratického Maďarska stejně jako nezávislého a demokratického Rakouska k okolním slovanským národům a státům.

Tuto hlavní orientaci československé zahraniční politiky, nesenou duchem slovanského přátelství, postaví vláda na širší základ všeobecných přátelských vztahů k demokratickým západním mocnostem a ke všem demokratickým státům, stojícím v protinacistické frontě spojených národů. Přátelské vztahy k Anglii, jejíž pomoci za války vysoce ceníme, jakož i k USA, bude vláda utužovat podobně jako zvláště úzké přátelství k Francii, přičemž bude její snahou, aby se Československo stalo aktivní složkou při budování nového pořádku v osvobozené, demokratické Evropě.

V.

Ve své domácí politice bude vláda vycházet ze základního článku československé ústavy, že lid je jediným zdrojem státní moci. Proto vláda bude budovati veškerý veřejný život na podkladě široce demokratickém, zabezpečí lidu všechna politická práva a povede neúprosný boj za vymýcení všech fašistických prvků.

Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu tvoří se v obcích, okresech a zemích, jakožto nové orgány státní a veřejné správy, lidem volené národní výbory. Tyto lidem volené, pod neustálou kontrolou lidu stojící a až na další lidem odvolatelné národní výbory budou v obvodu své působnosti spravovat všechny veřejné záležitosti a dbát

vedle orgánů ústředních o veřejnou bezpečnost a zřídí si podřízený jim demokratický úřednický aparát. Vláda bude svou politiku uskutečňovat přes národní výbory a plně se o ně opírat. Všechny správní a násilnické orgány a instituce, vytvořené bývalými režimy okupantů a zrádců, se zrušují. Pro prozatímní správu obcí a okresů s většinou státně nespolehlivého, neslovenského obyvatelstva budou určeny správní funkce.

Osvobozený lid vyšle do národních výborů své nejlepší představitele, nehledě i na to, jsou-li nebo nejsou-li příslušníky některé politické strany, kteří se však osvědčili v boji proti cizáckým vetřelcům a zrádcům a svými činy dokázali a dokazují skutečné vlastenecké cítění a demokratické přesvědčení. Zároveň však bude lid a vláda bedlivě střežit, aby se do národních výborů nevetřely živly, které spolupracovaly s okupanty, podporovaly zrádce a ve službách nepřítelů si získaly mrzké osobní výhody.

Vláda bude plně podporovat tvůrčí iniciativu a veřejnou činnost nejširších lidových vrstev. Vedle přímé účasti na správě a řízení státních a veřejných záležitostí prostřednictvím národních výborů bude lid mít právo na tvoření dobrovolných organizací různého druhu - politických, odborových, družstevních, kulturních, sportovních a jiných - a uskutečňovat prostřednictvím těchto svá demokratická práva. Přitom však nebude připuštěno, aby do těchto organizací pronikli zrádci národa, fašisté a jiní zjevní nebo zamaskovaní nepřátelé lidu.

Bude provedeno důsledné zrovnoprávnění žen ve všech oblastech politického, hospodářského i kulturního života. Bude zavedeno všeobecné volební právo mužů i žen počínaje 18. rokem věku a rozšířeno i na příslušníky branné moci. Aktivního i pasivního volebního práva ve smyslu dekretu prezidenta republiky o potrestání válečných viníků, zrádců a kolaborantů a ustavení lidových soudů budou však zbaveni všichni zrádci národa a pomahači nepřítelů. Zaručeny budou plně ústavní svobody, zejména svoboda osobní, shromažďovací, spolčovací, projevu mínění slovem, tiskem i písmem, domovní, listovní tajemství, svoboda učení a svědomí a náboženského vyznání. Diskriminace občanů republiky z důvodů rasových nebude připuštěna.

VI.

Vláda se bude jako první domácí vláda republiky pokládat za ztělesnění československého státního společenství, založeného na nových zásadách. Učiní konec všem starým sporům a vycházejíc z uznání Slováků jako nacionálně svébytného národa, bude vláda od prvních svých kroků důsledně se snažit, aby v česko-slovenském poměru byla uskutečněna zásada "rovný s rovným" a aby tak bylo uplatněno skutečné bratrství mezi oběma národy.

Uznávajíc, že Slováci mají býti pány ve své slovenské zemi, stejně jako Češi ve své české národní domovině, a že republika bude obnovována jako společný stát rovnoprávných národů, českého a slovenského, vyjádří vláda toto uznání důležitými státně politickými akty. Bude spatřovat ve Slovenské národní radě, opírající se o národní výbory v obcích a okresech, nejen oprávněnou představitelku samobytného slovenského národa, nýbrž i nositelku státní moci na území Slovenska (moci zákonodárné, vládní a výkonné), jak to odpovídá zvláštní dohodě Slovenské národní rady s prezidentem republiky a s československou vládou v Londýně. Společné státní úkoly bude vláda jako centrální vláda republiky provádět v nejužší součinnosti se Slovenskou národní radou a se sborem slovenských národních pověřenců jako výkonným vládním orgánem Slovenské národní rady.

V rámci nově budované jednotné československé branné moci a na základě jednotných

služebních řádů budou tvořeny národní a slovenské vojenské útvary (pluky, divize atd.), složené převážně z mužstva, poddůstojnictva a důstojnictva slovenské národnosti a používající velící a služební řeči slovenské. Důstojníci a gážisté bývalé slovenské armády, pokud se neprohřešili proti národní cti Slováka a nebudou podléhati trestnímu stíhání pro svou činnost za bývalého zrádcovského režimu, převezmou se do čs. armády ve své dosavadní hodnosti, přičemž bude směřodatné dobrozdání a doporučení Slovenské národní rady.

Nová vláda republiky bude se starat o to, aby při ústavním řešení poměru národa slovenského a českého byly konstituovány slovenské orgány moci zákonodárné, vládní a výkonné, tak jako je má dnes slovenský národ ve Slovenské národní radě.

O budoucím rozdělení kompetence mezi orgány ústřední a slovenské dohodnou se legitimní zástupci národa českého a slovenského. V ústředních státních úřadech, institucích a v hospodářských orgánech celostátního významu bude Slovákům zabezpečeno přiměřené zastoupení co do počtu i co do významu.

VII.

Vláda se bude starat o to, aby byla co nejdříve vyřešena otázka Zakarpatské Ukrajiny, postavená samým obyvatelstvem této země. Vláda si přeje, aby otázka tato byla vyřešena podle demokraticky projevené vůle karpatokrajinského lidu a v plném přátelství mezi Československem a Sovětským svazem, a jest přesvědčena, že tomu tak skutečně bude. Vláda učiní v tomto smyslu všechny nutné přípravy.

VIII.

Strašné zkušenosti, jichž se Češi a Slováci dožili s německou a maďarskou menšinou, které se z velké části staly povolným nástrojem dobovačné politiky proti republice zvenčí a z nichž se zejména českoslovenští Němci propůjčili přímo k vyhlazovacímu tažení proti českému a slovenskému národu, nutí obnovené Československo k hlubokému a trvalému zásahu. Republika nechce a nebude postihovat své loajální německé a maďarské občany a zejména ne ty, kteří i v dobách nejtěžších zachovali k ní věrnost, s viníky však bude postupovat přísně a neúprosně, jak to vyžaduje svědomí našich národů, svatá památka nesčetných našich mučedníků, klid a bezpečnost budoucích pokolení. Vláda se proto bude přidržovat těchto pravidel:

Z občanů Československé republiky německé a maďarské národnosti, kteří měli československé státní občanství před Mnichovem 1938, bude státní občanství potvrzeno a event. návrat do republiky zajištěn u antinacistů a antifašistů, u těch, kteří vedli už před Mnichovem aktivní boj proti Henleinovi a proti maďarským iredentistickým stranám a za Československou republiku, kteří po Mnichově a po 15. březnu byli německou a maďarskou státní mocí pro svůj odpor a boj proti tamnímu režimu a za věrnost k Československé republice pronásledováni a uvrženi do žalářů a koncentračních táborů anebo kteří museli před německým a maďarským terorem uprchnout za hranice a tam se účastnili aktivního boje za obnovení Československa.

U ostatních československých občanů německé a maďarské národnosti bude československé státní občanství zrušeno. Tito občané mohou znovu optovat pro Československo, přičemž si úřady republiky ponechávají právo individuálního rozhodnutí o každé žádosti. Ti Němci a Maďaři, kteří budou souzeni a odsouzeni pro zločin proti republice a proti českému a

slovenskému národu, budou zbaveni československého občanství a vypovězeni z republiky navždy, pokud je nestihne trest hrdelní.

Němci a Maďaři, kteří se přistěhovali na území Československé republiky po Mnichovu 1938, budou z republiky vykázáni ihned, pokud nepodléhají trestnímu stíhání. Výjimku činí osoby, které pracovaly ve prospěch Československa.

IX.

Vláda bude pokládat za svůj nejvyšší odpovědný úkol a za svou mravní povinnost před českým a slovenským národem postihnouti a vydati soudu a trestu všechny válečné provinilce, všechny zrádce, všechny vědomé a aktivní pomocníky německých nebo maďarských utlačovatelů. Tento úkol bude vláda prováděti bez všech průtahů, bez kolísání a bez shovívavosti vůči komukoliv.

Pokud jde o německé a maďarské válečné provinilce, postará se vláda o jejich okamžité zneškodnění, uvěznění a předání mimořádným lidovým soudům. Při tom nebudou u těchto německých a maďarských provinilců vyšetřovány a trestány jen zločiny spáchané na národech Československa a na československém území, nýbrž i jejich zločiny spáchané na druhých národech, především na spojeneckém Sovětském svazu. Zjištění německých a maďarských provinilců tohoto druhu budou předání sovětským orgánům. Budou zřízeny tábory pro konfinování německých a maďarských příslušníků, jež měli jakoukoliv spojitost s nacistickými a fašistickými organizacemi, s jejich aparátem a s jejich ozbrojenými a teroristickými formacemi.

Zvláštní opatření provede vláda v zájmu toho, aby bylo zajištěno souzení a potrestání zrádců, kolaborantů a fašistických živlů z řad českého a slovenského národa. Ve spojení s národními výbory budou všude uvedeny v činnost mimořádné lidové soudy, přičemž jejich příslušnost bude určena místním okruhem a povahou provinění. Pro zvláštní případy týkající se známých a zvláště odpovědných provinilců bude zřízen Národní soud v českých zemích a na Slovensku. Pro trestní stíhání zrádců a kolaborantů budou všeobecně sloužit za podklady ustanovení dekretu prezidenta republiky o potrestání válečných zločinců.

Jako velezrádce republiky postaví vláda před Národní soud protektorátního prezidenta Háchu a všechny členy Beranovy vlády, kteří dali souhlas k Háchovu podpisu tzv. berlínské smlouvy z 15. března 1939 a kteří vítali Hitlera při příchodu do Prahy 16. března 1939. Vláda se postará, aby byli postaveni před soud všichni členové protektorátních vlád od 16. března 1939 stejně jako Tiso a členové tzv. slovenských vlád od 14. března 1939, jakož i tzv. slovenského sněmu. Dále politici a úřední pomocníci Háchy, jakož i odpovědní vedoucí úředníci protektorátní správy. Zúčtováno bude se zrádnými novináři, kteří se zaprodali a sloužili Němcům. Stíháni budou funkcionáři “Kuratoria pro výchovu české mládeže”, členové “Vlajky”, členové výboru a funkcionáři “České ligy proti bolševismu”, vedoucí funkcionáři “Národní odborové ústředny zaměstnanecké”, “Svazu zemědělství a lesnictví” a podobných organizací, které sloužily Němcům, a dále činovníci, kteří vydávali české a slovenské lidi do rukou gestapa, kteří se aktivně účastnili odvlékání Slováků a Čechů na nucené práce do Německa, aktivně podporovali evakuaci československého obyvatelstva apod. Na Slovensku budou pohnáni před soud aktivní pomahači tisovského a zrádcovského režimu, pochopové Hlinkovy gardy, slovenského gestapa, nástroje Gašparovy nacistické propagandy a zejména pak, kteří aktivně a zákeřně vystoupili proti Slovenskému národnímu povstání a zúčastnili se jakýmkoliv způsobem násilí a zvrstev Němců proti slovenskému národu.

Vláda požene s veškerou rozhodností před soud zrádce z řad bankovních, průmyslových a zemědělských magnátů, kteří za německé nadvlády pomáhali v bankovních, průmyslových, obchodních, zemědělských podnicích a hospodářských organizacích všeho druhu německému drancování a německému vedení války.

I když pouhé zaměstnání ve státním a veřejném aparátu bývalých okupačních a zrádcovských režimů nebude považováno samo o sobě za trestné, bude pod demokratickou kontrolou provedeno individuální zkoumání činnosti každého jednotlivce a vláda učiní všechna opatření, aby nový státní aparát byl plně očištěn od všech živlů, které se provinily na republice a národu, od všech živlů fašistických a profašistických, od všech živlů, jež v kritických událostech roku 1938 a 1939 a v době německé a maďarské okupace projevíly vůči národu a státu věrolomnost, prokázaly nespolehlivost a zbabělost. Stejně tak budou vyšetřováni a stíháni všichni českoslovenští občané, kteří v zahraničí se zpronevěřili republice a svou rozvratnou činností pomáhali nepříteli i kteří odmítali splnění svých občanských povinností, ač nestáli pod nátlakem nacistického teroru.

Odhodlána vykořenit fašismus politicky a morálně do všech důsledků, vyhlásí vláda zákaz všech fašistických stran a organizací a nedovolí obnovení v jakékoli formě těch politických stran, které se tak těžce provinily na zájmech národa a republiky (agrární strany, její odnože tzv. živnostenské strany, Národního sjednocení, jakož i těch stran, které v r. 1938 splynuly s lidovou stranou). Z těchto opatření nevyplyne žádná újma na morální ani politické cti bývalému členstvu jmenovaných stran, které zůstalo věrno republice. Politicky odpovědným funkcionářům jmenovaných stran, kteří se kompromitovali a těžce provinili na zájmech národa a republiky, bude zakázána politická činnost a účast v organizacích demokratických stran.

X.

K odčinění zločinů, napáchaných okupanty a jejich zrádnými pomocníky na českém a slovenském národním a soukromém majetku, k vykořenění cizáckého a fašistického vlivu z českého a slovenského hospodářství a k zabezpečení plodů národní práce pro potřeby českého a slovenského národa bude provedena řada opatření.

Ve smyslu dekretu prezidenta republiky o zabezpečení nerušeného chodu hospodářského života v době přechodné budou zajištěny a pod národní správu dány ihned majetky všeho druhu, pokud jsou v držbě, ve vlastnictví anebo ve správě: občanů nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska; německých a maďarských občanů Československé republiky, kteří aktivně napomáhali rozbití a okupaci Československa; ostatních občanů Československé republiky, kteří zradili národ a aktivně podporovali německé a maďarské okupanty; akciových a jiných společností, v jejichž správě se nacházely osoby patřící do výše uvedených tří kategorií.

Zajištění majetku a dosazení národní správy provede příslušný národní výbor v dohodě se závodním výborem dotyčného podniku.

Zajištěný majetek, který dříve patřil dělníkům, úředníkům, živnostníkům, rolníkům a příslušníkům volných povolání a byl jim odebrán v důsledku národní, politické a rasové perzekuce, bude ihned vrácen dřívějším majitelům, resp. jejich právoplatným dědicům. Rozhodují o tom na individuální žádost příslušné národní výbory.

Ostatní zajištěný majetek zůstane pod národní správou až do rozhodnutí příslušných zákonodárných orgánů.

Do družstevních podniků a organizací všeho druhu (zemědělských, konzumních, peněžních atd.) bude ihned dosazena dočasná národní správa, dokud samo členstvo dotyčného družstva nebude mít možnost demokratickou cestou zvolit si správu novou. Dočasnou národní správu určuje příslušný národní výbor (na Slovensku v důležitých případech Slovenská národní rada) při aktivní účasti členů družstva.

XI.

Vycházejíc vstříc volání českých a slovenských rolníků a bezzemků po důsledném provedení nové pozemkové reformy a vedena snahou především jednou provždy vyrvati českou a slovenskou půdu z rukou cizácké německo - maďarské šlechty, jakož i z rukou zrádců národa a dáti ji do rukou českého a slovenského rolnictva a bezzemků, vítá vláda konfiskaci půdy nepřátel a zrádců, kterou provádí Slovenská národní rada, a její rozdělení mezi drobný zemědělský lid, vláda rozšíří podobné opatření na celé území republiky, přičemž se bude řídit těmito zásadami:

Bude zřízen Národní pozemkový fond. Do Národního pozemkového fondu vejde veškerá půda, budovy, mrtvý a živý inventář, pokud patřil : německým a maďarským šlechticům a velkostatkářům bez rozdílu státní příslušnosti, jakož i jiným občanům nepřátelských států, zejména Německa a Maďarska; německým a maďarským občanům Československé republiky, kteří aktivně napomáhali rozbití a okupaci Československa; ostatním občanům Československé republiky, kteří zradili národ a aktivně podporovali německé a maďarské okupanty; akciovým a jiným společnostem, které byly spravovány osobami výše uvedených kategorií.

Výše uvedený pozemkový a s ním související majetek bude konfiskován bez náhrady. Konfiskaci provedou a dočasnou správu zkonfiskovaných objektů až do provedení pozemkové reformy zajistí příslušné národní výbory za pomoci rolnických komisí.

Zemědělská půda, nacházející se v dispozici Národního pozemkového fondu, bude rozdělena v českých zemích českým a na Slovensku slovenským a ukrajinským domkářům, malým a středním rolníkům, jakož i zemědělským dělníkům, přičemž bude dána přednost těm, kdož se zasloužili v národně osvobozené boji: jako partyzáni, vojáci, podzemní národní pracovníci, oběti cizáckého teroru aj. Rozdělení bude prováděno správou Národního pozemkového fondu za aktivní účasti národních výborů a speciálních komisí z řad rolnictva a zemědělského dělnictva. Z hospodářských budov a inventáře parcelovaných objektů mohou býti organizována družstva pro společné používání budov a inventáře malozemědělci.

Za půdu, která se dává do plného vlastnictví přidělce, bude brána na účely zvelebení zemědělství mírná úplata, nepřevyšující hodnotu průměrné jednoroční až dvouroční sklizně (podle bonity půdy) a rozdělená na splátky až do 15 let. V případech, hodných zřetele, může býti upuštěno i od této úplaty.

XII.

Obnovení okupanty a zrádci rozrušeného hospodářského života, znovuvýstavba nepřítelem

zničených hodnot, rychlé znovuoživení výroby pro potřeby války a civilního obyvatelstva, jakož i zajištění práce a výdělku pro všechny práce schopné bude vyžadovat velkého úsilí všeho lidu a všech jeho organizací. Opírajíc se o tvůrčí iniciativu nejširších vrstev národa, bude se vláda zejména snažit:

Uvést do chodu všechny zastavené podniky a přizpůsobit jejich výrobu potřebám války a zásobám surovin. Provést opravu budov i strojového zařízení v poškozených podnicích a organizovat nejúčinnější využití po ruce jsoucích strojů.

Mobilizovat existující zásoby surovin všeho druhu, organizovat jejich další výrobu z místních prostředků a provést jejich účelné rozdělení na jednotlivá odvětví průmyslu a jednotlivé podniky.

Organizovat dobývání topiva z místních zdrojů a starat se o jeho účelné rozdělení. Rychle uvést do provozu veřejné i soukromé elektrárny, plynárny, vodárny a jiné komunální podniky a zdroje energie.

Znovuzřídit poštovní, telegrafní, telefonní a rádiové spojení (telekomunikační), vybudovat dálkovou i místní dopravu, zejména dovoz potravin z vesnic do měst a mobilizovat k tomu cíli všechny po ruce jsoucí dopravní prostředky.

Pomáhat rolníkům, domkářům, živnostníkům a dělníkům na vesnicích i ve městech při opravě nebo znovuvýstavbě rozrušených obytných domů a hospodářských budov přidělením stavebních hmot a poskytnutím levných úvěrů a peněžních podpor. Provádět rekonstrukci a opravu poškozených veřejných budov, vojenských ubikací, úřadů, škol, nemocnic apod.

Podporovat soukromou iniciativu podnikatelů, řemeslníků a jiných výrobců pomocí úvěrů, přidělení surovin, zadáváním objednávek a zajištěním odbytu hotových výrobků.

V podnicích, které budou vzaty pod národní správu, dosadit schopné a iniciativní technické a obchodní vedení, které by zajistilo úspěšný provoz podniků pod všeobecným vedením státních a hospodářských orgánů.

Podporovat oživení a rozmach solidního soukromého i družstevního obchodu poskytováním peněžního úvěru a zboží a potíráním spekulace a lichvy.

Postavit celý peněžní a úvěrový systém, klíčové podniky průmyslové, pojišťovnictví, přírodní a energetické zdroje pod všeobecné státní vedení a do služeb znovuvýstavby národního hospodářství a znovuoživení výroby a obchodu.

Vedle pomoci, které se osvobozenému území dostává a dostane od spojeneckého Sovětského svazu, bude vláda i nadále usilovat o to, aby získala věci prvé pomoci od mezinárodní organizace UNRRA, dále z prostředků poskytovaných na podkladě amerického zákona o "půjčce a pronájmu", jakož i nákupem na volném trhu zahraničním.

XIII.

Více než šest let okupanti rabovali za pomoci zrádců naše národy. Cizácké drancování dostihlo vrcholu nyní, v předvečer jejich vyhnání z našich zemí. Nepřítel zanechává za sebou všude spoušť a uvrhl naše osvobozené území do největších zásobovacích a vyživovacích

obtíží. Překonati tyto zásobovací a vyživovací obtíže stůj co stůj, zabezpečit nejnutnějšími potravinami vojsko i civilní obyvatelstvo, patří k předním úkolům našeho válečného úsilí.

Vláda apeluje na náš zemědělský lid, na rolníky i zemědělské dělníky, na muže i ženy a mládež, aby se postarali o obdělání každé píďe obdělátné půdy. Místní národní výbory, zemědělská družstva, organizace rolníků a zemědělských dělníků necht' dbají toho, aby byla plně obdělána půda na statcích a hospodářstvích vzatých pod národní správu a aby se při polních pracích dostalo organizované, bratrské pomoci hospodářstvím, jejichž majitelé jsou v armádě, u partyzánů, v týlu nepřítelů, anebo kteří padli za obět' nepřátelskému teroru. Vláda trvá na tom, že s obděláním půdy, určené k parcelaci, nesmí býti nikterak vyčkáváno, za což činí odpovědny příslušné národní výbory, které musí dbáti, aby v obvodu jejich působnosti byl zavčas a dobře obdělán každý kousek půdy, bez ohledu na to, v jakém vlastnickém poměru se v daném okamžiku nachází.

V dobách okupace musel náš zemědělský lid odevzdávat plody své těžké práce nepříteli, aniž by za ně obdržel patřičnou protihodnotu. Nyní na osvobozeném území je svatou povinností našich rolníků, aby svými produkty uživili vlastní národ a armádu, která bojuje za osvobození vlasti. Vláda v dohodě s povolanými orgány rolníků stanoví nové pevné normy na povinné dodávky zemědělských výrobků za pevné ceny, podle velikosti hospodářství, rozměru a jakosti půdy jednotlivých majitelů zemědělských usedlostí, aby stát měl možnost zásobit levnými potravinami armádu, dělnictvo a jiné městské pracující obyvatelstvo. Po vyplnění těchto minimálních povinností vůči svému národu a státu bude mít každý zemědělec možnost volně nakládati s přebytky své výroby v rámci stanovených cen.

Vláda stanoví pevné a širokým vrstvám dostupné ceny na normované příděly nejdůležitějších potravin, které si může každý doplňovati svobodným nákupem na volném trhu. Na tom, jak zemědělský lid bude plnit svoji povinnost při zvyšování zemědělské výroby a při vykonávání svých povinných dodávek vůči národu a státu, bude záviset, jak státní a veřejné orgány budou moci zabezpečit výživu obyvatelstva ve městě.

XIV.

V rámci stupňovaného válečného úsilí a po míře obnovení a rozšíření okupanty a zrádci rozvráceného národního hospodářství je vláda odhodlána položit základy velkorysé sociální politiky a sociální péče o všechny vrstvy pracujícího lidu měst i venkova.

Vláda se bude ze všech sil snažit, aby všichni práceschopní muži i ženy měli možnost práce a výdělku podle svého výkonu. Pracovní doba, mzdy a jiné pracovní podmínky budou zabezpečeny kolektivními smlouvami a chráněny zákonem. Pro ženy i mládež bude uplatněna zásada stejné mzdy za stejnou práci.

Vláda se bude starat, aby všichni pracující byli zabezpečeni pro případ nezaměstnanosti, nemoci, úrazu, invalidity i staroby a aby tato péče byla postupně rozšířena i na osoby samostatně činné, pokud nemají jiných existenčních možností. V popředí sociální péče bude stát vydatná péče o matku a dítě. Výdaje na sociální pojištění všeho druhu budou napříště hrazeny v rámci celkového státního rozpočtu.

Jako místa léčení, odpočinku a dovolené stanou se pracujícímu lidu měst i venkova dostupny lázně, sanatoria a ozdravovny všeho druhu. Do služeb zdraví a odpočinku našeho lidu budou také postaveny zámky, letoviska a paláce, kde se dříve roztahovala cizácká šlechta a jiné

cizopasné panstvo.

Obzvláštní pozornost bude vláda věnovat zabezpečení existence obětem války a národně osvobozenického boje, mučedníkům fašistických žalářů a koncentračních táborů, rodinným příslušníkům vojáků a partyzánů, invalidům války, jakož i vdovám a sirotkům.

Na širokou základnu bude postavena péče o naši dorůstající generace. Naše mládež oběho pohlaví musí býti fyzicky, mravně i duchovně vyzbrojena, aby se stala důstojnou nositelkou budoucnosti našich národů. Dětem dělníků, rolníků a ostatních pracujících vrstev bude materiálně zajištěno právo na nejvyšší vzdělání podle jejich schopnosti a otevřena cesta do radostného života. Rodinám s mnoha dětmi bude poskytována zvláštní podpora.

Příslušníci naší inteligence, pokud se v dobách zkoušky nezpronevěřili svému národu, jsou povoláni hráti významnou roli při výstavbě nového života v osvobozené vlasti. Vláda se bude starat, aby naší čestné a schopné inteligenci byl otevřen přístup do veřejných i soukromých služeb bez stranické a jiné protekce a zabezpečena jejich výkonům odpovídající životní úroveň.

Všichni zaměstnanci, pracující fyzicky i duševně, budou míti právo sdružovati se dobrovolně v odborových organizacích a volit si svobodně své představitele. V závodech, v dílnách, v úřadech budou si zaměstnanci svobodně volit závodní výbory, resp. své důvěrníky. Odborové organizace a závodní výbory budou právoplatnými zástupci zaměstnanců před soukromými podnikateli i před veřejnými úřady ve všech otázkách mzdové, pracovní i sociální politiky. Za zvláštní úkol považuje vláda urychlené provedení repatriace všech věrných občanů republiky do jejich domovů.

XV.

Šest let okupace způsobilo nám nejen hmotné škody. Nemenší, ano ve svých důsledcích zvláště nebezpečné jsou morální a intelektuální škody cizácké nadvlády, zejména v řadách mládeže. I tím, že byla zbavena mnohých možností vzdělání, i že do ní byl po celou tu dobu vbíjen jed fašismu. Zde proto nutno sáhnout přímo ke kořenům zla. Ale nestačí je jen odstranit. Třeba i nové stavět v duchu nové doby a nových potřeb státu.

Bude provedena očista škol i jiných kulturních ústavů (divadel, knihoven apod.) od osob spolupracujících aktivně s okupanty v tomto oboru. Odstraněny budou všechny učebnice, vydané v době nesvobody. Provedena bude revize žákovských i veřejných knihoven, aby z nich bylo vypleněno nacistické i fašistické býlí. Bude provedena důkladná očista v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu. Budou zavřeny všechny německé a maďarské školy v českých a slovenských městech, mezi nimi i pražská německá univerzita a německá technika v Praze a v Brně, jež se ukázaly být nejhrošími fašistickými a hitlerovskými hnízdy u nás. Také německé učitelstvo obecných a středních škol bylo z hlavních opor hitlerismu a henleinismu v našich zemích, a protože je to zjev masový, budou - až do konečného rozhodnutí o německé otázce - vůbec uzavřeny všechny německé školy.

Němečtí násilníci uzavřeli řadu škol, knihoven a divadel i zničili jejich inventář, zejména českých vysokých škol. Proto budou učiněna tato opatření:

Obnoveny budou české a slovenské školy všech kategorií, okupanty a háčovským režimem uzavřené; znovu otevřeny budou i uzavřené v době okupace knihovny i divadla. Zničený

inventář - bibliotéky, laboratorní zařízení, zejména univerzit a technik, bude nahrazen upotřebitelnými k tomu účelu knižními fondy a laboratorním zařízením z německých škol a ústavů. Vysokoškolské a středoškolské mládeži, která byla postižena uzavřením škol, bude umožněno urychlené absolvování příslušných učilišť. Zvláštní péče při novém budování škol bude věnována mateřským školám pro ochranu dětí při zaměstnání rodičů, jakož i odborným a pokračovacím školám pro urychlenou výchovu technického dorostu. Aby nahrazen byl úbytek žactva, zvláště kvalifikovaného, pro vyšší kategorie škol i dorostu v jiných oborech kulturního života, budou vydány mimořádné předpisy, umožňující nadanému dorostu vstup do takových škol a kulturních institucí na podkladě prokázané schopnosti, bez ohledu na formálnosti, platící pro dobu normální.

Na Slovensku bude školství v rámci celkové kulturní politiky státu zcela samostatné jak ve svém zřízení, tak i ve svém duchu - v souhlase s národní ideologií slovenskou. Slovenská univerzita v Bratislavě bude též úplně nezávislá jak v ohledu personálním, tak i věcném s úkolem představovat specifický slovenský přínos ve vědeckou kulturu Československa, tak jako slovenské Národní divadlo a jiné umělecké ústavy budou představovat slovenský přínos v uměleckou kulturu Československa.

Nová doba a nové mezinárodní postavení Československa vyžadují neméně ideologickou revizi jeho kulturního programu:

Bude provedena důsledná demokratizace, a to nejen umožnění co nejširším vrstvám přístupu do škol i k jiným pramenům vzdělání a kultury, ale i v ideovém směru: v zlidovění samého systému výchovy i povahy kultury, aby sloužila ne úzké vrstvě lidí, ale lidu a národu.

Bude provedena revize našeho poměru k německé a maďarské kultuře odhalováním reakčních jejích prvků ve všech oborech. Bude zesílena slovanská orientace v naší kulturní politice v souhlase s novým významem slovanství v mezinárodní politice i naší československé zvláště. V tomto směru budou zaměřeny a opraveny i učební plány našich škol i kulturní orientace našich vědeckých a uměleckých ústavů. Nejen obnoven, ale i přebudován bude Slovanský institut v živý politickokulturní útvar, s těsnými styky s kulturními institucemi druhých slovanských národů a států.

Zcela nově bude vybudován i v kulturním ohledu náš poměr k největšímu našemu spojenci - SSSR. K tomuto cíli nejen bude z našich učebnic a pomůcek odstraněno vše, co tam bylo antisovětského, mládež bude i náležitě poučována o SSSR. Ruský jazyk bude proto v novém učebním plánu z cizích jazyků na prvním místě. A bude postaráno i o to, aby naše mládež nabyla potřebných vědomostí o vzniku, zřízení, vývoji, ekonomii a kultuře SSSR. Na univerzitách k tomu účelu budou zřízeny i nové stolice: dějin SSSR, ekonomiky SSSR a práva SSSR.

Vše to bude prováděno v duchu pokrokovém, lidovém a národním, v čemž příkladem budou velicí naši klasikové, kteří vytvářejíce kulturu nejvyšší úrovně, vytvořili ji hluboce lidovou i národní.

XVI.

Nastupující svůj odpovědný úřad na domácí půdě, nová vláda nemůže našemu lidu zatajit, že cesta ke konečnému osvobození celé republiky a k залéčení hlubokých ran, zasazených našim národům sverpým nepřitelem a podlými zrádci, bude ještě těžká, trnitá, plná obětí a

namáhavé práce. Jedno však může nová vláda našemu lidu na té i oné straně fronty slíbit: že vláda bude podle nejlepšího vědomí a svědomí plnit převzatý jí program, že se bude vždy a všude řídit zájmem našich národů a republiky, že nepřipustí, aby v osvobozené republice převládal kořistnický zájem příživnických jednotlivců a skupin nad zájmy národa.

10. téma

ČESKOSLOVENSKÝ STALINISMUS

Rozpory uvnitř Národní fronty vyvrcholily ve vládní krizi, kdy počínání komunistického ministra vnitra, sledující eliminaci demokratických činitelů ve Sboru národní bezpečnosti, bylo suspendováno vládou. Komunisté však odpověděli postupem jdoucím proti zmíněnému usnesení. Následovala demise ministrů ze stran národních socialistů, lidovců a slovenských demokratů 20. února 1948. K ní se připojili 25. února i dva členové vlády za sociální demokracii.

Komunisté v šesti dnech únorové krize jednoznačně odmítli jakýkoli kompromis a soustředili se i na organizaci masových demonstrací a zakládání akčních výborů jakožto naprosto neústavních mocenských center. Rychle byly zorganizovány i tzv. dělnické, posléze nazývané Lidové milice jako ozbrojená složka komunistů. Souběžně v podstatě mobilizovali část společnosti a ovládli ulice a náměstí. Protidemonstrace zdaleka nedosáhly takové účinnosti, a to i přes nepochybné hrdinství jejich účastníků (viz pražští vysokoškoláci).

Prezident E. Beneš nakonec tlaku podlehl a 25. února 1948 akceptoval demisi nekomunistických ministrů a jmenoval vládu dle návrhu K. Gottwalda. Nešlo o vládu složenou pouze z komunistů. Zástupci ostatních politických stran však nahradili své někdejší odstoupivší kolegy bez souhlasu a proti souhlasu stranických předsednictev, což byl další doklad neústavního postupu. Na počátku března 1948 nová vláda předstoupila před parlament s žádostí o důvěru, která jí byla většinově vyslovena. Je ale nutné mít na paměti, že v této chvíli již „úderně řádily“ akční výbory a probíhala první vlna perzekucí, včetně zatýkání některých vybraných osobností. Na ministerstvu zahraničí byl nalezen i mrtvý ministr Jan Masaryk, o jehož skonu v úrovních vražda – sebevražda se vedou polemiky až do dnešních dnů.

Ihned po únorovém převratu počaly probíhat rozsáhlé čistky a perzekuční opatření směřující proti někdejším protikomunistickým oponentům. Změnil se volební zákon a následovaly volby s jednotnou kandidátkou již plně v režii komunistů. Revoluční zvůle komunistické strany se počala šířit celým spektrem společnosti. Měnily se zákony a 9. května 1948 byla vyhlášena nová ústava, vytvořená dle sovětského vzoru. Tu prezident Beneš odmítl podepsat a abdikoval. Jeho nástupcem byl zvolen K. Gottwald. Přes jisté zklidnění v polovině roku 1948 následovalo od listopadu a prosince 1948 vyhlášení tzv. ostrého kurzu (především po všesokolském sletu, pohřbu E. Beneše a tzv. bratislavských událostech), kterým se československá realita již plně zapojila do soustavy kulminujícího poválečného „stalinismu“.

Ihned po únoru se počal měnit politický systém. Především Národní fronta byla rozšířena o tzv. masové organizace a její součástí byly i tzv. akční výbory (statutárně fungovaly při systému národních výboru až do druhé poloviny 50. let, ovšem již v průběhu roku 1949 se jejich vliv počal podstatně oslabovat na úkor systému jediné „státostrany“). Komunistickému vedení nebylo zpočátku jasné, jak naložit s dědictvím nekomunistických stran. Nakonec nedošlo k jejich absolutnímu zrušení, ale k jakési redukci a totální přeměně jejich fungování.

Prakticky ihned pod nátlakem přestala existovat Demokratická strana na Slovensku. Pokračování v marginální skupince členů Strany obrody (až do roku 1990) nebylo ani takto deklarativně chápáno. Strana práce byla ihned zrušena a sociální demokracie v polovině roku 1948 sloučena s Komunistickou stranou Československa. Z ní však v režii komunistů k nim přešla cca 1/3 členstva, přičemž fiktivní sociální demokraté byli v republice ihned postaveni mimo politické spektrum a dotkla se jich v míře nemalé politická perzekuce. Národní socialisté

a lidovci byli přeměněni na tzv. převodové páky komunistů ve společnosti, byl jim v průběhu prvních dvou poúnorových let zaveden tzv. numerus clausus a jejich funkcionářský aktiv byl podroben neustálému monitorování Státní bezpečností, a to i přesto, že mnozí z činovníků těchto dvou někdejších politických stran se k novému režimu chovali s maximální vstřícností.

Vrcholem „stalinismu“ v Československu byla léta 1948 – 1953/1954. Tato doba byla charakteristická obrovskou mírou represí, kterými se vedení komunistické strany snažilo likvidovat skutečnou i potencionální opozici a zároveň podle svých ideologických představ zcela změnit strukturu československé společnosti. Šlo o politicko-mocenskou linii prosazovanou na celém území státu.

Vrcholem komunistických perzekucí byla především soudní jednání, která probíhala od nejvyšších soudních instancí až po úroveň okresních soudů a týkala se politických záležitostí. Mnohdy šlo o naprosto vykonstruované procesy řízené politickým rozhodnutím příslušného stupně vedení komunistické strany, u nejvyšších soudních instancí měli přímý podíl i sověšští poradci. Nejtragičtější kapitolou byly vykonstruované procesy s hrdelními rozsudky, zpravidla se uvádí, že jich bylo vyneseno více než 270. Přestože nejvíce takovýchto soudů se konalo do roku 1953, poslední politický proces zakončený trestem smrti se odehrál ještě na sklonku 50. let. K nejznámějším obětem této zvůle náležel např. gen. Heliodor Píka, skupina tzv. protistátního centra v čele s dr. Miladou Horákovou a mnozí jiní.

Samostatnou kapitolu pak představovaly procesy s řadou komunistických funkcionářů, z nichž nejznámější byl proces se „spikleneckým centrem“ v čele s Rudolfem Slánským. Nelze v této souvislosti odhlédnout od skutečnosti, že v rámci vykonstruovaných procesů s komunisty byly popraveny či jinak perzekvovány osoby, které předtím v rámci svých mocenských pozic v duchu poučky „o zostřování třídního boje“ toto exemplární porušování lidských práv rozpoutaly.

Soudní perzekuce fakticky tehdy postihla všechny vrstvy československé společnosti, byly jí postiženy řádově desetitisíce občanů, a byla často kombinována i s projevy perzekuce mimosoudní, která v nejrůznějších formách postihovala ještě početnější skupinu lidí. Ta měla své kořeny již v činnosti akčních výborů vzniklých v únoru 1948. Následovaly pak její další projevy. Především šlo o tábory nucených prací, kterými prošlo v letech 1949 – 1953 cca 25 000 lidí. Na počátku 50. let byly zřízeny tzv. pomocné technické prapory, kam byli na neurčitou dobu zařazováni až do roku 1954 branci s kvalifikací E, kteří byli svým původem či postoji shledáni politicky nespolehlivými. Na vysokých školách proběhly tzv. studijní prověrky, které měly za následek nucený odchod 18% posluchačů. Z armády bylo vyloučeno 28% důstojníků. Citelně byla postižena část příslušníků intelligence, a to nucenými odchody ze svých pracovních pozic a přeřazováním na manuální práci. Tzv. bývalí lidé, tj. předúnoroví podnikatelé, vyšší úředníci apod., byli postaveni do úrovně „občanů druhé kategorie“ a vystaveni nejrůznějším formám perzekuce, včetně nuceného přestěhování z center do vylidněného pohraničí (akce B – byty).

Nebývalému útoku byl vystaven československý venkov. V roce 1949 nastala tzv. první fáze kolektivizace trvající do roku 1953. Rolníci byli za využití všech perzekučních prostředků nuceni ke vstupu do jednotných zemědělských družstev. Nejúspěšnější a nejbohatší sedláci byli označeni za kulaky a ze svých domovů byli mnohdy násilně vystěhováni (akce K – kulak). Přes odpor nezanedbatelné části venkovského obyvatelstva se komunistickému vedení podařilo velmi rychle zničit „selský stav“ a sociální strukturu venkova zcela změnit.

Mimořádné míře perzekucí byly vystaveny i církve. Řeckokatolická církev byla dokonce zakázána a od roku 1950 došlo k její násilné přeměně na pravoslaví. Mimořádná pozornost byla ovšem soustředěna na církve římskokatolickou. Množství kněží bylo uvězněno, určitým

symbolem se stal umučený kněz Toufar z Čihoště. Biskupové byli internováni, mužské řády byly rozpuštěny, byly zřízeny tzv. internační a centralizační kláštery. Ženské řády sice přečkaly, ale jeptišky byly přesunuty do centralizačních klášterů. Československému komunistickému vedení se však nepodařilo náboženskou sféru zcela likvidovat, ač o to usilovalo.

Během „zakladatelského období komunismu“ došlo i k hlubokým změnám hospodářským, sociálním či kulturním. I za přispění sovětských poradců byla vyvinuta nemalá snaha unifikovat vše dle sovětského vzoru. Vše se centralizovalo a podřizovalo tvrdé stranické kontrole. Měnila se sociální struktura společnosti.

Postupně se však celý systém dostával do stále hlubší krize. Nejmarkantněji byla pozorovatelná v ekonomice. Plán přestavby národního hospodářství v duchu budování strojírenské velmoci (první pětiletka 1949 – 1953) vedl k rozpadu ekonomických proporcí a nebývalému poklesu efektivity ekonomiky. Enormní posílení těžkého a zbrojního průmyslu vyvolalo nakonec všeobecný chaos a vedlo i k rozpadu samotného národohospodářského plánu. Navíc na základě politických rozhodnutí prakticky zaniklo soukromé podnikání – buď cestou dalšího znárodnění, nebo komunalizace, komunistického združstevňování, či likvidací. Celý proces byl doprovázen i prudkým růstem nekryté kupní síly obyvatelstva. Hlubokou krizi se pokusila odstranit drastická měnová reforma uskutečněná k 1. červnu 1953. Na ni odpovědělo obyvatelstvo, především však komunisty preferovaná „dělnická třída“, množstvím stávek a demonstracemi (Plzeň, Praha, Ostrava aj.). Jejich intenzita komunistické vedení země evidentně zaskočila. Přestože odpovědí byla relativně rozsáhlá perzekuce, i vládnoucí garnituře bylo zřejmé, že krizi je nezbytné řešit i jinými způsoby. Navíc v březnu 1953 zemřel K. Gottwald, a to po návratu z pohřbu J. V. Stalina. V Kremlu se paralelně počal formovat tzv. nový kurz, na což muselo i československé pogottwaldovské vedení reagovat.

V roce 1953 se uzavřela nejtragičtější etapa komunistického období. Její rezidua však byla stále přítomna a prokazovala svou dlouhou životnost. Zároveň upozorníme na to, že o změnu situace v Československu se pokoušel i protikomunistický poúnorový exil, který nejenže v zahraničí ustavil vedení svých politických stran a zahájil organizaci určitých vojenských akcí, ale vytvořil v únoru 1949 i vrcholný exilový orgán, Radu svobodného Československa. Postavení exilových struktur se však již počátkem 50. let z různých důvodů komplikovalo a nakonec nevedlo k nastíněnému cíli.

Kontrolní otázky

1. Jak proběhl únor 1948?
2. Jak se stabilizovala komunistická moc bezprostředně po únoru?
3. Co byly a jak probíhaly soudní perzekuce?
4. Co byly a jak probíhaly mimosoudní perzekuce?
5. Jak byl změněn systém organizace státní moci?
6. Jaká byla zahraniční politika v období zakladatelského období komunistického systému?
7. Jak se změnil systém Národní fronty, jaký byl vývoj jednotlivých politických stran.
8. Jak probíhala kolektivizace?
9. Jak se projevila první krize komunistického režimu v Československu?
10. Jaký byl hospodářský a sociální vývoj Československa 1948 – 1953?

Literatura

JECH, Karel: Soumrak selského stavu. Praha 2001.

JIRÁSEK, Zdeněk: „Ocelová koncepce“ vývoje hospodářství českých zemí. Opava 2014.

JIRÁSEK, Zdeněk – ŠŮLA, Jaroslav: Velká peněžní loupež v Československu aneb 50 : 1. Ostrava 1992.

KAPLAN, Karel: Největší politický proces. Milada Horáková a spol.. Praha 1993.

KAPLAN, Karel: Nekrvavá revoluce. Praha 1993.

KAPLAN, Karel: Pět kapitol o únoru. Brno 1997.

KAPLAN, Karel: Sověští poradci v Československu. Praha 1993.

KAPLAN, Karel: Stát a církev v Československu 1948 – 1953. Praha – Brno 1993.

KNAPÍK, Jiří: Únor a kultura. Sovětizace české kultury 1948 – 1950. Praha 2004.

RÁKOSNÍK, Jakub: Sovětizace sociálního státu. Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945 – 1960. Praha 2010.

Přílohy

150/1948 Sb.

**Ústavní zákon
ze dne 9. května 1948**

Ústava Československé republiky

Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto ústavním zákoně:

Prohlášení

My, lid československý, prohlašujeme, že jsme pevně rozhodnuti vybudovat osvobozený stát jako lidovou demokracii, která nám zajistí pokojnou cestu k socialismu.

Jsme odhodláni bránit všemi svými silami vymoženosti naší národní a demokratické revoluce proti veškerým snahám domácí i zahraniční reakce, jak jsme znovu před celým světem osvědčili svým vystoupením na obranu lidově demokratických řádů v únoru 1948.

Slibujeme si navzájem, že na tomto velkém díle budou pracovat společně a ruku v ruce oba naše národy, navazující tak na pokrokové a humanitní tradice svých dějin.

Češi a Slováci, dva bratrské národy, členové velké rodiny Slovanstva, žili již před tisícem let společně v jednom státě a společně přijali z východu nejvyšší výtvar tehdejší vzdělanosti - křesťanství. První v Evropě pozdvihli v husitské revoluci na své prapory myšlenky svobody mínění, lidovlády a sociální spravedlnosti.

Po staletí bojoval pak český a slovenský lid s feudálními vykořisťovateli a s německou dynastií Habsburků za své sociální i národní osvobození. Myšlenky svobody, pokroku a

humanity byly vedoucími idejemi obou našich národů, když se v XIX. věku obrodily za společného úsilí slovenských i českých buditelů, vzešlých z lidu. Pod tímž praporem zahájily také oba národy v první světové válce společný odboj proti německému imperialismu, a podníceny Velkou říjnovou revolucí, zřídily po staletích poroby, dne 28. října 1918, svůj společný stát - demokratickou republiku Československou.

Již tehdy, za prvního odboje, toužil náš lid, veden velkým vzorem revolučního boje ruských dělníků a rolníků, po lepším společenském řádu, po socialismu. Avšak toto pokrokové úsilí, navazující na naše nejlepší tradice, bylo zakrátko zmařeno, když se po rozkolu dělnického hnutí v prosinci 1920 podařilo nepočetné vrstvě kapitalistů a velkostatkářů zvrátit navzdory demokratické ústavě pokrokový vývoj v naší republice a přivést k vítězství kapitalistické hospodářské zřízení se všemi jeho zly, zejména s hrůzou nezaměstnanosti.

Když pak oběma našim národům hrozila zkáza z nové imperialistické expanse v zločinné podobě německého nacismu, tu opět - jako kdysi v husitské revoluci panská šlechta - zradila nyní i novověk vládnoucí třída, buržoasie. Ve chvíli nejvyšší nebezpečí se spojila s nepřitelem proti vlastnímu lidu a tím umožnila světovému imperialismu, aby dočasně vyřídil své rozpory na účet obou našich národů hanebnou dohodou mnichovskou.

Tím byla uvolněna cesta k zákeřnému přepadení našeho mírumilovného státu odvěkému nepříteli, jemuž horlivě pomáhali potomci cizích kolonistů, usazení mezi námi a požívající podle naší ústavy všech demokratických práv stejně s námi. Za hrozných událostí druhé světové války povstali oba naši národové k boji za osvobození, který po nesčetných obětech našich nejlepších lidí a za pomoci spojenců, především slovanské velmoci Svazu sovětských socialistických republik, vyvrcholil slovenským a českým povstáním let 1944 a 1945 v národní a demokratické revoluci našeho lidu a byl vítězně ukončen osvobozením Prahy Rudou armádou dne 9. května 1945.

Nyní jsme se rozhodli, že náš osvobozený stát bude státem národním, zbaveným všech nepřátelských živlů, žijícím družně s rodinou slovanských států a v přátelství se všemi mírumilovnými národy světa. Chceme, aby to byl stát lidové demokracie, v němž si lid svými zástupci zákony nejen dává, nýbrž je svými zástupci také sám vykonává. Chceme, aby to byl stát, v němž všechno hospodářství slouží lidu a je vedeno tak, aby vzrůstal obecný blahobyt, aby nebylo hospodářských krisí a aby byl národní důchod spravedlivě rozdělován. Po této cestě chceme dojít k společenskému řádu, v němž bude úplně odstraněno vykořisťování člověka člověkem - k socialismu.

V tomto duchu stanovíme v druhé části ústavy její základní články v třetí pak je rozvádíme do podrobností a hodláme tak dát pevný podklad právnímu řádu naší lidové demokracie.

Základní články ústavy

Článek I

- (1) Československý stát je lidově demokratická republika.
- (2) Lid je jediným zdrojem veškeré moci ve státě.

Článek II

(1) Československá republika je jednotný stát dvou rovnoprávných slovanských národů, Čechů a Slováků.

(2) Území státu tvoří jednotný a nedílný celek.

Článek III

(1) Lidově demokratická republika neuznává výsad. Práce ve prospěch celku a účast na obraně státu je obecnou povinností.

(2) Stát zaručuje všem svým občanům, mužům i ženám, svobodu osobnosti a jejího projevu a pečuje o to, aby se všem dostalo stejných možností a stejných příležitostí.

(3) Všichni občané mají právo na vzdělání, právo na práci, na spravedlivou odměnu za vykonanou práci a na odpočinek po práci. Národním pojištěním je občanům zajištěno zaopatření při nezpůsobilosti k práci.

Článek IV

(1) Svrchovaný lid vykonává státní moc zastupitelskými sbory, které jsou lidem voleny, lidem kontrolovány a lidu odpovědny.

(2) Volební právo do zastupitelských sborů je obecné, rovné, přímé a tajné. Volit může každý občan, jakmile dosáhne věku 18 let. Zvolen může být každý občan, jakmile dosáhne věku 21 let.

(3) K obstarávání věcí veřejných a k uplatňování svých demokratických práv vytváří lid dobrovolné organizace, zejména politické, odborové, družstevní a kulturní, organizace žen a mládeže a organizace tělovýchovné.

Článek V

Nejvyšším orgánem moci zákonodárné je Národní shromáždění o jedné sněmovně. Má tři sta členů (poslanců), volených na dobu šesti let.

Článek VI

V čele státu je prezident republiky, volený Národním shromážděním na dobu sedmi let.

Článek VII

Nejvyšším orgánem moci vládní a výkonné je vláda. Je odpovědna Národnímu shromáždění. Jmenuje ji a odvolává prezident republiky.

Článek VIII

(1) Nositelem a vykonavatelem státní moci na Slovensku a představitelem svébytnosti slovenského národa jsou slovenské národní orgány.

(2) Slovenské národné orgány zajišťujú v duchu ľudskej demokracie rovnoprávnosť Čechů a Slovákov. Všetchny orgány republiky usilujú v súlade s nimi o to, aby sa vytvářely stejně příznivé podmínky pro hospodářský, kulturní a sociální život obou národů.

Článek IX

(1) Národním orgánem moci zákonodárné na Slovensku je Slovenská národní rada. Má sto členů (poslanců), volených na Slovensku na dobu šesti let.

(2) Národním orgánem moci vládní a výkonné na Slovensku je sbor pověřenců. Je odpovědný Slovenské národní radě a vládě republiky. Jmenuje je a odvolává vláda republiky.

Článek X

Nositel a vykonavatel státní moci v obcích, okresích a krajích a strážcem práv a svobod lidu jsou národní výbory.

Článek XI

(1) Moc soudcovskou vykonávají nezávislé soudy.

(2) Soudcové jsou jednak soudci z povolání, jednak soudci z lidu; obojí jsou si při rozhodování rovni.

(3) Soudcové vykonávají svůj úřad nezávisle, jsouce vázání jen právním řádem ľudskej demokracie.

Článek XII

(1) Hospodářská soustava Československé republiky je založena:

na znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví;

na vlastnictví půdy podle zásady "půda patří tomu, kdo na ní pracuje";

na ochraně drobného a středního podnikání a na nedotknutelnosti osobního majetku.

(2) Všetchno národní hospodářství v Československé republice necht' slouží lidu. V tomto veřejném zájmu řídí stát veškerou hospodářskou činnost jednotným hospodářským plánem.

Podrobná ustanovení ústavy

Kapitola první

Práva a povinnosti občanů

Rovnost

§ 1

(1) Všichni občané jsou si před zákonem rovni.

(2) Muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání i ke všem povoláním, úřadům a hodnostem.

Svoboda osobní

§ 2

Osobní svoboda se zaručuje. Může být omezena nebo odňata jen na základě zákona.

§ 3

(1) Nikdo nesmí být stíhán, leč v případech podle zákona dovolených, a to jen soudem nebo úřadem podle zákona příslušným a řízením upraveným podle zákona.

(2) Nikdo nesmí být zatčen, nebude-li přistižen při činu samém, leč na písemný odůvodněný příkaz soudců. Příkaz budiž doručen při zatčení, a není-li to možné, nejdéle do 48 hodin po něm.

(3) Nikdo nesmí být úředním orgánem vzat do vazby, leč v případech stanovených zákonem; musí pak být nejdéle do 48 hodin propuštěn nebo odevzdán soudu nebo úřadu, kterému podle povahy věci přísluší provést další řízení.

Svoboda domovní

§ 4

Domovní svoboda se zaručuje. Může být omezena jen na základě zákona.

§ 5

(1) U nikoho nesmí být provedena domovní prohlídka, leč v případech dovolených podle zákona, a to jen soudem nebo úředním orgánem podle zákona příslušným a řízením upraveným podle zákona.

(2) Domovní prohlídka smí být provedena, nestanoví-li zákon jinak, jen na písemný odůvodněný příkaz soudce nebo úřadu. Příkaz budiž doručen při prohlídce, a není-li to možné, nejdéle do 48 hodin po ní.

(3) Orgán vykonávající prohlídku necht' se prokáže svým oprávněním a vydá osobě, u které prohlídku vykonal, na její žádost ihned, a není-li to možné, nejdéle do 48 hodin potom, písemné potvrzení o důvodech prohlídky a o jejím výsledku, jakož i o věcech při ní zabavených.

Tajemství listovní a tajemství dopravovaných zpráv

§ 6

Nikdo nesmí porušovat tajemství uzavřených listů ani jiných písemností, ať chovaných v soukromí, ať zasílaných poštou nebo jiným dopravním prostředkem, leč v případech zákonem

stanovených a způsobem podle zákona upraveným. Obdobně je chráněno tajemství zpráv podávaných telefonem, telegrafem nebo jiným takovým veřejným zařízením.

Svoboda pobytu

§ 7

(1) Každý občan se může usazovat nebo pobývat na kterémkoli místě Československé republiky. Omezit lze toto právo jen v zájmu veřejném na základě zákona.

(2) Právo vystěhovat se do ciziny může být omezeno jen na základě zákona.

Svoboda majetková

§ 8

V mezích obecných právních předpisů může každý občan nabývat na kterémkoli místě Československé republiky nemovitostí i jiného majetku a vykonávat tam výdělečnou činnost.

§ 9

(1) Soukromé vlastnictví lze omezit jen zákonem.

(2) Vyvlastnění je možné jen na základě zákona a za náhradu, není-li nebo nebude-li zákonem stanoveno, že se náhrada dávat nemá.

(3) Nikdo nesmí zneužívat vlastnického práva ke škodě celku.

Ochrana rodiny a mládeže

§ 10

(1) Manželství, rodina a mateřství jsou pod ochranou státu.

(2) Stát pečuje o to, aby rodina byla zdravou základnou rozvoje národa. Rodinám s mnoha dětmi poskytuje stát zvláštní úlevy a podporu.

§ 11

(1) Dětem zaručuje stát zvláštní péči a ochranu, zejména činí soustavná opatření v zájmu populačního rozvoje národa.

(2) Původ dítěte nesmí být jeho právům na újmu. Podrobnosti stanoví zákon.

(3) Mládeži zaručuje stát všechny možnosti plného tělesného i duševního rozvoje.

Právo na vzdělání

§ 12

(1) Všichni občané mají právo na vzdělání.

(2) Stát pečuje o to, aby se každému dostalo vzdělání a výcviku podle jeho schopností a se zřetelem k potřebám celku.

§ 13

(1) Školy jsou státní.

(2) Základní školní vzdělání je jednotné, povinné a bezplatné.

(3) Podrobnosti a výjimky stanoví zákon.

§ 14

(1) Veškerá výchova a všechno vyučování buď teţ zařizeny tak, aby byly v souladu s výsledky vědeckého bádání a nebyly v neshodě s lidově demokratickým zřizením.

(2) Vrchní vedení veškeré výchovy a všeho vyučování, jakoţ i dozor nad nimi přísluší státu.

Svoboda svědomí a vyznání

§ 15

(1) Svoboda svědomí se zaručuje.

(2) Světový názor, víra nebo přesvědčení nemůţe být nikomu na újmu, nemůţe však být důvodem k tomu, aby někdo odpíral plnit občanskou povinnost uloţenou mu zákonem.

§ 16

(1) Každý má právo vyznávat soukromě i veřejně jakoukoli náboţenskou víru nebo být bez vyznání.

(2) Všechna náboţenská vyznání a bezvyznání jsou si před zákonem rovna.

§ 17

(1) Každý má volnost provádět úkony spojené s jakýmkoli náboţenským vyznáním nebo bezvyznáním. Výkon tohoto práva však nesmí být v neshodě s veřejným pořádkem ani dobrými mravy. Nedovoluje se zneuţívat ho k nenáboţenským účelům.

(2) Nikdo nesmí být přímo ani nepřímo nucen k účasti na takovém úkonu.

Svoboda projevu a ochrana kulturních statků

§ 18

(1) Svoboda projevu se zaručuje.

(2) Každý může v mezích zákona projevovat své mínění slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jakýmkoli jiným způsobem. Výkon tohoto práva nemůže být nikomu na újmu.

§ 19

(1) Svoboda tvůrčí činnosti duševní se zaručuje. Vědecké bádání a hlásání jeho výsledků, jakož i umění a jeho projevy jsou svobodné, pokud neporušují trestní zákon.

(2) Kulturní statky jsou pod ochranou státu. Stát dbá o to, aby byly přístupny všem, a podporuje vědu i umění v zájmu rozvoje národní kultury, pokroku a obecného blahobytu; zejména pečuje o to, aby byly tvůrčím pracovníkům zajištěny příznivé podmínky pro jejich práci.

§ 20

(1) Každý má právo uvádět své názory a výsledky své tvůrčí duševní činnosti v obecnou známost a je jakýmkoli způsobem rozšiřovat a předvádět.

(2) Toto právo lze zákonem omezit jen se zřetelem k veřejnému zájmu a ke kulturním potřebám lidu.

§ 21

(1) Svoboda tisku se zaručuje. Není proto v zásadě dovoleno podrobovat tisk předběžné cenzuře.

(2) Zákon stanoví, kdo má právo vydávat noviny a časopisy a za jakých podmínek, zejména také se zřetelem k tomu, aby zisk nebyl účelem.

(3) Zákon stanoví, jak bude při zachování svobody vědy a umění a se zřetelem k ochraně hodnotných děl plánovitě řízeno vydávání a rozšiřování neperiodických publikací, zejména knih, hudebnin a reprodukcí výtvarných děl.

§ 22

(1) Právo k výrobě, šíření, veřejnému promítání, jakož i k dovozu a vývozu filmu je vyhrazeno státu.

(2) Provozovat rozhlas a televizi je výhradním právem státu.

(3) Výkon těchto práv upravují zákony, které také stanoví výjimky.

Právo petiční

§ 23

Každý má právo předkládat petice kterémukoli veřejnému orgánu.

Svoboda shromažďovací a spolčovací

§ 24

- (1) Právo shromažďovací a spolčovací se zaručuje, pokud se tím neohrožuje lidově demokratické zřízení nebo veřejný pokoj a řád.
- (2) Výkon těchto práv upravují zákony.

§ 25

- (1) K zajištění svých práv mohou se zaměstnanci sdružovat v jednotné odborové organizaci a mají právo hájit své zájmy jejím prostřednictvím.
- (2) Jednotné odborové organizaci se zaručuje široká účast na kontrole hospodářství a při řešení všech otázek týkajících se zájmů pracujícího lidu.
- (3) V jednotlivých závodech a úřadech zastupuje zájmy zaměstnanců jednotná odborová organizace a její orgány.

Práva sociální

§ 26

- (1) Všem občanům přísluší právo na práci.
- (2) Toto právo se zaručuje zejména organizací práce řízenou státem podle plánovaného hospodářství.
- (3) Ženy mají se zřetelem k těhotenství, mateřství a péči o děti nárok na zvláštní úpravu pracovních podmínek.
- (4) Pro mládež stanoví zákon zvláštní pracovní podmínky, přihlížející k potřebám jejího tělesného a duševního rozvoje.

§ 27

- (1) Všem pracujícím přísluší právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci.
- (2) Toto právo se zaručuje státní mzdovou politikou, řízenou v dohodě s jednotnou odborovou organizací a směřující k neustálému zvyšování životní úrovně pracujícího lidu.
- (3) Při určování odměny za práci rozhoduje jakost i množství práce, jakož i prospěch, který přináší celku.
- (4) Za týchž podmínek mají muži i ženy za stejnou práci nárok na stejnou odměnu.

§ 28

- (1) Všem pracujícím přísluší právo na odpočinek.

(2) Toto právo se zaručuje zákonnou úpravou pracovní doby a placené dovolené na zotavenou, jakož i péčí o zotavení pracujících.

§ 29

(1) Každému přísluší právo na ochranu zdraví. Všem občanům přísluší právo na léčebnou péči a na zaopatření jak ve stáří, tak i při nezpůsobilosti k práci a při nemožnosti obživy.

(2) Ženy mají nárok na zvláštní péči v těhotenství a v mateřství, děti a mládež pak na zajištění svého plného tělesného a duševního rozvoje.

(3) Tato práva jsou zajištěna zákony o národním pojištění, jakož i veřejnou zdravotní a sociální péčí.

(4) Ochrana života a zdraví při práci je zajištěna zejména státním dozorem a předpisy o bezpečnostních opatřeních na pracovištích.

Základní povinnosti občana k státu a ke společnosti

§ 30

(1) Každý občan je povinen být Československé republice věrný, zachovávat ústavu i zákony a ve všem svém jednání dbát zájmů státu.

(2) Zejména je vlasteneckou povinností každého občana podporovat udržování a zvelebování národního majetku a dbát o to, aby národní majetek nebyl zkracován a poškozován.

§ 31

Občané jsou povinni vykonávat veřejné funkce, ke kterým je lid povolal, svědomitě a poctivě v duchu lidově demokratického zřízení.

§ 32

Každý občan je povinen pracovat podle svých schopností a svou prací přispívat k prospěchu celku.

§ 33

Daně a veřejné dávky lze ukládat toliko na základě zákona. Rovněž jenom na základě zákona může veřejná moc požadovat osobní výkony.

§ 34

(1) Obrana státu a jeho lidově demokratického zřízení je vrcholnou povinností každého občana. Služba v lidově demokratické armádě Československé republiky je pro každého občana nejvyšší ctí.

(2) Každý občan je povinen účastnit se branné výchovy, konat vojenskou službu a uposlechnout výzvy k obraně státu.

(3) Na obranu státu a k její přípravě lze od každého požadovat součinnost a věcné prostředky a ukládat mu omezení i věcná plnění.

(4) Úřady a veřejné orgány necht' při výkonu své pravomoci dbají z moci úřední též zájmů obrany státu.

(5) Podrobnosti stanoví zákon.

Obecná ustanovení

§ 35

Jen na základě zákona možno tresty hrozit a je ukládat.

§ 36

(1) Všechny veřejné orgány jsou povinny spravovat se při výkonu svého úřadu nebo služby zákonem a zásadami lidově demokratického zřízení.

(2) Poruší-li veřejný funkcionář tuto povinnost, budiž potrestán podle zákona.

§ 37

(1) Projevy a činnost směřující k tomu, aby byla ohrožena samostatnost, celistvost a jednota státu, ústava, republikánská státní forma a lidově demokratické zřízení, jsou trestné.

(2) Zneužívat práv a svobod občanských k těmto záměrům je nepřípustné. Zejména se zakazuje šířit jakýmkoli způsobem a v jakékoli podobě nacismus a fašismus, rasovou a náboženskou nesnášenlivost a nacionální šovinismus.

§ 38

Zákon stanoví, jakým omezením podléhají práva a svobody občanů za války nebo tehdy, dojde-li k událostem ohrožujícím zvýšenou měrou samostatnost, celistvost a jednotu státu, ústavu, republikánskou státní formu a lidově demokratické zřízení anebo veřejný klid a pořádek.

Kapitola druhá

Národní shromáždění

§ 39

(1) Sídlem Národního shromáždění je Praha.

(2) Přechnodně může být Národní shromáždění svoláno i do jiného místa.

§ 40

(1) Podrobnosti o podmínkách volebního práva do Národního shromáždění a o jeho výkonu, jakož i o provádění voleb poslanců stanoví zákon.

(2) Zákon určuje, jak činnost a které veřejné funkce jsou s funkcí poslance neslučitelné.

§ 41

(1) Národní shromáždění ověřuje platnost volby jednotlivých poslanců a rozhoduje o neslučitelnosti funkce poslance s funkcí jinou.

(2) Ověření budiž provedeno nejdéle do šesti měsíců od ustavení sněmovny nebo do tří měsíců ode dne, kdy náhradník, nastupující na místo poslance, složí slib.

§ 42

(1) V první schůzi Národního shromáždění, které se poslanec zúčastní, složí tento slib: "Slibuji, že budu věren republice Československé a jejímu lidově demokratickému zřízení. Budu zachovávat její zákony a svůj mandát vykonávat podle nejlepšího vědomí a svědomí k prospěchu lidu a státu."

(2) Odepření slibu nebo slib s výhradou mají samy o sobě za následek ztrátu mandátu.

§ 43

Poslanci vykonávají svůj mandát osobně. Mohou se ho kdykoli vzdát.

§ 44

Poslanci nemohou být vůbec stíháni pro své hlasování ve sněmovně nebo v sněmovních výborech. Pro výroky učiněné tam při výkonu mandátu podléhají jen kárné moci Národního shromáždění.

§ 45

(1) K jakémukoli trestnímu nebo kárnému stíhání poslance pro jiné činy nebo opominutí je třeba souhlasu Národního shromáždění. Odepře-li sněmovna souhlas, je stíhání navždy vyloučeno.

(2) Tato ustanovení se nevztahují na trestní odpovědnost, kterou má poslanec jako odpovědný zástupce listu.

§ 46

(1) Bude-li poslanec dopaden a zatčen při trestném činu samém, je soud nebo jiný příslušný úřad povinen oznámit ihned zatčení předsedovi Národního shromáždění.

(2) Neprojeví-li sněmovna do 14 dnů ode dne zatčení souhlas s další vazbou, budiž poslanec propuštěn na svobodu.

(3) Nezasedá-li právě sněmovna, je zapotřebí souhlasu předsednictva Národního shromáždění. Souhlasí-li předsednictvo s další vazbou, rozhodne o věci sněmovna do 14 dnů od toho dne, kdy se opět sejde, s konečnou platností.

§ 47

Poslanci mají právo odepřít svědectví o věcech, které jim byly svěřeny jako členům Národního shromáždění, a to i když jeho členy být přestanou. Vyňaty jsou případy, kde jde o svádění poslance k zneužití mandátu.

§ 48

(1) Je-li zvolený poslanec v služebním poměru, má nárok na dovolenou od toho dne, kdy složí slib, po celou dobu trvání mandátu.

(2) Poslanci mají po dobu výkonu svého mandátu nárok na náhradu, jejíž výši stanoví zákon.

(3) Další podrobnosti o postavení poslanců, zejména o jejich nároku na služební požitky, jsou-li v služebním poměru, stanoví zákon.

§ 49

(1) President republiky je povinen svolat Národní shromáždění ke dvěma řádným zasedáním v roce: jarnímu a podzimnímu. Jarní musí započít v březnu, podzimní v říjnu.

(2) President republiky prohlašuje zasedání Národního shromáždění za skončené. Může je odročit nejdéle na jeden měsíc a nejvýše jednou za rok.

(3) President republiky svolává Národní shromáždění podle potřeby k zasedáním mimořádným. Žádá-li o to nadpoloviční většina poslanců u předsedy vlády, uvádějíc předmět jednání, je president povinen svolat Národní shromáždění tak, aby se sešlo do 14 dnů od toho dne, kdy bude žádost podána. Kdyby tak neučinil, sejde se Národní shromáždění do dalších 14 dnů na vyzvání svého předsednictva.

§ 50

(1) President republiky má právo rozpouštět Národní shromáždění. Tohoto práva nesmí použít posledních šest měsíců svého volebního období.

(2) Uplyne-li volební období Národního shromáždění anebo bude-li Národní shromáždění rozpuštěno, buď též nové volby provedeny do 60 dnů.

(3) Rozpuštěním Národního shromáždění se nezastavuje trestní řízení zahájené podle § 78 nebo 91.

§ 51

Základní zásady jednání Národního shromáždění, jeho styky s vládou a navenek vůbec upravuje zákon o jednacím řádu Národního shromáždění. Své vnitřní poměry a další pravidla

o svém jednání může si Národní shromáždění upravit v mezích tohoto zákona vlastním usnesením.

§ 52

- (1) Schůze sněmovny řídí předseda Národního shromáždění.
- (2) Předsednictvo Národního shromáždění může k obstarávání sněmovních prací ustanovit další funkcionáře.

§ 53

- (1) Schůze Národního shromáždění jsou zpravidla veřejné.
- (2) Schůze neveřejné se mohou konat jen v případech stanovených jednacím řádem.

§ 54

- (1) Národní shromáždění je způsobilé se usnášet, je-li přítomna aspoň třetina poslanců. K platnosti usnesení je třeba souhlasu nadpoloviční většiny přítomných.
- (2) Usnesení, kterým se mění ústava, schvaluje ústavní zákon nebo se rozhoduje o vypovězení války, potřebuje k platnosti, aby pro ně hlasovaly nejméně tři pětiny všech poslanců. Stejně většiny je třeba k platnosti usnesení, kterým se vynáší odsuzující rozsudek v trestním řízení proti prezidentu republiky nebo členům vlády.

§ 55

- (1) Předseda i ostatní členové vlády mají právo zúčastnit se kdykoli schůzí Národního shromáždění nebo jeho výborů. Budiž jim uděleno slovo, kdykoli o to požádají.
- (2) Požádá-li o to Národní shromáždění, jeho předsednictvo nebo kterýkoli jeho výbor, je člen vlády povinen dostavit se osobně do schůze.
- (3) Jinak se člen vlády může dát zastupovat úředníky svého úřadu.

§ 56

- (1) Národní shromáždění je oprávněno interpelovat předsedu i ostatní členy vlády ve věcech jejich působnosti. Předseda i ostatní členové vlády jsou povinni odpovídat na interpelace poslanců.
- (2) Národní shromáždění se může usnášet na adresách a resolucích.

§ 57

- (1) Návrhy zákonů mohou za podmínek stanovených jednacím řádem vycházet buď od vlády, nebo od poslanců.

(2) Ke každému návrhu zákona podanému poslanci budiž přiložen rozpočet o finančním dosahu osnovy a návrh na úhradu potřebného nákladu.

§ 58

President republiky má právo zákon usnesený Národním shromážděním vrátit s připomínkami do měsíce od toho dne, kdy bude usnesení Národního shromáždění dodáno předsedovi vlády.

§ 59

(1) Setrvá-li Národní shromáždění při hlasování podle jmen nadpoloviční většinou všech poslanců na vráceném zákonu, budiž zákon vyhlášen.

(2) Jde-li o zákon, k jehož přijetí se vyžaduje souhlas třípětinové většiny všech poslanců, je třeba, aby byl vrácený zákon schválen touto většinou.

(3) Uplyne-li volební období Národního shromáždění anebo bude-li Národní shromáždění rozpuštěno dříve, než se mohlo usnést o vráceném zákonu, může toto usnesení učinit nově zvolené Národní shromáždění.

§ 60

(1) V každém zákoně budiž uvedeno, kterému členu vlády se ukládá jeho provedení.

(2) Zákon podpisuje president republiky, předseda Národního shromáždění, předseda vlády a ministr, kterému je uloženo jeho provedení. Nemá-li zaneprázdněný nebo churavý president náměstka (§ 72, odst. 2), podpisuje za něho předseda vlády.

(3) Členové vlády se mohou při podpisování zákonů dát zastupovat jinými členy vlády.

§ 61

(1) K platnosti zákona je třeba, aby byl vyhlášen, a to způsobem, jak ustanovuje zákon.

(2) Zákony se vyhláší touto větou: "Národní shromáždění republiky Československé usneslo se na tomto zákoně."

(3) Zákon budiž vyhlášen do osmi dnů od toho dne, kdy jej president republiky podepíše, anebo ode dne, kdy uplyne lhůta stanovená v § 58. Užije-li však president svého práva tam uvedeného, budiž zákon vyhlášen do osmi dnů poté, kdy bude opětne usnesení Národního shromáždění (§ 59) oznámeno předsedovi vlády.

§ 62

(1) Národnímu shromáždění přísluší usnášet se na rozpočtovém zákoně a zkoumat státní závěrečné účty. Návrh rozpočtového zákona i závěrečné účty předkládá Národnímu shromáždění vláda. Státní rozpočet je jednotný. Další ustanovení obsahuje zákon.

(2) Kontrolu veřejného hospodaření upravuje zákon jednotně pro celé státní území.

Předsednictvo Národního shromáždění

§ 63

- (1) Národní shromáždění si volí ze svého středu předsednictvo o dvaceti čtyřech členech.
- (2) Předsednictvo Národního shromáždění se skládá z předsedy Národního shromáždění, místopředsedů a z ostatních členů.
- (3) Předsedu Národního shromáždění zastupuje některý z místopředsedů podle ustanovení jednacího řádu.

§ 64

- (1) Předsednictvo Národního shromáždění se volí vždy na dobu jednoho roku. Volba předsedy Národního shromáždění a místopředsedů se koná zvláštním hlasováním.
- (2) První volby se vykonají ihned, jakmile se nově zvolené Národní shromáždění ustaví. Při dalších volbách podržují členové předsednictva své funkce, dokud není zvoleno předsednictvo nové. Uplyne-li volební období Národního shromáždění anebo bude-li Národní shromáždění rozpuštěno, podrží členové předsednictva své funkce, dokud si nové Národní shromáždění nezvolí své předsednictvo, a platí pro ně nadále ustanovení §§ 43 až 48.
- (3) Uprázdní-li se z jakéhokoli důvodu místo člena dříve, než skončí funkční období předsednictva, koná se na zbytek období volba doplňovací.
- (4) Národní shromáždění může své předsednictvo nebo jeho jednotlivé členy kdykoli odvolat.

§ 65

- (1) Předsednictvo Národního shromáždění podává, je-li věc sporná, závazný výklad zákonů a rozhoduje výlučně o tom, zda zákon nebo zákon Slovenské národní rady odporuje ústavě anebo nařízení zákonu.
- (2) Provedení upravuje zákon.

§ 66

- (1) V době, kdy Národní shromáždění nezasedá
  1. buď proto, že je jeho zasedání skončeno nebo odročeno,
  2. nebo proto, že uplynulo jeho volební období,
  3. nebo proto, že je rozpuštěno,
  4. nebo konečně proto, že je jeho zasedání znemožněno mimořádnými událostmi,

setrvává předsednictvo Národního shromáždění ve své funkci (§ 64, odst. 2). Pro schůze předsednictva platí v této době obdobně ustanovení § 55.

(2) Předsednictvo Národního shromáždění činí v této době neodkladná opatření, i kdyby k nim bylo jinak třeba zákona. Je v této době příslušné ve všech věcech náležejících do působnosti Národního shromáždění s výjimkami uvedenými v odstavci 3 a 4.

(3) Nezasedá-li Národní shromáždění proto, že je jeho zasedání znemožněno mimořádnými událostmi (odstavec 1, č. 4), není předsednictvo Národního shromáždění oprávněno:

- a. volit presidenta republiky ani jeho náměstka;
- b. měnit ústavu ani ústavní zákony.

(4) Nezasedá-li Národní shromáždění z důvodů uvedených v odstavci 1, č. 1 až 3, není předsednictvo Národního shromáždění oprávněno:

- a. volit presidenta republiky ani jeho náměstka;
- b. měnit ústavu ani ústavní zákony;
- c. rozšiřovat brannou povinnost ani trvale zatěžovat státní finance;
- d. usnášet se o vypovězení války.

(5) Jde-li o opatření, ke kterému by jinak bylo třeba zákona, anebo má-li být schváleno vydání nebo úhrada mimo rozpočet, je třeba souhlasu nadpoloviční většiny všech členů předsednictva. V ostatních případech stačí k usnášení přítomnost poloviny členů a souhlas nadpoloviční většiny přítomných.

(6) Neodkladná opatření, ke kterým by jinak bylo třeba zákona, jsou přípustná jen na návrh vlády. Mají prozatímní platnost zákona a musí být s poukazem na § 66 ústavy vyhlášena podle obdoby § 61. Podpisuje je prezident republiky, předseda Národního shromáždění, předseda vlády a aspoň polovina členů vlády. Ta opatření, kterým prezident republiky nebo předseda vlády odepře souhlas, nelze vyhlásit.

(7) Jakmile se Národní shromáždění opět sejde, podá mu předseda zprávu o činnosti předsednictva. Bude-li zatím zvoleno nové Národní shromáždění, podá mu tuto zprávu v ustavující schůzi předseda dřívějšího Národního shromáždění nebo některý z jeho místopředsedů, a to i když nejsou členy nově zvolené sněmovny.

(8) Opatření, která neschválí Národní shromáždění do dvou měsíců od toho dne, kdy se sejde, pozbývají další platnosti.

Kapitola třetí

Prezident republiky

§ 67

(1) Prezidentem republiky může být volen každý občan, který je volitelný do Národního shromáždění a dosáhl věku 35 let.

(2) Hlavním sídlem prezidentovým je Praha.

§ 68

(1) Prezidenta republiky volí Národní shromáždění.

(2) K platnosti volby je třeba, aby v čas volby byla ve schůzi přítomna nadpoloviční většina poslanců. Zvolen je ten, pro koho se vysloví nejméně tři pětiny přítomných.

(3) Nevedla-li by k cíli dvojitá volba, koná se volba užší mezi těmi kandidáty, kteří při druhé volbě dostanou nejvíce hlasů. Zvolen je ten, kdo dostane větší počet hlasů. Při rovnosti hlasů rozhoduje los.

(4) Podrobnosti upravuje zákon.

§ 69

(1) Volební období trvá sedm let a počítá se od toho dne, kdy nově zvolený prezident složí slib.

(2) Složí-li nově zvolený prezident slib dříve, než uplyne volební období úřadujícího prezidenta, a nejde-li o případy uvedené v § 72, odst. 1, počítá se volební období nového prezidenta od toho dne, kdy uplyne volební období dřívějšího prezidenta.

(3) Volba se koná v posledních čtyřech týdnech, než uplyne volební období úřadujícího prezidenta.

§ 70

(1) Nikdo nemůže být zvolen více než dvakrát po sobě. Kdo již byl prezidentem republiky ve dvou volebních obdobích po sobě, nemůže být opět zvolen, dokud od ukončení jeho druhého volebního období neuplyne sedm let.

(2) Tato ustanovení se nevztahují na druhého prezidenta Československé republiky.

§ 71

(1) Prezident republiky nesmí být zároveň členem Národního shromáždění nebo členem vlády.

(2) Bude-li zvolen prezidentem republiky poslanec nebo člen vlády, přestane ode dne volby vykonávat svou dosavadní funkci. Dnem složení slibu zaniká jeho mandát nebo členství ve vládě.

§ 72

(1) Zemře-li prezident nebo vzdá-li se své funkce ve volebním období anebo ztratí-li svůj úřad podle § 78, vykoná se volba nového prezidenta na celé volební období. Národní shromáždění budiž k tomu cíli svoláno do 14 dnů.

(2) Dokud není nový prezident zvolen a nesloží slib, anebo je-li prezident zaneprázdněn nebo churav tak, že nemůže svůj úřad vykonávat, přísluší výkon jeho funkcí vládě, která může pověřit svého předsedu jednotlivými úkony; vrchní velitelství branné moci má v této době předseda vlády.

§73

(1) Je-li prezident déle než šest měsíců zaneprázdněn nebo churav (§ 72, odst. 2), zvolí Národní shromáždění, usnese-li se na tom vláda, prezidentova náměstka, jehož úřad trvá, dokud překážka nepomine.

(2) Bude-li náměstkem zvolen člen Národního shromáždění, nesmí dotud, dokud je náměstkem, vykonávat svůj mandát.

§74

(1) President republiky:

1. zastupuje stát navenek. Sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy. Politické smlouvy a hospodářské smlouvy obecné povahy, jakož i smlouvy, k jejichž provedení je třeba zákona, vyžadují před ratifikací souhlas Národního shromáždění. Smlouvy, kterými se mění státní území, schvaluje Národní shromáždění formou ústavního zákona (§ 166). Sjednávání mezinárodních smluv a dohod, které nepotřebují souhlasu Národního shromáždění a v nichž se nevymínuje ratifikace, může prezident přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy. Zákon stanoví, kdy lze hospodářské smlouvy obecné povahy provádět ještě předtím, než s nimi Národní shromáždění vysloví souhlas;
2. přijímá a pověřuje vyslance;
3. svolává, odročuje a rozpouští Národní shromáždění a prohlašuje jeho zasedání za skončené;
4. podpisuje zákony Národního shromáždění a opatření jeho předsednictva podle § 66; má právo vracet zákony s připomínkami;
5. může podávat Národnímu shromáždění ústně nebo písemně zprávy o stavu republiky a doporučovat mu k úvaze opatření, která považuje za nutná a účelná;
6. jmenuje předsedu i ostatní členy vlády, stanoví počet jejích členů a určuje, který z nich řídí které ministerstvo; odvolává vládu, podá-li demisi, i její jednotlivé odstupující členy;
7. má právo být přítomen při schůzích vlády a předsedat jim, zvat vládu nebo její členy k poradám, jakož i vyžadovat od vlády i od jejích jednotlivých členů zprávy o každé věci, která náleží do oboru jejich působnosti. Vyžádanou zprávu může oznámit předsedovi vlády s připomínkami, aby vláda uvážila, zda je potřeba učinit vhodná opatření;
8. jmenuje všechny vysokoškolské profesory, dále soudce z povolání počínajíc V. stupnicí funkčního služného a důstojníky, jakož i jiné státní zaměstnance, počínajíc 3. platovou stupnicí;
9. propůjčuje vyznamenání, nezmocní-li k tomu jiný orgán, a udílí československým občanům souhlas k přijetí cizozemských vyznamenání a titulů;
10. uděluje na návrh vlády čestné dary a čestné platy, jakož i dary a platy z milosti;
11. má právo udílet amnestii, promíjet nebo zmírňovat tresty a právní následky odsouzení trestními soudy a nařizovat s vyloučením trestných činů soukromožalobních, aby se soudní řízení trestní nezahajovalo nebo se v něm nepokračovalo. Tato práva mu nepřislušejí, bude-li proti němu zavedeno řízení podle § 78, anebo jde-li o presidenta republiky obžalovaného nebo odsouzeného podle § 78 nebo o členy vlády obžalované nebo odsouzené podle § 91;

12. má vrchní velitelství branné moci; prohlašuje na základě usnesení vlády válečný stav a vypovídá z rozhodnutí Národního shromáždění válku.

(2) Veškerá moc vládní a výkonná, pokud není a nebude ústavou nebo jinými zákony výslovně vyhrazena prezidentu republiky, přísluší vládě.

§ 75

Prezident republiky skládá před Národním shromážděním tento slib: "Slibuji na svou čest a svědomí, že budu konat své povinnosti v duchu lidově demokratického zřízení podle vůle lidu a v zájmu lidu, dbát blaha republiky a šetřit ústavních a jiných zákonů."

§ 76

Prezident republiky není odpověden z výkonu svého úřadu. Za jeho projevy souvisící s presidentským úřadem odpovídá vláda.

§ 77

Jakýkoli prezidentův úkon moci vládní nebo výkonné potřebuje k své platnosti spolupodpisu odpovědného člena vlády.

§ 78

(1) Trestně může být prezident stíhán jen pro velezradu. Žalobu na presidenta podává předsednictvo Národního shromáždění, soudí ho Národní shromáždění. Trestem může být jen ztráta úřadu presidentského a způsobilosti tohoto úřadu později znovu nabýti.

(2) Podrobnosti upravuje zákon.

§ 79

Ustanovení o prezidentu republiky platí také o jeho náměstkovi.

Kapitola čtvrtá

Vláda

§ 80

(1) Vláda se skládá z předsedy vlády, z jeho náměstků a z ostatních členů (ministrů a státních tajemníků).

(2) Které funkce jsou neslučitelné s funkcí člena vlády, stanoví zákon.

(3) Pravidelným sídlem vlády je Praha.

§ 81

Členové vlády skládají do rukou presidenta republiky tento slib: "Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren republice Československé a jejímu lidově demokratickému zřízení. Své povinnosti budu plnit svědomitě a nestranně podle vůle lidu a v zájmu lidu i státu. Budu šetřit ústavních a jiných zákonů."

§ 82

Po svém jmenování presidentem republiky je vláda povinna předstoupit před Národní shromáždění, předložit mu svůj program a požádat je o vyslovení důvěry.

§ 83

(1) Vláda je po celou dobu své funkce odpovědna Národnímu shromáždění, které jí může vyslovit nedůvěru.

(2) Návrh na vyslovení nedůvěry vládě musí být podepsán nejméně sto poslanci a přikáže se předsednictvu Národního shromáždění, které o něm podá zprávu nejdéle do osmi dnů. K usnesení o návrhu je třeba přítomnosti nadpoloviční většiny poslanců, nadpoloviční většiny hlasů a hlasování podle jmen.

(3) Vláda může kdykoli podat v Národním shromáždění návrh na vyslovení důvěry. O návrhu se jedná, aniž je přikázán předsednictvu.

§ 84

(1) Vláda může odstoupit a podává pak demisi do rukou presidenta republiky.

(2) Vysloví-li Národní shromáždění vládě nedůvěru anebo zamítne-li vládní návrh na vyslovení důvěry, musí vláda podat do rukou presidenta republiky demisi.

(3) Dojde-li k demisi vlády v době, kdy vláda vykonává funkci presidenta republiky (§ 72, odst. 2), přijím demisi předsednictvo Národního shromáždění.

§ 85

Vláda, která pod demisi, vede vládní věci zatímně dále až do té doby, kdy Národní shromáždění vysloví důvěru vládě nově jmenované.

§ 86

(1) Člen vlády může odstoupit a podává pak demisi do rukou presidenta republiky.

(2) Národní shromáždění může vyslovit nedůvěru také jednotlivým členům vlády. Stane-li se tak, musí onen člen vlády podat do rukou presidenta republiky demisi.

(3) O návrhu na vyslovení nedůvěry a o hlasování o něm platí obdobně § 83, odst. 2.

§ 87

(1) Podá-li demisi jednotlivý člen vlády, určí prezident republiky, který z ostatních členů vlády povede zatímně věci dotud spravované odstouplým členem až do té doby, kdy bude vláda doplněna.

(2) Dojde-li k demisi člena vlády v době, kdy vláda vykonává funkci presidenta republiky (§ 72, odst. 2), přijím demisi a činí prozatímní opatření předsednictvo Národního shromáždění.

§ 88

(1) Předseda vlády vede práce vlády, svolává a řídí její schůze a určuje pořad jejich jednání. Sjednocuje činnost všech ústředních úřadů a bdí nad prováděním vládního programu.

(2) Předseda vlády se může dát zastupovat některým ze svých náměstků nebo jiným členem vlády.

§ 89

(1) Vláda rozhoduje ve sboru, který je schopen se usnášet, je-li přítomna aspoň polovina členů vlády.

(2) Vláda rozhoduje ve sboru zejména:

1. o všech důležitějších věcech politické povahy;
2. o jmenování soudců, důstojníků, jakož i jiných státních zaměstnanců od 5. platové stupnice, pokud přísluší ústředním úřadům, nebo o návrzích na jmenování funkcionářů, které jmenuje prezident republiky;
3. o jmenování a odvolání předsedy sboru pověřenců i jednotlivých pověřenců;
4. o vládních návrzích pro Národní shromáždění;
5. o návrzích, aby prezident užil svého práva vracet zákony s připomínkami (§ 58);
6. o zákonech Slovenské národní rady, které jí předloží předseda vlády podle § 110, odst. 2;
7. o vládních nařízeních.

§ 90

(1) K provedení určitého zákona a v jeho mezích může vláda vydávat nařízení. Stejně mohou vydávat nařízení jednotliví ministři, jsou-li k tomu zákonem zmocněni.

(2) Vládní nařízení podpisuje předseda vlády nebo úřadující náměstek a členové vlády pověření jeho provedením. Nařízení ministrů vyžadují k své platnosti spolupodpis předsedy vlády nebo úřadujícího náměstka. Ministři se mohou při podpisování nařízení dát zastupovat jinými členy vlády.

(3) Zákon a v jeho mezích vládní nařízení může svěřit bližší úpravu obecným právním předpisům ministerstev, národních výborů, jakož i jiných úřadů.

§ 91

(1) Poruší-li členové vlády úmyslně nebo z hrubé nedbalosti ústavní nebo jiné zákony v oboru své úřední působnosti, jsou trestně odpovědní.

(2) Žalobu podává předsednictvo Národního shromáždění, trestní řízení provádí sněmovna.

§ 92

(1) Ministerstva se zřizují zákonem, který může podrobnější úpravu, zejména jejich působnosti, svěřit vládnímu nařízení.

(2) Také ostatní orgány, kterým přísluší výkon veřejné správy (§ 124, odst. 2), se zřizují a jejich působnost se upravuje zákonem, který může podrobnější úpravu svěřit vládnímu nařízení.

(3) Do oboru moci nařizovací náleží zřizovat veřejné orgány bez výsostné pravomoci a upravovat jejich působnost.

Kapitola pátá

Slovenské národní orgány

§ 93

Slovenské národní orgány vykonávají moc zákonodárnou, vládní a výkonnou na území Slovenska podle ústavy.

§ 94

Slovenská národní rada vykonává moc zákonodárnou (§ 96) ve věcech národní nebo regionální povahy, pokud vyžadují k zajištění plného rozvoje hmotných i duchovních sil slovenského národa zvláštní úpravu a pokud nejde o věci, u kterých je třeba jednotné úpravy zákonem.

§ 95

(1) Sboru pověřenců (pověřencům) přísluší v zásadě veškerá moc vládní a výkonná na Slovensku (odstavec 2) s výjimkou věcí národní obrany, zahraniční politiky a zahraničního obchodu.

(2) Pokud nejde o výkon moci vládní a výkonné v oboru zákonodárné pravomoci Slovenské národní rady (§ 96, odst. 1), přísluší tato moc sboru pověřenců (pověřencům) jako výkonnému orgánu vlády (ministrů), a to v těchto oborech:

1. obecná správa vnitřní;
2. správa finanční;
3. správa zdravotní;
4. správa sociální a ochrana práce;
5. správa technická;
6. spravedlnost;
7. výživa;
8. zemědělství;
9. průmysl;
10. vnitřní obchod;

11. školství, osvěta a informace;
12. doprava a pošty.

(3) Nařízení vlády a ministrů vydávaná k provedení zákonů (§ 90) jsou platná na celém území státu.

Slovenská národní rada

§ 96

(1) Do zákonodárné pravomoci Slovenské národní rady náleží:

1. péče o rozvoj národní kultury, a to vědy, umění slovesného, dramatického, hudebního a tanečního, umění výtvarných a umění filmového; péče o historické památky; knihovnictví a musejnictví; péče o odbornou výchovu v oboru domácího průmyslu a lidového umění; péče o věci slovenských duševních pracovníků;
2. péče o národní, střední, odborné a umělecké školství v rámci zákonů; péče o školy mateřské a jesle; péče o lidovému, sport, tělovýchovu, cestovní ruch a turistiku;
3. veřejné zdravotnictví a sociální péče vyjímajíc věci, které upravují nebo upraví zákony jednotně pro celé státní území;
4. fondy a nadace, pokud se jejich působnost vztahuje jen na Slovensko;
5. slučování a rozlučování obcí a okresů a změny i úpravy jejich hranic; věci místopisné;
6. technické otázky výstavby obcí a měst a stavební předpisy kromě věcí dotčených jednotným hospodářským plánem; zřizování a udržování silnic, cest a mostů nestátních; věci vodohospodářské vyjma věci dotčené jednotným hospodářským plánem, z nich pak zejména úprava vodních toků, nádrží a jiných vodních děl, jakož i zřizování rybníků, vodovodů a kanalisací;
7. zvelebování půdy kromě věcí dotčených jednotným hospodářským plánem; ochrana zemědělství a lesnictví před škůdci a živelními pohromami; veterinářství a péče o chov hospodářského zvířectva; ovocnářství a pastvinářství, myslivost a rybolov; ochrana polního a lesního majetku;
8. řemeslo a maloobchod, pokud převažuje osobní výkon podnikatele, jakož i věci místních trhů, aniž je tím dotčena celostátní úprava pracovního práva, jakož i úprava distribuce, obchodu a živností;
9. statistika a výzkumnictví v oboru zvláštních zájmů slovenských;
10. věci poručenské a sirotčí.

(2) Slovenská národní rada se usnáší na zákonech Slovenské národní rady též ve věcech, jejichž úpravu jí přikáže zákon.

§ 97

(1) Sídlem Slovenské národní rady je Bratislava.

(2) Přechodně může být Slovenská národní rada svolána i do jiného místa.

§ 98

(1) Podrobnosti o podmínkách volebního práva do Slovenské národní rady a o jeho výkonu, jakož i o provádění voleb poslanců Slovenské národní rady stanoví zákon.

(2) Zákon určuje, jak činnost a které veřejné funkce jsou s funkcí poslance Slovenské národní rady neslučitelné.

§ 99

(1) Slovenská národní rada ověřuje platnost volby jednotlivých poslanců Slovenské národní rady a rozhoduje o neslučitelnosti funkce poslance Slovenské národní rady s funkcí jinou.

(2) Ověření budiž provedeno nejdéle do šesti měsíců od ustavení Slovenské národní rady nebo do tří měsíců od toho dne, kdy náhradník, nastupující na místo poslance Slovenské národní rady, složí slib.

§ 100

(1) V první schůzi Slovenské národní rady, které se poslanec zúčastní, složí tento slib: "Slubujem, že budem verný republike Československej, jej ľudovodemokratickému zriadeniu a odkazu Slovenského národného povstania. Budem zachovávať jej zákony a vykonávať svoj mandát podľa najlepšieho vedomia a svedomia na prospech ľudu, štátu a slovenského národa."

(2) Odepření slibu nebo slib s výhradou mají samy o sobě za následek ztrátu mandátu.

§ 101

(1) Poslanci Slovenské národní rady vykonávají svůj mandát osobně. Mohou se ho kdykoli vzdát.

(2) Mají po dobu výkonu mandátu nárok na náhradu, jejíž výši stanoví zákon Slovenské národní rady.

(3) O výkonu mandátu poslanců Slovenské národní rady, o jejich imunitě a o právu odepřít svědectví, o jejich nároku na dovolenou a na služební požitky, jsou-li v služebním poměru, platí obdobně ustanovení o poslancích (§§ 44 až 47 a § 48, odst. 1 a 3).

§ 102

(1) Slovenskou národní radu svolává k zasedání předseda vlády. K prvnímu zasedání je povinen ji svolat nejpozději do čtyř týdnů ode dne voleb.

(2) Předseda vlády může odročit zasedání Slovenské národní rady nejdéle na tři měsíce a nejvýše dvakrát za rok. Žádá-li v této době nadpoloviční většina poslanců Slovenské národní rady, aby byla Slovenská národní rada svolána, je předseda vlády povinen to učinit, a to tak, aby se sešla do 14 dnů od toho dne, kdy bude žádost podána.

(3) Slovenskou národní radu rozpouští na základě usnesení vlády předseda vlády.

(4) Uplyne-li volební období Slovenské národní rady anebo bude-li Slovenská národní rada rozpuštěna, bu_ te_ž nové volby provedeny do 60 dnů.

§ 103

- (1) Slovenská národní rada si volí ze svého středu předsednictvo.
- (2) Předsednictvo řídí práce Slovenské národní rady a obstarává její vnitřní věci.

§ 104

- (1) Základní zásady jednání a styky se sborem pověřenců upraví si Slovenská národní rada zákonem o jednacím řádu. Své vnitřní poměry a další pravidla o svém jednání může si Slovenská národní rada upravit v mezích tohoto zákona vlastním usnesením.
- (2) Schůze Slovenské národní rady řídí předseda nebo některý z místopředsedů.
- (3) Schůze Slovenské národní rady jsou zpravidla veřejné. Schůze neveřejné se mohou konat jen v případech stanovených jednacím řádem.
- (4) Slovenská národní rada je způsobilá se usnášet, je-li přítomna aspoň polovina poslanců. K platnosti usnesení je třeba souhlasu nadpoloviční většiny přítomných.

§ 105

Předseda i ostatní členové vlády mají právo zúčastnit se kdykoli schůzí Slovenské národní rady nebo jejich výborů. Budiž jim uděleno slovo, kdykoli o to požádají.

§ 106

- (1) Předseda i ostatní členové sboru pověřenců mají právo zúčastnit se kdykoli schůzí Slovenské národní rady nebo jejich výborů. Budiž jim uděleno slovo, kdykoli o to požádají.
- (2) Požádá-li o to Slovenská národní rada, její předsednictvo nebo kterýkoli její výbor, je člen sboru pověřenců povinen dostavit se osobně do schůze.
- (3) Jinak se člen sboru pověřenců může dát zastupovat úředníky svého úřadu.

§ 107

- (1) Slovenská národní rada je oprávněna interpelovat předsedu i ostatní členy sboru pověřenců ve věcech jejich působnosti. Předseda i ostatní členové sboru pověřenců jsou povinni odpovídat na interpelace poslanců Slovenské národní rady.
- (2) Slovenská národní rada se může usnášet na adresách a resolucích.

§ 108

- (1) Návrhy zákonů Slovenské národní rady mohou za podmínek stanovených jednacím řádem vycházet buď od vlády nebo od sboru pověřenců anebo od poslanců Slovenské národní rady.
- (2) Ke každému návrhu zákona Slovenské národní rady budiž přiložen rozpočet o finančním dosahu osnovy a návrh na úhradu potřebného nákladu z té části jednotného státního rozpočtu, která připadá na Slovensko, a to v souladu s rozpočtovým zákonem.

(3) V každém zákoně Slovenské národní rady budiž uvedeno, kterému členu sboru pověřenců se ukládá jeho provedení.

§ 109

Zákony Slovenské národní rady, pokud odporují ústavě nebo ústavnímu zákonu, jsou neplatné.

§ 110

(1) Zákony Slovenské národní rady podpisuje předseda vlády, předseda Slovenské národní rady, předseda sboru pověřenců a pověřenec, kterému je uloženo provedení.

(2) Má-li předseda vlády za to, že zákon, na němž se usnesla Slovenská národní rada a který mu byl předložen k podpisu, odporuje ústavě nebo ústavnímu zákonu, překračuje pravomoc Slovenské národní rady anebo je v rozporu s jednotným hospodářským plánem nebo rozpočtovým zákonem, předloží jej do 14 dnů vládě, která do dvou měsíců rozhodne o věci s konečnou platností.

§ 111

(1) K platnosti zákona Slovenské národní rady je třeba, aby byl vyhlášen, a to způsobem, jak ustanovuje zákon.

(2) Zákony Slovenské národní rady se vyhlášují touto větou: "Slovenská národní rada usniesla sa na tomto zákone."

(3) Zákon Slovenské národní rady budiž vyhlášen do osmi dnů od toho dne, kdy jej podepíše předseda vlády.

§ 112

Slovenská národní rada podává, je-li věc sporná, závazný výklad zákonů Slovenské národní rady. K platnosti takového výkladu je třeba souhlasu předsedy vlády.

Sbor pověřenců

§ 113

(1) Sbor pověřenců se skládá z předsedy a z ostatních členů (pověřenců).

(2) Pravidelným sídlem sboru pověřenců je Bratislava.

(3) Pověřenectva se zřizují zákonem, který může podrobnější úpravu, zejména jejich působnosti, svěřit vládnímu nařízení.

§ 114

(1) Předsedu i ostatní členy sboru pověřenců jmenuje a odvolává vláda; ona též určuje, který z nich řídí které pověřenectvo.

(2) Sbor pověřenců i jeho jednotliví členové mohou podat demisi do rukou předsedy vlády.

§ 115

(1) Člen sboru pověřenců nemůže být členem vlády.

(2) Které další funkce jsou neslučitelné s funkcí člena sboru pověřenců, stanoví zákon.

§ 116

Členové sboru pověřenců skládají do rukou předsedy vlády tento slib: "Slubujem, že budem verný republike Československej, jej ľudovodemokratickému zriadeniu a odkazu Slovenského národného povstania. Svoje povinnosti budem plniť svedomite a nestrannne podľa vôle ľudu a v záujme ľudu, štátu a slovenského národa. Budem zachovávať ústavné a iné zákony, ako aj nariadenia a smernice vlády."

§ 117

(1) Sbor pověřenců i jeho členové jsou odpovědni vládě.

(2) Sbor pověřenců i jeho členové jsou povinni dbát směrnic a pokynů vlády, rovněž tak jednotliví pověřenci směrnic a pokynů příslušných ministrů.

(3) Ministr je však oprávněn vykonávat s vědomím příslušného pověřence svou pravomoc na Slovensku též přímo.

§ 118

V oboru zákonodárné pravomoci Slovenské národní rady je sbor pověřenců ve věcech uvedených v § 96, odst. 1 odpovědný také Slovenské národní radě.

§ 119

(1) Sbor pověřenců (pověřenci) vydává v oboru zákonodárné pravomoci Slovenské národní rady (§ 96) nařízení a činí příslušná opatření na území Slovenska.

(2) O mezích nařizovací pravomoci sboru pověřenců (pověřenců) a o způsobu podpisování nařízení platí obdobně ustanovení § 90.

§ 120

Sbor pověřenců rozhoduje ve sboru, který je schopen usnášet se, je-li přítomna aspoň polovina pověřenců.

§ 121

(1) Při jmenování vysokoškolských profesorů, soudců a ostatních státních zaměstnanců na Slovensku, které přísluší prezidentovi republiky, předkládá vládě příslušný návrh sbor pověřenců. Vláda jej může sboru pověřenců vrátit, je-li v rozporu s celostátní personální politikou.

(2) Jmenování soudců a ostatních státních zaměstnanců, které jinak jmenuje vláda, přísluší na Slovensku sboru pověřenců, jenž však k němu potřebuje předchozího schválení vlády.

(3) Jmenování zaměstnanců, které jinak jmenuje ministr, přísluší na Slovensku pověřenci, jenž však k němu v zásadě potřebuje předchozího souhlasu příslušného ministra.

(4) Působnost sboru pověřenců a pověřenců podle odstavců 1 až 3 se nevztahuje na jmenování státních zaměstnanců ve sboru národní bezpečnosti a v těch oborech, v kterých podle § 95, odst. 1 nepřísluší sboru pověřenců moc vládní a výkonná, ani na jmenování státních zaměstnanců u těch ústředních orgánů, jejichž působnost se vztahuje na celé území státu.

§ 122

(1) Překročí-li nařízení, usnesení nebo opatření sboru pověřenců (nařízení nebo opatření pověřence) jeho pravomoc anebo je v rozporu s ústavou, zákonem, zákonem Slovenské národní rady, vládním nařízením nebo nařízením ministra, může je vláda zrušit. Stejné právo přísluší vládě, je-li usnesení nebo opatření sboru pověřenců v rozporu s vládním usnesením.

(2) V případech uvedených v odstavci 1 může ministr zastavit výkon pověřencova opatření až do rozhodnutí vlády, která může pověřencovo opatření zrušit.

Kapitola šestá

Národní výbory

§ 123

Národní výbory jsou podle správní soustavy Československé republiky:

1. místní,
2. okresní,
3. krajské.

§ 124

(1) Národní výbory vykonávají na území, pro které jsou zvoleny, veřejnou správu ve všech jejích oborech, zejména obecnou správu vnitřní, správu kulturní a osvětovou, ochranu práce a správu zdravotní a sociální; správu finanční pak podle zvláštních ustanovení.

(2) Jiným orgánům přísluší výkon veřejné správy jen výjimečně a na základě zákona.

§ 125

Národní výbory mají jako orgány jednotné lidové správy zejména tyto úkoly:

chrání a posilují lidově demokratické zřízení; spolupůsobí při plnění úkolů obrany státu; pečují o národní bezpečnost; podporují udržování a zvelebování národního majetku; účastní se vypracovávání a provádění jednotného hospodářského plánu; v rámci jednotného hospodářského plánu plánují a řídí hospodářské, sociální a kulturní budování na svém území, zajišťují předpoklady plynulé zemědělské a průmyslové

výroby a starají se o zásobování i o výživu obyvatelstva; pečují o národní zdraví; nalézají právo v oboru své působnosti, zejména vykonávají v mezích stanovených zákonem pravomoc trestní.

§ 126

(1) Národní výbory jsou při plnění svých úkolů povinny opírat se o přímou účast a iniciativu lidu a podléhají jeho kontrole. Jejich členové a členové jejich orgánů jsou lidu ze své činnosti odpovědni.

(2) Způsob, jakým lid provádí kontrolu a uplatňuje tuto odpovědnost, stanoví zákon.

§ 127

(1) Počet členů národních výborů stanoví zákon.

(2) Podrobnosti o podmínkách i o výkonu volebního práva do národních výborů a o provádění voleb jejich členů upravuje zákon.

§ 128

(1) Členové národních výborů skládají před nastoupením tento slib: "Slibuji, že budu zachovávat věrnost lidu a republice, svou činností chránit a posilovat lidově demokratické zřízení a zachovávat zákony a nařízení."

(2) Odepření slibu nebo slib s výhradou mají samy o sobě za následek ztrátu členství.

§ 129

(1) Zásady organizace národních výborů, jakož i zásady jejich jednání a řízení před nimi upravuje zákon.

(2) Organizaci lidové správy v hlavním městě republiky upravuje zvláštní zákon.

§ 130

(1) Výkon veškeré veřejné správy budiž účelně decentralizován.

(2) Věcná a místní působnost národních výborů budiž podle jejich stupňů upravena tak, aby národní výbory mohly včas a účelně řešit všechny věcné i osobní otázky veřejné správy, pokud se tyto otázky nedotýkají zájmů vyšších celků.

§ 131

(1) Národní výbory jsou povinny zachovávat zákony a nařízení a v zájmu jednotného výkonu veřejné správy a jednotné státní politiky dbát směrnic a pokynů vyšších orgánů.

(2) Národní výbor nižšího stupně je podřízen národnímu výboru vyššího stupně.

(3) Národní výbory jsou podřízeny orgánům moci vládní a výkonné, zejména ministru vnitra.

§ 132

(1) Národní výbor může být rozpuštěn, zejména neplní-li své úkoly nebo ohrožuje-li jeho činnost řádný výkon veřejné správy.

(2) Nové volby buď též vypsaný ve lhůtě stanovené zákonem.

§ 133

Finanční hospodaření národních výborů budiž v rámci veřejného hospodářství a podle potřeb jednotného hospodářského plánu upraveno zákonem tak, aby národní výbory mohly řádně plnit své úkoly.

Kapitola sedmá

Soudy

§ 134

Nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci.

§ 135

(1) Soudní moc v právních věcech civilních přísluší soudům občanským, a to buď soudům řádným, nebo zvláštním, anebo soudům rozhodčím.

(2) Soudní moc ve věcech trestních přísluší soudům trestním, pokud podle obecných předpisů nemají být trestní věci projednávány v trestním řízení správním.

(3) V řízení trestním mohou být zavedeny soudy výjimečné, a to jen na omezenou dobu a jen v případech, které zákon předem stanovil.

§ 136

(1) Pravomoc trestních soudů vojenských je upravena zvláštním zákonem.

(2) Pravomoc soudů vojenských může být podle zákona rozšířena na obyvatelstvo civilní jen v době války nebo zvýšeného ohrožení státu, a to jen pro činy spáchané v této době.

§ 137

(1) Pro celé území Československé republiky jsou zřízeny:

1. nejvyšší soud;
2. nejvyšší vojenský soud;
3. správní soud.

(2) Složení, organizaci a působnost těchto soudů, jakož i řízení před nimi upravuje zákon.

§ 138

(1) Soudnictví je ve všech stolicích odděleno od správy.

(2) Řešení sporů o příslušnost mezi soudy a správními orgány upravuje zákon.

§ 139

Organisaci soudů, jejich věcnou i místní příslušnost, jakož i řešení před nimi upravuje zákon.

§ 140

(1) Soudy vykonávají svou moc zpravidla v senátech.

(2) Senáty u sborových soudů jsou po celý rok stálé. Výjimky stanoví zákon.

(3) Soudní senáty se skládají zásadně ze soudců z povolání a ze soudců z listu. Podrobnosti a výjimky stanoví zákon.

§ 141

(1) Podmínky pro dosažení způsobilosti soudce z povolání, jakož i služební poměry soudců z povolání upravuje zákon.

(2) Soudcové z povolání jsou na svá místa ustanovováni vždy trvale; proti své vůli mohou být přeloženi, sesazeni nebo dáni do výslužby jen při nové soudní organizaci po dobu stanovenou zákonem nebo na základě právoplatného kárného nálezu; do výslužby mohou být dáni také tehdy, dosáhnou-li stanoveného věku nebo služebního stáří. Podrobnosti obsahuje zákon, který též určuje, za jakých podmínek mohou být soudcové z povolání zproštěni výkonu služby.

(3) Soudcové z povolání nesmějí zastávat jiné funkce placené, ať stálé nebo občasně, nestanoví-li zákon výjimky.

§ 142

(1) Soudce z lidu povolávají příslušné národní výbory, není-li ve zvláštních případech zákonem stanoveno jinak.

(2) Ustanovení o způsobilosti k úřadu soudce z listu, o povolávání a odvolávání těchto soudců, o jejich právním postavení i odpovědnosti a o výkonu jejich funkce obsahuje zákon.

§ 143

Soudcové slibují přísahou, že budou zachovávat zákony a nařízení, vykládat je v duchu ústavy i zásad lidově demokratického zřízení a rozhodovat nestranně.

§ 144

(1) Líčení před soudy je zpravidla ústní a veřejné. Veřejnost může být při líčení vyloučena jen v případech stanovených zákonem.

(2) Rozsudky se vyhláší jménem republiky.

(3) Rozsudky v trestních věcech se vyhláší veřejně.

(4) V řízení před soudy trestními platí zásada obžalovací. Obviněnému se zajišťuje právo obhajoby.

§ 145

Jak ručí stát a soudce za náhradu škody, kterou soudce způsobí tím, že poruší právo při konání svého úřadu, stanoví zákon.

Kapitola osmá

Hospodářské zřízení

§ 146

Výrobní prostředky jsou buď národním majetkem, nebo majetkem lidových družstev, anebo jsou v soukromém vlastnictví jednotlivých výrobců.

§ 147

Národním majetkem jsou zejména také hospodářské hodnoty znárodněné podle ustanovení zvláštních zákonů (§ 153), rovněž jakýkoli veřejný statek, který slouží obecnému prospěchu.

§ 148

1. Nerostné bohatství a jeho těžba;
2. zdroje energie a energetické podniky;
3. doly a hutě;
4. přírodní léčivé zdroje;
5. výroba předmětů sloužících zdraví lidu;
6. podniky čítající aspoň 50 zaměstnanců nebo osob v nich činných, nejde-li o podniky lidových družstev;
7. banky a pojišťovny;
8. veřejná doprava železniční a pravidelná doprava silniční a letecká;
9. pošta, veřejný telegraf a telefon;
10. rozhlas, televise a film (§ 22)

mohou být národním majetkem.

§ 149

(1) Národní majetek je zásadně v rukou státu (státní vlastnictví).

(2) Části národního majetku, které nejsou celostátního významu a slouží veskrze nebo převážně obyvatelstvu některého správního celku (obce, okresu, kraje), mohou být v rukou svazků lidové správy (komunální vlastnictví).

§ 150

Stát spravuje národní majetek buď přímo, nebo prostřednictvím národních podniků (§ 155).

§ 151

Hospodářské podnikání je buď veřejné (zejména podnikání státu a svazků lidové správy), nebo lidových družstev, anebo soukromé.

§ 152

(1) Státu je vyhrazeno podnikání:

1. v oboru výhradního národního majetku (§ 148), není-li tento majetek podle zákona v rukou svazků lidové správy (§ 149, odst. 2);
2. podle zákonů o znárodnění (§ 153);
3. podle zákonů o úpravě vnitřního a zahraničního obchodu, jakož i mezinárodního zasilatelství.

(2) Stát může se zřetelem k veřejnému zájmu a potřebám národního hospodářství přenechat využití jednotlivých hospodářských nebo jiných objektů svazkům lidové správy nebo lidovým družstvům nebo jiným právnickým osobám.

§ 153

(1) Která hospodářská odvětví a které hospodářské nebo jiné hodnoty jsou znárodněny a v jakém rozsahu, stanoví zákony.

(2) Zákonem vymezený rozsah provedeného znárodnění nemůže být omezen.

(3) Znárodněním přechází vlastnictví dotčených podniků a jiných hospodářských objektů a majetkových hodnot a oprávnění na stát.

§ 154

(1) Znárodněné podnikání organisuje stát zásadně ve formě národních podniků.

(2) V této formě může stát organisovat i jiné státní podnikání, jakož i hospodářské objekty, které mu připadly a připadnou do vlastnictví jinak než znárodněním.

§ 155

(1) Národní podniky jsou částí národního majetku a jsou podřízeny vrchnímu vedení a dozoru státu.

(2) Národní podniky jsou samostatné osoby právnické.

§ 156

Hospodářství svazků lidové správy vedou národní výbory. Toto hospodářství nebo jeho části mohou být organisovány ve formě obdobné národním podnikům.

§ 157

(1) Lidová družstva jsou sdružení pracujících k společné činnosti, jejímž účelem je zvýšit životní úroveň členů i ostatního pracujícího lidu, nikoli však dosáhnout co nejvyššího zisku z vloženého kapitálu.

(2) Stát podporuje lidové družstevnictví v zájmu rozvoje národního hospodářství a obecného blahobytu.

§ 158

(1) Soukromé vlastnictví drobných a středních podniků do 50 zaměstnanců je zaručeno.

(2) Osobní majetek občanů je nedotknutelný. Toto ustanovení se týká zejména předmětů domácí a osobní spotřeby, rodinných domků a úspor nabytých prací, jakož i dědického práva na ně.

§ 159

(1) Nejvyšší přípustná výměra půdy, která smí být v soukromém vlastnictví jednotlivce nebo spoluvlastníků nebo společně hospodařící rodiny, je 50 hektarů.

(2) Soukromé vlastnictví půdy je u zemědělců, kteří na ní sami pracují, do výměry 50 hektarů zaručeno.

(3) Podrobnosti stanoví zákon.

§ 160

Stát řídí za účasti rolnictva zemědělskou politiku tak, aby se postupně zvyšovala výrobně technická úroveň vesnice a vyrovnával sociální a kulturní rozdíl mezi městem a venkovem.

§ 161

Soukromé monopolní organisace výtěžné, zejména kartely, trusty a syndikáty, jsou zakázány.

Jednotný hospodářský plán

§ 162

Jednotným hospodářským plánem řídí stát veškerou hospodářskou činnost, zejména výrobu, obchod a dopravu, tak, aby byla zajištěna účelná míra národní spotřeby, aby množství, jakost a plynulost výroby byly stupňovány a aby tak postupně vzrůstala životní úroveň obyvatelstva.

§ 163

(1) Jednotný hospodářský plán se vypracovává vždy na určité časové období a vyhláší se zákonem.

(2) Příprava i provedení jednotného hospodářského plánu přísluší vládě jako jeden z jejích předních úkolů. Vláda se při tom opírá o tvůrčí iniciativu pracujícího lidu a jeho organizací.

(3) Vláda podává Národnímu shromáždění pravidelné zprávy o provádění jednotného hospodářského plánu.

§ 164

(1) Každý, komu připadá jakýkoli úkol při provádění a plnění jednotného hospodářského plánu, je povinen vykonávat jej svědomitě a hospodárně podle svých osobních a hospodářských možností.

(2) Osoby fyzické i právnické jsou povinny přizpůsobit svou hospodářskou činnost jednotnému hospodářskému plánu.

Kapitola devátá

Obecná ustanovení

§ 165

(1) Státní občanství je v Československé republice jediné a jednotné.

(2) Podmínky, za jakých se nabývá a pozbývá státního občanství, stanoví zákon.

§ 166

Hranice Československé republiky mohou být měněny jen ústavním zákonem.

§ 167

(1) Územní správní celky buď teč vytvořeny se zřetelem k potřebám národního hospodářství a ke kulturním a sociálním zájmům lidu.

(2) Správní soustavu republiky je založena na krajském zřízení. Kraje se dělí na okresy, okresy na obce.

§ 168

Hlavním městem Československé republiky je Praha.

§ 169

(1) Barvy republiky jsou bílá, červená a modrá.

(2) Státní znak a vlajky upravuje zákon.

Kapitola desátá

Ustanovení závěrečná a přechodná

§ 170

Ústava nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

§ 171

(1) Všechny části této ústavy (prohlášení, základní články a podrobná ustanovení) platí jako celek.

(2) Při výkladu jednotlivých ustanovení této ústavy je třeba vycházet z ducha tohoto celku a ze zásad, na kterých je založen.

(3) Výklad a používání všech ostatních předpisů právního řádu buď teč vždy v souladu s ústavou.

§ 172

(1) Ústava může být měněna a doplňována jen zákony, které jsou označeny jako ústavní a usneseny podle příslušných ustanovení (§ 54, odst. 2).

(2) Zákony vydané po dni uvedeném v § 170 jsou, pokud odporují této ústavě nebo ústavním zákonům, neplatné.

§ 173

(1) Dnem, kdy tato ústava nabude účinnosti, pozbývá platnosti ústavní listina Československé republiky, uvozená zákonem ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb., jakož i její součásti.

(2) Týmž dnem pozbývají platnosti všechny ústavní i jiné zákony, pokud odporují ustanovením této ústavy a zásadám lidově demokratického zřízení nebo upravují věci odchylně od této ústavy.

(3) Ustanovení předchozího odstavce se netýká zákonů o znárodnění a o pozemkové reformě, které vstoupily v platnost dříve, než tato ústava nabyla účinnosti.

§ 174

(1) Národní shromáždění zvolené podle ústavního zákona ze dne 16. dubna 1948, č. 74 Sb., jímž se na přechodnou dobu do účinnosti nové ústavy upravuje volba a pravomoc Národního shromáždění a činnost Ústavodárného Národního shromáždění, považuje se za Národní shromáždění zvolené podle této ústavy. Jeho volební období se počítá ode dne volby.

(2) Ustaví-li se Národní shromáždění uvedené v předchozím odstavci dříve, než tato ústava nabude účinnosti, provedou se změny jí vyžadované do 14 dnů. Do téže lhůty složí jeho členové (poslanci) slib podle této ústavy, i když složili již předtím slib podle ustanovení dříve platných.

(3) Dokud nebude vydán zákon o jednacím řádu Národního shromáždění (§ 51), platí přiměřeně ustanovení zákona ze dne 2. července 1947, č. 140 Sb., o jednacím řádu ústavodárného Národního shromáždění.

§ 175

(1) Slovenská národní rada v dosavadním složení nebo doplněná podle výsledků voleb do Národního shromáždění (§ 174, odst. 1) vykonává pravomoc, která přísluší Slovenské národní radě podle této ústavy dotud, dokud se neustaví Slovenská národní rada, která bude zvolena podle nového volebního zákona (§ 98, odst. 1). Dokud nebude vydán zákon Slovenské národní rady o jejím jednacím řádu (§ 104, odst. 1), platí přiměřeně ustanovení dosavadního jednacího řádu Slovenské národní rady.

(2) Pokud nařízení Slovenské národní rady vydáno přede dnem uvedeným v § 170 neodporují ustanovení této ústavy, považují se za zákony Slovenské národní rady, i když překračují její pravomoc vymezenou touto ústavou.

§ 176

(1) Dokud nenabudou účinnosti zákony předvídané ústavou, jimiž budou upraveny zásady organizace národních výborů, jejich jednání a řízení před nimi (§ 129), jejich finanční hospodářství (§ 133) a způsob, jakým lid provádí jejich kontrolu (§ 126), zůstávají v platnosti dosavadní předpisy.

(2) Národní výbory v dosavadním složení nebo doplněné vykonávají svou pravomoc do té doby, dokud se neustaví národní výbory zvolené podle nového zákona (§ 127).

(3) Zákon stanoví den, kdy počnou působit krajské národní výbory a zaniknou dosavadní zemské národní výbory; rovněž určí, kdy počnou národní výbory vykonávat veřejnou správu v oborech, které až dosud nenáležejí do jejich působnosti (§ 124).

§ 177

(1) Působnost, kterou podle platných předpisů vykonávalo až dosud předsednictvo vlády, přechází dnem uvedeným v § 170 na předsedu vlády.

(2) Ústavní zákony upravující věci státního občanství pozbývají tímto dnem povahy ústavních zákonů.

§ 178

Ústavu provede vláda.

Gottwald v.r.,
též na místě presidenta republiky
podle § 60 ústavní listiny z roku 1920.
Široký v.r.   Kopecký v.r.
Laušman v.r.   Fierlinger v.r.
Zápotocký v.r.   Ďuriš v.r.

Dr. Clementis v.r.   Krajčír v.r.
arm. gen. Svoboda v.r. Petr v.r.
Dr. Ševčík v.r.   Dr. Ing. Šlechta v.r.
Dr. Gregor v.r.   Dr. Neuman v.r.
Nosek v.r.   Erban v.r.
Dr. Dolanský v.r.   Plojhar v.r.
Dr. Nejedlý v.r.   Ing. Jankovcová v.r.
Dr. Čepička v.r.   Dr. Šrobár v.r.

11. téma

CESTOU KOLÍSAVÝCH REFORM

Po smrti Klementa Gottwalda získal funkci prezidenta Antonín Zápotocký, premiérem se stal Viliam Široký, místo prvního tajemníka komunistické strany získal Antonín Novotný. Tato trojice nejmocnějších mužů v zemi spolu s předsednictvem KSČ byla postavena před úkol formulovat další politický a hospodářský program, který měl reagovat na Sověty deklarovaný nový kurz. Připomeňme, že všichni členové komunistického vedení země byli přímo odpovědní za nezákonnosti, perzekuce i všestrannou devastaci státu, což přirozeně limitovalo jejich uvažování.

Za prioritní byla považována konsolidace hospodářství. Po měnové reformě byl odstraněn vázaný trh, byla likvidována přebytečná kupní síla obyvatelstva, změna k růstu efektivity ekonomiky se však nedostavila. Vedení po dlouhých diskusích přijalo tzv. srpnové teze (někdy označované jako zářijové), kde rezignovalo na tvorbu střednědobého plánu a zmírnilo preferenci těžkého průmyslu. Nastalo období jednoletých plánů (1954, 1955), jehož hlavním úkolem mělo být odstranění disproportionality uvnitř ekonomiky. Ihned po provedení měnové reformy komunistické vedení přijalo i jakýsi strategický sociální výhled. Od této chvíle měl být zásadní prioritou neustálý růst životní úrovně, v čemž byla spatřována pojistka proti případným novým projevům odporu vůči stávajícímu režimu.

V improvizovaném projevu A. Zápotocký na Klíčavské přehradě, znovu pak i ve Stěžerách, sdělil, že kdo nechce být v družstvu, tak může hospodařit samostatně, ale musí plnit vyměřené dodávky státu. Nemalá část rolníků na to reagovala návratem k soukromému hospodaření. Tím se uzavřela první etapa československé kolektivizace. Na tomto půdoryse vznikl první konflikt ve vedení strany a státu, reprezentovaný sporem A. Zápotockého a A. Novotného, který se měl v blízké budoucnosti prohloubit. Přes uvedené skutečnosti se postupně počaly měnit některé podmínky v kulturní oblasti (někteří autoři hovoří o tzv. prvním obměku).

Do situace v Československu ovšem výrazněji zasáhl až XX. sjezd sovětských komunistů na počátku roku 1956. Šlo především o Chruščovův projev o kultu osobnosti zesnulého vůdce Stalina. Na daný podnět, jako obvykle, muselo reagovat i československé komunistické vedení. Ačkoli byl text tajný, díky zahraničnímu rozhlasu se o jeho obsahu dovídali i českoslovenští občané. V duchu odstraňování kultu osobnosti došlo k určitému rychlému politickému uvolnění. Otevřeně kritické hlasy zazněly na II. sjezdu československých spisovatelů (především projevy J. Seiferta a F. Hrubína). Byl povolen studentský majáles. Vzápětí však, i za využití tzv. maďarských událostí, byly tyto liberalizační tendence citelně oslabeny.

V samotné komunistické straně však probíhala nad tématem kultu osobnosti a nad jeho československými důsledky poměrně otevřená diskuse. S určitou dávkou zjednodušení lze říci, že se uvnitř stranického monolitu vytvořily dvě skupiny. Stalinističtí konzervativci, k nimž patřila naprostá většina vedoucích struktur, a reformátoři, kteří požadovali svolání mimořádného sjezdu a důsledný rozchod s předchozími skutečnostmi, včetně vyvození osobních a personálních důsledků. A. Zápotocký sice prosadil ukončení diskuse, což byla nepochybná výhra konzervativního křídla, zároveň však nedošlo k likvidaci reformních skupin. Střet těchto dvou komunistických neformálních uskupení pak modeloval i průběh dalších let.

Přes ukončení diskuse o československých projevech kultu osobnosti počaly být postupně prozkoumávány i politické procesy. Nejprve šlo o procesy týkající se komunistů, přičemž mimořádné postavení měl proces s Rudolfem Slánským a spol. Došlo k propuštění některých komunistických exponentů, až počátkem 60. let byl propuštěn dr. Gustav Husák jakožto hlava tzv. slovenských buržoazních nacionalistů. Revize procesů byla ovšem velmi výběrová, nedůsledná, rehabilitace minimální. Volání po nápravě křivd bylo ovšem charakteristické i pro celá 60. léta a plně se otevřelo až v jejich druhé polovině.

Pro politický vývoj byl určující kontroverzní vztah Novotný – Zápotocký. Prezident zemřel v listopadu 1957 a Novotný tak obsadil i místo prezidenta republiky. Z vysokých funkcí byl odstraněn dr. Alexej Čepička, Gottwaldův zeť a symbol stalinistického období zvláště v armádě, v 60. letech pak byl mimo stranické funkce postaven Viliam Široký, zatčen a odsouzen byl ministr vnitra Rudolf Barák. Tyto skutečnosti ale nikterak neoslabovaly mocenské postavení komunistické elity a byly spíše důsledkem jejího vnitřního pnutí.

V roce 1956 bylo přijato usnesení o decentralizaci. Mělo se týkat všech oblastí života československé společnosti, která podle tvrzení řady sociologů stanula kolem roku 1957 opět na prahu postindustriální etapy. Decentralizace měla přinést kromě jiného reformu státní správy. V této souvislosti se znovu otevřela, byť velmi nesměle, i otázka marginalizovaných slovenských národních orgánů. Vše však po řadě diskusí bylo rozhodnuto poněkud jinak. V roce 1960 došlo k vytvoření nových krajů a okresů (tzv. velkých), přičemž Slovensko bylo rozděleno do tří krajů a nedisponovalo žádnými specifickými orgány státní správy. Šlo tedy o centralizaci, nicméně pravomoci některých nižších orgánů, tedy místních a okresních národních výborů, se poněkud rozšířily.

V roce 1960 byla přijata tzv. socialistická ústava vycházející mj. z teze, že v Československu byla vybudována socialistická společnost. V této ústavě byla zakotvena i vedoucí úloha komunistické strany. Na druhé straně však došlo i k přijetí nového trestního zákoníku a naplňování práva bylo patrně daleko větší měrou než v první polovině 50. let. V roce 1960 byla vyhlášena široká amnestie, což umožnilo propuštění mnoha politických vězňů.

V roce 1956 byla zahájena druhá fáze československé kolektivizace. Zatímco v předchozím období dominovaly násilné donucovací prostředky, nyní byl tlak na vstup do družstva dominantně vymáhán ekonomickými prostředky. Podle vládních představ byl československý venkov kolektivizován v roce 1958. Následovala změna zemědělské politiky, která v první polovině 60. let vyústila ve stabilizaci zemědělského sektoru a znamenala jeho přechod k velkovýrobním principům. Zároveň se však podíl obyvatelstva závislého na práci v zemědělství počal plynule snižovat.

Pro ekonomiku byl stále důležitější průmysl. Jeho rozvoj doprovázel i proces industrializace Slovenska, čemuž byl přikládán velký politický význam. Zároveň se pro československý průmyslový export otvíraly i nové trhy – problematický rozvojový třetí svět, ovšem i obnova některých obchodních kontaktů s vyspělým Západem. Tomu napomohl např. i výrazný úspěch komunistického Československa na světové výstavě EXPO v Bruselu.

Na základě usnesení o decentralizaci byla reformována i řídicí struktura hospodářství. Centralizované hlavní správy vytvořené podle sovětského vzoru v roce 1951 byly zrušeny a došlo k vytvoření tzv. výrobních hospodářských jednotek, v podstatě generálních ředitelství. Nově byla pod nimi vytvořena i struktura národních podniků. Započala i příprava první reformy ekonomiky. Příslušný tým byl veden ing. Kurtem Rozsypalem a cílem jeho snah bylo zlepšení ukazatelů efektivity. Reforma byla aplikována na přelomu 50. a 60. let, v roce 1961 byla politickým rozhodnutím pozastavena a posléze i zrušena, a to bez patřičného vyhodnocení.

Druhá polovina 50. let byla dobou, kdy v ekonomice došlo k citelným reformním pohybům, které však byly zatlačovány konzervativci preferujícími direktivní formy řízení (viz příprava 2. pětiletky). Na druhé straně byly úkoly ekonomiky stanovovány v plánech velmi ambiciózně, respektive nereálně. Druhou pětiletku v tomto prostředí postihl její faktický rozpad. Vedení země naléhající na přípravu třetí pětiletky muselo ustoupit, vynutilo si však přípravu tzv. patnáctiletky v duchu hesla, že „ještě naše generace bude žít v komunismu“. Další nereálná představa byla deklarována přitom ve chvíli, kdy poprvé od konce války poklesl vytvořený národní důchod. Československá ekonomika počala mít všechny rysy hospodářské krize.

V roce 1963 bylo rozhodnuto o přípravě nové ekonomické reformy. Tým odborníků měl její scénář vytvořit pod vedením prof. Oty Šika. V jeho představách mělo dojít ke skloubení plánovaného hospodářství a tržních principů. Přes odpor politického vedení se reformu podařilo v druhé polovině 60. let prosadit a o jejím dalším směřování měl rozhodnout stranický sjezd v roce 1966.

Československá společnost vstoupila do 60. let sice s komunistickou ideologií, ale zároveň s faktickou vizí konzumní společnosti. Měnila se struktura domácností ve prospěch kvantitativního růstu procenta bytů první kategorie v panelových domech. Domácnosti byly postupně vybavovány prostředky dlouhodobé spotřeby (pračky, ledničky, televize, rozhlas, gramofon, magnetofon apod.). Přibývalo osobních aut, velmi rozšířené se stalo chataření a chalupaření, společnost tedy obecně bohatla. Rozšiřovalo se i cestování do ciziny, byť cestám na Západ byly kladeny mnohé překážky.

V 60. letech tedy československá, zvláště však česká společnost začala participovat na výdobytcích sociálního státu, byť v prostředí komunistického totalitního režimu. K tomu patřil i systém poměrně velkorysého sociálního zabezpečení a dobře fungující systém zdravotního zabezpečení. Paralelně se pod vlivem vnitropolitického i mezinárodního vývoje počala republika otevírat i světu. V základních kulisách jakéhosi normálního života počalo docházet i k určité liberalizaci poměrů. To vše vytvořilo živnou půdu pro úvahy nutnosti fundamentálních reforem.

Kontrolní otázky

1. Jak se formoval v Československu „nový kurz“?
2. Jak probíhala výměna představitelů KSČ a státního vedení ve sledovaném období a co přinesla?
3. Jak se měnilo postavení Slovenska a jak se promítala „slovenská otázka“ do politické situace?
4. Jak lze charakterizovat tzv. Rozsypalovu reformu?
5. Jak lze charakterizovat tzv. Šikovo reformu?
6. Jak se měnila organizace státní moci a státní správa?
7. Jak byl řešen problém rehabilitací?
8. Jak se projevoval odpor obyvatelstva vůči stávajícímu vedení?
9. Jak se měnil životní styl československé společnosti?
10. Jaký byl ekonomický vývoj Československa?

Literatura

BARNOVSKÝ, Michal: Prvá vlna destalinizácie a Slovensko. Brno 2002.

FRANC, Martin – KNAPÍK, Jiří: Volný čas v českých zemích 1957 – 1967. Praha 2013.
KALINOVÁ, Lenka: Sociální reforma a sociální realita v Československu v šedesátých letech. Praha 1998.
KAPLAN, Karel: Kořeny československé reformy 1968, I – II, Brno 2000, III – IV. Brno 2002.
KAPLAN, Karel: Rada vzájemné hospodářské pomoci a Československo 1957 – 1967. Praha 2002.
MAŇÁK, Jiří: Proměny strany moci. Studie a dokumenty k vývoji Komunistické strany Československa v období 1948 – 1968, I – III. Praha 1995 – 1999.
PERNES, Jiří: Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století. Brno 2008.
PEŠEK, Jan: Slovensko v letech 1953 – 1957. Kapitoly z politického vývoje. Brno 2001.
STANĚK, Tomáš: Německá menšina v Československu po roce 1947. Praha 1993.
ŠULC, Zdislav: Stručné dějiny ekonomických reforem v Československu (České republice) 1945 – 1995. Brno 1998.

Přílohy

100/1960 Sb.

Ústavní zákon ze dne 11. července 1960

Ústava Československé socialistické republiky

Národní shromáždění Republiky československé usneslo se na tomto ústavním zákoně:

Prohlášení

I

My pracující lid Československa prohlašujeme slavnostně:

Společenské zřízení, za které bojovaly celé generace našich dělníků i ostatních pracujících a které měly od vítězství Velké říjnové socialistické revoluce před očima jako vzor, stalo se pod vedením Komunistické strany Československa skutečností i u nás.

Socialismus v naší vlasti zvítězil!

Vstoupili jsme do nového období našich dějin a jsme odhodláni jít dále k novým, ještě vyšším cílům. Dovršující socialistickou výstavbu, přecházíme k budování socialistické společnosti a shromažďujeme síly pro přechod ke komunismu.

Po této cestě půjdeme dále ruku v ruce s naším velkým spojencem, bratrským Svazem sovětských socialistických republik, a se všemi ostatními přátelskými zeměmi světové socialistické soustavy, jejímž je naše republika pevným článkem.

Chceme žít v míru a přátelství se všemi národy světa a přispívat k mírovému soužití a k dobrým vztahům mezi státy s různým společenským zřízením. Důslednou mírovou politikou a

všestranným rozvojem své země budeme napomáhat k tomu, aby se všechny národy přesvědčily o přednostech socialismu, který jediný vede k blahu všeho lidstva.

II

Před patnácti lety, v roce 1945, se náš pracující lid, osvobozený hrdinnou Sovětskou armádou z pout fašistické okupace, rozhodl po zkušenostech s buržoazní republikou budovat svůj osvobozený stát jako lidovou demokracii, jejímž posláním bylo zajistit mu pokojný vývoj k socialismu. V čele republiky stanula Komunistická strana Československa, osvědčený předvoj dělnické třídy, zocelený v boji v době buržoazní republiky a za okupace. Poslední široce založený pokus mezinárodní a vnitřní reakce o zvrát tohoto vývoje byl odražen rozhodným vystoupením pracujícího lidu v únoru 1948.

Náš pracující lid se tak nejprve zbavil cizáckého panství a poté i kapitalistického vykořisťování a stal se hospodářem své země. Za těchto patnáct let dovedl svou práci a svým cílevědomým úsilím ve všech oblastech lidské činnosti dosáhnout takových úspěchů, jaké byly za kapitalismu nemyslitelné. Předností socialistického zřízení se projeví též u nás naprosto jasně a přesvědčivě.

Změnila se podstatně tvářnost naší země. Naše národní hospodářství se rozvíjí a sílí jako nikdy předtím. Výroba rok od roku vzrůstá a životní úroveň všech pracujících se neustále zvyšuje. Není již u nás vykořisťovatelských tříd, vykořisťování člověka člověkem je vždy odstraněno. Není již hospodářských krizí ani nezaměstnanosti. Vzdělání a kultura se stávají obecným majetkem všech pracujících.

Oba národy, které vytvořily Československou republiku, Češi a Slováci, žijí v bratrské shodě. Společné budování socialismu umožnilo, aby Slovensko záhy překonalo svou někdejší zaostalost a povzneslo se na vysokou úroveň v průmyslu i v zemědělství.

Československý stát, ve který se zorganizoval pracující lid v čele s dělnickou třídou, stal se lidovou organizací v nejvlastnějším slova smyslu - socialistickým státem.

V naší zemi byly již vyřešeny všechny základní úkoly přechodu od kapitalistické společnosti k společnosti socialistické. Osvobozená lidská práce se stala základním činitelem v celé naší společnosti. Je nyní nejen povinností, ale i věcí cti každého občana. Uskutečňuje se již zásada socialismu:

"Každý podle svých schopností,
každému podle jeho práce!"

Lidová demokracie se jako cesta k socialismu plně osvědčila: dovedla nás k jeho vítězství.

III

Všechno naše usilování směřuje nyní k tomu, abychom vytvářeli materiální a duchovní předpoklady pro přechod naší společnosti ke komunismu.

Rozvíjejíce socialistickou státnost, budeme dále zdokonalovat naši socialistickou demokracii, rozšiřovat účast pracujících na správě státu a na

řízení hospodářství, upevňovat politickou a morální jednotu naší společnosti, zabezpečovat obranu země, střežit revoluční vymoženosti lidu a vytvářet podmínky pro rozvoj všech jeho tvůrčích schopností.

V dalším vývoji, kdy se práce stane první životní potřebou, chceme dosáhnout takového rozmachu výrobních sil a takového rozmnožení bohatství společnosti, aby bylo možno vyhovět všem rostoucím potřebám společnosti i všestranného rozvoje každého jejího člena. Pak bude možno přejít k uskutečňování nejvyšší zásady rozdělování - zásady komunismu:

"Každý podle svých schopností,
každému podle jeho potřeb!"

*

Abychom utvrdili všechny dosavadní výsledky bojů a práce našeho lidu a abychom zároveň ukázali nezlomnou vůli dospět k cílům ještě vyšším, uzákoňujeme dnes tuto socialistickou ústavu naší republiky.

Hlava první

Společenské zřízení

Čl. 1

- (1) Československá socialistická republika je socialistický stát, založený na pevném svazku dělníků, rolníků a inteligence, v jehož čele je dělnická třída.
- (2) Československá socialistická republika je jednotný stát dvou rovnoprávných bratrských národů, Čechů a Slováků.
- (3) Československá socialistická republika náleží k světové socialistické soustavě; usiluje o přátelské vztahy se všemi národy a o zajištění trvalého míru v celém světě.

Čl. 2

- (1) Veškerá moc v Československé socialistické republice patří pracujícímu lidu.
- (2) Státní moc vykonává pracující lid zastupitelskými sbory, které jsou jím voleny, jím kontrolovány a jemu odpovědny.
- (3) Zastupitelské sbory pracujícího lidu v Československé socialistické republice jsou: Národní shromáždění, Slovenská národní rada a národní výbory. Od nich je odvozena pravomoc ostatních orgánů státu.
- (4) Zastupitelské sbory a všechny ostatní orgány státu se opírají o tvůrčí a přímou účast pracujících a jejich organizací na své činnosti.

Čl. 3

(1) Volební právo do všech zastupitelských sborů je obecné, rovné a přímé s tajným hlasováním. Volit může každý občan, který dosáhl věku 18 let. Zvolen může být každý občan, který dosáhl věku 21 let.

(2) Členové zastupitelských sborů - poslanci - jsou povinni být ve stálém styku se svými voliči, dbát jejich podnětů, skládat jim účty ze své činnosti a podávat jim zprávy o činnosti sboru, jehož jsou členy.

(3) Člen kteréhokoli zastupitelského sboru může být z rozhodnutí svých voličů kdykoli odvolán.

Čl. 4

Vedoucí silou ve společnosti i ve státě je předvoj dělnické třídy, Komunistická strana Československa, dobrovolný bojový svazek nejaktivnějších a nejuvědomělejších občanů z řad dělníků, rolníků a inteligence.

Čl. 5

K rozvíjení společné činnosti, k všestranné a aktivní účasti na životě společnosti a státu a k uskutečňování svých práv sdružují se pracující v dobrovolné společenské organizace, jimiž jsou zejména Revoluční odborové hnutí, organizace sdružení, organizace mládeže, organizace kulturní, tělovýchovné a jiné; na společenské organizace postupně přecházejí některé úkoly státních orgánů.

Čl. 6

Národní fronta Čechů a Slováků, v níž jsou sdruženy společenské organizace, je politickým výrazem svazku pracujících měst a venkova, vedeného Komunistickou stranou Československa.

Čl. 7

(1) Ekonomickým základem Československé socialistické republiky je socialistická hospodářská soustava, která vylučuje jakoukoli formu vykořisťování člověka člověkem.

(2) Socialistická hospodářská soustava, v níž jsou výrobní prostředky zespolečenštny a veškeré národní hospodářství je plánovitě řízeno, zabezpečuje za uvědomělé spolupráce všech občanů mohutný rozvoj výroby a neustálý vzestup životní úrovně pracujících.

(3) Práce je v socialistické společnosti prací ve prospěch celku a zároveň ve prospěch pracovníka samého.

Čl. 8

(1) Socialistické společenské vlastnictví má dvě základní formy: státní vlastnictví, které je vlastnictvím všeho lidu (národní majetek), a družstevní vlastnictví (majetek lidových družstev).

(2) Národním majetkem jsou zejména: nerostné bohatství a základní zdroje energie; základní lesní fond, vodní toky a přírodní léčivé zdroje; prostředky průmyslové výroby, hromadné dopravy a spojů; peněžní a pojišťovací ústavy; rozhlas, televize a film, dále též nejdůležitější společenská zařízení, jako zařízení zdravotnická, školy a vědecké ústavy.

(3) Půda sdružená k společnému družstevnímu hospodářství je ve společenském užívání jednotných zemědělských družstev.

Čl. 9

V mezích socialistické hospodářské soustavy je přípustné drobné soukromé hospodářství založené na osobní práci a vylučující vykořisťování cizí pracovní síly.

Čl. 10

(1) Osobní vlastnictví občanů k spotřebním předmětům, zejména k předmětům osobní a domácí potřeby, rodinným domkům, jakož i k úsporám nabytým prací je nedotknutelné.

(2) Dědění osobního majetku je zaručeno.

Čl. 11

(1) Stát zřizuje hospodářské organizace, zejména národní podniky, kterým svěřuje části národního majetku do správy jako samostatným právníckým osobám.

(2) Dobrovolným sdružením pracujících rolníků ke společné socialistické zemědělské výrobě jsou jednotná zemědělská družstva. Stát všestranně podporuje jejich rozvoj a účinně pomáhá družstevnímu rolnictvu rozvíjet socialistickou zemědělskou velkovýrobu na podkladě pokrokové vědy a techniky. V souladu se zájmem společnosti podporuje stát i rozvoj jiných lidových družstev.

(3) Veškerá hospodářská činnost státních i jiných socialistických hospodářských organizací se rozvíjí ve vzájemném souladu a je řízena podle zásad demokratického centralismu. Přitom se na všech stupních řízení v nejširší míře soustavně uplatňuje účast a tvůrčí iniciativa pracujících a jejich společenských organizací, zejména Revolučního odborového hnutí.

Čl. 12

(1) Veškeré národní hospodářství je řízeno státním plánem rozvoje národního hospodářství, který se vypracovává a uskutečňuje za nejširší aktivní účasti pracujícího lidu.

(2) Plán rozvoje národního hospodářství a kultury, který se vypracovává zpravidla na období pěti let, vyhláší se zákonem a je v tomto období závazným základem plánování jednotlivých státních orgánů a hospodářských organizací.

(3) V souladu se státním plánem rozvoje národního hospodářství se každoročně vypracovává státní rozpočet, který se vyhláší zákonem.

Čl. 13

(1) Všechny organizace a všichni občané, jimž připadá jakýkoli úkol při plnění státního plánu rozvoje národního hospodářství, jsou povinni vynaložit nejvyšší úsilí a vyvinout co největší iniciativu, aby byl úkol splněn co nejlépe.

(2) Všechny hospodářské organizace jsou povinny v souladu s dlouhodobými plány rozvoje národního hospodářství soustavně vytvářet materiálně technické i organizační předpoklady své činnosti tak, aby mohly své plánované úkoly plnit.

Čl. 14

(1) Stát zaměřuje veškerou svou politiku, zejména hospodářskou, k tomu, aby všestranný rozvoj výroby na základě neustálého pokroku vědy a techniky a zvyšování produktivity práce zajišťoval plný rozvoj socialistické společnosti a vytvářel předpoklady pro postupný přechod ke komunismu, zejména také k překonání podstatných rozdílů mezi fyzickou a duševní prací a mezi městem a venkovem.

(2) Uskutečňovat tyto cíle umožňuje soudružská spolupráce Československé socialistické republiky se Svazem sovětských socialistických republik a s ostatními zeměmi světové socialistické soustavy. Tuto spolupráci, která je založena na vzájemné soudružské pomoci a na mezinárodní socialistické dělbě práce, Československá socialistická republika soustavně rozvíjí a upevňuje.

Čl. 15

(1) Stát provádí takovou hospodářskou, zdravotní, sociální a kulturní politiku, aby se souběžně s růstem výroby, s vzestupem životní úrovně obyvatelstva a s postupným zkracováním pracovní doby neustále rozvíjely fyzické i duševní schopnosti všeho lidu.

(2) Stát pečuje o zvelebování a všestrannou ochranu přírody a o zachování krajinných krás vlasti, aby tím vytvářel stále bohatší zdroje blahobytu lidu a vhodné prostředí, které by prospívalo zdraví pracujících a umožňovalo jejich zotavení.

Čl. 16

(1) Veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu, a v těsném spojení se životem a prací lidu.

(2) Stát spolu se společenskými organizacemi všemožně podporuje tvůrčí činnost ve vědě a umění, usiluje o stále širší a hlubší vzdělanost pracujících a o jejich aktivní účast na vědecké a umělecké tvorbě a dbá o to, aby výsledky této činnosti sloužily všemu lidu.

(3) Stát a společenské organizace soustavně usilují o odstranění přežitků vykořisťovatelské společnosti ve vědomí lidí.

Čl. 17

(1) Všichni občané a všechny organizace státní a společenské se ve všem svém počínání řídí právním řádem socialistického státu a dbají o plné uplatnění socialistické zákonnosti v životě společnosti.

(2) Společenské organizace, plníce své poslání, vedou občany k zachovávání zákonů, k dodržování pracovní kázně i pravidel socialistického soužití a usilují o to, aby předcházely a zamezovaly jejich porušování.

Čl. 18

(1) Ústřední řízení společnosti i státu se podle zásady demokratického centralismu účelně spojuje se širokou pravomocí a odpovědností nižších orgánů za aktivní účasti pracujících a s uplatněním jejich tvůrčí iniciativy.

(2) Na podkladě vědeckého světového názoru jsou ve společnosti pracujících plně uplatňovány výsledky vědy v řízení společnosti i v plánování jejího dalšího rozvoje.

Hlava druhá

Práva a povinnosti občanů

Čl. 19

(1) Ve společnosti pracujících, ve které je odstraněno vykořisťování člověka člověkem, jsou rozvoj a zájmy každého jejího příslušníka v souladu s rozvojem a zájmy celé společnosti. Práva, svobody a povinnosti občanů slouží tedy svobodnému, všestrannému rozvoji a uplatnění osobnosti občanů a zároveň upevnění a rozvoji socialistické společnosti; s jejím rozvojem se dále rozšiřují a prohlubují.

(2) Ve společnosti pracujících může jednotlivec dospět k plnému rozvinutí svých schopností a k uplatnění svých oprávněných zájmů jen aktivní účastí na rozvoji celé společnosti, především náležitým podílem na společenské práci. Proto je práce ve prospěch celku přední povinností a právo na práci předním právem každého občana.

Čl. 20

(1) Všichni občané mají rovná práva a rovné povinnosti.

(2) Rovnoprávnost všech občanů bez zřetele na národnost a rasu je zaručena.

(3) Muži a ženy mají stejné postavení v rodině, v práci i ve veřejné činnosti.

(4) Společnost pracujících zajišťuje rovnoprávnost občanů vytvářením stejných možností a stejných příležitostí ve všech oborech života společnosti.

Čl. 21

(1) Všichni občané mají právo na práci a na odměnu za vykonanou práci podle jejího množství, jakosti a společenského významu.

(2) Právo na práci a na odměnu za ni je zajištěno celou socialistickou hospodářskou soustavou, která nezná hospodářských krizí ani nezaměstnanosti a zaručuje neustálé zvyšování reálné odměny za práci.

(3) Stát zaměřuje svou politiku tak, aby s rozvojem výroby a se vzrůstem produktivity práce mohlo docházet k postupnému zkracování pracovní doby bez snížení mzdy.

Čl. 22

(1) Všichni pracující mají právo na odpočinek po vykonané práci.

(2) Toto právo je zajištěno zákonnou úpravou pracovní doby a placené dovolené i péčí státu a společenských organizací o nejlepší využití volného času pracujících k jejich zotavení a pro jejich kulturní život.

Čl. 23

(1) Všichni pracující mají právo na ochranu zdraví a na léčebnou péči, jakož i právo na hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci.

(2) Tato práva jsou zajištěna péčí státu a společenských organizací o předcházení vzniku nemocí, celou organizací zdravotnictví, sítí léčebných a sociálních zařízení, stále se rozšiřující bezplatnou léčebnou péčí, jakož i organizovanou péčí o bezpečnost při práci, nemocenským pojištěním a důchodovým zabezpečením.

Čl. 24

(1) Všichni občané mají právo na vzdělání.

(2) Toto právo je zajištěno základním školním vzděláním veškeré mládeže, které je do věku 15 let povinné a bezplatné, i soustavou bezplatných škol, která ve stále širší míře poskytuje úplné střední vzdělání, všeobecné nebo odborné, a vzdělání vysokoškolské. K dalšímu prohloubení vzdělání slouží organizace studia pracujících při zaměstnání a bezplatného odborného školení v závodech a v jednotných zemědělských družstvech i kulturní a osvětová činnost státu a společenských organizací.

(3) Veškerá výchova a všechno vyučování jsou založeny na vědeckém světovém názoru a na těsném spojení školy se životem a prací lidu.

Čl. 25

Občanům maďarské, ukrajinské a polské národnosti zabezpečuje stát všechny možnosti a prostředky ke vzdělání v mateřském jazyce a ke kulturnímu rozvoji.

Čl. 26

(1) Mateřství, manželství a rodina jsou pod ochranou státu.

(2) Stát a společnost pečují o to, aby rodina byla zdravým základem rozvoje mládeže. Rodinám s více dětmi poskytuje stát zvláštní úlevy a podporu.

(3) Všem dětem a mládeži zabezpečuje společnost veškeré možnosti k všestrannému rozvoji tělesných i duševních schopností. Tento rozvoj je zajišťován péčí rodiny, státu a společenských organizací, jakož i zvláštní úpravou pracovních podmínek mládeže.

Čl. 27

Rovnoprávné uplatnění žen v rodině, v práci a ve veřejné činnosti je zajišťováno zvláštní úpravou pracovních podmínek a zvláštní zdravotní péčí při těhotenství a mateřství, dále též rozvojem zařízení a služeb umožňujících ženám využít všech schopností k účasti na životě společnosti.

Čl. 28

(1) V souladu se zájmy pracujícího lidu je všem občanům zaručena svoboda projevu ve všech oborech života společnosti, zejména také svoboda slova a tisku. Těchto svobod občané užívají jak v zájmu rozvoje své osobnosti a svého tvůrčího úsilí, tak k uplatňování své aktivní účasti na správě státu a na hospodářské a kulturní výstavbě země. K těmto cílům se zaručuje svoboda shromažďovací a svoboda pouličních průvodů a manifestací.

(2) Tyto svobody jsou zajištěny tím, že se pracujícím a jejich organizacím dávají k dispozici vydavatelství a tiskové podniky, veřejné budovy, sály, prostranství, jakož i rozhlas, televize a jiné prostředky.

Čl. 29

Občané a organizace mají právo obracet se k zastupitelským sborům a k ostatním státním orgánům s návrhy, podněty a stížnostmi; státní orgány jsou povinny je odpovědně a včas vyřizovat.

Čl. 30

(1) Nedotknutelnost osoby je zaručena. Nikdo nemůže být stíhán jako obviněný jinak než ze zákonných důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč v případech zákonem stanovených a na podkladě rozhodnutí soudu nebo prokurátora.

(2) Tresty lze ukládat jen na základě zákona.

Čl. 31

Nedotknutelnost obydlí, listovní tajemství a tajemství dopravovaných zpráv, jakož i svoboda pobytu jsou zaručeny.

Čl. 32

(1) Svoboda vyznání je zaručena. Každý může vyznávat jakoukoli náboženskou víru, nebo být bez vyznání, i provádět náboženské úkony, pokud to není v rozporu se zákonem.

(2) Náboženská víra nebo přesvědčení nemůže být důvodem k tomu, aby někdo odpíral plnit občanskou povinnost, která je mu uložena zákonem.

Čl. 33

Československá socialistická republika poskytuje azylu cizím státním příslušníkům pronásledovaným za hájení zájmů pracujícího lidu, za účast na národně osvobozeneckém boji, za vědeckou a uměleckou tvorbu nebo za činnost na obranu míru.

Čl. 34

Občané jsou povinni zachovávat ústavu i ostatní zákony a dbát ve všem svém konání zájmů socialistického státu a společnosti pracujících.

Čl. 35

Občané jsou povinni chránit a upevňovat socialistické vlastnictví jako nedotknutelný základ socialistického zřízení a zdroj blahobytu pracujícího lidu, bohatství a síly vlasti.

Čl. 36

Občané jsou povinni svědomitě a poctivě vykonávat veřejné funkce, ke kterým je pracující lid povolal, a považovat jejich plnění k prospěchu společnosti za věc své cti.

Čl. 37

(1) Vrcholnou povinností a věcí cti každého občana je ochrana vlasti a jejího socialistického zřízení.

(2) Občané jsou povinni vykonávat službu v ozbrojených silách podle zákona.

Čl. 38

Neodlučnou součástí občanských povinností je úcta k právům spoluobčanů, jakož i uvědomělé zachovávání pravidel socialistického soužití.

Hlava třetí

Národní shromáždění

Čl. 39

(1) Národní shromáždění je nejvyšším orgánem státní moci Československé socialistické republiky. Je jediným celostátním zákonodárným sborem.

(2) Národní shromáždění má 300 poslanců, kteří jsou lidem voleni, lidu odpovědni a mohou být lidem odvoláni.

(3) Národní shromáždění se volí na dobu čtyř let.

(4) Podmínky výkonu volebního práva do Národního shromáždění i způsob provádění voleb a odvolávání poslanců stanoví zákon.

Působnost Národního shromáždění

Čl. 40

(1) Národní shromáždění jedná a usnází se o základních otázkách vnitřní a zahraniční politiky státu.

(2) Veškerou svou činností i prací svých orgánů a poslanců působí Národní shromáždění aktivně k tomu, aby byly plněny úkoly socialistického státu.

Čl. 41

(1) Národní shromáždění se usnází na ústavě i na ostatních zákonech a sleduje, jak jsou prováděny. Schvaluje zejména dlouhodobě plány rozvoje národního hospodářství a státní rozpočet, zkoumá jak jsou plněny, a projednává zprávy vlády o plnění ročních plánů a státní závěrečný účet.

(2) Národní shromáždění bdí nad zachováváním ústavy. Může zrušit zákon Slovenské národní rady, nařízení nebo usnesení vlády a obecně závazné nařízení krajského národního výboru, odporují-li ústavě nebo jinému zákonu.

Čl. 42

Národní shromáždění dává souhlas k mezinárodním smlouvám politickým, k hospodářským smlouvám obecné povahy a k takovým smlouvám, k jejichž provedení je třeba zákona.

Čl. 43

(1) Národní shromáždění volí presidenta republiky. President republiky je mu z výkonu své funkce odpovědný.

(2) President republiky má právo, aby mu bylo uděleno slovo v Národním shromáždění, kdykoli o to požádá.

Čl. 44

(1) Vláda předstoupí po svém jmenování presidentem republiky před Národní shromáždění a požádá je, aby vyslovalo souhlas s jejím programovým prohlášením.

(2) Národní shromáždění sleduje a kontroluje činnost vlády a jejích členů. Vláda i její členové jsou ze své činnosti odpovědni Národnímu shromáždění; to se vyslovuje k jejich prohlášením a zprávám.

(3) Národní shromáždění může navrhnout presidentu republiky, aby vládu nebo její členy odvolal.

Čl. 45

(1) Národní shromáždění má právo klást otázky předsedovi i ostatním členům vlády ve věcech jejich působnosti. Předseda i ostatní členové vlády jsou povinni na dotazy poslanců odpovídat.

(2) Požádá-li o to Národní shromáždění, jeho předsednictvo nebo výbor, je člen vlády povinen osobně se dostavit do schůze Národního shromáždění, jeho předsednictva nebo jeho výboru.

(3) Předseda i ostatní členové vlády mají právo zúčastnit se schůzí Národního shromáždění, jeho předsednictva nebo výborů, a požádají-li o to, je jim uděleno slovo.

Čl. 46

(1) Národní shromáždění volí Nejvyšší soud a může odvolávat jeho členy.

(2) Generální prokurátor odpovídá Národnímu shromáždění z výkonu své funkce. Národní shromáždění může navrhnout prezidentu republiky, aby generálního prokurátora z jeho funkce odvolal.

(3) Národní shromáždění jedná o zprávách Nejvyššího soudu a generálního prokurátora o stavu socialistické zákonnosti.

Čl. 47

Národní shromáždění zřizuje zákonem ministerstva a ostatní ústřední orgány.

Čl. 48

Národní shromáždění jako nejvyšší zastupitelský sbor republiky se zabývá

podněty národních výborů, jedná o jejich činnosti, zobecňuje jejich zkušenosti a usnází se na opatřeních ke zlepšení jejich výstavby a práce.

Čl. 49

Národní shromáždění se usnází o vypovězení války, je-li Československá socialistická republika napadena nebo je-li třeba plnit mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení.

Zasedání Národního shromáždění

Čl. 50

(1) Zasedání Národního shromáždění svolává prezident republiky nejméně dvakrát v roce. Zasedání musí být svoláno, žádá-li to aspoň třetina poslanců.

(2) Zasedání Národního shromáždění prohlašuje za skončené prezident republiky.

Čl. 50

(1) Národní shromáždění je způsobilé se usnášet, je-li přítomna nadpoloviční většina všech poslanců.

(2) K platnosti usnesení je třeba souhlasu nadpoloviční většiny přítomných poslanců.

(3) K přijetí ústavy nebo k její změně, k usnesení o vypovězení války, ke změně státních hranic, jakož i ke zvolení presidenta republiky je zapotřebí souhlasu tří pětin všech poslanců.

(4) Schůze Národního shromáždění jsou zásadně veřejné.

(5) Zásady práce Národního shromáždění stanoví zákon o jednacím a pracovním řádu Národního shromáždění.

Zákony

Čl. 52

(1) Návrhy zákonů mohou podávat poslanci Národního shromáždění, jeho výbory a jeho předsednictvo, president republiky, vláda a Slovenská národní rada.

(2) Zákony podpisuje president republiky, předseda Národního shromáždění a předseda vlády.

(3) K tomu, aby zákon nabyl platnosti, musí být vyhlášen způsobem, který stanoví zákon. Zákony vyhlašuje předsednictvo Národního shromáždění do 14 dnů po jejich schválení.

Výbory Národního shromáždění

Čl. 53

(1) Národní shromáždění zřizuje výbory pro hlavní úseky státní a společenské činnosti jako své pracovní a iniciativní orgány.

(2) Národní shromáždění volí předsedy a ostatní členy výborů a může je kdykoli odvolat.

(3) Výbory Národního shromáždění sledují a projednávají plnění úkolů v hospodářské a kulturní výstavbě a dávají podněty k činnosti státních orgánů.

Čl. 54

(1) Výbory Národního shromáždění se opírají ve své činnosti o spolupráci s pracujícími a s jejich organizacemi.

(2) Výbory mají právo zvat do svých schůzí členy vlády i představitele jiných státních orgánů a vyžadovat od nich informace a zprávy.

(3) Výbory přibírají ke své práci vědce, zlepšovatele, techniky a jiné přední pracovníky hospodářského a kulturního života.

Poslanci Národního shromáždění

Čl. 55

Platnost volby poslanců ověřuje Národní shromáždění. Činí tak k návrhu mandátového výboru, který si zvolí.

Čl. 56

Poslanec Národního shromáždění skládá v první schůzi Národního shromáždění, které se zúčastní, tento slib: "Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé socialistické republice a věci socialismu. Budu dbát vůle a zájmů lidu, řídit se ústavou a ostatními zákony republiky a pracovat k tomu, aby byly uváděny v život."

Čl. 57

(1) Poslanec Národního shromáždění je povinen pracovat ve svém volebním obvodu, být ve stálém styku se svými voliči, dbát jejich podnětů a pravidelně jim skládat účty ze své činnosti. Poslanec spolupracuje s národními výbory svého volebního obvodu a pomáhá jim při plnění jejich úkolů.

(2) Poslanec Národního shromáždění je povinen účastnit se činně a iniciativně práce Národního shromáždění. Každý poslanec je zásadně povinen pracovat v některém výboru Národního shromáždění.

Čl. 58

Bez souhlasu Národního shromáždění nemůže být poslanec Národního shromáždění trestně nebo kárně stíhán ani na něho nemůže být uvalena vazba.

Předsednictvo Národního shromáždění

Čl. 59

(1) Národní shromáždění si volí ze svého středu předsednictvo o 30 členech. Předsednictvo se skládá z předsedy Národního shromáždění, z místopředsedů, z předsedů výborů a z dalších členů předsednictva..

(2) Předsednictvo je voleno na dobu celého volebního období Národního shromáždění. Setrvává ve své funkci i po uplynutí volebního období, dokud si nově zvolené Národní shromáždění nezvolí své předsednictvo.

(3) Předsednictvo Národního shromáždění a jeho členové jsou ze své činnosti odpovědní Národnímu shromáždění. Národní shromáždění může předsednictvo i jeho členy kdykoli odvolat.

(4) Předsednictvo Národního shromáždění se usnáší nadpoloviční většinou všech svých členů.

Čl. 60

(1) Předsednictvo Národního shromáždění řídí práci Národního shromáždění.

(2) V doby, kdy Národní shromáždění nezasedá, buď proto, že jeho zasedání je skončeno, nebo proto, že uplynulo volební období, vykonává předsednictvo působnost Národního shromáždění. Nepřísluší mu však volit presidenta republiky a usnášet se na ústavních zákonech. O vypovězení války se může usnášet, jen je -li zasedání Národního shromáždění znemožněno mimořádnými událostmi; k takovému usnesení je zapotřebí souhlasu tří pětín

všech členů předsednictva Národního shromáždění. Opatření předsednictva Národního shromáždění vyplývající z této působnosti musí být schválena v nejbližším zasedání Národního shromáždění, jinak pozbývají platnosti. Opatření, ke kterým by bylo třeba zákona, činí předsednictvo ve formě zákonných opatření, která podpisuje prezident republiky, předseda Národního shromáždění a předseda vlády; zákonná opatření se vyhláší obdobně jako zákony.

(3) V době, kdy vláda vykonává funkci presidenta republiky, přísluší předsednictvu Národního shromáždění jmenovat a odvolávat vládu a její členy a pověřovat je řízením ministerstev a jiných ústředních orgánů.

(4) Předsednictvo Národního shromáždění vyhláší volby do Národního shromáždění a všeobecné volby do zastupitelských sborů.

Hlava čtvrtá

Prezident republiky

Čl. 61

(1) V čele státu je prezident republiky, volený Národním shromážděním jako představitel státní moci.

(2) Prezident republiky je odpovědný z výkonu své funkce Národnímu shromáždění.

Čl. 62

(1) Prezident republiky:

1. zastupuje stát navenek, sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy. Sjednávání mezinárodních smluv a dohod, které nepotřebují souhlasu Národního shromáždění, může prezident republiky přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její jednotlivé členy;

2. přijímá a pověřuje vyslance;

3. svolává zasedání Národního shromáždění a prohlašuje jeho zasedání za skončené;

4. podepisuje zákony Národního shromáždění a zákonná opatření jeho předsednictva;

5. má právo podávat Národnímu shromáždění zprávy o stavu republiky a o závažných otázkách politických, předkládat mu návrhy potřebných opatření a být přítomen schůzím Národního shromáždění;

6. jmenuje a odvolává předsedu i ostatní členy vlády a pověřuje je řízením ministerstev a ostatních ústředních orgánů;

7. má právo být přítomen při schůzích vlády a předsedat jim, vyžadovat si od vlády a od jednotlivých jejích členů zprávy a projednávat s vládou nebo s jejími členy otázky, které je třeba řešit;

8. jmenuje vyšší státní funkcionáře v případech, v kterých to stanoví zákon; jmenuje a povyšuje generály;

9. propůjčuje vyznamenání, nezmocní-li k tomu jiný orgán;

10. má právo udělovat amnestii, promíjet a zmírňovat tresty uložené trestními soudy a nařizovat, aby se soudní řízení trestní nezahajovalo nebo aby se v něm nepokračovalo;

11. je vrchním velitelem ozbrojených sil;

12. vyhláší na návrh vlády válečný stav a vypovídá na základě rozhodnutí Národního shromáždění válku, je-li Československo napadeno nebo je-li třeba plnit mezinárodní smluvní závazky o společné obraně proti napadení.

(2) Presidentu republiky přísluší vykonávat i pravomoci, které nejsou výslovně v ústavě uvedeny, stanoví-li tak zákon.

Čl. 63

(1) Presidentem republiky může být zvolen každý občan volitelný za poslance Národního shromáždění. Zvolen je ten, pro koho se vysloví nejméně tři pětiny všech poslanců Národního shromáždění.

(2) President republiky je volen na období pěti let. Ujímá se výkonu své funkce složením slibu.

(3) President republiky nemůže být zároveň poslancem Národního shromáždění, Slovenské národní rady nebo národního výboru nebo členem vlády.

(4) Bude-li zvolen presidentem republiky poslanec nebo člen vlády, přestane ode dne svého zvolení vykonávat dosavadní funkci. Dnem složení slibu zaniká jeho mandát nebo členství ve vládě.

Čl. 64

President republiky skládá před Národním shromážděním tento slib: "Slíbují na svou čest a svědomí věrnost Československé socialistické republice a věci socialismu. Své povinnosti budu konat podle vůle lidu a v zájmu lidu, budu dbát blaha republiky a zachovávat ústavu a ostatní zákony socialistického státu."

Čl. 65

Uvolní-li se úřad presidenta republiky a nový president ještě není zvolen a nesložil slib, rovněž nemůže-li president republiky svůj úřad ze závažných důvodů vykonávat, přísluší výkon jeho funkcí vládě. Vláda může v takovém případě pověřit svého předsedu výkonem některých pravomocí presidenta republiky; na předsedu vlády přechází v té době vrchní velení nad ozbrojenými silami.

Hlava pátá

Vláda

Čl. 66

(1) Vláda je nejvyšším výkonným orgánem státní moci Československé socialistické republiky.

(2) Vláda a její členové jsou z výkonu své funkce odpovědni Národnímu shromáždění.

Čl. 67

Vláda se skládá z předsedy, místopředsedů a ministrů.

Čl. 68

Vláda organizuje a zajišťuje plnění úkolů socialistického státu v oblasti hospodářské a kulturní výstavby a zvyšování životní úrovně pracujících i v oblasti upevňování bezpečnosti země a rozvíjení mírové zahraniční politiky.

K tomu cíli zejména:

1. sjednocuje, řídí a kontroluje činnost ministerstev a ostatních ústředních orgánů státní správy;
2. řídí a kontroluje práci národních výborů;
3. připravuje dlouhodobé plány rozvoje národního hospodářství a státní rozpočet a zajišťuje a kontroluje jejich plnění; k provádění dlouhodobých plánů rozvoje národního hospodářství stanoví roční plány a předkládá zprávy o jejich plnění Národnímu shromáždění;
4. zabezpečuje plnění zákonů a dodržování státní disciplíny; ochranu práv občanů a zájmů státu;
5. vydává usnesení a nařízení na základě zákonů a k jejich provádění; sleduje a zajišťuje jejich plnění;
6. má právo předkládat návrhy zákonů Národnímu shromáždění a návrhy zákonných opatření jeho předsednictvu;
7. jmenuje státní funkcionáře a vedoucí hospodářských organizací, kde to stanoví zákon, a podává návrh na jmenování funkcionářů, které jmenuje prezident republiky.

Čl. 69

Členové vlády skládají do rukou presidenta republiky tento slib: "Slíbují na svou čest a svědomí, že budu věren Československé socialistické republice a věci socialismu. Své povinnosti budu plnit podle vůle lidu a v zájmu lidu. Budu zachovávat ústavu a ostatní zákony a pracovat k tomu, aby byly uváděny v život."

Čl. 70

(1) Národní shromáždění může svým usnesením navrhnout prezidentu republiky, aby odvolal vládu nebo kteréhokoli jejího člena. V takovém případě prezident republiky vládu nebo jejího člena odvolá.

(2) Vláda a její členové plní úkoly v těsné součinnosti a spolupráci s Národním shromážděním a jeho orgány.

Čl. 71

Po svém jmenování prezidentem republiky je vláda povinna předstoupit před Národní shromáždění s programovým prohlášením a požádat je, aby s ním vyslovilo souhlas.

Čl. 72

Ministerstvo a ostatní ústřední orgány státní správy mohou vydávat na základě zákonů a vládních nařízení a k jejich provedení obecně závazné právní předpisy.

Hlava šestá

Slovenská národní rada

Čl. 73

(1) Slovenská národní rada je národním orgánem státní moci a správy na Slovensku.

(2) Slovenskou národní radu tvoří poslanci Slovenské národní rady, kteří jsou voleni lidem na Slovensku, jsou lidu odpovědni a mohou být lidem odvoláni.

(3) Slovenská národní rada se volí na dobu čtyř let.

(4) Počet poslanců Slovenské národní rady, podmínky výkonu volebního práva na Slovenské národní rady i způsob provádění voleb a odvolávání poslanců stanoví zákon Slovenské národní rady.

(5) Sídlem Slovenské národní rady je Bratislava.

Působnost Slovenské národní rady

Čl. 74

Do působnosti Slovenské národní rady patří:

a) usnášet se v souladu s celostátním zákonodárstvím na zákonech Slovenské národní rady ve věcech národní nebo regionální povahy, pokud k zabezpečení všestranného hospodářského a kulturního rozvoje Slovenska vyžadují zvláštní úpravy;

b) usnášet se na zákonech Slovenské národní rady v případech, v kterých jí k tomu Národní shromáždění zmocní zákonem;

- c) účastnit se přípravy státního plánu rozvoje národního hospodářství a v rámci státního plánu projednávat souhrnné otázky rozvoje národního hospodářství a kultury na Slovensku;
- d) projednávat a schvalovat rozpočet Slovenské národní rady, jejích orgánů a jí přímo řízených institucí na Slovensku;
- e) podávat návrhy zákonů Národnímu shromáždění;
- f) vykonávat kontrolu v mezích vlastní pravomoci;
- g) zabezpečovat v duchu rovnoprávnosti příznivé podmínky pro všestranný rozvoj života občanů maďarské a ukrajinské národnosti;
- h) volit předsednictvo Slovenské národní rady a z jeho členů pověřence Slovenské národní rady;
- ch) projednávat zprávy předsednictva, komisí a pověřenců Slovenské národní rady.

Zasedání Slovenské národní rady

Čl. 75

- (1) Zasedání Slovenské národní rady svolává předsednictvo Slovenské národní rady nejméně dvakrát do roka. Zasedání musí být svoláno, žádá-li to aspoň třetina poslanců Slovenské národní rady.
- (2) Zasedání Slovenské národní rady prohlašuje za skončené její předsednictvo.

Čl. 76

- (1) Slovenská národní rada je způsobilá se usnášet, je-li přítomna nadpoloviční většina všech poslanců. K platnosti usnesení je třeba souhlasu nadpoloviční většiny přítomných poslanců.
- (2) Schůze Slovenské národní rady jsou zásadně veřejné.
- (3) Zásady práce Slovenské národní rady stanoví zákon Slovenské národní rady o jednacím a pracovním řádu Slovenské národní rady.

Zákony Slovenské národní rady

Čl. 77

- (1) Návrhy zákonů Slovenské národní rady mohou podávat poslanci, komise a předsednictvo Slovenské národní rady.
- (2) Zákony Slovenské národní rady podpisuje předseda Slovenské národní rady.

(3) K tomu, aby zákon Slovenské národní rady nabyl platnosti, musí být vyhlášen způsobem, který stanoví zákon Slovenské národní rady. Zákony Slovenské národní rady vyhlašuje předsednictvo Slovenské národní rady do 14 dnů po jejich schválení.

Komise Slovenské národní rady

Čl. 78

(1) Slovenská národní rada zřizuje pro jednotlivé úseky své činnosti komise Slovenské národní rady jako své iniciativní, kontrolní a výkonné orgány.

(2) Komise Slovenské národní rady sledují plnění úkolů vyplývajících z hospodářského a kulturního rozvoje Slovenska, jednají a usnášejí se o nich, pomáhají je zajišťovat a předkládají svá usnesení a návrhy Slovenské národní radě a jejímu předsednictvu.

(3) Komise Slovenské národní rady se opírají ve své činnosti o spolupráci s pracujícími a s jejich organizacemi.

(4) Členy komisí Slovenské národní rady volí Slovenská národní rada ze svých poslanců a z politických, hospodářských, kulturních i jiných pracovníků na Slovensku. Za předsedy komisí volí Slovenská národní rada zpravidla pověřence Slovenské národní rady.

Poslanci Slovenské národní rady

Čl. 79

Platnost volby poslanců ověřuje Slovenská národní rada. Činí tak k návrhu mandátové komise Slovenské národní rady, kterou si zvolí.

Čl. 80

Poslanec Slovenské národní rady skládá v první schůzi Slovenské národní rady, které se zúčastní, tento slib: "Súubujem na svoju česť a svedomie, že budem verný Československej socialistickej republike, veci socializmu a odkazu Slovenského národného povstania. Budem dbať na voľu a záujmy ůudu, spravovať sa ústavou a ostatnými zákonmi republiky a pracovať pre to, aby zákony boli uvádzané do života."

Čl. 81

(1) Poslanec Slovenské národní rady je povinen pracovat ve svém volebním obvodu, být ve stálém styku se svými voliči, dbát jejich podnětů a pravidelně jim skládat účty ze své činnosti. Spolupracuje s národními výbory svého volebního obvodu a pomáhá jim při plnění jejich úkolů.

(2) Poslanec Slovenské národní rady je povinen účastnit se činně a iniciativně práce Slovenské národní rady a jejích orgánů. Každý poslanec Slovenské národní rady je zásadně povinen pracovat v některé komisi Slovenské národní rady.

(3) Poslanec Slovenské národní rady může být zároveň poslancem Národního shromáždění.

Čl. 82

Bez souhlasu Slovenské národní rady nemůže být poslanec Slovenské národní rady trestně nebo kárně stíhán ani na něho nemůže být uvalena vazba.

Předsednictvo Slovenské národní rady

Čl. 83

- (1) Předsednictvo Slovenské národní rady má 16 členů. Skládá se z předsedy Slovenské národní rady, z jejích místopředsedů a z dalších členů předsednictva.
- (2) Předsednictvo Slovenské národní rady volí Slovenská národní rada ze svého středu na celé volební období. Předsednictvo setrvává ve své funkci i po uplynutí volebního období, pokud si nově zvolená Slovenská národní rada nezvolí své předsednictvo.
- (3) Předsednictvo Slovenské národní rady a jeho členové jsou ze své činnosti odpovědní Slovenské národní radě. Slovenská národní rada může předsednictvo i jeho členy kdykoli odvolat.
- (4) Člen předsednictva Slovenské národní rady může být zároveň členem vlády.

Čl. 84

- (1) Předsednictvo Slovenské národní rady je výkonným orgánem Slovenské národní rady v rámci její pravomoci. Zajišťuje provádění zákonů a zejména dbá o to, aby úkoly státního plánu byly na Slovensku plněny rovnoměrně a v plném souladu s plánem.
- (2) Předsednictvo Slovenské národní rady řídí a sjednocuje práci komisí a pověřenců Slovenské národní rady, projednává jejich zprávy a připravuje návrhy pro zasedání Slovenské národní rady.
- (3) Předsednictvo Slovenské národní rady vydává usnesení a nařízení na základě zákonů Slovenské národní rady a k jejich provedení.
- (4) Předsednictvo Slovenské národní rady jmenuje a navrhuje státní funkcionáře na Slovensku v rozsahu stanoveném vládou.

Čl. 85

- (1) Z členů předsednictva Slovenské národní rady volí Slovenská národní rada pověřence Slovenské národní rady; může pověřence Slovenské národní rady z jejich funkce kdykoli odvolat.
- (2) Pověřenci Slovenské národní rady působí v oborech státní správy, které stanoví zákon. .
- (3) Pověřenci Slovenské národní rady plní svěřené úkoly v mezích pravomoci Slovenské národní rady. Další úkoly v hospodářské a kulturní výstavbě na Slovensku plní v rozsahu stanoveném vládou.

Hlava sedmá

Národní výbory

Čl. 86

- (1) Národní výbory - nejširší organizace pracujících - jsou orgány státní moci a správy v krajích, okresech a obcích.
- (2) Národní výbory jsou složeny z poslanců, kteří jsou lidem voleni, lidu odpovědni a mohou být lidem odvoláni.
- (3) Národní výbory se volí na dobu čtyř let.
- (4) Podmínky výkonu volebního práva do národních výborů i způsob provádění voleb a odvolávání poslanců národních výborů stanoví zákon.

Čl. 87

- (1) Národní výbory vyvíjejí veškerou svou činnost za stálé a činné účasti pracujících svých obvodů. Zapojují tak pracující v nejširší míře do správy státu, využívají jejich zkušeností a učí se z nich.
- (2) Národní výbory pracují v těsné součinnosti s ostatními organizacemi pracujícího lidu; opírají se o jejich spolupráci a pomáhají jim plnit jejich úkoly.

Čl. 88

- (1) Národní výbory a jejich poslanci odpovídají svým voličům za svou činnost.
- (2) Poslanec národního výboru je povinen pracovat ve svém volebním obvodu, být ve stálém styku se svými voliči, radit se s nimi, dbát jejich podnětů, skládat jim účty ze své činnosti a podávat jim zprávy o činnosti národního výboru.
- (3) Poslanec národního výboru je povinen účastnit se iniciativně práce národního výboru a pracovat v některé jeho komisi.
- (4) Poslanec národního výboru skládá v prvé schůzi národního výboru, které se zúčastní, tento slib: "Slibuji na svou čest a svědomí, že budu věren Československé socialistické republice a věci socialismu. Budu dbát vůle a zájmů lidu, řídit se ústavou a ostatními zákony republiky a pracovat k tomu, aby byly uváděny v život."

Čl. 89

Národní výbory za široké účasti občanů

plánovitě řídí, organizují a zajišťují výstavbu v oblasti hospodářské, kulturní, zdravotní a sociální ve svých územních obvodech; k předním jejich úkolům patří péče o stále dokonalejší uspokojování hmotných i kulturních potřeb pracujících; za tím účelem zřizují hospodářské organizace a kulturní, zdravotní a sociální zařízení a řídí jejich činnost;

zajišťují ochranu socialistického vlastnictví a všech vymožeností pracujícího lidu, socialistického pořádku ve společnosti, dodržování pravidel socialistického soužití a upevňují obranyschopnost republiky;

zabezpečují, aby zákony byly uváděny v život, a dbají o jejich zachování, zajišťují ochranu a uskutečňování práv a uplatňování oprávněných zájmů pracujících a socialistických organizací.

Čl. 90

(1) Národní výbory se řídí ve své činnosti státním plánem rozvoje národního hospodářství. Účastní se jeho vypracování a uskutečňování. V souladu s ním a na jeho základě stanoví plán rozvoje svého územního obvodu.

(2) K zabezpečování úkolů plánu disponují potřebnými materiálními a finančními prostředky a využívají jich jako odpovědní hospodáři.

(3) Základem finančního hospodaření národních výborů je jejich rozpočet, který si sestavují a který je součástí státního rozpočtu.

Čl. 91

Národní výbory jsou krajské, okresní a v obcích městské nebo místní. V Praze je Národní výbor hlavního města Prahy, v městských obvodech Prahy a některých dalších měst jsou obvody národní výbory.

Čl. 92

Pravomoc a odpovědnost národních výborů jednotlivých stupňů se stanoví tak, aby národní výbor mohl za široké účasti pracujících co nejdůležitěji zajišťovat hospodářský a kulturní rozvoj i potřeby občanů svého obvodu.

Čl. 93

(1) Národní výbory spojují ve své práci plnění úkolů celostátních se zajišťováním zvláštních potřeb svých obvodů a zájmů občanů.

(2) Národní výbory se řídí zásadou, že zájmy všeho lidu Československé socialistické republiky jsou nadřazeny zájmům dílčím a místním, a veškerou svou činností vychovávají občany k uvědomělému a dobrovolnému plnění povinností ke společnosti a státu.

Čl. 94

Národní výbory mohou k plnění svých úkolů vydávat pro své obvody obecně závazná nařízení.

Čl. 95

(1) Národní výbory si vytvářejí radu, komise a další orgány a řídí jejich práci.

(2) Rada pod vedením národního výboru řídí a sjednocuje práci ostatních orgánů národního výboru i jeho organizací a zařízení. Národní výbor jí volí ze svých členů na celé funkční období. Rada i její členové jsou ze své činnosti odpovědny národnímu výboru. Národní výbor může ji i její členy kdykoli odvolat.

(3) Komise jsou iniciativní, kontrolní a výkonné orgány národního výboru pro jednotlivá odvětví nebo úseky jeho činnosti. Jsou k tomu vybaveny potřebnou pravomocí. Komise, které národní výbor volí ze svých členů a z dalších občanů, prohlubují soustavnou účast pracujících na činnosti národního výboru. Jsou odpovědny národnímu výboru a jeho radě.

Čl. 96

(1) Národní výbory vyšších stupňů usměrňují a řídí činnost národních výborů nižších stupňů. Dbají přitom plně jejich pravomocí a odpovědnosti. Opírají se o jejich iniciativu a zkušenosti a plní své úkoly ve stálé součinnosti s nimi.

(2) Národní výbory se řídí ve své činnosti zákony a nařízeními i usneseními vlády, jakož i usneseními a směrnicemi vyšších státních orgánů; usnesení národního výboru nižšího stupně, která jim odporují, může národní výbor vyššího stupně nebo vláda zrušit.

Hlava osmá

Soudy a prokuratura

Čl. 97

(1) Soudy a prokuratura chrání socialistický stát, jeho společenské zřízení i práva a oprávněné zájmy občanů a organizací pracujícího lidu.

(2) Soudy a prokuratura celou svou činností vychovávají občany k oddanosti a věci socialismu, k zachování zákonů a pravidel socialistického soužití i k čestnému plnění povinností ke státu a společnosti.

Soudy

Čl. 98

(1) Soudnictví v Československé socialistické republice vykonávají volené a nezávislé lidové soudy.

(2) Soudy jsou: Nejvyšší soud, krajské a okresní soudy, vojenské soudy, jakož i místní lidové soudy.

Čl. 99

(1) Nejvyšší soud je nejvyšším soudním orgánem; dozírá na soudní činnost všech ostatních soudů. Soudci Nejvyššího soudu jsou voleni Národním shromážděním.

(2) Soudci krajských soudů jsou voleni krajskými národními výbory.

(3) Soudci okresních soudů jsou voleni občany podle obecného, přímého a rovného volebního práva s tajným hlasováním.

(4) Nejvyšší soud, krajské a okresní soudy se volí na dobu čtyř let.

(5) Vojenské soudy se volí podle zvláštních předpisů.

Čl. 100

(1) Soudy rozhodují zásadně ve sborech.

(2) Sbory Nejvyššího soudu, krajských, okresních a vojenských soudů jsou složeny jednak ze soudců, kteří svou funkci vykonávají jako své povolání, jednak ze soudců, kteří ji vykonávají vedle svého zaměstnání. Obojí soudci jsou si při rozhodování rovni.

Čl. 101

(1) K dalšímu prohlubování účasti pracujících ve výkonu soudnictví volí se v místech a na pracovištích místní lidové soudy.

(2) Místní lidové soudy přispívají k upevňování socialistické zákonnosti, k zajišťování společenského pořádku a pravidel socialistického soužití.

(3) Rozsah pravomoci místních lidových soudů, způsob, jak se zřizují, jejich volební období i zásady jejich organizace a jednání stanoví zákon.

Čl. 102

(1) Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí a jsou vázáni jedině právním řádem socialistického státu. Jsou povinni řídit se zákony a jinými právními předpisy a vykládat je v souladu se socialistickým právním vědomím.

(2) Soudci jsou povinni podávat svým voličům nebo zastupitelskému sboru, který je zvolil, zprávy o své činnosti a o činnosti soudu, jehož jsou členy. Soudci mohou být odvoláni voliči nebo zastupitelským orgánem, který je zvolil; podmínky a způsob odvolávání soudců stanoví zákon.

Čl. 103

(1) V řízení postupují soudy tak, aby byl zjištěn skutečný stav věci, a při svém rozhodování z něho vycházejí.

(2) Jednání před všemi soudy je zásadně ústní a veřejné; veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.

(3) Obviněnému se zajišťuje právo obhajoby.

(4) Rozsudky se vyhlášují jménem republiky a vždy veřejně.

Prokuratura

Čl. 104

Dozor nad důsledným prováděním a zachováváním zákonů a jiných právních předpisů ministerstvy a jinými orgány státní správy, národními výbory, soudy, hospodářskými a jinými organizacemi i občany přísluší prokuratuře; v jejím čele stojí generální prokurátor.

Čl. 105

- (1) Generálního prokurátora jmenuje a odvolává prezident republiky.
- (2) Generální prokurátor je odpovědný Národnímu shromáždění.

Čl. 106

Orgány prokuratury jsou podřízeny jedině generálnímu prokurátorovi a vykonávají své funkce nezávisle na místních orgánech. Při veškeré své činnosti se opírají o iniciativu pracujícího lidu a jeho organizací.

Hlava devátá

Ustanovení obecná a závěrečná

Čl. 107

- (1) Území Československé socialistické republiky tvoří jednotný a nedílný celek.
- (2) Státní hranice mohou být změněny jen ústavním zákonem.
- (3) Územní organizace Československé socialistické republiky je uspořádána se zřetelem k hospodářským, politickým, sociálním a kulturním potřebám celé společnosti tak, aby všestranně napomáhala jejímu dalšímu rozvoji a zajišťovala co nejširší účast pracujících na správě státu a na řízení hospodářské a kulturní výstavby.

Čl. 108

Státního občanství se nabývá a pozbývá za podmínek, které stanoví zákon.

Čl. 109

Hlavním městem Československé socialistické republiky je Praha.

Čl. 110

- (1) Státní znak Československé socialistické republiky tvoří červený štít tvaru husitské pavězy s pěticípou hvězdou v horní části, na kterém je bílý dvouocasý lev nesoucí na hrudi červený štítek s modrou siluetou Kriváně a vatrou zlaté barvy. Kresba znaku je zlatá.
- (2) Státní vlajka Československé socialistické republiky se skládá ze spodního pole červeného a vrchního bílého, mezi něž je vsunut modrý klín od žerdi ke středu vlajky.

(3) Podrobnosti o státním znaku a o státní vlajce i způsob jejich používání stanoví zákon.

Čl. 111

(1) Ústava může být měněna pouze ústavním zákonem.

(2) Zákony ani jiné právní předpisy nesmějí odporovat ústavě. Výklad a používání všech právních předpisů musí být v souladu s ústavou.

Čl. 112

(1) Ústava nabývá účinnosti dnem, kdy byla schválena Národním shromážděním.

(2) Tímto dnem pozbývá platnosti dosavadní ústava i ostatní ústavní zákony, které jí měnily a doplňovaly.

Novotný v. r.
Fierlinger v. r.
Široký v. r.

12. téma

„PRAŽSKÉ JARO“ – GENEZE, PRŮBĚH, ZÁVĚR

Jak jsme již uvedli v předchozím textu, v polovině 60. let se Československo nacházelo v situaci, kdy se možnost reformem začala jevit nejen možnou, ale i žádoucí. Ideologická schémata zakladatelského komunistického období byla podstatnou částí společnosti zasunuta do pozadí, změnila se její sociální struktura, narůstala informovanost o prosperitě Západu a obdiv k tamějšímu životnímu stylu. Konzervativci se opírali sice o své mocenské pozice, včetně Státní bezpečnosti a dalších represivních složek, ideovou oporu i v částech preferovaných společenských skupin však ztráceli. Do důležitých funkcí pronikali mladší, vzdělaní lidé.

Nejvýbušnější politická situace se ovšem počala tvořit kolem řešení slovenské otázky. Nové vedení slovenských komunistů v čele s Alexandrem Dubčekem počalo požadovat změny v postavení východní části republiky. K takovýmto reformistům se ovšem přidávala i poměrně pestrá skupina politiků, kteří byli orientace i neostalinistické (např. Vasil Biľak), ale svou činností směřovali proti A. Novotnému, v němž viděli hlavního odpůrce požadovaných změn. Na veřejnosti se v Bratislavě počal znovu etablovat i G. Husák, opírající se i o aureolu účastníka Slovenského národního povstání a vězně z 50. let. Problém Slovenska pak bezprostředně vedl i k útoku na Antonína Novotného na podzim roku 1967.

Druhá polovina roku 1967 byla nabitá řadou událostí, proti kterým již režim nedokázal důsledně represivně zasáhnout. Přípomeňme 4. sjezd československých spisovatelů či tzv. strahovské události. Přitom veřejnost byla o mnohém poměrně pohotově informována domácími sdělovacími prostředky. Veřejné mínění, jakkoli rozkolísané, ventilovalo rovněž většinový názor požadující podstatnou změnu stylu vládnutí.

V průběhu druhé poloviny 60. let se počaly připravovat některé reformy. Nejdále byla rozpracována reforma ekonomická. V roce 1966 se sešel XIII. sjezd KSČ. V ekonomickém bodě došlo k široké a poměrně otevřené diskusi. Zvítězili reformisté a reforma měla být urychleně zaváděna od roku 1967. Vedení strany a státu se přitom zavázalo, že do jejího průběhu nebude zasahovat. Svůj slib však porušilo na konci roku 1967, kdy na rychlý růst velkoobchodních cen zavedlo mimořádné odvody z narůstajících podnikových fondů. Tím fakticky reformu zastavilo.

Politické události od ledna 1968 však ekonomickou reformu znovu vrátily do hry. O. Šik se stal dokonce náměstkem premiéra pro hospodářskou reformu, a to v nové vládě Oldřicha Černíka. V průběhu jara 1968 se řešil další postup reformních kroků, přičemž se uvažovalo o řízení podniků i v rovině podnikových rad. Reforma přetrvala i okupaci země a ještě v roce 1969 byl přijat zákon o státním podniku. Nicméně v polovině roku 1969 bylo vše zastaveno a řízení ekonomiky se vrátilo k předreformním principům.

Od poloviny roku 1965 byla připravována na půdě tehdejší Československé akademie věd i reforma politická. Šlo o řadu odborných seminářů a konferencí organizovaných zaměstnancem Ústavu státu a práva dr. Zdeňkem Mlynářem. Její obrysy však byly až do počátku ledna 1968 velmi vágní a spíše reagovaly na pokračující liberalizaci společenských poměrů. V polednovém vedení byl Z. Mlynář jmenován tajemníkem ÚV KSČ a dostal za úkol připravit nový reformní program strany. Ten byl na jaře publikován jako tzv. Akční program. Představoval sice podstatnou změnu přebudování Národní fronty na jistých partnerských principech, což bylo nejen pro konzervativce, ale především pro Sověty prakticky nepřijatelné, ale zároveň zachovával výjimečné postavení komunistické strany. Problémem programu bylo i to, že

společenskými změnami byl již fakticky překonán. Ani v něm se neuvažovalo o návratu standardů liberální demokracie. Po srpnové okupaci byl naprosto odsunut a politická reforma se propadla do reality ústupových a retardačních snah zbytku proreformních sil.

Až v průběhu roku 1968 se počalo aktivněji uvažovat i o reformě československé armády a o změně jejího postavení v rámci Varšavské smlouvy. Rovněž byly učiněny první kroky k aktivizaci zahraniční politiky. Oba tyto pokusy však byly ihned po okupaci eliminovány.

Pokud jde o samotný politický vývoj, pak konstatujeme, že jeho nosnou linií byl především střet uvnitř komunistické strany. Ten probíhal na pozadí prohlubující se demokratizace v životě československé společnosti, jednak ve střetu mezi reformním vedením státu se Sověty a jejich evropskými satelity. Proběhla celá řada schůzek, respektive vynucených setkání, kdy rázem populární „muži ledna“ se opírali o masovou podporu občanů a domnívali se, že o správnosti svých názorů přesvědčí ostatní „spojence“ uvnitř sovětského mocenského bloku. To však byl naprostý omyl.

Nejvýznamnější osobností polednové politiky byl nesporně A. Dubček, který se na lednovém zasedání ÚV KSČ v roce 1968 stal prvním tajemníkem komunistické strany. Právě on reprezentoval tzv. socialismus s lidskou tváří, byť původně nepatřil do vysloveně reformního křídla. Jeho zvolení bylo přijatelné i pro sovětskou stranu, jeho vztahy s L. I. Brežněvem se však postupně dramaticky zhoršovaly. A. Novotný v lednu opustil pod tlakem svoji nejvyšší stranickou funkci, následně abdikoval i z pozice prezidenta republiky. Na jeho místo byl zvolen gen. Ludvík Svoboda, který byl přijatelný pro všechny soupeřící proudy. I on se stal jedním ze symbolů nového stylu, po okupaci země však sehrál rozporuplnou roli.

Do čela Národního shromáždění byl jmenován dlouholetý komunistický funkcionář Josef Smrkovský. V 50. letech se na určitou dobu stal obětí politické perzekuce, následně byl však rehabilitován a od roku 1963 působil v řadě funkcí na ministerstvech, od roku 1967 byl členem vlády. V době Pražského jara se projevoval jako zastánce reformu, po srpnu 1968 byl proti němu veden velmi brzy jednoznačný útok sledující jeho odstranění z politické sféry. Posledním symbolem se stal O. Černík, premiér československé vlády. V srpnu 1968 byl po krátký čas i favoritem sovětské strany, záhy však byl tento trend opuštěn. Přes svoji snahu udržet si mocenské postavení i v počínající normalizaci byl následně z politické oblasti rovněž eliminován.

Pro jarní a letní měsíce roku 1968 bylo charakteristické, že se v Československu poměrně rychle formovala občanská společnost. Velmi známým projevem tohoto trendu bylo prohlášení 2000 slov, k jehož sepsání se přihlásil spisovatel Ludvík Vaculík. Manifest byl podepsán řadou významných osobností i tisíci dalších občanů. Konzervativci a okupanty byl označen za „antikomunistický pamflet“.

Probíhal proces rehabilitací nevinně odsouzených v politických procesech. V této komunitě vznikla společnost K 231. Ustavil se i Klub angažovaných nestraníků. O obnovu své činnosti počala uvažovat sociální demokracie. V rámci Díla koncilové obnovy se aktivizovaly i církve. Znovu byla obnovena církev řeckokatolická. Svoji činnost obnovila i řada komunisty rozpuštěných organizací, např. Junák. Komunisty zavedená struktura dětských a mládežnických organizací se rozpadla jako celek a na jejím místě vznikla rovněž řada zájmových a jiných organizací. Mnohé se pak zapojily do demokratizačního procesu se značnou energií – např. organizace ve studentském prostředí.

Byla odstraněna cenzura, bylo uvolněno cestování do zahraničí, včetně výjezdů na Západ. Z hlediska života běžných občanů se zdálo, že se před nimi otevírají poměrně nadějně vyhlídky. Určité naděje na další posun byly vkládány i do XIV. Sjezdu KSČ, který byl svolán na září a

na němž se očekávalo vítězství demokratického směru. Na druhé straně se množily indicie ze zahraničí o připravované vojenské intervenci do Československa. Řada komentářů v Moskvě, Berlíně či ve Varšavě již vysloveně hovořila o kontrarevoluci. Vedení republiky však nebylo schopno či snad ochotno takovýmto výstrahám uvěřit. Rovněž se aktivovaly domácí protireformní síly, viz např. předání tzv. zvacího dopisu Sovětům.

V létě bylo v Kremlu po určitém váhání rozhodnuto o intervenci do Československa a paralelně byly činěny vojenské a zpravodajské přípravné kroky. Kromě Rumunska se okupace prakticky zúčastnily všechny státy Varšavské smlouvy. K příchodu cizích armád došlo 21. srpna. Z hlediska vojenského se plán okupace téměř zcela naplnil (s výjimkou okamžitého ovládnutí masmédií). Politická strategie okupantů však naprosto troskotala. Nepodařilo se sestavit prookupační vládu, oficiální představitelé vydali jasné prohlášení proti obsazení země. Následně byli internováni a odvezeni do Moskvy k jednání se sovětskými představiteli. President Svoboda do Moskvy odletěl sám, rovněž tak se zde ocitl G. Husák.

Českoslovenští občané dali svými protesty a generální stávkou jasně najevo své protiokupační smýšlení. Ocitli se však zároveň bez jasného vedení. Ve Vysočanech se dokonce sešel XIV. sjezd KSČ, jehož delegáti rovněž zaujali protiokupační postoj. Nelze zapomenout ani na oběti z řad civilního obyvatelstva způsobené okupačními armádami.

Československá delegace v Moskvě nakonec podepsala tzv. Moskevský protokol, tajný dokument upravující okupační poměry v Československu, včetně tzv. dočasného pobytu sovětských vojsk na území obsazeného státu. Jediný, kdo odmítl podepsat, byl tehdejší předseda Národní fronty dr. František Kriegel. Po návratu domů byli ještě propuštěni činitelé občany bouřlivě uvítáni. Mnozí předpokládali, že demokratizační proces bude sice zpomalen, ale bude pokračovat. Šlo však o omyl. Ústup vůdců „Pražského jara“ vedl postupně k opouštění druhdy deklarovaných principů a nakonec i k jejich postupné eliminaci z rozhodujících mocenských pozic.

Kontrolní otázky

1. Jak lze charakterizovat rok 1967?
2. Jak probíhalo prosincové (1967) a lednové zasedání ÚV KSČ a jaké byly jeho výsledky?
3. Kdo byli tzv. „mužové Ledna“ a jak se vyvíjely jejich postoje?
4. Jaké reformy se připravovaly a jaké probíhaly?
5. Jak se obnovovala občanská společnost?
6. Jak se vyvíjely vztahy ČSSR a SSSR a ostatních komunistických států?
7. Kdo představoval prosovětské síly uvnitř Československa?
8. Jak proběhla okupace? Jaký byl protiokupační postoj občanů?
9. Jak se měnila situace po podpisu Moskevského protokolu a po návratu čs. představitelů do ČSSR?
10. Jaký byl hospodářský vývoj Československa v letech 1967 -1969?

Literatura

DEVÁTÁ, Markéta – TŮMA, Oldřich: Pražské jaro 1968: Občanská společnost – média – přínos politických a kulturních procesů. Praha 2011.
FIDLER, Jiří: Okupace 1968. Praha 2018.

MICHÁLEK, Slavomír: Rok 1968 a Československo. Postoj USA, Západu a OSN. Bratislava 2008.

MLYNÁŘ, Zdeněk: Mráz přichází z Kremlu. Praha 1990.

LONDÁK, Miroslav – MICHÁLEK, Slavomír: Dubček. Bratislava 2018.

LONDÁK, Miroslav – SIKORA, Stanislav – LONDÁKOVÁ, Elena: Od predjaria k normalizácii. Bratislava 2016.

PITHART, Petr: Osmašedesátý. Praha 1990.

PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor: Jaro 68 a nástup normalizace. Československo v letech 1968 – 1971. Praha 2018.

SCHULZE WESSEL, Martin: Pražské jaro (Průlom do nového světa). Praha 2018.

ŠIK, Ota: Jarní probuzení – iluze a skutečnost. Praha 1990.

Přílohy

2000 slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům a všem.

Nejdřív ohrozila život našeho národa válka. Pak přišly další špatné časy s událostmi, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter. S nadějami přijala většina národa program socialismu. Jeho řízení se však dostalo do rukou nepravým lidem. Nevadilo by tolik, že neměli dost státnických zkušeností, věcných znalostí ani filosofického vzdělání, kdyby aspoň byli měli víc obyčejné moudrosti a slušnosti, aby uměli vyslechnout mínění druhých a připustili své postupné vystřídání schopnějšími.

Komunistická strana, která měla po válce velikou důvěru lidí, postupně ji vyměňovala za úřady, až je dostala všechny a nic jiného už neměla. Musíme to tak říci a vědět to i ti komunisté mezi námi, jejichž zklamání nad výsledky je tak velké jako zklamání ostatních. Chybná linie vedení změnila stranu z politické strany a ideového svazku v mocenskou organizaci, jež nabyla velké přitažlivosti pro vládychtivé sobce, vypočítavé zbabělce a lidi se špatným svědomím. Jejich příliv zapůsobil na povahu i chování strany; která nebyla uvnitř zařizena tak, aby v ní bez ostudných příhod mohli nabývat vlivu pořádní lidé, kteří by ji plynule proměňovali, tak aby se stále hodila do moderního světa. Mnozí komunisté proti tomuto úpadku bojovali, ale nepodařilo se jim zabránit ničemu z toho, co se stalo.

Poměry v komunistické straně byly modelem i příčinou stejných poměrů ve státě. Její spojení se státem vedlo k tomu, že ztratila výhodu odstupu od výkonné moci. Činnost státu a hospodářských organizací neměla kritiku. Parlament se odnaučil rokovat, vláda vládnout a ředitelé řídit. Volby neměly význam, zákony ztratily váhu. Nemohli jsme důvěřovat svým zástupcům v žádném výboru, a když jsme mohli, nedalo se po nich zas nic chtít, protože nemohli ničeho dosáhnout. Ještě horší však bylo, že jsme už téměř nemohli důvěřovat ani jeden druhému. Osobní i kolektivní čest upadla. S poctivostí se nikam nedošlo a o nějakém oceňování podle schopností darmo mluvit. Proto většina lidí ztratila zájem o obecné věci a starala se jen o sebe a o peníze, přičemž ke špatnosti poměrů patří i to, že ani na ty peníze

není dnes spolehnutí. Pokazily se vztahy mezi lidmi, ztratila se radost z práce, zkrátka přišly na národ časy, které ohrozily jeho duševní zdraví i charakter.

Za dnešní stav odpovídáme všichni, více však komunisté mezi námi, ale hlavní odpovědnost mají ti, kdo byli součástí či nástrojem nekontrolované moci. Byla to moc umíněné skupiny rozprostřená pomocí stranického aparátu z Prahy do každého okresu a obce. Tento aparát rozhodoval, co kdo smí a nesmí dělat, on řídil družstevníkům družstva, dělníkům závody a občanům národní výbory. Žádná organizace nepatřila ve skutečnosti svým členům, ani komunistická. Hlavní vinou a největším klamem těchto vládců je, že svou zvůli vydávali za vůli dělnictva. Kdybychom tomu klamu chtěli věřit, museli bychom dnes dávat za vinu dělníkům úpadek našeho hospodářství, zločiny na nevinných lidech, zavedení cenzury, která zabránila, aby se o tom všem psalo, dělníci by byli vinni chybnými investicemi, ztrátami obchodu, nedostatkem bytů. Nikdo rozumný samozřejmě v takovou vinu dělnictva neuvěří. Všichni víme, zejména to ví každý dělník, že dělnictvo prakticky nerozhodovalo v ničem. Dělnické funkcionáře dával odhlasovat někdo jiný. Zatímco se mnozí dělníci domnívali, že vládou, vládla jejich jménem zvláště vychovávaná vrstva funkcionářů stranického a státního aparátu. Ti fakticky zaujali místo svržené třídy a sami se stali novou vrchností. Spravedlivě však řekněme, že někteří z nich si tuto špatnou hru dějin dávno uvědomili. Poznáme je dnes podle toho, že odčiňují křivdy, napravují chyby, vracejí rozhodování členstvu a občanstvu, omezují pravomoc i početní stav úřednického aparátu. Jsou s námi proti zaostalým názorům v členstvu strany. Ale velká část funkcionářstva se brání změnám a má dosud váhu! Má pořád ještě v ruce mocenské prostředky, zvláště na okresech a v obcích, kde jich může užívat, skrytě a nežalovatelně.

Od začátku letošního roku jsme v obrodném procesu demokratizace. Začal v komunistické straně. Musíme to říci a vědět to i ti nekomunisté mezi námi, kteří odsud už nic dobrého nečekali. Je ovšem třeba dodat, že tento proces ani nemohl jinde začít. Vždyť jenom komunisté mohli po celých dvacet let žít jakýmsi politickým životem, jen komunistická kritika byla u věci, kde se dělaly, jen opozice v komunistické straně měla tu výsadu, že byla v doteku s protivníkem. Iniciativa a úsilí demokratických komunistů je proto jen splátkou na dluh, který celá strana má u nekomunistů, jež udržovala v nerovnoprávném postavení. Komunistické straně nepatří tedy žádný dík; patří jí snad přiznat, že se poctivě snaží využít poslední příležitosti k záchraně své i národní cti. Obrodný proces nepřichází s ničím příliš novým. Přináší myšlenky a náměty, z nichž mnohé jsou starší než omyly našeho socialismu a jiné vznikaly pod povrchem viditelného dění, měly být dávno vysloveny, byly však potlačovány. Nemějme iluzi, že tyto myšlenky vítězí teď silou pravdy. O jejich vítězství rozhodla spíš slabost starého vedení, které se zřejmě napřed muselo unavit dvacetiletým vládnutím, v němž mu nikdo nebránil. Zřejmě musely do plné formy dozrát všechny vadné prvky skryté už v základech a ideologii tohoto systému. Nepřeceňujme proto význam kritiky z řad spisovatelů a studentů. Zdrojem společenských změn je hospodářství. Správné slovo má svůj význam, jen když je řečeno za poměrů, které jsou už správně opracovány. Správně opracované poměry - tím se u nás, bohužel, musí rozumět naše celková chudoba a úplný rozpad starého systému vládnutí, kdy se v klidu a míru na náš účet zkompromitovali politikové jistého typu. Pravda tedy nevíteží, pravda prostě zbývá, když se všechno ostatní prosustruje! Není tudíž důvodu k národní vítězoslávě, je pouze důvod k nové naději.

Obracíme se na vás v tomto okamžiku naděje, která je však pořád ohrožena. Trvala několik měsíců, než mnozí z nás uvěřili, že mohou promluvit, mnozí však nevěří ani teď. Ale promluvili jsme už tak a tolik se odkryli, že svůj úmysl zlidštit tento režim musíme jedinečně dokončit. Jinak by odplata starých sil byla krutá. Obracíme se hlavně na ty, kdo zatím jen čekali: Čas, který nastává, bude rozhodující pro mnoho let.

Čas, který nastává, je léto s prázdninami a dovolenými, kdy se nám po starém zvyku bude chtít všeho nechat. Vsaďme se však, že naši milí odpůrci si nedopřejí letního oddechu, budou mobilizovat své zavázané lidi a budou si už teď chtít zařídit klidné svátky vánoční! Dávejme tedy pozor, co se bude dít, snažme se tomu porozumět a odpovídat. Vzdejme se nemožného požadavku, aby nám vždycky někdo vyšší podal k věci jediný výklad a jediný prostý závěr. Každý si bude muset udělat své závěry, na svou odpovědnost. Společné shodné závěry je možno najít jen v diskusi, k níž je nutná svoboda slova, která je vlastně jedinou naší demokratickou vymožeností letošního roku.

Do příštích dnů však musíme jít také s vlastní iniciativou a vlastními rozhodnutími.

Především budeme odporovat názorům, kdyby se vyskytly, že je možné dělat nějakou demokratickou obrodu bez komunistů, popřípadě proti nim. Bylo by to nespravedlivé, ale také nerozumné. Komunisté mají vybudované organizace, v těch je třeba podpořit pokrokové křídlo. Mají zkušené funkcionáře, mají konečně pořád v ruce rozhodující páky a tlačítka. Před veřejností však stojí jejich Akční program, který je také programem prvního vyrovnání největší nerovnosti, a nikdo jiný nemá žádný stejně konkrétní program. Je třeba požadovat, aby se svými místními akčními programy přišli před veřejnost v každém okrese a v každé obci: Tu náhle půjde o velmi obyčejné a dávno čekané správné činy. KSČ se připravuje na sjezd, který zvolí nový ústřední výbor. Žádejme, aby byl lepší než ten dnešní. Říká-li dnes komunistická strana, že své vedoucí postavení napříště chce opírat o důvěru občanů a ne o násilí, věřme tomu potud, pokud můžeme věřit lidem, které už teď posílá jako delegáty na okresní a krajské konference.

V poslední době jsou lidé zneklidněni, že se postup demokratizace zastavil. Tento pocit je zčásti projevem únavy ze vzrušeného dění, zčásti odpovídá faktu: minula sezóna překvapivých odhalení, vysokých demisí a opájevých projevů nebývalé slovní smělosti. Zápas sil se však jen poněkud skryl, bojuje se o obsah a znění zákonů, o rozsah praktických opatření. Krom toho novým lidem, ministrům, prokurátorům, předsedům a tajemníkům, musíme popřát čas na práci. Mají právo na tento čas, aby se mohli buďto osvědčit, nebo znemožnit. Krom toho v centrálních politických orgánech nelze dnes čekat víc. Stejně projevíly nechtě podivuhodné ctnosti.

Praktická kvalita příští demokracie závisí na tom, co se stane s podniky a v podnicích. Při všech našich diskusích nakonec nás mají v rukou hospodáři. Dobré hospodáře je třeba hledat a prosazovat. Je pravda, že všichni jsme ve srovnání s rozvinutými zeměmi špatně placeni a někteří ještě hůř. Můžeme žádat víc peněz - které lze natisknout a tím znehodnotit. Žádejme však spíše ředitele a předsedy, aby nám vyložili, co a za kolik chtějí vyrábět, komu a zač prodávat, kolik se vydělá, co z toho se vloží do modernizace výroby a co je možno rozdělit. Pod zdánlivě nudnými titulky běží v novinách odraz velmi tvrdého boje o demokracii nebo koryta. Do toho mohou dělníci jakožto podnikatelé zasáhnout tím, koho zvolí do podnikatelských správ a podnikových rad. Jakožto zaměstnanci mohou pro sebe udělat nejlíp, když si za své zástupce zvolí do odborových orgánů své přirozené vůdce, schopné a čestné lidi bez ohledu na stranickou příslušnost.

Jestliže nelze v této době čekat od nynějších centrálních politických orgánů víc, je třeba dosáhnout více v okresech a obcích. Žádejme odchod lidí, kteří zneužili své moci, poškodili veřejný majetek, jednali nečestně nebo krutě. Je třeba vynalézat způsoby, jak je přimět k odchodu. Například: veřejná kritika, rezoluce, demonstrace, demonstrační pracovní brigády, sbírka na dary pro ně do důchodu, stávka, bojkot jejich dveří. Odmítat však způsoby nezákonné, neslušné a hrubé, jelikož by jich využili k ovlivňování Alexandra Dubčeka. Náš odpor k psaní hrubých dopisů musí být tak všeobecný, aby každý takový dopis, který ještě dostanou, bylo možno považovat za dopis, který si dali poslat sami. Oživujme činnost Národní fronty. Požadujeme veřejná zasedání národních výborů. K otázkám, které nechceme nikdo znát, ustavujeme vlastní občanské výbory a komise. Je to prosté: sejde se několik lidí, zvolí předsedu, vedou řádně zápis, publikují svůj nálezný, žádají řešení, nedají se zakřiknout. Okresní a místní tisk, který většinou zdegeneroval na úřední troubu, proměňujeme v tribunu všech kladných politických sil, žádejme ustavení redakčních rad ze zástupců Národní fronty nebo zakládejme jiné noviny. Ustavujeme výbory na obranu svobody slova. Organizujeme při svých shromážděních vlastní pořádkovou službu. Uslyšíme-li divné zprávy, ověřujeme si je, vysíláme delegace na kompetentní místa, jejich odpovědi zveřejňujeme třeba na vratech. Podporujeme orgány bezpečnosti, když stíhají skutečnou trestnou činnost, naší snahou není způsobit bezvládní a stav všeobecné nejistoty. Vyhybejme se sousedským hádkám, neožirejme se v politických souvislostech. Prozrazujme fyzly.

Oživený letní pohyb po celé republice vyvolá zájem o uspořádání státoprávního vztahu mezi Čechy a Slováky. Považujeme federalizaci za způsob řešení národnostní otázky, jinak je to jen jedno z významných opatření k demokratizaci poměrů. Toto opatření samo o sobě nemusí ani Slovákům přinést lepší život. Režim - v českých zemích zvláště a na Slovensku zvláště - se tím ještě neřeší. Vláda stranicko-státní byrokracie může trvat, na Slovensku dokonce o to líp, že jako "vybojovala větší svobodu".

Veliké znepokojení v poslední době pochází z možnosti, že by do našeho vývoje zasáhly zahraniční síly. Tváří v tvář všem přesilám můžeme jedině trvat slušně na svém a nezačínat si. Svě vládě můžeme dát najevo, že za ní budeme stát třeba se zbraní, pokud bude dělat to; k čemu jí dáme mandát, a své spojence můžeme ujistit, že spojenecké, přátelské a obchodní smlouvy dodržíme: Naše podrážděné výtky a neargumentovaná podezření musí jen ztěžovat

postavení naší vlády, aniž nám pomohou. Rovnoprávné vztahy si beztak můžeme zajistit jedině tím, že zkvalitníme své vnitřní poměry a dovedeme obrodny proces tak daleko, že jednou ve volbách si zvolíme státníky, kteří budou mít tolik statečnosti, cti i politického umu, aby takové vztahy ustavili a udrželi. To je ostatně problém naprosto všech vlád všech menších států světa!

Letošního jara vrátila se nám znovu jako po válce velká příležitost. Máme znovu možnost vzít do rukou naši společnou věc, která má pracovní název socialismus, a dát jí tvar, který by lépe odpovídal naší kdysi dobré pověsti i poměrně dobrému mínění, jež jsme o sobě původně měli. Toto jaro právě skončilo a už se nevrátí. V zimě se všechno dovíme. Tím končí toto naše prohlášení k dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům, vědcům, technikům a všem. Napsáno bylo z podnětu vědců.

autor: Ludvík Vaculík, novinář

13. téma

NORMALIZACE, „SANACE“ A KRIZE KOMUNISTICKÉHO REŽIMU.

NOVÝ SYSTÉM

Normalizace byla fakticky zahájena bezprostředně po návratu československých představitelů z Moskvy. Nejprve jen v některých segmentech, ale prostor pro pokračování polednového procesu se vlastně neustále zužoval. S tím souvisel i přechod do ofenzivy u politiků, kteří tvořili prosovětskou skupinu již v době „Pražského jara“ (Indra, Kolder, Kapek, Biřák aj.). Naopak reformátoři si uchovali vysokou popularitu, která však vzhledem k jejich činnosti postupně klesala. Obyvatelstvo tak doufalo ve vůdce, kteří však stále zřetelněji ustupovali a sami k oklešťování nabytých svobod fakticky přispívali. Přesto však ještě došlo k některým masovým akcím – studentské stávky, oslava vítězství v ledním hokeji na mistrovství světa nad sovětskou sbornou, demonstrace k výročí okupace v roce 1969. Šok přineslo upálení Jana Palacha v lednu 1969, či následné upálení Jana Zajíce, o kterém však již veřejnost byla informována v daleko menší míře. O oběti Plockově se již prakticky nepsalo.

Postupně byla zpříšňována cenzura. Následně došlo k likvidaci mnoha organizací a zavádění obdobné struktury společenských organizací, jakou jsme registrovali před lednem 1968. Občanská společnost obnovená během roku 1968 byla opětovně likvidována.

V dubnu byl nahrazen v čele strany A. Dubček G. Husákem. Ten pak v rámci následujícího období získal naprosto výlučné mocenské postavení, neboť k rozhodující stranické funkci získal v roce 1975 i pozici prezidenta republiky.

V samotné komunistické straně proběhla v letech 1970 – 1971 rozsáhlá čistka. Členství v ní tak různými způsoby pozbylo více než půl milionu jejích někdejších členů. Ztráta členství byla doprovázena i většími či menšími postihy v pracovní činnosti, vyvolala i různou míru postihů rodinných příslušníků.

Společnost se postupně propadala do jakési letargie a orientovala se především na vlastní životní osudy. K tomuto posunu nepřispěla jen ztráta jejích někdejších vůdců a eliminace liberalizačních nadějí. Na této skutečnosti se podílely i další faktory. Jednak zde byl strach z různých perzekučních postihů, které však nebyly srovnatelné s tragédiemi 50. let. Perzekuce včetně soudní pochopitelně neustala, ale neměla již plošný charakter. Mnohde se uvádí, že období „tvrdého kurzu“ požadovali konzervativní komunističtí činitele, ale nové vedení strany a státu jejich požadavkům již nevyhovělo. V první polovině 70. let skončila první fáze normalizace. Prosazením vlastního mocenského postavení se posrpnová elita snažila nadále spíše o určitou formu sanace, tedy neměnnost mocenských a politických pozic. Při hodnocení minulosti se tak odvolávala na komunistický dokument Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, který považovala prakticky až do konce svého působení za určující pro jakoukoliv rozvojovou strategii.

Dále nelze přehlédnout i vývoj životní úrovně. Ta byla poměrně vysoká, vzhledem k sovětskému bloku vykazovala prakticky nejvyšší hodnoty. Problém ovšem bylo stále se prohlubující zaostávání Československa za vyspělým demokratickým Západem. Zvláště intenzivně se tyto problémy manifestovaly v nejdůležitějším sektoru hospodářství, totiž v průmyslu.

O vzestup efektivity výroby a aplikaci výsledků vědeckého, technického a technologického procesu se sice vedení státu v určitých fázích snažilo, ale bylo svazováno mantinely, které samo vytvořilo. Příznačné bylo, že se nesmělo např. používat ani slovo reforma. O změnu ekonomické strategie se přitom již v druhé polovině 70. let pokusila skupina vedená tehdejším premiérem Lubomírem Štrougalem. Jejich Soubor opatření ke zdokonalení plánovitého rozvoje řízení byl však opět záhy opuštěn.

Přes podpis protokolu Helsinské konference nehodlal komunistický stát respektovat ani vlastní závazky v oblasti lidských práv. Vlastně na obraně lidských práv se postupně zrodila opozice nového typu, jejíž nejznámější a nejlivnější součástí byla Charta 77, v níž se výrazně angažoval patrně nejznámější československý disident Václav Havel. Přestože režim proti nejrůznějším formám disentu vystupoval mnohdy až s výraznou brutalitou, byl i on omezován nejen mezinárodními souvislostmi, ale i domácí situací.

Přestože byly výsledky „Pražského jara“ výrazně popřeny, jeden segment zůstal zachován. Byla jím od 1. 1. 1969 ustavená dvoučlenná federace. Dříve zmíněný asymetrický model nebyl sice likvidován zcela, nicméně existovaly zde dvě národní a jedna federální vláda, dvě Národní rady a Federální národní shromáždění, skládající se ze Sněmovny lidu a Sněmovny národů, zabezpečující poměrně složitým způsobem nemožnost majorizace. Přes tyto okolnosti ovšem i v této oblasti byly zachovány limity plynoucí z genetické podstaty totalitního režimu, nebyl např. vytvořen původně proponovaný Ústavní soud.

V průběhu 70. let a na počátku let 80. byla společnost ve stádiu výrazné apolitičnosti, kde výjimku tvořil fakticky pouze disent. Na druhé straně se zvláště dogmatickým komunistickým ideologům nepodařilo totálně izolovat Československo od západního světa. Nebylo to možné nejen z důvodů ekonomických, ale i v souvislosti s nemožností absolutně zamezit šíření informací, kultury, vzdělání, vědy apod. Komunistický režim se tak dostával do stále složitější situace, k čemuž přispívala i preference kádrové stability. Uvnitř komunistické strany rovněž postupně narůstala skupina pragmatiků, jejichž zájmům již neodpovídala sterilní ideologická dogmata.

Prohlubující se krizové jevy pak byly ještě zřetelnější v okamžiku nástupu Gorbačovova vedení v SSSR a zahájení tzv. perestrojky. V druhé polovině 80. let se znovu uvažovalo o jakési globální reformě, jejíž přípravou byl pověřen nově vzniklý Prognostický ústav ČSAV v čele s prof. Valtrem Komárkem. S obdobnými snahami se ovšem setkáváme i na Úřadu předsednictva vlády, ve Státní bance. Tyto myšlenky se počaly objevovat i na vysokých školách, ve vědecké sféře, v průmyslu, v zemědělství aj. Konzervativní vedení v této chvíli však již nemělo prostředky k jejich eliminaci. Paralelně se systém počal i do jisté míry liberalizovat. Další skutečností bylo, že opoziční skupiny se počaly rozšiřovat a ve společnosti získávaly stále příznivější ohlas.

Krise komunistického režimu se plně projevila v okamžiku brutálního zásahu proti povolené studentské demonstraci v Praze 17. listopadu 1989. Po rozšíření nepravdivé zprávy o mrtvém studentovi se odpor obyvatelstva rychle šířil. Počala stávkovat divadla, města byla svědky stále rostoucích demonstrací, stávkovaly vysoké školy. Vytvořilo se v českých zemích Občanské fórum a na Slovensku Veřejnost proti násilí. Počala tzv. sametová revoluce, jejímž výsledkem bylo nesmírně rychlé zhroucení komunistického režimu. Prezident Husák těsně před svou abdikací byl donucen jmenovat novou vládu v čele s Mariánem Čalfou, v níž bylo početně zastoupeno nejen Občanské fórum a Společnost proti násilí, ale i komunisté. Zrodila se tak tzv. vláda národního porozumění, která měla zemi dovést ke svobodným volbám, což se beze zbytku podařilo. Předsedou parlamentu se stal A. Dubček, jakýmsi vrcholem bylo zvolení Václava Havla prezidentem republiky v závěru roku 1989.

Před Československem se tak otevřela cesta k obnovení standardní demokratické společnosti, která byla v následné době plně fruktifikována. Relativně rychle začala probíhat i ekonomická transformace. O jejím provedení se do dnes diskutuje a zvažují se jak její pozitiva, tak se připomínají i negativní stránky tohoto manévru.

Z hlediska existence státu bylo ovšem nejdůležitějším momentem opětovné otevření otázky vztahu Čechů a Slováků, respektive České a Slovenské republiky. Už v roce 1990 se tato vazba začala komplikovat při jednání o podobě autentické federace. Po volbách v roce 1992, kdy v obou částech republiky zvítězily ideově rozdílné reprezentace, se konflikt prohloubil. Politickým rozhodnutím Václava Klause a Vladimíra Mečiara nakonec došlo k zániku československého státu k 31. 12. 1992 a k vytvoření dvou samostatných republik.

Sledujeme-li vývoj České republiky od jejího vzniku po rok 2019, pak se zřetelně posouváme za hranici historie k současnosti. Stručně tedy připomeňme, že dosud zde byli zvoleni tři prezidenti – Václav Havel, Václav Klaus a Miloš Zeman. Stát se hlásí k demokratickým principům uspořádání společnosti a rovněž k standardnímu typu evropského tržního hospodářství. Je členem NATO a od roku 2004 i členem Evropské unie. Výsledky všech typů voleb byly respektovány a podle nich se měnily i vládní garnitury, či zastupitelstva v krajích a obcích. Postupně byly překonány i „nemoci“ transformace a v současné době zajišťuje Česká republika svým občanům poměrně slušnou životní úroveň a vcelku příznivý hospodářský rozvoj.

Kontrolní otázky

1. Jak se formovaly principy tzv. normalizace?
2. Jaké represe byly charakteristické pro komunistický režim v letech 1969 – 1989?
3. Jak se vyvíjely postoje občanů ke komunistickému režimu v letech 1969 – 1989?
4. Jak lze charakterizovat disent a Chartu 77?
5. Jaká byla zahraniční politika Československa 1969 – 1989.
6. Jak proběhla „sametová revoluce“
7. Jak došlo k rozpadu československého státu?
8. Jaká byla zahraniční politika ČSFR a ČR?
9. Jak lze charakterizovat základní tendence politického vývoje České republiky?
10. Jak lze charakterizovat ekonomický a sociální vývoj v letech 1969 – 1989 a od r. 1990.

Literatura

- CÍSAŘOVSKÁ, Blanka – PREČAN, Vilém (edd.): Charta 77: Dokumenty. Praha 2007.
- GJURIČOVÁ, Adéla a kol.: Rozdělení minulostí: Vytváření politických identit v České republice po roce 1989. Praha 2011.
- KOPEČEK, Lubomír: Deformace demokracie? Opoziční smlouva a česká politika 1988 – 2002. Brno 2011.
- OTÁHAL, Milan: Normalizace 1969 – 1989. Příspěvek ke stavu bádání. Praha 2002.
- OTÁHAL, Milan: Opoziční proudy v české společnosti 1969 – 1989. Praha 2011.
- PAŽOUT, Jaroslav: Trestněprávní perzekuce odpůrců režimu v Československu v období takzvané normalizace (1969 – 1989). Praha 2017.
- PICK, Otto – HANDL, Vladimír (edd.): Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004. Úspěchy, problémy, perspektivy. Praha 2004.

RUPNIK, Jacques: Střední Evropa je jako pták s očima dozadu. O české minulosti a přítomnosti. Praha 2018.

VANĚK, Miroslav (ed.): Obyčejní lidé ...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny, I – III. Praha 2009.

ŽÍDEK, Libor: Transformace české ekonomiky: 1989 – 2004. Praha 2006.

Přílohy

POUČENÍ Z KRIZOVÉHO VÝVOJE VE STRANĚ A SPOLEČNOSTI PO XIII. SJEZDU KSČ

Od dubna 1969 vynaložil ústřední výbor, jeho předsednictvo spolu s aktivem strany velké úsilí, aby objasnilo straně, dělnické třídě a všem občanům příčiny krize naší společnosti, která vyvrcholila v roce 1968 v kontrarevoluci.

V návaznosti na hodnocení a závěry, které přijal ÚV KSČ zejména po svém zasedání v září 1969 a v lednu 1970, byly ve stranických orgánech a organizacích vypracovány vlastní rozbor, které spolu s pohovory s jedním a půl miliónem členů strany při výměně legitimací pomohly dále odhalit působení pravicových a antisocialistických sil ve straně a ve společnosti.

Nashromážděné zkušenosti a poznatky nám umožňují, abychom přistoupili k zobecnění tohoto kolektivního poznání strany. Ústřední výbor KSČ je přesvědčen, že se tento dokument stane poučením pro stranu a přispěje k jejímu dalšímu politickoideovému i organizačnímu sjednocování, k upevnění jejího marxisticko-leninského charakteru, k posílení její vedoucí úlohy a k úspěšnému socialistickému rozvoji celé naší společnosti.

I.

Novodobé dějiny českého a slovenského národa byly charakterizovány dvěma základními proudy: bojem za sociální osvobození pracujících a zápasem za existenci našich národů a jejich svobodu. Jejich třídní a národní, vnitřní a mezinárodní aspekty se navzájem prolínaly a ovlivňovaly

Mnichov a rozbití ČSR prokázaly, že vládnoucí česká a s ní spjatá slovenská buržoazie zaprodala pro své třídní vykořisťovatelské zájmy i samu existenci československého samostatného státu.

Tato tragická zkušenost širokých lidových mas vedla k hluboké změně v jejich vědomí a politických postojích. Výsledkem toho byl růst autority KSČ, která se v zápase proti fašismu a na obranu republiky osvědčila jako jediný důsledný bojovník za třídní, sociální a národní zájmy pracujících. Svou principiální politikou, heroismem a obětavostí komunistů v domácím i zahraničním národně osvobozeněckém zápase, na němž se významně podílel náš armádní sbor v SSSR a který vyvrcholil Slovenským národním povstáním a povstáním českého lidu, si KSČ vydobyla všeobecně uznávané postavení vedoucí politické síly. Současně nebývale rostla autorita SSSR a znásobil se tradiční vřelý vztah našich národů k sovětskému lidu, který

se osvědčil v kritické době Mnichova jako jediný věrný spojenec Československa, nesl hlavní tíhu druhé světové války a měl rozhodující podíl na porážce nacistického Německa.

Tento vývoj v Československu spolu s posunem mezinárodních třídních sil vlivem sovětských vítězství vytvořil u nás podmínky pro národně demokratickou revoluci. Po osvobození naší vlasti Sovětskou armádou se otevřela možnost, aby dělnická třída ve svazku s ostatními pracujícími dobojovala zápas za sociální a národní osvobození československého lidu.

Důsledné uskutečňování cílů národně demokratické revoluce a její postupné přerůstání v revoluci socialistickou vyvolávaly stále větší odpor buržoazie. Rozhodnutí otázky moci, otázky „kdo s koho“ mezi buržoazií a dělnickou třídou, se stalo základní otázkou dalšího vývoje: buď jít k socialismu, nebo zpět k panství buržoazie. Pokus buržoazie uskutečnit otevřený kontrarevoluční puč v únoru 1948 byl součástí široce založeného plánu mezinárodního imperialismu revidovat výsledky druhé světové války a zformulovat protikomunistickou a protisovětskou frontu. KSC vřak rychle a účinně zorganizovala pod svým vedením síly dělnické třídy, rolnictva i ostatních vrstev pracujících do protiútoků. Výsledkem jejího postupu, v němž měly významnou úlohu i Lidové milice, bylo rozdrčení kontrarevolučních sil buržoazie.

Únorové vítězství bylo vyvrcholením národní a demokratické revoluce, dovršením revolučního zápasu dělnické třídy o definitivní prosazení socialistické cesty. Vnitřním předpokladem byla silná, v bojích zocelená, ideově a organizačně sjednocená komunistická strana, v jejímž čele stál Klement Gottwald. Strana dokázala principiálně a tvořivě uplatňovat leninskou strategii a taktiku boje o moc v konkrétních historických podmínkách naší země. Vnější předpoklad úspěchu spočíval v tom, že spojenecký svazek se Sovětským svazem znemožnil imperialistickou intervenci.

V únoru 1948 se plně uvolnila cesta pro budování socialismu v naší zemi. Základním předpokladem socialistické výstavby bylo upevnit moc pracujícího lidu v čele s dělnickou třídou a komunistickou stranou tak, aby nová moc plnila všechny funkce diktatury proletariátu. To vyžadovalo likvidovat zbytky mocenských pozic buržoazie a vytvářet nový typ socialistického státu a nový typ socialistické demokracie. Rozhodujícím úkolem strany v etapě diktatury proletariátu bylo zabezpečit budování materiálně technické základny socialismu a soustavné zvyšování kulturní a životní úrovně lidu; střežit jednotu strany a čistotu jejího marxisticko-leninského učení; vést nepřetržitý politický a ideový zápas proti vlivu poražené buržoazie, proti kolísavosti maloburžoazních vrstev a tlaku imperialistického světa; neustále prohlubovat spojenectví se Sovětským svazem a ostatními lidově demokratickými zeměmi. To byl odkaz únorového vítězství, který našel své vyjádření v generální linii socialistické výstavby v Československu, schválené IX. sjezdem KSC v roce 1949.

Generální linie vycházela z obecných zákonitostí výstavby socialismu, z leninských idejí a zobecněných zkušeností KSSS a tvůrčím způsobem je uplatňovala v konkrétních podmínkách naší země. Odpovídala dosaženému stupni rozvoje, podmínkám a potřebám naší společnosti, cílům revolučního boje dělnické třídy i zájmům širokých vrstev pracujících. Vyvolala velké revoluční nadšení, politickou a pracovní iniciativu širokých mas.

Výstavba socialismu v Československu přispěla k historickým přeměnám sociální a ekonomické struktury naší společnosti a přinesla vynikající úspěchy v politickém, hospodářském a kulturním životě našeho lidu.

Utiskovaná a vykořisťovaná dělnická třída se stala třídou vládnoucí. I v Československu se naplnil odvěký sen pracujících — bylo odstraněno vykořisťování člověka člověkem. Náš lid pod vedením KSČ se stal uvědomělým tvůrcem svého vlastního osudu.

V hospodářské oblasti plně zvítězily socialistické výrobní vztahy. Pro jejich upevnování a další rozvoj byla vybudována mohutná materiálně technická základna socialismu. Národní důchod v roce 1969 se proti předválečné úrovni zvýšil o 350 %.

Výrazem revolučních přeměn byl zejména prudký růst průmyslové výroby, který dosáhl více než šestinásobku předválečné úrovně. Industrializace Slovenska přinesla základní změnu v jeho přeměně z agrární země na zemi průmyslově vyspělou. Odstranila se zaostalost, bída i vystěhovalectví. Samotné Slovensko dnes vyrábí více než celá předmnichovská republika.

Od základu se změnil obraz a život naší vesnice. I v zemědělství zvítězily socialistické výrobní vztahy. Zrodila se nová třída — třída družstevního rolnictva, jejíž materiální postavení, kulturní úroveň i sociální jistota jsou nesrovnatelné s neuspokojivým postavením soukromě hospodařícího rolníka. Tím byl splněn jeden z nejtěžších úkolů socialistické revoluce.

Na základě těchto skutečností se zcela změnil životní podmínky našeho pracujícího lidu i jeho perspektivy. Byla odstraněna nezaměstnanost. Každému občanu země je zajištěno právo na práci, všestranná zdravotní péče a důchody ve stáří. V naší socialistické vlasti byla vytvořena sociální jistota pro pracující lid, která je jedním z hlavních předpokladů spokojeného lidského života.

Za dobu socialistického zřízení v naší zemi velmi výrazně vzrostla životní úroveň všech tříd a vrstev společnosti. Byla zkrácena pracovní doba na pět dnů v týdnu.

Vzrostla vzdělanost lidu a vůbec kulturní úroveň našich národů a národností, neboť i u nás se začala naplňovat dávná tužba dělnictva a pracujících — zajistit všem právo na vzdělání. Soustavná a velkorysá péče socialistického státu o vědu umožnila rozvinout badatelský a aplikovaný výzkum v mnoha oborech na vynikající, často i světové úrovni. Širokým vrstvám pracujících byly zpřístupněny nejlepší a nejpokrokovější kulturní hodnoty.

Naše republika svým ekonomickým potenciálem, růstem výroby, životní úrovní, rozvojem kultury, vědy a vzdělanosti, sociálními vymoženostmi pro pracující zaujala přední místo ve světovém žebříčku ekonomicky vyspělých zemí.

Lid se stále aktivněji zúčastňuje správy a řízení socialistického státu. Bylo dosaženo rozhodujících změn a vytvořeny všestranné předpoklady pro marxisticko-leninské řešení národnostní otázky. Češi a Slováci se zformovali ve vyspělé socialistické národy a začlenili se do avantgardy světového pokroku a míru. Marxismus-leninismus jako nejprogresivnější ideologie současného světa se stal určující ideologií ve společnosti.

Výsledky, kterých bylo dosaženo v socialistické výstavbě, jsou důkazem, že náš pracující lid, vedený Komunistickou stranou Československa, úspěšně zvládl složitý revoluční úkol socialistické výstavby. Obětavou a houževnatou prací dělnické třídy, rolnictva a inteligence, příslušníků starších i nastupujících generací vzniklo dílo, které patří k nejslavnějším činům dějin našich národů. To dává záruku, základnu i východiska dalšího vzestupného rozvoje naší socialistické společnosti.

Spojenectví a spolupráce se socialistickými zeměmi, a především se Sovětským svazem poskytují našemu lidu nejen jistotu před hrozbou agrese a vydírání ze strany imperialismu. Zabezpečují našim národům státní a národní jistotu a svrchovanost a vytvářejí všestranné předpoklady pro jejich politický, hospodářský a kulturní rozvoj. Ochraňují naše národní hospodářství od krizových otřesů kapitalistického trhu. Sovětský svaz zabezpečuje nejen dodávky potřebných surovin a zařízení, ale i trvalý, jistý odbyt našich výrobků, nezištně pomáhá odborníky i zkušenostmi. Bez této spolupráce a pomoci by výstavba socialismu v Československu byla neuskutečnitelná.

Zkušenosti, které náš lid pod vedením KSČ při socialistické výstavbě získal, potvrdily, že principy socialismu jsou plně platné i pro země, které na socialistickou dráhu vstoupily ve stadiu průmyslově vyspělého hospodářství. I v těchto zemích poskytuje socialismus dělnické třídě a všemu pracujícímu lidu kvalitativně vyšší, jinak nedosažitelné možnosti vzestupu.

Cesta budování socialismu nebyla lehká, byla provázena překážkami a obtížemi. V prudkém a složitém vývoji, kterým naše společnost prošla a v němž si strana a dělnická třída teprve osvojovaly umění řídit a vládnout, došlo k chybám i tragickým omylům. Vedle obtíží pramenících z novosti a složitosti úkolu byla socialistická výstavba provázena i některými subjektivními chybami. Projevovaly se v sebeuspokojení, v nedůsledném uplatňování leninských principů v životě a v práci strany, v nedostatečném zobecňování praxe a nashromážděných zkušeností mas, v zanedbávání třídního přístupu ke společenským problémům, v předbírání vývoje, v narušování zásad demokratického centralismu a vnitrostranické demokracie. Oslabování politické a ideologické práce způsobilo otupění boje proti buržoazním ideologiím, maloburžoazním tendencím a ideologické diverzi. To mělo zákonitě vliv na oslabování spojení strany s masami pracujících.

Chyby a nedostatky měly u nás o to vážnější důsledky, neboť v sociální struktuře naší společnosti měly velkou váhu početné maloburžoazní vrstvy na vesnici i mezi městským obyvatelstvem. Tyto vrstvy představovaly výrazný politický proud s velkou tradicí, silnou organizovaností, s vyhraněnou maloburžoazní ideologií nacionalismu, masarykismu a sociáldemokratismu, které byly hluboce zakořeněny a pronikaly i do některých částí dělnické třídy. Na Slovensku značnou úlohu hrály náboženské přežitky využívané luďáctvím. Po celá desetiletí se tyto vrstvy politicky a kulturně orientovaly na Západ. To vše u nás vytvářelo živnou půdu k prosakování a uplatňování oportunistických a revizionistických tendencí.

Diskuse před XIII. sjezdem ukázala na mnohé nedostatky i chyby, které bylo třeba řešit, ale vedení strany se nepodařilo důsledně zobecnit zkušenosti strany z předcházejícího vývoje a přijmout takové politické i kádrové závěry, které by umožnily odstranit tyto nedostatky. Přesto usnesení XIII. sjezdu KSČ v roce 1966 orientovalo stranu vcelku správným směrem. Jeho závěry dávaly široké možnosti k důslednému uplatňování vedoucí úlohy strany a leninských metod při řízení strany a společnosti.

Usnesení XIII. sjezdu se však důkladně nerozpracovalo, naopak v mnohých případech se od něho ustoupilo. Tuto skutečnost využily pravicové a revizionistické síly. Zformovaly se v postupně narůstající proud, vytvářející se již dávno před XIII. sjezdem z maloměst'áckých elementů, představitelů poražené buržoazie. Tyto živly pronikly i do strany, zejména na ideologický úsek a do masových sdělovacích prostředků. Připojili se k nim lidé, kteří couvli před obtížemi a ztratili důvěru v revoluční perspektivu, různí „teoretici“, kteří přešli od krajního dogmatismu k revizionismu.

Vnitřní nástup pravicových sil je úzce spojen s ideovými centry antikomunismu ve světě. Jejich dlouhodobé působení i metody ideologické diverze a různých psychologických operací byly cílevědomě zaměřeny na postupnou erozi všech základních hodnot socialismu v ČSSR a na upevnění vlivu revizionismu ve vnitřním organismu strany. Tyto centrály uskutečňovaly proti ČSSR společnou taktiku, využívající přitom jejího vnitřního oslabení, k němuž dochází v důsledku narůstání některých krizových jevů uvnitř KSČ.

Snahou těchto antikomunistických kruhů bylo oživovat zbytky buržoazních názorů, vyvolávat iluze o kapitalismu, rozvíjet nacionalismus a antisovětské nálady, zpochybňovat vedoucí úlohu strany i vedoucí postavení dělnické třídy, třídní pojetí revolučního boje a principy socialismu vůbec.

Na tento soustředěný, dobře organizovaný, koordinovaný a řízený útok vnitřních i vnějších revizionistických a pravicově oportunistických sil nebyla strana dostatečně připravena a vyzbrojena. Nebezpečí pronikání pravicového oportunismu a revizionismu bylo podceněno, v ideologické práci se projevovala nepřipustná defenzivnost a shovívavost. Slovy se sice často upozorňovalo na hrozbu ideologické diverze, ale konkrétní kroky nenásledovaly. Oslabila se výchova členů strany i ostatních pracujících v duchu marxismu-leninismu. Strana byla postupně ideologicky odzbrojována. Teoretická práce ve straně byla po léta zanedbávána a trpěla povrchními formalistickými přístupy k ideovému působení na členy strany. Dokonce takové teoretické instituce strany, jako Ústav dějin KSČ, Vysoká stranická škola, Ústav politických věd, už dávno před rokem 1968 byly aktivními nositeli mnohých revizionistických koncepcí. Na tomto stavu mají svůj podíl J. Hendrych a V. Koucký, kteří v uplynulém období za tento úsek stranické práce odpovídali. Nejvíce škod tu způsobil V. Slavík a Č. Císař, kteří pravicovému oportunismu otevřeli dokořán dveře.

Výrazným otevřeným pokusem k nastolení revizionistické protistranické a protisocialistické platformy byla vystoupení zorganizovaná pravicovou skupinou spisovatelů kolem A. J. Liehma, P. Kohouta, M. Kundery, K. Kosíka, L. Vaculíka a J. Procházky na IV. sjezdu spisovatelů s cílem získat pro ni podporu veřejnosti.

Zdravý marxisticko-leninský proud ve straně si uvědomoval vážnost situace. Měl upřímnou snahu o řešení nedostatků, dožadoval se nápravy a byl ochoten vynaložit pro ni všechny síly. Vyjadřoval názory rozhodující většiny strany. Vedení strany však nepochopilo a nepodpořilo upřímnou snahu a do čela tohoto proudu se nepostavilo.

Ačkoli i uvnitř vedení docházelo k diferenciaci v názorech, politický kurs byl určován především stanovisky A. Novotného, který neměl vůbec smysl pro koncepční práci, paušálně odmítal kritické hlasy a nerozlišoval mezi dobře míněnou kritikou a pravicovými útoky. Často vystupoval ostřeji proti těm silám, které usilovaly o ozdravení situace ve straně, než proti pravicovým živlům. Místo toho, aby se postavil do čela marxisticko-leninského proudu, objektivně brzdil nástup strany za tvůrčí uplatňování závěrů XIII. sjezdu KSČ za ideovou a

akční jednotu a upevnění vedoucí úlohy strany. Mnohé závěry ústředního výboru i předsednictva byly oslabovány nedůsledností a jednostranným výkladem A. Novotného, čímž je dával v pochybnost, i když s nimi předtím vyslovoval souhlas. Chyby A. Novotného pramenily z některých jeho osobních vlastností, z jeho porušování kolektivnosti vedení, domýšlivosti, subjektivismu, velikášství a podezírání lidí, a nesporný podíl měl na nich také nekritický přístup některých jeho nejbližších spolupracovníků. Proto se úsilí najít východisko ze situace a aktivizovat stranu koncentrovalo na otázku jeho odchodu z vedoucí stranické funkce. V průběhu únorového, květnového, zářijového a říjnového zasedání ÚV KSČ v roce 1967 se dostaly rozpory, až dosud doutnající pod povrchem, v otevřené podobě na nejvyšší stranické fórum. V těchto rozporech se však již mísila oprávněná kritika stavu a zčásti i jeho příčin s oportunistickými projevy některých členů ÚV proti základním principům strany a socialismu.

Významnou etapou se stalo zasedání pléna ÚV KSČ v říjnu 1967 o postavení a úloze strany. Velkou úlohu v jeho přípravě sehrál široký, reprezentativní průzkum postojů stranické veřejnosti, v němž se k aktuálním otázkám práce strany vyjádřilo na 600 základních organizací strany. Jeho výsledky obsahovaly vážná upozornění na rozpory mezi vyhlášenými cíli a dosaženými výsledky, na projevy byrokratismu, na potlačování vnitrostranické demokracie, na nízkou úroveň disciplíny a rostoucí pasivitu komunistů, na nedostatečný styk vedoucích orgánů se základními organizacemi, na nedůsledné řešení ekonomických otázek. Zároveň odmítaly očeřování historie a práce strany, maloměšťácký negativismus a protisovětské výpady a revizionismus. Byly otevřenou a ostrou kritikou stranického vedení, ale zároveň i výrazem vůle a odhodlání strany překonat nakupené potíže.

Na říjnovém plénu v roce 1967 se již otevřeně vyjevily rozpory uvnitř ústředního výboru v hodnocení situace i volbě východisek. A. Novotný svým vystoupením na plénu postavil proti sobě velkou většinu členů ÚV a vyhrotil situaci tak, že změny ve vedení se staly neodkladné. ÚV nastolil, avšak nedořešil základní otázky politiky strany, činnosti ústředního výboru a jeho orgánů.

Na prosincovém zasedání větší část členů ÚV vystoupila s kritikou metod práce a způsobu řízení A. Novotného a požadovala, aby byl proveden kritický a sebekritický rozbor politiky i práce ústředního výboru, předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ.

Středem diskuse se stala situace ve straně, nezbytnost zásadních opatření proti nedostatkům při plnění usnesení XIII. sjezdu včetně odchodu A. Novotného z funkce prvního tajemníka.

Úpornost, s jakou A. Novotný hájil svou osobní pozici, vedla k tomu, že se síly a pozornost ústředního výboru soustředily především na vyřešení otázky vedení strany. To mimo jiné vedlo k tomu, že plénům včas neodhalilo platformu těch členů ÚV, kteří v diskusi při posuzování situace a dalšího postupu strany vycházeli v podstatě z protistranických, revizionistických pozic (O. Šik, V. Slavík, F. Vodslon, J. Smrkovský aj.).

Prerušování jednání prosincového pléna bez konkrétních závěrů a jeho odklad na počátek ledna vystupňovalo napětí nejen v ÚV a stranickém aktivu, ale v celé straně a společnosti. Teprve když A. Novotný poznal, že přes veškeré manévrování a pokusy nemůže získat podporu většiny ÚV, po obsírné, otevřené a často protichůdné šestidenní diskusi přijal po lednovém plénu navrhované řešení a v souladu se stanovami byl uvolněn z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ.

Do funkce prvního tajemníka byl po dlouhých úvahách a rozporných návrzích jednomyslně zvolen A. Dubček. Tato volba byla kompromisním řešením. Mnohým byly sice známy některé jeho nedostatky, avšak jeho výběr byl ovlivněn tehdejšími vztahy ve vedení i snahou vybrat takového kandidáta, při jehož volbě by se dosáhlo jednoty. Návrh na jeho zvolení předložil jménem předsednictva, jménem konzultativní skupiny (kterou plénum vytvořilo ze zástupců krajských organizací, protože předsednictvo se samo nemohlo v této otázce dopracovat k závěrům) i jménem svým A. Novotný. Ústřední výbor doplnil dále předsednictvo o některé nové členy.

Plénum přijalo politickou rezoluci, která se jednoznačně hlásila k závěrům XIII. sjezdu a znovu zdůraznila naši příslušnost k světové socialistické soustavě a pevnou jednotu se Sovětským svazem. Vytýčila nezbytnost prohloubení jednoty strany, odstranění chyb a nedostatků, posílení její vedoucí úlohy a požadavek dodržování leninských norem, upevnění svazku Čechů a Slováků důsledným uplatňováním leninských principů v národnostní politice, řešení otázek národního hospodářství a dalších úkolů v zabezpečení realizace XIII. sjezdu.

Na lednovém plénu se však projeví i vážné protichůdné tendence. Síly vycházející z principu marxismu-leninismu, opírající se o usnesení XIII. sjezdu a hájící nutnost kontinuity vytýčené linie se snažily najít odpověď na aktuální otázky, odstranit nedostatky a chyby minulosti, mobilizovat celou stranu k aktivitě odpovídající nazrálým problémům. Avšak na druhé straně — jak potvrdil další vývoj se již na lednovém plénu formovala pravicově revizionistická skupina, která pod rouškou nápravy chyb usilovala o revizi generální linie strany, rozvrácení ideologických a organizačních principů výstavby strany, rozrušení politické struktury socialistické společnosti ve prospěch maloburžoazní živelnosti a o změnu zahraniční orientace ČSSR.

Před novým vedením strany stála nesmírně závazná úloha a historická odpovědnost před vlastní stranou, lidem i mezinárodním komunistickým hnutím:

- podchytit a přeměnit spontánní souhlas strany a lidu s řešením lednového pléna k rozvinutí široké aktivity za překonání překážek stojících v cestě rozvoje socialismu v ČSSR;
- nepřipustit zneužití úsilí strany o nápravu nedostatků a vést ofenzivní ideologický a politický zápas s oportunistickými, revizionistickými a antisocialistickými názory, tendencemi a silami. Tato zásadní orientace byla o to naléhavější, protože hrozilo, že překonávání vážných nedostatků novotnovského vedení — nebude-li provázeno rozhodným bojem proti revizionismu — povede k narůstání pravicového nebezpečí, které už o sobě dalo znát v některých vystoupeních na lednovém plénu;
- ještě více upevnit naše svazky se socialistickými zeměmi, zejména se Sovětským svazem, aby Československo bylo pevným a spolehlivým článkem světové socialistické soustavy.

Ve svém základním významu byly výsledky lednového pléna výrazem nezbytnosti řešit nazrálou krizi v KSČ a odstranit z činnosti strany, a zejména jejího vedení, to, co bylo překážkou, aby se strana a společnost pozvedly k nové aktivitě, k novému rozmachu. To se týkalo především důsledného uplatňování leninských principů v řízení strany a společnosti a nutnosti včas reagovat na nové jevy ve všech oblastech společenského života, které nastoloval vývoj. V tomto duchu přijala výsledky lednového pléna naprostá většina strany a našeho lidu.

Po lednu 1968 se však ukázalo, že nové vedení strany v čele s A. Dubčekem nebylo pro svou nesourodost, politickou nejednotnost a celkovou slabost schopno tuto úlohu splnit. Pozici předsednictva ÚV KSČ od počátku oslabovalo, že jeho členy zůstali někteří soudruzi odpovědní za minulé nedostatky a deformace, i to, že do něho byli zvoleni J. Špaček a J. Borůvka, kteří se velmi brzy projeví jako exponenti pravice. Rozhodující však bylo — jak ukázal další vývoj — že zejména A. Dubček neměl předpoklady pro pochopení složitosti situace a rizik spojených se změnou vedení v takových politických a hospodářských podmínkách, v jakých se strana a společnost nacházely.

Jeho nerozhodnost a váhavost způsobily, že se vedení neopřelo o důvěru naprosté většiny členů ÚV KSČ a podporu většiny komunistů a nepostavilo se do čela marxisticko-leninským silám, které již léta usilovaly o zlepšení práce strany. Velký potenciální zdroj energie pro rozvoj socialismu, který představovala iniciativa a naděje lidí vyvolaná lednovým plénem, byl promarněn, a dokonce zneužit pravicovými silami. Místo aby se vedení strany ujalo iniciativy a pevného řízení vývoje, ponechalo je od prvních chvil živelnosti, a tím umožnilo organizovaný nástup pravice.

Straně chyběl jasný kurs a jednoznačná direktiva pro další postup v rozhodujících oblastech. Příznačné je, že vedení nedalo ani směrnici pro přípravu výročních členských schůzí i okresních konferencí. To postupně vedlo k tomu, že vedoucí orgány strany přestaly i v kádrové politice uplatňovat zásady demokratického centralismu. Neřídily nižší stranické orgány a aparát strany a připustily naopak uvolnění stranické kázně a celkové organizátorské práce strany a státu.

Pravice první týdny po lednovém plénu zkoumala půdu a možnosti, sbírala síly a spojence, opatrně postupovala a určovala svou taktiku. Když viděla nerozhodnost vedení a přesvědčila se, že z A. Dubčeka může různými tlaky a pochlebováním učinit svůj štít, začala kolem něho vytvářet atmosféru mesiášství a přešla do široce organizovaného nástupu. V únoru a březnu již organizovala — bez rozhodného odporu a zásahu vedoucích orgánů strany — řadu svých veřejných akcí a snažila se dezorientovat stranu i ostatní pracující zkresleným informováním o výsledcích lednového pléna. Přitom využívala zejména skutečnosti, že usnesení lednového pléna ÚV KSČ nebylo zveřejněno.

V této době nejaktivnější představitelé pravice v ÚV KSČ, O. Šik, F. Kriegel, J. Špaček, V. Slavík, J. Smrkovský, F. Vodsoň, V. Borůvka, V. Prehlík a další, začali vystupovat před veřejností s revizionistickým výkladem smyslu lednového pléna a nasazovat si falešnou aureolu „mužů Ledna“. Tyto projevy, narušující principy demokratického centralismu, byly zároveň podnětem k rozpoutání kampaně sdělovacích prostředků. V těchto prostředcích měla pravice již před lednem významné pozice, které si v této době dále upevnila a učinila z nich hlavní zbraň útoku proti straně a socialistickému státu. Bylo to umožněno mimo jiné tím, že vedení strany a státu se v podstatě zřeklo jejich řízení a kontroly.

Vládou nad rozhodujícími sdělovacími prostředky pravice získala fakticky možnost monopolizovat výklad smyslu a cílů lednového pléna ve svém duchu. Současně tak vtiskla své kampani zdání, jako by šlo o podporu „nové“ politiky strany, jako by šlo o boj za „nový“, „lepší“ socialismus. Tím bylo také možné, že za tato hesla se seskupilo vedle těch, kteří se socialismem nesrostli, vedle zjevných nepřátel našeho zřízení i značné množství poctivých občanů.

Pravice těžila z velké neoblíbenosti A. Novotného, z toho, že nesl hlavní odpovědnost za chyby minulého období. Obratně využívala i skutečnosti, že naprostá většina strany a společnosti zásadně odmítala návrat k metodám A. Novotného. Jeho pokusy obhajovat své stanovisko využívala k tomu, aby vytvořila psychózu hrozby ze strany „konzervativců“ jako hlavního nebezpečí pro polednový vývoj. Přitom za konzervativce označovala každého, kdo hájil principy marxismu-leninismu.

Tento vývoj vyvolával stále silící znepokojení nejen ve straně, ale i v široké veřejnosti. Velké množství dopisů členů strany a jejich vystoupení na členských schůzích, jakož i rezoluce stranických orgánů a organizací, které byly v té době zasílány ústřednímu výboru strany, ukazovaly, že komunisté, ale i četní nestraníci, nesouhlasí s kampaní diskreditace strany a se znevažováním dosažených výsledků ani s narůstajícími protisovětskými výpady. Domáhali se jasného slova i činu vedení strany, které by učinily přítrž narůstajícím protistranickým a protisocialistickým vystoupením.

K otevřenému měření sil s pravicově oportunistickými silami ve straně došlo na březnových okresních konferencích. Pokus pravice ovládnout klíčové pozice v okresních výborech strany se pro odpor zdravých sil nepodařil. Pravice však okamžitě zorganizovala kampaň ve sdělovacích prostředcích, v níž známkovala každého oponenta jako konzervativce a odpůrce lednového pléna a zesilovala atmosféru zastrašování. Pod heslem „novou politiku lze dělat jen s novými lidmi“ byli odstraňováni z funkcí poctiví a osvědčení funkcionáři a místo nich byli dosazováni lidé, kteří většinou zůstávali stranou budování socialismu. Někteří funkcionáři v předlednovém období prokázali neschopnost zvládnout úkoly a měli být oprávněně vyměněni, ale pod tlakem pravice docházelo stále častěji k „odstřelu“ funkcionářů jen proto, že se postavili na obranu strany a socialismu.

Kolem frakčního jádra revizionistických pravicových sil ve straně se seskupoval opoziční proud, který postupně pronikal do stále většího počtu organizací a vytvářel si vlastní politickou platformu a organizační strukturu. Pravice si postupně na všech stupních obsazovala důležité pozice svými lidmi nebo těmi, kdož se k ní z různých důvodů přidávali a před ní kapitulovali. Obratně používala kombinovaného nátlaku shora — z vedoucích orgánů strany a státu — a zdola prostřednictvím sdělovacích prostředků, organizováním mítinků, různých rezolucí, podpisových akcí pracujících, i když byly často inspirovány malými skupinkami či jednotlivci. Tím, že vedení strany neusměrňovalo stranické orgány, část funkcionářů nerozeznávala plně záměr pravice a část se stahovala z boje. To umožnilo, aby v druhé etapě okresních konferencí pronikla pravice za pomoci hrubého porušení stanov do důležitých pozic v okresním článku strany. Vzhledem k tomu, že síly strany věrné marxismu-leninismu nedostaly podporu vedoucích orgánů strany a až na některé výjimky neměly ani možnost veřejně vyjádřit své názory, dostaly se postupně do defenzívy a izolace.

Protože vedoucí orgány KSČ fakticky přestávaly řídit stranu i sdělovací prostředky, směr politického vývoje v zemi stále výrazněji určovalo nikoli vedení strany, nýbrž pravice. Skutečnost, že útok proti základům socialismu vedli lidé, kteří většinou měli stranickou legitimaci, se veřejnosti jevil tak, jako by šlo o střetnutí mezi těmi, kdož jsou pro leden, a těmi, kdo jsou proti němu, mezi „progresivními“ a „konzervativními“ komunisty, mezi těmi, kdo chtěli zlepšit chod společnosti, a těmi, kdo hájili překonané metody. Tento falešný obraz do vědomí lidí nepřetržitě vnášely sdělovací prostředky. To byla příčina, proč se jim postupně podařilo oklamat dosti široký okruh veřejnosti a zastírat, že ve skutečnosti šlo o třídní zápas, o útok na existenci socialismu. Pravicové propagandě se tak podařilo pomýlit i početné

skupiny čestných pracujících lidí naší vlasti. Značných úspěchů dosáhla mezi poměrně velkou částí inteligence, zejména v její humanitní části.

Logika politického zápasu vedla pravici k tomu, že usilovala stále agresivněji vtáhnout jako svého spojence proti straně politické síly z řad bývalé maloburžoazie, které až dosud balancovaly na okraji socialistické společnosti, a dokonce i síly otevřeně protikomunistické. Vytvořil se politický blok pravicově revizionistických a protisocialistických sil. Jeho jednotlivé součásti se sice lišily ve své ideologii a taktice, ale sjednocovaly se v rozhodujícím boji proti straně a spojenectví se Sovětským svazem.

Imperialismu se tak naskytl příležitost uskutečňovat v ČSSR v duchu své globální strategie a taktiky cíle, které dlouhodobě vůči socialistickým zemím rozpracovával. Proto tento blok, pod jehož celkovým nápoem započal postupný rozklad řídicí struktury strany, socialistického státu a společnosti, našel všestrannou politickou, morální i materiální podporu imperialistických sil.

Československo bylo už od února 1948 objektem široce založené politické a ideologické diverze ze strany imperialismu, která však nepřinášela očekávané výrazné výsledky v situaci, kdy strana pevně držela vývoj ve svých rukou. Poté co pravicově oportunistické a protisocialistické síly začaly u nás otevřeně útočit na základní principy strany a socialismu a jejich rozkladné počínání přestalo narážet na aktivní odpor, mohla i vnější imperialistická aktivita přejít k prudkému nástupu. V tom také spočívala podstata ostrého třídního zápasu, který zdaleka nevycházel jenom z historických zvláštností naší společnosti, ale byl především výrazem dlouhodobého zájmu a intenzivního úsilí světové reakce o ovládnutí Československa. Do této činnosti se zapojila i poúnorová emigrace, soustředěná kolem známého Pavla Tigrida, v jehož koncepcích „postupného uvolňování“ vazeb socialistického systému a dalších „teoriích“ o nutnosti vnitřního rozkládání vedoucí úlohy strany našel blok pravicově revizionistických a protisocialistických sil ideovou výzbroj, s níž se ztotožnil a cílevědomě ji uváděl do života.

Na dubnovém zasedání ÚV KSČ v roce 1968 se už otevřeně projevila jak slabost a nejednota polednového vedení, tak i mocenský posun ve prospěch pravice.

Marxisticko-leninské síly ústředního výboru KSČ v diskusi poukázaly na negativní vývoj. Dokázaly prosadit, aby do funkce prezidenta byl navržen velký vlastenec, hrdina protifašistického boje a významný představitel přátelství a spojenectví se SSSR Ludvík Svoboda, a nikoli kandidáti pravice J. Smrkovský a Č. Císař. Ale při rekonstrukci předsednictva a sekretariátu ÚV, vlády a jiných státních orgánů byli na rozhodující mocenské pozice — na místo předsedy vlády, předsedy Národní fronty a Národního shromáždění — navrženi a schváleni lidé, kteří se postupně vyjeví jako exponenti pravice.

Rezoluce dubnového pléna sice varovala před nebezpečím živelnosti polednového vývoje, avšak základní otázky — jednota a akceschopnost strany, odhalení pravicového nebezpečí, jakož i vyhlášení rozhodného boje proti němu — zůstaly nevyřešeny. Akční program schválený dubnovým plénem už odrážel vystupňovanou rozvratnou činnost pravice ve straně. Obsahuje nemarxistické formulace o úloze strany a státu i socialistické společnosti, o tzv. partnerském pojetí Národní fronty, o řízení ekonomiky a kultury a další teze oportunistické a revizionistické povahy. Je dokumentem, který v teoretické, politické a organizační oblasti je značným krokem zpět v porovnání s obdobnými stranickými dokumenty programového

charakteru přijatými stranou v minulosti. Ústřední výbor proto považuje Akční program za nesprávný a neplatný dokument, z něhož nelze vycházet v teoretické činnosti i praktické politice strany.

Na dubnovém plénu i na veřejnosti se pravice pokusila vyslovit nedůvěru ÚV KSČ. Vznela současně požadavek na svolání mimořádného, tzv. „kádrového“ sjezdu s cílem zmocnit se nejvyššího orgánu strany. Velká většina ústředního výboru takovýto požadavek rozhodně odmítla.

Do popředí politického zápasu se po dubnovém plénu dostaly krajské konference strany. Předsednictvu ÚV se znovu naskytl možnost zformovat na nich síly strany a vzít iniciativu do svých rukou. Vinou pravicové skupiny ve vedení však tato příležitost nebyla využita. Bylo typické, že ani pro přípravu krajských konferencí, ani pro vystoupení vedoucích delegací ÚV nebyla dána jednotná a jasná směrnice. Pravice na nich chtěla získat další pozice a dosáhnout většinu pro svůj požadavek svolání mimořádného sjezdu. Přes všechno její úsilí však požadavek mimořádného sjezdu přímo podpořily jen městské konference v Praze, kde A. Dubček, O. Černík a J. Smrkovský neúčinně vystupovali, nedokázali obhájit usnesení pléna ÚV, a krajská konference v Jihomoravském kraji, kterou Špaček podvedl zkrslým výkladem stanoviska ÚV. Nejdůležitější se proti stanovisku pravice vyslovily krajské konference na Slovensku.

Pravice proto dále rozšiřovala frontu svého náporu na stranické orgány, na rozhodující složky stranického a státního aparátu, na společenské organizace a ideologický život. Opoziční, tzv. druhé centrum ve straně, které se zformovalo na bázi městského výboru KSČ v Praze, organizačně, politicky a ideově koordinovalo a sjednocovalo činnost různých opozičních skupin, určovalo jednotnou taktiku a způsob protistranického boje. Představiteli tohoto centra byli anebo se jimi později stali i někteří členové předsednictva, sekretariátu i pléna ústředního výboru strany, jako například F. Kriegel, J. Smrkovský, J. Špaček, Č. Císař, V. Slavík, O. Šik, V. Prchlík, Z. Mlynář, F. Vodslon, B. Šimon, J. Borůvka, M. Vaculík. Pravicová seskupení vznikala i v krajích a okresech. Přitom jejich struktura byla budována tak, aby obsáhla, a umožňovala vliv pravice v důležitých orgánech strany a ve významných složkách jejího aparátu, v rozhodujících střediscích společenských věd, ve sdělovacích prostředcích, v oblasti školství, vědy a kultury a v důležitých článcích státního aparátu.

Konečné cíle pravicových a protisocialistických sil na Slovensku byly totožné se záměry pravice v českých krajích. Avšak ve vedení ÚV KSS, v krajských a okresních výborech Komunistické strany Slovenska i mezi inteligencí se zformovaly síly, které houževnatě bojovaly proti činnosti pravicového a protisocialistického bloku. Pravicovým silám na Slovensku se plně nepodařilo do srpna 1968 na organizované a ucelené platformě zformovat své řady. Na tom mělo svůj podíl zdravé jádro ve vedení strany v čele se soudruhem Vasilem Biľakem, který ve funkci prvního tajemníka ÚV KSS vystupoval jednoznačně z pozic marxismu-leninismu, proletářského internacionalismu, otevřeně odhaloval cíle pravicových a antisocialistických sil, obhajoval pozice strany a naše spojenecké vztahy se Sovětským svazem.

Přesto se i na Slovensku postupně vytvářela nebezpečná situace, kterou tak jako v jiných částech republiky charakterizovala činnost pravicových a protisocialistických sil.

Všechny tyto hluboká politické posuny v celé republice našly výraz i v oslavách 1. máje, které v řadě míst ztratily třídně internacionalistický charakter a změnily se v bezbřehou směsici

nejrůznějších politických proudů pravicových a antisocialistických sil. V prvomájových průvodech, zejména v Praze, vystoupily se svými hesly již vysloveně protikomunistické síly, reprezentované především kontrarevolučními organizacemi typu KAN a K 231.

Začátkem května bylo už narůstající nebezpečí tak zjevné, že v generální rozpravě v předsednictvu ÚV KSČ 7.—8. května o politické situaci v zemi musela pod tlakem argumentu marxisticko-leninského jádra přiznat i jeho pravicová část, že straně a socialismu hrozí v důsledku pravicových, antisocialistických a antisovětských sil vážné nebezpečí. Celostátní porada vedoucích krajských a okresních tajemníků, svolaná k ověření těchto závěrů, to nejen potvrdila, ale ukázala situaci v zemi v ještě ostřejším světle. Ve stejném duchu vyznělo o několik dní později stanovisko pléna ÚV KSS, které však A. Dubček nedovolil zveřejnit.

Při přípravě květnového pléna ÚV KSČ však i pravice vyvíjela značnou aktivitu, aby jeho cíle zmařila. Skupina pražského centra vypracovala ucelenou pravicovou koncepci, která byla v protikladu s hodnocením a závěry předsednictva, a přešla tak k frakční činnosti. Na poradě vedoucích tajemníků krajů a okresů přednesl tuto koncepci jménem městského výboru strany v Praze B. Šimon. Pod požadavkem vytvoření české komunistické strany a České národní rady ovládané pravicí směřovala k plnému uchopení moci ve straně i státě.

K oklamání, a tím i dočasnému získání dělnické třídy, která do té doby ve své většině pravicové demagogii zdolávala, přišel O. Šik — bez vědomí a souhlasu stranických a státních orgánů — s požadavkem vytvoření rad pracujících. Tento návrh byl součástí koncepce směřující k destrukci řídicí hospodářské struktury a rozbití socialistického systému plánování, k vytvoření protiváhy a oslabení pozic stranických organizací v závodech. Současně byla podněcována vina sociální demagogie, živelných tlaků na zvyšování mezd, vynucované bez ohledu na výsledky ve výrobě, často hrozbou „divokých“ stávek. To vše vyvolávalo inflační vinu a hrozbu rozvratu v hospodářství. Přitom se demagogicky hlásalo, že jedinou spásou před hospodářskou katastrofou může být velká dolarová půjčka.

Na květnovém plénu ÚV KSČ 1968 se vážnost situace odrazila dokonce v úvodním referátu A. Dubčeka. Ačkoli závěry předsednictva ústředního výboru KSČ rozměňoval, byl nucen připustit snahy o morální diskreditaci celé strany a varovat před nebezpečím, „abychom neotevřeli prostor nesocialistickým nebo dokonce protirevolučním silám“.

V rezoluci květnového pléna se konstatovalo, že hlavním nebezpečím pro stranu se stalo pravicové nebezpečí, které se však zužovalo jen na hrozbu protisocialistických a antikomunistických sil působících mimo stranu. Přestože v diskusi na ústředním výboru došlo ke střetům s pravicovými oportunisty, v závěru A. Dubčeka ani v rezoluci nebyla odhalena úloha pravicových sil ve straně. I přes tyto nedostatky mohly závěry pléna přinést pozitivní výsledky, kdyby je vedení strany důsledně plnilo.

Na květnovém plénu došlo také ke změně stanoviska v otázce svolání mimořádného sjezdu. Tato změna vycházela ze záměru marxisticko-leninských sil vzít urychleným svoláním sjezdu iniciativu do svých rukou. To by ovšem předpokládalo jednotný a principiální postup celého vedení strany, čehož dosaženo nebylo.

Po květnovém plénu aktivita marxisticko-leninských sil vzrostla. Na aktivech a schůzích statisíce členů a funkcionářů podpořily usnesení květnového pléna a žádaly energická opatření na obranu socialismu. Vyvrcholením pokusu o pozitivní obrat ve vývoji se stal celostátní

aktiv Lidových milicí v Praze, jehož se zúčastnilo přes 11000 příslušníků. Aktiv byl výrazem skutečnosti, že Lidové milice v té době jako celek nepodlehly náporu pravice, setrvaly na principech marxismu-leninismu a přátelství se Sovětským svazem a byly odhodlány bránit věc socialismu.

V období příprav na XIV. mimořádný sjezd strany, pro nějž bylo příznačné ovzduší hysterie zastrašování a teroru, probíhal rozhodující boj o stranu mezi marxisticko-leninskými silami a pravici.

Projevem otevřeného a koordinovaného nástupu reakce bylo zveřejnění kontrarevoluční platformy 2000 slov, která byla přímým návodem k násilným akcím a k destrukci socialistického systému. Tato kontrarevoluční výzva šla zároveň nejdále v rozněcování nenávisti proti Sovětskému svazu a vyjadřovala dokonce veřejnou pohrůžku našim spojencům ozbrojeným konfliktem.

Záměrné opublikování tohoto kontrarevolučního pamfletu v předvečer okresních konferencí ovlivnilo jejich průběh a volbu delegátů na krajské konference. Přes odmítavé stanovisko předsednictva ÚV, které však sami jeho pravicoví členové — A. Dubček, J. Smrkovský, F. Kriegel i O. Černík vzápětí sabotovali, zhruba polovina okresních konferencí v českých krajích se postavila na podporu 2000 slov.

V období mimořádných krajských konferencí strany se již výrazně projevil plný přechod pravice na otevřenou frakční činnost. Druhé centrum ve straně se snažilo izolovat levicové síly v dosavadním ústředním výboru a předurčit zasláním instrukcí do krajů výsledky voleb delegátů na sjezd i složení nového ústředního výboru. Podařilo se mu dosáhnout, že mezi delegáty na XIV. mimořádný sjezd bylo mnoho pravicových oportunistů, nacionalistů a kolísavých členů strany. Pouze 17,4 % delegátů byli dělníci, což nemá v historii KSČ období. Pravice si tak vytvořila podmínky, aby na sjezdu uchvátila moc a legalizovala své cíle a záměry.

Antikomunistické a antisocialistické síly organizovaly otevřené demonstrace, provokace a akce vyloženě anarchistického charakteru. Stupňovaly nacionalistickou antisovětskou vinu, zejména v souvislosti se cvičením štábu spojeneckých vojsk v Československu. Usilovaly o rozpuštění Lidových milicí.

Šovinistická kampaň proti dopisu adresovanému Lidovými milicemi sovětskému lidu, a zvláštění zběsilé útoky vůči 99 pragovákům, kteří ve svém dopise vyjádřili věrnost socialismu a přátelství se Sovětským svazem, byly výrazným svědectvím rodícího se bílého teroru. Antisověťismus a s ním spojené zneužívání národního cítění byly jednotící platformou pravice a kontrarevoluce.

Boj o moc se stal i bojem o změnu zahraničně politické orientace ČSSR. Pravicově oportunistický a antisocialistický blok usiloval o likvidaci základní záruky národní a státní existence socialistického Československa spočívající ve spojenectví a přátelství se Sovětským svazem a dalšími socialistickými zeměmi. Měly tak být vytvořeny vnější podmínky pro likvidaci socialismu v Československu.

Tyto a mnohé další skutečnosti dokumentují spojitost událostí v Československu s bojem mezinárodního imperialismu proti SSSR a socialistickému společenství. Stratégové center světového antikomunismu měli v socialistickém Československu své přímé pomahače. Ústy

jednoho z nich, L. Svitáka, se přihlásily o slovo krajně reakční síly, jež se formovaly v takových organizacích, jako K 231 a Klub angažovaných nestraníků. Jejich programem byla likvidace vymožeností února 1948 a faktická likvidace socialismu. V čele ústředí K 231 byli K. Nigrin, J. Brodský, V. Paleček, O. Rambousek a další, kteří většinou byli přímými agenty západních rozvědek. Zakladateli KAN byli kromě I. Svitáka spisovatel V. Havel a prof. V. Černý, který měl těsné spojení s poúnorovou emigrací. KAN i K 231 měly úzké spojení se západními rozvědkami a dostávalo se jim nejen politické, ale i materiální podpory.

Značný vliv v boji proti socialismu v ČSSR měly síly, které se angažovaly z pozic sionismu, jednoho z nástrojů mezinárodního imperialismu a antikomunismu. Jejich předními reprezentanty u nás byli F. Kriegel, J. Pelikán, A. Lustig, E. Goldstücker, A. J. Liehm, E. Löbl, K. Winter a řada dalších.

V protikomunistických plánech založených na demagogii s tzv. demokratickým socialismem připadá významná úloha obnovující se sociální demokracii. Ta se připravovala vystoupit jako samostatná politická síla využívající sociálně demokratických přežitků v myšlení části členů KSČ, které hodlala strhnout na svou stranu. Kalkulovalo se s tím, že sociální demokracie, „nezatížená obdobím budování socialismu“, bude přitažlivá pro dezorientovanou a politicky nepevnou část společnosti. Za souhlasu a podpory pravicových funkcionářů KSČ F. Kriegela, J. Smrkovského, Z. Mlynáře, J. Litery, L. Lise a dalších byl vytvořen ilegální přípravný ústřední výbor, jehož členy mj. byli Z. Bechyně, J. Munzar, O. Janýr, F. Šupka. Zároveň se ustavily přípravné výbory v krajích, okresech a v některých místech i základní organizace. Tato činnost, rozvíjená v úzké součinnosti s předáky Socialistické internacionály, měla za úkol provést politický rozkol dělnické třídy. I v ostatních stranách sdružených v Národní frontě, Čs. straně socialistické, Čs. straně lidové, Straně slovenské obrody i Straně slobody, vypracovaly se programy další činnosti směřující k popření vedoucí úlohy KSČ a obnovení staré buržoazně demokratické a klerikální základny.

Nemalá role v antisocialistické hře o Československo připadla reakčním představitelům katolického kléru, vydatně podporovaným katolickou emigrací v zahraničí.

Spojené působení zahraniční i vnitřní reakce prohlubovalo vnitropolitickou krizi, která se stále více promítala do vztahu s našimi nejbližšími spojenci.

Bratrské strany, především KSSS, se snažily s velkou trpělivostí odstranit napětí ve vzájemných vztazích a přesvědčit vedení strany, že je nutno čelit kontrarevoluční hrozbě v ČSSR. Využily k tomu všechny možnosti, které poskytovaly oficiální i osobní kontakty. Na schůzkách v Drážďanech, Sofii, Moskvě v první polovině roku 1968 ukazovali jejich představitelé A. Dubčekovi na konkrétních faktech, že situace v ČSSR se vyvíjí nebezpečným směrem, který zároveň ohrožuje společné zájmy socialistického tábora. Ujistění A. Dubčeka, že vedení KSČ si také uvědomuje vážnost situace a že samo cítí potřebu zjednat nápravu, se však doma zamlčovala, obcházela a neplnila. Ze záznamu jednání se s L. I. Brežněvem, s J. Kádárem a dalšími soudruhy, z celé rady dopisu, které zaslali generální tajemník ÚV KSSS a první tajemníci dalších bratrských stran A. Dubčekovi a vedení naší strany, i z telefonických rozhovorů jasně vyplývá, jak upřímně a hluboce prožívaly strany a lid bratrských socialistických zemi potíže v našem vnitropolitickém dění a nebezpečí, z něhož vyrůstala hrozba existenci socialismu v Československu. Nabízeli soudružskou podporu i pomoc ke zvládnutí situace a vyčerpali všechny politické množnosti, které přicházely v úvahu, aby vyburcovaly A. Dubčeka a jeho stoupence k odpovědnému komunistickému postupu.

Vedoucí představitelé pravicově oportunistických sil sice oficiálně deklarovali politiku přátelství se socialistickými zeměmi, licoměrně však zakrývali a ve skutečnosti podporovali snahy přehlušit a otupit tradiční a hluboké přátelství našich národů k lidu Sovětského svazu. Ve snaze blokovat jakoukoli snahu o dorozumění a obnovu vzájemně důvěry mezi KSČ a bratrskými stranami socialistických zemí, prosadily pravicové síly neúčast delegace KSČ na varšavské schůzce bratrských stran v červenci 1968 a nastoupily tak kurs na roztržku se spojenci.

Předsednictvo ÚV KSČ přes odpor některých svých členů varšavský dopis lehkovážně odmítlo a zvolilo postup namířený proti nejvlastnějším zájmům naší strany a socialismu. V odpovědi předsednictva se zastírala vážnost pravicového a kontrarevolučního nebezpečí, na něž ve svém dopise naši spojenci soudružsky upozorňovali. V rozporu s rezolucí květnového pléna se v odpovědi předsednictva dokonce prohlašovalo, že hlavním nebezpečím pro naši společnost je „konzervatismus“

Za vypjaté situace ve straně i společnosti bylo svoláno červencové plénum ÚV KSČ, jež však už nenalezlo dostatek sil a odvahy k tomu, aby se postavilo proti nesprávnému postupu předsednictva ÚV KSČ, a dokonce jeho stanovisko potvrdilo. To značně přispělo k prohloubení dezorientace mezi komunisty i v celé naší společnosti. Teprve plénum ÚV KSČ v září 1969 od základu nesprávné usnesení červencového pléna z roku 1968 zrušilo. Bratrské strany trpělivě usilovaly o jednání s představiteli KSČ, při němž by byly řešeny složité problémy ve vzájemných vztazích, které vznikly narůstáním kontrarevoluční situace v Československu a ohrožením zájmů socialismu. Při jednání v Čierne n. T. apelovalo politické byro ÚV KSSS na vedení naší strany, aby si uvědomilo svou komunistickou, internacionální odpovědnost a řešilo nebezpečnou situaci v ČSSR vlastními silami.

Postoje jednotlivých členů předsednictva ÚV KSČ se zásadně rozcházel. Pravicoví představitelé nešli k jednání v Čierne n. T. s poctivými úmysly. Mezi sebou se nikterak netajili úmyslem znovu oklamat naše nejvěrnější spojence, aby získali čas do XIV. sjezdu KSČ, který jim měl přinést definitivní vítězství. Licoměrně předstírali odhodlání, že podniknou neodkladná opatření proti antisocialistickým silám a kontrarevolučním organizacím. Stejnou roli sehráli i v Bratislavě na schůzce představitelů šesti socialistických zemí.

Po jednání v Čierne n. T. a Bratislavě A. Dubček a jeho stoupenci ve vedení KSČ zvolili taktiku průtahy a oddalování realizace opatření, která při jednáních se spojenci slibovali učinit. Navíc zkreslovali výsledky jednání a vykládali je jako své vítězství. A. Dubček nejenže ignoroval, ale i před vedením KSČ zatajoval oprávněné obavy bratrských stran o osud socialismu v Československu a míru v Evropě. Spolu s dalšími pravicovými představiteli ve vedení strany zabránil svolání plenárního zasedání ÚV KSČ, které bylo nezbytné v této těžké a složité době. Pokrytecky se zpronevěřil zásadě, kterou v Bratislavě slavnostně spolupodepsal, že „podpora, ochrana a upevnění socialistických vymožeností, kterých dosáhly národy svým hrdinným úsilím, obětavou prací lidu každé země, jsou společnou internacionální povinností všech socialistických zemí“

III.

Záměry a cíle kontrarevoluce v Československu byly obdobné jako v Maďarsku v roce 1956, pouze taktický postup byl jiný vzhledem k odlišným podmínkám i době. Protisocialistické síly v naší zemi, jednajíc v souladu se záměry soudobého imperialismu, se orientovaly

především na použití metod politické, ideologické a mocenské destrukce a na postupné uskutečňování kontrarevolučních cílů v delším časovém období, než tomu bylo v Maďarsku. Avšak i u nás počítaly tyto síly s tím, že ve vhodnou chvíli, narazi-li jejich plány na odpor, rozpoutají i fyzický teror proti marxisticko-leninským kádrům i proti občanům oddaným věci socialismu.

Dnes už na základě získaného poznání je možné odpovědět na otázku, jak narůstala hrozba revolučním vymoženostem našeho lidu a proč se nepodařilo zastavit kontrarevoluční spád událostí a obhájit věc socialismu v ČSSR vnitřními silami, ať už cestou politického zápasu, nebo pomocí vlastních mocenských prostředků.

Proces rozvíjení socialistické revoluce má v podmínkách existence světové soustavy socialismu své objektivní zákonitosti a závazná kritéria, jež při respektování národních zvláštností určují charakter socialistické moci a podmiňují soustavný revoluční vývoj společenského pokroku. Narušování těchto zákonitostí vážně poškozuje zájmy socialismu, a dochází-li k jejich celkovému popírání a odmítání, stává se potom takové jednání ve své podstatě protisocialistickým a kontrarevolučním. Mezi trvalé a neměnné hodnoty socialismu patří:

- vedoucí postavení dělnické třídy a její avantgardy — komunistické strany;
- úloha socialistického státu jako nástroje diktatury proletariátu;
- marxisticko-leninská ideologie a její uplatňování prostřednictvím všech nástrojů masového působení;
- socialistické společenské vlastnictví výrobních prostředků a zásady plánovitého řízení národního hospodářství;
- principy proletářského internacionalismu a jejich důsledné uskutečňování v zahraniční politice, zejména v poměru k SSSR.

Vývoj po lednu 1968 potvrzuje, že pravice vedla cílevědomý útok proti všem základním hodnotám a normám socialismu a že systematicky rozkládala stranu i celý politický socialistický systém. Tento široce založený nápor jí usnadňovala skutečnost, že A. Dubček, který měl zpočátku důvěru ve straně i v zemi, postupně ustupoval z marxisticko-leninských pozic, dostával se do vleku pravicově oportunistických a protisocialistických sil, až se nakonec stal jejich symbolem.

1. Komunistická strana Československa postupně přestala být v roce 1968 řídicím centrem socialistického společenského řádu. Pod nánosem revizionismu ztrácela charakter marxisticko-leninské strany, což ji znemožňovalo uplatňovat vedoucí úlohu ve společnosti. V důsledku popření zásad demokratického centralismu byla strana postupně zbavována akceschopnosti. Ústřední výbor KSČ jako celek byl vyřazen z rozhodování v klíčových otázkách, které podle stanov strany spadají výhradně do jeho kompetence.

Počínání pravicové a kolísavé části předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ napomáhalo tomu, že naprostá většina krajských a okresních výborů strany i stranické organizace mnoha velkých závodů byly nakonec ovládnuty agresivními pravičáckými skupinami. Pravicoví představitelé předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ i někteří vedoucí oddělení ÚV KSČ se stali mluvčími bloku revizionistických a nacionalistických sil, umrtvovali politickou aktivitu dělnické třídy a paralyzovali její odpor proti narůstajícímu kontrarevolučnímu komplotu v zemi. Vykližovali pole pro rozkladnou činnost pravicových a antisocialistických sil a přispívali tak k vytvoření atmosféry nátlaku a strachu.

Pravicová část vedení KSČ nejen trpěla, ale i podněcovala generální útoky proti stranickému aparátu, umrtvovala jeho činnost i práci volených orgánů. Stranický aparát byl přitom nahrazován různými komisemi a aktivy, které byly ve skutečnosti nátlakovými skupinami pravicových elementů. O složení těchto komisí a aktivech se nerozhodovalo ve stranických orgánech. V aparátě i jinde se do popředí drali různí oportunisté a kariéristé, kteří ve snaze získat si přízeň pravičáků pomlouvali a hanobili činnost strany i její slavnou revoluční historii.

Stupeň rozkladu v KSČ dosvědčuje i skutečnost, že z jejích řad byli za aktivní pravicově oportunistickou činnost vyloučeni čtyři tajemníci ÚV KSČ, devět vedoucích tajemníků krajských výborů a 59 vedoucích tajemníků okresních výborů strany. Více než jedna třetina členů ÚV, KV a OV musela buď rezignovat, nebo byla ze strany vyloučena.

Ústřední výbor KSČ jako nejvyšší orgán strany mezi sjezdy i jeho výkonné orgány přestaly plnit úlohu řídicího štábu při rozvíjení socialistické společnosti i při obraně jejích revolučních vymožeností. A. Dubček a jeho stoupenci, kteří si zmonopolizovali rozhodování ve vedení strany, paralyzovali činnost předsednictva i celého ústředního výboru KSČ. Znemožňovali přijetí účinných opatření v době, kdy to ještě bylo možné, a svým postupem vyklízeli nepřátelským a reakčním silám pozici za pozicí. Tím se stupňovala a umocňovala troufalost a útočnost kontrarevoluce, zatímco postupně slábla až prakticky zanikla možnost jejího potlačení vnitřními politickými i mocenskými prostředky.

2. Rovněž rozklad socialistické moci dosáhl značného stupně. Postup A. Dubčeka v čele strany a O. Černíka jako předsedy vlády přispěl ve velké míře k tomu, že byla postupně rozvrácena činnost mocenských orgánů socialistického státu, Bezpečnosti, justice, armády, čehož využívali vnitřní i zahraniční nepřátelé našeho zřízení.

Činnost vlády a její postup určovali kromě O. Černíka i další pravicoví činitelé, kteří oslabovali státní vedení socialistické společnosti, deformovali záměry ekonomické reformy a všemožně uvolňovali prostor pro revizionistické a protisocialistické koncepce ve všech základních oblastech politiky státu. Patřil k nim především O. Šik, který se postupně dostal od svých revizionistických koncepcí v ekonomické oblasti a „teoretických“ návrhů na změnu politického systému až k přímé zradě socialismu a nakonec skončil jako tuctový přísluhovač antikomunistických centrál na Západě.

O. Černík jako předseda vlády ignoroval četné kritické hlasy a doporučení soudruhů z vlády i volených funkcionářů národních výborů. V podstatě umrtvoval iniciativu, jež směřovala k odstranění negativních jevů. Členy vlády, a zejména jejího předsednictva, objektivně neinformoval o skutečné situaci v zemi ani o vážných problémech, jež vyvstávaly v našich vztazích se SSSR a dalšími spojenci, přestože tyto otázky byly neustále na pořadu jednání předsednictva ÚV KSČ. Tak se dostávali do izolace ti místopředsedové vlády a ministři, kteří byli znepokojeni současnou situací a dožadovali se rozhodných opatření.

Postupné ochromování vlastního poslání a činnosti mocenských orgánů prováděla pravice velmi promyšleně, otevřeně i skrytě. Chtěla dosáhnout toho, aby v případě nutnosti nebyly tyto orgány způsobilé rozhodně vystoupit proti kontrarevoluci a obhájit moc dělnické třídy, ale naopak, aby jich v pravou chvíli mohly dokonce zneužít pravicové kruhy usilující o politický zvrat. Současně nastolovala otázku odčinění všech revolučních aktů třídní spravedlnosti po únoru 1948, při čemž drze zneužila fakt, že strana přiznala a kritizovala případy porušení socialistické zákonnosti v padesátých letech.

Postupně se vytvořila taková situace, že poctiví pracovníci státních mocenských orgánů byli politicky odzbrojováni a izolováni, zatímco vyzývavost a troufalost kontrarevolucionářů a vysloveně kriminálních živlů se nesetkávaly s odporem a postihem státní moci. Čestné příslušníky Bezpečnosti dezorientovala už sama skutečnost, že ministr vnitra J. Pavel se nijak netajil svým záměrem zlikvidovat Státní bezpečnost. Veřejně to vyhlásil a v praxi také uskutečňoval. Rovněž neskryval, že se ztotožňuje s programem revizionistických a antisocialistických sil.

Vedení strany a státu nejenže nevolalo ministra vnitra J. Pavla ke stranické a služební odpovědnosti, ale svou naprostou nečinností napomáhalo bezbřehé liberalizaci v bezpečnostních a justičních orgánech, což ve svých důsledcích nevyhnutelně vedlo ke ztrátě politické i právní jistoty občanu československého státu.

Celkový vývoj ve straně i v celé společnosti měl zákonitě negativní dopad i na činnost a politickomorální stav čs. armády. Nové vedení armády se začalo formovat v dubnu 1968 už v ovzduší nejistoty a rostoucích pravicových tlaku, kdy politický rozklad v armádě byl provázen všestranným uvolněním kázně a narušením principu nedílné velitelské pravomoci v míře nemyslitelné v socialistické zemi.

Jedním z politických a ideologických center pravice byla Vojenská politická akademie, z níž vzešlo v létě 1968 dokonce oficiální memorandum s požadavkem, aby byly přehodnoceny zásady vojenské politiky strany a státu schválené XIII. sjezdem KSČ a aby byla upravena československá vojenská doktrína na základě revize našeho vztahu k Varšavské smlouvě.

Na růstu negativních jevů v armádě měl značný podíl gen. V. Prchlík, jenž po lednu 1968 přešel z funkce náčelníka Hlavní politické správy na místo vedoucího oddělení ÚV KSČ pro řízení stranické práce v armádě, Bezpečnosti, v soudech a prokuratuře. V. Prchlík se stal aktivním vykonavatelem oportunistického kursu ve vztahu k armádě, Bezpečnosti, soudům a prokuratuře.

Tehdejší stav v armádě a Bezpečnosti vyžadoval rozhodná opatření k posílení stranického vlivu. Avšak dochází k pravému opaku. Místo kádrového řešení bylo na návrh A. Dubčeka bezpečnostní a branné oddělení ÚV KSČ zrušeno. Nejvyšší stranický orgán tak ztratil důležitý nástroj pro řízení komunistu v armádě a Bezpečnosti.

Tato i mnohá další fakta svědčí o tom, že politická a bojová pohotovost československé armády byla značně narušena. Jak silně byla naše armáda zasažena pravicovým oportunistem, potvrzuje skutečnost, že za protisocialistickou činnost a hrubé porušení vojenských řádů byl značný počet členů útvarových organizací vyloučen ze strany a mnozí z nich museli odejít z armády.

Také v nejvyšším zákonodárném sboru — Národním shromáždění — se skupina pravicových poslanců v čele s předsedou Národního shromáždění Josefem Smrkovským zmocnila všech rozhodujících pozic. Kolem J. Smrkovského se uměle vytvářel kult tzv. lidového tribuna, který měl mít ve všem rozhodující slovo. J. Smrkovský a jeho pomahači v parlamentě i ve sdělovacích prostředcích potírali promyšlenou demagogií každý alarmující hlas těch poslanců, kteří respektovali Skutečné zájmy strany a lidu a dožadovali se rozhodného postupu proti nepřátelským silám.

J. Smrkovský na jedné straně prosazoval přijetí některých nesprávných zákonných úprav nahrávajících pravici a na druhé straně spolu s F. Krieglem všemožně oddaloval přijetí zákonných opatření namířených proti reakci a kontrarevoluci.

Machinace pravicových sil v oblasti státní moci dokazuje také výběr poslanců do České národní rady v červenci 1966. Při volbách poslanců došlo dokonce k volebním podvodům. Z České národní rady, v jejímž čele stál Č. Císař, si pravice vytvářela další významný nástroj pro dosažení politického zvratu v zemi.

Rozhodující články výkonné i zákonodárné moci v Československu tedy postupně přestaly plnit své třídní poslání v politickém systému socialistického státu. Pravicově oportunistické a protisocialistické síly v nich získaly klíčové postavení a využívaly svých pozic k tomu, aby v zárodku mařily každou snahu zaměřenou na zastavení a odvrácení katastrofického vývoje.

Mocenské orgány Státní bezpečnosti, justice i armády byly ochromeny, nebyly řízeny vedoucími orgány strany a státu, takže nebyly schopny čelit prudkému nástupu kontrarevolučního podzemí ani diverzi vnějších nepřátel. Bojeschopnost i morální a politický stav Čs. lidové armády citelně poklesly, takže oprávněně vznikala otázka, zda je armáda, bez jasných pokynů vedení strany a vlády, způsobilá zajišťovat ochranu našich západních hranic, jež jsou současně hranicí i celé světové socialistické soustavy.

3. V politickém systému Československé socialistické republiky má při budování a obraně socialismu významné místo Národní fronta jako politický svazek pracujících měst a venkova, společenských organizací a zájmových sdružení uznávajících vedoucí úlohu KSČ. Pravicově oportunistické síly se po lednu 1968 soustředily na přeměnu Národní fronty v takové politické seskupení, které by popřelo vedoucí úlohu KSČ v naší společnosti. Hlavním podněcovatelem těchto snah byl předseda ústředního výboru Národní fronty a člen předsednictva ÚV KSČ Fr. Kriegel, který se stal jednou z vůdčích postav nacionalistického, protisovětského a přímo kontrarevolučního proudu.

Obzvláště prudký zápas se sváděl o odbory, které chtěla pravice zbavit jejich třídního obsahu a poslání. Rozbíjení jednoty odborového hnutí bylo výrazem soustředěného útoku pravice proti třídní jednotě pracujících, jenž měl zároveň podlomit i likvidovat vedoucí postavení dělnické třídy v socialistické společnosti. Dělnická třída jako celek se nedala strhnout k protisovětským vystoupením.

Zásadoví odborářští funkcionáři, především poctiví komunisté, byli skandalizováni a odstraňováni z funkcí, aniž se jich orgány strany zastaly. Místo nich prosazovala pravice do funkcí vyznavače tzv. obrodného procesu a nezřídka i deklasované živly, při jejichž výběru byl hlavním kritériem jejich odmítavý vztah k vedoucí úloze strany, k marxisticko-leninskému pojetí socialistické výstavby a ke spojenectví se Sovětským svazem.

Pod heslem „nové odborové politiky“ byl zpracován a široce publikován Návrh programu činnosti ROH, který měl vysloveně oportunistický a revizionistický charakter. Popíraly se v něm leninské principy organizátorské i výchovné činnosti odboru za socialismu i jejich spoluodpovědnost za rozvoj socialistické ekonomiky. Ve značném počtu závodů se při volbách odborových orgánů prosadila teze „odbory bez komunistu“. Nechyběly ani případy, kdy docházelo k zakládání různých tzv. organizací pracujících mimo rámec ROH, jako například federace lokomotivních čet, jejichž zřízení bylo v rukou vyloženě kontrarevolučních živlů.

Podobný proces jako v odborech probíhal s dílčími odlišnostmi i v ostatních společenských organizacích sdružených v Národní frontě. Velké škody napáchala pravice především na naší mládeži. Pod pláštěm kritiky nedostatků došlo k rozbití Československého svazu mládeže jako jednotné organizace působící na politickoideovou výchovu mládeže v duchu marxismu-leninismu. V důsledku nerozhodného postupu předsednictva ÚV KSČ byly mládežnické organizace vydány napospas pravicovým a kontrarevolučním silám.

Do politického života v té době také vstoupily nové politické organizace s otevřeným protisocialistickým programem, jako K 231 a KAN, které byly přímo napojeny na západní antikomunistická centra. Bylo to jen další svědectví, že destrukční proces v našem politickém systému už nabyl vyhraněných kontrarevolučních rysů. Obě tyto reakční organizace nepokrytě vyhlásily, že jejich nejbližším cílem je odplata za únor 1948, a neskrývaly se ani tím, že chtějí nastolit buržoazně demokratické zřízení a tvrdě se vypořádat s komunisty i se všemi poctivými budovateli socialismu. Vedení strany a vlády ani proti takovému vysloveně protisocialistickým a kontrarevolučním seskupením nezakročilo.

V Čs. straně socialistické a Čs. straně lidové získávaly stále větší vliv síly, jež jim chtěly vrátit starou protikomunistickou úlohu, jakou obě tyto strany hrály před únorem 1948. Těmto cílům byl podřízen masový nábor nových členů i přijetí nových programů. Širokou činnost také rozvíjelo Dílo koncilové obnovy, které ve službách bojového politického klerikalismu získávalo dosti velkou masovou základnu, zejména na Slovensku.

S programem otevřené revize února 1948 a nového rozštěpení politické jednoty dělnické třídy vystoupila i sociální demokracie, která se přihlásila k antikomunistické linii Socialistické internacionály.

Četná fakta prokazují, že v roce 1968 se u nás vytvořila široká protikomunistická koalice a vznikala nová struktura politického systému, která fakticky obnovovala stav před únorem 1948 a v níž se dokonce projevovaly i výrazné prvky z předmnichovské buržoazní republiky. Zatímco Komunistická strana Československa byla pravicovými oportunisty rozkládána, její činnost paralyzována a její akceschopnost ochromena, maloburžoazní kontrarevoluce si vytvářela stále větší zálohy, které podle potřeby nasazovala do politického zápasu. Pravicová část vedení KSČ vydávala tento protisocialistický pohyb za pozitivní politickou angažovanost našich občanů. Přitom všechny ty, kdož proti těmto nebezpečným jevům vystupovali, označovala pravice za sektářské a konzervativní odpůrce „socialistické obrody“. Ve skutečnosti pravicově oportunističtí činitelé odkryli prostor pro vysloveně reakční a kontrarevoluční živly, které se draly do popředí a neskrývaly se se záměrem, že odstraní od moci A. Dubčeka, O. Černíka a další, jakmile nebudou už potřebovat jejich ochrany a záštity.

4. při prosazování svých cílů kladla pravice a antisocialistické síly mimořádný důraz také na likvidaci vedoucí úlohy strany v ekonomice, na rozrušení principu centrálního plánovitého řízení národního hospodářství a na prosazování revizionistického pojetí ekonomické reformy. Československá ekonomika měla být postupně oddělována od socialistického společenství a co nejvíce připoutávána k ekonomice kapitalistického Západu.

Pravicově oportunistická praxe i výklad ekonomické reformy směřovaly ke zrušení všech centrálních řídicích hospodářských orgánů, k úplnému popření úlohy plánu, k oddělení ekonomického řízení od politického rozhodování a k postupné likvidaci všelidového vlastnictví. V podstatě šlo o to, aby byly socialistický stát, strana i odbory zcela vyřazeny

z tvorby a provádění ekonomické politiky a aby se rozpoutala tržní živelnost se všemi negativními důsledky pro společenské i hmotné postavení pracujících. Pod záminkou, že je třeba vyjít vstříc spotřebiteli, prosazovala pravice soukromé podnikání, aby maloburžoazní živel měl i vlastní ekonomickou základnu pro rozleptávání socialismu. Kontrarevoluční záměry v oblasti národního hospodářství dnes už otevřeně přiznává i O. Šik a jeho přátelé na Západě.

V teorii i praxi se tak postupně připravovala a etapovitě uskutečňovala přeměna socialistické ekonomiky v systém, který by zbavil dělnickou třídu a všechny pracující nejen všech revolučních vymožeností, ale i základní politické a ekonomické jistoty. Pravice počítala s tím, že postupné zhoršování ekonomické situace vyvolá živelnou nespokojenost pracujících, kterou pak využije v boji proti socialistické moci.

5. Závažné problémy a krizové jevy v ideologické oblasti, které vznikaly a narůstaly v naší společnosti již delší dobu, vyústily po lednu 1968 v překrucování, v popírání a posléze i v příkré odmítání základních principů marxisticko-leninského světového názoru ve filozofii, v sociologii, v historii, v ekonomii, v oblasti státu, práva a výstavby strany i v kultuře a umění, kde všude docházelo k přímé kapitulaci před buržoazní ideologií. Ideologický zápas přerostl v přímý boj o moc, do něhož pravice v plné míře zapojila sdělovací prostředky.

Vinou kapitulantského postoje pravicové části Dubčekova vedení se pravicové síly plně zmocnily rozhlasu, televize, zpravodajského filmu i většiny tisku a přeměnily je v hlavní nátlakový a mocenský nástroj k prosazení svých cílů. Celkové obsahové zaměření sdělovacích prostředků v podstatě splynulo s ideologickou diverzí imperialistického Západu.

Agresivní skupiny tzv. progresivistů umlčovaly a terorizovaly poctivé redaktory a novináře, kteří chtěli pravdivě a objektivně hodnotit situaci v naší zemi. Každého, kdo obhajoval principy marxismu-leninismu, proletářského internacionalismu, spojenectví s SSSR i naši příslušnost k světovému socialistickému společenství, každého, kdo vyjadřoval nesouhlas nebo se postavil na odpor vzdouvající se vlně antisocialistické a protisovětské hysterie, všemožně zastrášovaly a dožadovaly se jeho vyřazení z národního společenství.

Československé události potvrzují, že v ideologické oblasti nemůže v žádném případě docházet k ústupu před buržoazní ideologií, s níž nemůže být kompromisu. Potvrzují, že strana nesmí podléhat prakticismu, oslabit ideologickou práci, snížit ji na pouhou propagandu politiky, na abstraktní vysvětlování marxisticko-leninských pouček. Ideologická práce strany vždy byla, je a musí být nedílnou součástí politického boje strany a dělnické třídy. Každé zanedbání, oslabení masově politické a ideologické práce strany, Každé rozrušení jejich teoretických, třídních a internacionálních základů využívá ideový protivník. Zákonitě to pak vede zprvu k pokusům o „vylepšení“ či „zdokonalování“ socialismu, k nahrazování internacionalismu nacionalismem, přechází k pěstování ideálu maloburžoazního spotřebitelského socialismu, k vytváření falešných mýtů o socialistické skutečnosti, až nakonec ústí v odmítání a popírání socialismu vůbec. Komunistická strana a socialistický stát musí ovládat všechny nástroje k prosazení svých politických, třídních a ideových cílů. Sdělovací prostředky, tisk, rozhlas, televize, film, jsou nesmírně důležitým nástrojem moci a masové politické výchovy, který se nikdy nesmí vymknout řízení a kontrole marxisticko-leninské strany a socialistického státu, nemá-li se věc socialismu dostat do vážného nebezpečí.

6. Po celou dobu existence Československé republiky vedla dělnická třída a pracující v čele s Komunistickou stranou Československa boj o základní zahraničně politickou orientaci státu, jež by zajišťovala jeho samostatnost, suverenitu a svobodný rozvoj. Československo-sovětská smlouva o spojenectví, přátelství a poválečné spolupráci z 12. prosince 1943 byla vyjádřením vůle lidu, který se na tragických zkušenostech z let 1938 a 1939 a v průběhu národně osvobozenického boje přesvědčil, že životní zájmy našich národů, vnitřní i mezinárodní jistota československého státu jsou neoddělitelné od nerozborného internacionálního bratrství se Sovětským svazem. Tuto neochvějnou vůli lidu zakotvil Košický vládní program a definitivně ji utvrdil Vítězný únor 1948. V Ústavě ČSSR, ve všech usneseních sjezdu KSČ, ve stanovách strany i v programových prohlášeních Čs. vlád po únoru 1948 je jasně a jednoznačně řečeno, že naše přátelství a spojenectví se SSSR, s nímž náš váží společné třídní zájmy, je hlavní záštitou samé existence českého a slovenského národa a nejvyšší zárukou naší úspěšné socialistické cesty.

Avšak tuto základní pravdu začala pravice po lednu 1968 uvádět stále více v pochybnost, až nakonec přešla otevřeně na protisovětské pozice a vědomě narušovala naše internacionální závazky vyplývající z členství ČSSR ve Varšavské smlouvě. Pod heslem tzv. vlastní tváře Čs. zahraniční politiky se krok za krokem prosazoval kurs na roztržku s našimi socialistickými spojenci a bratrskými stranami. Taková zhoubná linie se uskutečňovala v době, kdy se naše země stala předmětem hlavního zájmu imperialismu, který chtěl využít našeho vnitropolitického vývoje k zasazení úderu věci socialismu nejen v naší vlasti, ale prostřednictvím Československa i životním zájmu celého socialistického společenství. Antisovětská orientace pravicových sil v KSČ se stala rovněž součástí mezinárodního revizionistického proudu, pro nějž byl takzvaný československý experiment posilující injekcí a novým argumentem pro požadavek revize základních principů marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu v komunistickém hnutí.

Zahraněčně politická koncepce pravice, která byla důsledkem kontrarevolučního vývoje v ČSSR, vedla ve svých důsledcích nejenom k ohrožení vnitřní stability a bezpečnosti státu i jeho suverenity a mírových podmínek pokojné práce lidu, ale i k obnažení západních hranic tábora socialismu, jehož mělo být Československo pevnou výspou na rozhraní socialistické a kapitalistické soustavy v Evropě. Obrana a zachování socialismu v naší zemi se tudíž netýkala pouze bezprostředních zájmů Komunistické strany Československa a našeho pracujícího lidu, ale nutně se staly společnou záležitostí socialistických států, bratrských stran těchto zemí i celého komunistického hnutí.

Tato obecná charakteristika krizového vývoje ve straně a společnosti v ČSSR potvrzuje, že rozvratný proces, rozpoutaný pravicovými a protisocialistickými silami zachvátil všechny oblasti veřejného a politického života — ekonomiku, ideologii i zahraniční politiku. V srpnu 1968 vznikla v Československu vyhrocená kontrarevoluční situace a naše země se dostala na pokraj občanské války. Na porad dne vyvstala se vši ostrostí otázka „kdo s koho“. Buď kontrarevoluce, opírající se o podporu mezinárodní reakce, dovrší své zhoubné dílo, nebo se socialistickým silám podaří kontrarevoluci odrazit a uhájit věc socialismu.

Komunisté i nekomunisté, kteří si uvědomovali smrtelné nebezpečí hrozící našemu socialistickému zřízení, požadovali na vedení strany a státu, aby rozhodně čelilo kontrarevolučním silám a postavilo se na obranu vymožeností socialismu. Tyto naléhavé výzvy byly obsaženy v četných rezolucích a dopisech adresovaných ústřednímu výboru Komunistické strany Československa, zůstaly však bez odpovědi. V době, kdy kontrarevoluční síly v Praze a jiných místech přecházely do otevřeného útoku ve snaze chopit

se moci, pravicoví představitelé ve vedení strany ujišťovali veřejnost, že je „všechno v pořádku“ a že „proces obrody a demokratizace se úspěšně rozvíjí“.

Tisíce komunistů, jednotliví občané a celé kolektivy pracujících, představitelé všech vrstev obyvatelstva a různých organizací včetně členů ústředního výboru Komunistické strany Československa a ústředního výboru Komunistické strany Slovenska i členů vlády ČSSR a poslanců Národního shromáždění a Slovenské národní rady, vědomi si své třídní, národní a internacionální odpovědnosti za osud socialismu v Československu, hledali usilovně východisko z těžké, kritické situace. Jelikož pravicová část vedení strany nechtěla přijmout žádná opatření, která by vedla ke zmaření kontrarevolučního převratu a k odvrácení občanské války, začali se obracet na vedení bratrských stran i na vlády našich spojenců s prosbou, aby v této historicky závažné chvíli poskytly československému lidu internacionální pomoc při obraně socialismu. Jednali tak v hluboké víře, že jejich třídní bratři nenechají Československo napospas kontrarevoluci, jež hrozila krveprolitím, a že zabrání tomu, aby naše země byla vyrvána ze socialistického společenství.

Objektivní posouzení a objasnění příčin a souvislostí hluboké krize, v níž se octla KSČ a celá naše společnost v roce 1968, nezvratně dokazují, že vnitřní síly, paralyzované politikou pravicových představitelů ve vedení strany, nebyly schopny se zmobilizovat a zastavit frontální nástup kontrarevoluce. Za takovéto situace bylo nutno rozhodnout, zdali se má čekat, až kontrarevoluce vyvolá bratrovražedný boj, kdy budou hynout tisíce lidí, a teprve potom poskytnout internacionální pomoc, nebo přijít včas a předejít krvavé tragédii i za cenu počátečního nepochopení doma i za hranicemi. Vstup spojeneckých vojsk do Československa 21. srpna 1968 předešel takovému krveprolití, a byl tedy potřebným a jedině správným řešením.

Důkladné prozkoumání faktů o poměrech v naší straně i v celé zemi před srpnem 1968 i v pozdějším období potvrzuje, že každé jiné řešení, které by neobsahovalo vnější bezprostřední pomoc SSSR a dalších našich spojenců, nemohlo mít v podmínkách, kdy činnost strany byla ochromena a československá státní zřízení se dostávalo na pokraj rozpadu, žádnou naději na úspěch, neboť by nevedlo k záchraně socialismu v ČSSR.

Vstup spojeneckých vojsk pěti socialistických zemí do Československa byl aktem internacionální solidarity, který odpovídal jak společným zájmům československých pracujících, tak mezinárodní dělnické třídy, socialistického společenství a třídním zájmům světového komunistického hnutí. Touto internacionální akcí byly zachráněny životy tisíců lidí, zabezpečeny vnitřní i vnější podmínky pro jejich mírovou a pokojnou práci, upevněny západní hranice socialistického tábora a zmařeny naděje imperialistických kruhů na revizi výsledků druhé světové války.

Ústřední výbor KSČ odmítá abstraktní pojetí suverenity socialistického státu, jaké šíří v zájmu oklamání mas buržoazní propaganda, a stojí na pozicích, které i v otázce suverenity odpovídají třídní a internacionální podstatě socialistického státu. Proto vstup spojeneckých vojsk do ČSSR považuje za bratrskou internacionální pomoc československému lidu.

Srpnová internacionální akce na záchranu socialismu v ČSSR vytvořila pevné zázemí pro československé komunisty, kteří díky této pomoci mohli plně rozvinout vlastní politický zápas proti kontrarevolučním, protisocialistickým a pravicově oportunistickým silám a překonat politickými prostředky kontrarevoluční hrozbu věci socialismu v ČSSR. .

Pravdivé poznání celého pozadí skutečné situace v roce 1968 i všech motivů vstupu spojeneckých vojsk do ČSSR ukazuje v pravém světle všechny lži, pomluvy a vědomé přeručování skutečnosti, konstruované a šířené naší vnitřní reakcí, pravicovými oportunisty i zahraniční buržoazní propagandou o srpnových událostech. Hluboké a správné pochopení pravého smyslu těchto událostí je zároveň rozhodujícím předpokladem k vytvoření zdravého politického ovzduší v naší zemi, k upevnění ideové a Akční jednoty KSČ na marxisticko-leninském a internacionalistickém základě.

□

Po vstupu spojeneckých vojsk A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský, Fr. Kriegel, J. Špaček, Z. Mlynář, Š. Sádovský, Č. Císař, V. Slavík prohloubili svou zpronevěru na zájmech strany, Čs. lidu i mezinárodního komunistického hnutí a učinili další hazarderský krok. V noci z 20. na 21. srpen 1968 prosadili přes zásadní odpor a nesouhlas marxisticko-leninské části ve vedení strany netřídní, protiinternationalistické prohlášení předsednictva ÚV KSČ, jehož zveřejnění mělo katastrofální důsledky.

Po tomto věrolomném aktu A. Dubček rozpustil zasedání předsednictva ÚV KSČ. S jeho vědomím a za zády ÚV KSČ byl svolán předsednictvem a částí městského výboru KSČ v Praze, které byly známou baštou pravice, nelegální mimořádný sjezd KSČ, na němž se chtěli pravicoví oportunisté zmocnit úplně vedení strany, a především vyhlásit všestranný boj proti Sovětskému svazu a zmobilizovat proti němu nejen všechny domácí, ale i zahraniční protisovětské a antikomunistické síly.

Po 21. srpnu 1968 učinily protisocialistické síly z prohlášení předsednictva ÚV KSČ, které bylo ve své podstatě bezpříkladným protistranickým činem, svůj štít. Pravice vydírala tisíce členů a funkcionářů strany a nutila je řídit se tímto prohlášením. Odvolávala se na to, že komunisté musí disciplinovaně plnit usnesení předsednictva ÚV své strany. S jeho pomocí otevřela naplno stavidla protisovětské hysterie a uvedla do pohybu lavinu šovinismu, projevující se navenek pseudovlasteneckými výzvami a hesly. Nastala neuvěřitelná dezorientace, protože kontrarevoluce promyšleně vyvolala pomocí sdělovacích prostředků bezhlavou paniku. Obrátila naruby všechny základní pojmy a hodnoty. Co bylo legální, prohlašovalo se za nelegální, zatímco veškerému ilegálnímu počínání kontrarevoluce se dávalo zdání legality.

Na základě prohlášení předsednictva ÚV KSČ si pravice vynutila přijetí obdobných prohlášení ve vládě, v Národním shromáždění a v dalších státních a společenských organizacích. Souhlas s jejich nacionalistickým a protisovětským obsahem si pravicově oportunistické a kontrarevoluční síly vymáhaly morálním terorem, dokonce i hrozbami fyzického násilí.

Kontrarevoluční úloha sdělovacích prostředků vyústila po 21. srpnu 1968 ve smršť šovinistické demagogie, která měla zabránit tomu, aby českoslovenští občané rozpoznali správnou dělicí čáru třídního boje. Tato demagogie měla současně vzbudit v naší zemi i ve světě dojem, že jde o „všenárodní vlastenecké hnutí“. Takovému ovzduší podlehli i mnozí čestní komunisté a poctiví občané naší republiky, kteří vinou celkové dezinformace i hluboce chybného prohlášení PÚV KSČ nebyli s to rychle rozeznat skutečnou pravdu. Leckteří z nich se dopouštěli činů, jež odporovaly jejich skutečnému přesvědčení. Postupně se sami přesvědčili a přesvědčují o správnosti internacionální pomoci spojenců, tehdejších svých postojů a činů upřímně litují a poctivou prací vyjadřují svou oddanost věci socialismu.

V tehdejší složité situaci projevil státnickou rozvahu a prozíravost s. L. Svoboda. již v noci z 20. na 21. srpen 1968 i v dalších dnech vydali prezident republiky a ministr národní obrany rozkazy, v nichž Čs. lidové armádě uložili zachovat klid, nevyvolat střetnutí s vojsky spojenců. Tyto rozkazy byly v podstatě splněny, čímž se předešlo nedozírným následkům.

Po 21. srpnu 1968 vyvolávaly kontrarevoluční živly v Československu chaos, rozvrat, ústavičné napětí a nepokoje. Rovněž pravicoví oportunisté vyvíjeli horečnou aktivitu, aby za každou cenu zabránili normalizaci ve straně i ve vztazích k bratrským stranám. Lidé jako V. Šilhán, J. Litera, J. Šabata, L. Lis, Z. Hejzlar, J. Pelikán, B. Rattinger, M. Vaculík, P. Machonin, K. Kaplan, M. Hájek, R. Horák, D. Havlíček, J. Ruml a další, kteří dříve spolu s exponenty pravice ve vedení strany a státu prováděli nebezpečnou činnost, napomáhali vytváření kontrarevoluční situace, rozkládali stranu, státní orgány a společenské organizace, nyní všemožně usilují o to, aby se neustále udržovalo krajní napětí v zemi. Naprostá většina z nich patří k hlavním organizátorům nelegálního vysočanského sjezdu uskutečněného 22. srpna 1968. Většina delegátů tohoto sjezdu, mezi nimiž chyběli účastníci ze Slovenska, tvořila kulisu pro předem připravené vyhlášení platformy, jež se naprosto rozcházela s posláním, programem i celou revoluční a internacionalistickou historií naší strany. Nelegální vysočanský sjezd si kladl za cíl:

- přijmout ucelenou antisovětskou platformu, jež obsahovala různé ultimativní požadavky vůči KSSS a Sovětskému svazu. Přitom se pravičáci stavěli do pózy jakýchsi vítězů, ačkoli ve skutečnosti byli již pouhými bankrotáři;
- otevřeně proklamovat roztržku s KSSS a dalšími bratrskými stranami. Organizátoři nelegálního sjezdu si dokonce nadutě osobovali právo vyobcovat tyto strany z mezinárodního komunistického hnutí;
- popřít všechny revoluční tradice strany i její marxisticko-leninské programové principy a přeměnit ji v jakési nacionalistické, šovinistické a protisovětské seskupení pod názvem KSČ.

Pokus pravice o dovršení převratu v KSČ se projevil i při inscenované volbě tzv. vysočanského ústředního výboru, v němž měli převahu lidé stojící na protistranických pozicích. Pravice se rovněž zmocnila ústředního tiskového orgánu, Rudého práva, jehož jednotlivá čísla, zvláště od 21. srpna až do 3. září, se celým svým provokačním nacionalistickým a protisovětským obsahem zpronevěřovala internacionalistickým tradicím Rudého práva a neměla nic společného ani se stranou, ani s marxismem-leninismem.

Vysočanské pravicové centrum všemožně dezinformovalo a klamalo bratrské komunistické strany, obzvláště na Západě, ve snaze získat podporu pro svůj revizionistický a antisovětský kurs i v rámci mezinárodního komunistického hnutí. Současně aktivně napomáhalo tomu, aby se z tzv. československé otázky stal uzlový bod nenávislné kampaně rozvířené imperialistickými kruhy. O. Šik, který dlel 21. srpna 1968 se skupinou ministrů — exponentů pravice — v Bělehradě, protiprávně pověřil J. Hájka, aby odejel do OSN.

J. Hájek se skutečně zúčastnil projednávání tzv. československé otázky v Radě bezpečnosti, kam ji vnutily na porad jednání západní mocnosti. Přednesl na tomto fóru velmi rafinovaný protisovětský projev, ačkoli mu byly tlumočeny striktní pokyny prezidenta republiky, vlády i ÚV KSČ, aby do New Yorku neodjížděl a v Radě bezpečnosti nevystupoval.

Dne 23. srpna 1968 odejel přes odpor pravicových představitelů do Moskvy prezident republiky s. Ludvík Svoboda a Čs. delegace složená ze soudruhu G. Husáka, V. Biľaka, A. Indry, J. Pílera, M. Dzúra a B. Kučery. V Moskvě se k ní připojili A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský, J. Špaček a B. Šimon a 25. srpna pak další členové vedení strany, O. Švestka, E. Rigo, F. Barbírek, M. Jakeš, J. Lenárt a Z. Mlynář.

Výsledky čtyřdenních jednání československých a sovětských vedoucích činitelů byly vyjádřeny ve společném protokolu podepsaném všemi přítomnými účastníky. Českoslovenští představitelé v tomto dokumentu vyjádřili své odhodlání dosáhnout normalizace poměrů v naší zemi na základě marxismu-leninismu, obnovit vedoucí úlohu strany a autoritu státní moci dělnické třídy, vyřadit kontrarevoluční organizace z politického života a upevnit mezinárodní svazky ČSSR se Sovětským svazem a dalšími socialistickými spojenci. Tento dokument byl východiskem pro konstruktivní práci. Na celkových pozitivních výsledcích moskevských jednání se z československé strany aktivně podíleli soudruzi L. Svoboda, G. Husák, V. Biľak a další soudruzi zaujímající jasné třídní internacionalistické pozice.

V tu dobu dochází také na Slovensku k prudkému spádu událostí, který má, i když s některými rozdíly, obdobné rysy jako v českých zemích. Ve dnech 21., 22. a 23. srpna usilovala zdravá část předsednictva ÚV KS Slovenska za účasti s. Husáka o zachování nezbytné rozvahy a odpovědnosti. Po příjezdu zmocněnců tzv. vysočanského ústředního výboru (F. Vodsloně, L. Hrdinové, Š. Sádovského) svolali pravicově oportunističtí představitelé KS Slovenska, V. Pavlenda, J. Zrak, A. Ťažký, R. Harenčár a S. Falťan, prostřednictvím pravicově části městského výboru KSS v Bratislavě na 26. srpen 1968 mimořádný sjezd Komunistické strany Slovenska. Tento sjezd zpočátku probíhal ve vyhrocené nacionalistické a antisovětské atmosféře. Přihlásil se k výsledkům nelegálního vysočanského sjezdu a podle jeho příkladu přijal výzvu adresovanou komunistickým a dělnickým stranám pěti socialistických zemí.

Po přerušeném jednání se mimořádný sjezd KS Slovenska znovu sešel 28. srpna. Zúčastnil se ho po svém návratu z Moskvy s. G. Husák, jehož vystoupení přivedlo v jeho průběhu základní změnu. Mimořádný sjezd KSS přijal usnesení, jímž odmítl legálnost tzv. vysočanského sjezdu, obsahově anuloval závěry první části sjezdu KSS, jednomyslně schválil moskevský protokol a zvolil G. Husáka prvním tajemníkem ÚV KS Slovenska. Vliv a nátlak pravicově oportunistických sil byl ovšem ještě značný, což se projevilo především při volbách do nového ústředního výboru KSS, do něhož nebyla zvolena řada marxisticko-leninských kádrů, jež pravice vystavovala neustálým útokům.

Po návratu předsednictva ÚV KSČ z Moskvy probíhalo v Praze rozporuplné jednání při přípravě plenárního zasedání ÚV KSČ, které mělo projednat a vyvodit závěry z moskevského protokolu. A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský a další pravicoví představitelé přistupovali k plnění moskevského protokolu nezodpovědně a věrolomně. V podstatě podporovali výsledky nelegálního vysočanského sjezdu, Ačkoli během jednání v Moskvě prohlašovali, že neuznávají jeho právoplatnost. Současně zkoordinovali svůj postup s organizátory tohoto sjezdu, z nichž mnozí byli kooptováni do ÚV KSČ, kde významně posílili vliv pravice. Ve prospěch pravice se rovněž změnilo složení předsednictva ÚV KSČ, z něhož byl sice odvolán F. Kriegel, ale v důsledku zákulisních machinací byli zbaveni svých funkcí i soudruzi O. Švestka, D. Kolder, E. Rigo a A. Kapek. Velkou chybou ÚV KSČ bylo, že na tomto svém zasedání schválil kooptaci mnohých pravicově oportunistických exponentů do svých řad, jakož i početné rozšíření předsednictva ÚV, do něhož se rovněž dostala řada pravičáků.

A. Dubček ve svém projevu na srpnovém zasedání ÚV KSČ všemožně ospravedlňoval svůj oportunistický kurs, zamlžoval obsah moskevského protokolu a obcházel závazky, které z něho vyplývaly pro naše stranické a státní orgány. Zaujímal smířlivecký postoj k nelegálnímu vysočanskému sjezdu.

ÚV KSČ na svém zasedání 25.-26. září 1969 tento sjezd vyhlásil za neplatný, charakterizoval jej jako výsledek nepřipustné frakční činnosti některých členů ÚV KSČ, pravicové většiny městského výboru KSČ v Praze a dalších pravicově oportunistických sil. Svým usnesením potvrdil neplatnost tohoto frakčního shromáždění a zrušil netřídní, protiinternacionalistické a protistranické prohlášení předsednictva ÚV KSČ z 21. srpna 1968.

Skutečnost, že ÚV KSČ na svém zasedání 31. srpna 1968 přijal moskevský protokol, měla dalekosáhlý význam. Pozitivním činem srpnového pléna ÚV KSČ bylo to, že koptovalo s. G. Husáka a s. L. Svobodu do ÚV a zvolilo je do předsednictva ÚV KSČ. Zásadové vystoupení obou soudruhu na plénu přispělo rozhodující měrou k tomu, že ÚV schválil moskevský protokol a postavil se za program normalizace života v zemi.

Pro dosažení normalizace bylo především třeba zformovat všechny zdravé síly ve straně i mimo stranu k rozhodnému úderu proti reakci, odhalit pravicové oportunisty a jejich skutečné záměry, porazit pravici v otevřeném politickém boji, vyrvat ji z rukou rozhodující mocenské pozice a nástroje, zejména sdělovací prostředky, a vymanit široké vrstvy pracujících z jejího vlivu. Přitom podmínky, v nichž se tento zápas odehrával, byly mimořádně těžké a složité.

Mnoho lidí propadlo ideovému zmatku a nebylo s to se oprostít od emocí podnícených a nadále rozjitřovaných především sdělovacími prostředky. Heslo „národní jednotu“ se stalo zaklínadlem, jež sloužilo k morálnímu a politickému terorizování čestných komunistů a internacionalisticky smýšlejících pracujících. Nátlakem a nacionalistickým jitřením, jehož intenzita se stávala nesnesitelnou, napáchala pravice nepředstavitelné škody. Nese tak odpovědnost za neštěstí mnohých rodin, jejichž členové se dali strhnout do víru nacionalistické a protisovětské nevráživosti a někteří dokonce opustili svou vlast.

V prvních týdnech po 21. srpnu byly pravicové a protisocialistické síly ještě velmi drzé a troufalé. Spoléhaly se na to, že v A. Dubčekovi, O. Černíkovi a dalších pravičácích ve vedení strany a státu a v jiných člancích politického systému, kteří prováděli politiku dvojí tváře, mají záštitu a že mohou pomocí prostředku ovlivňování veřejného mínění v podstatě působit v předsrpnovém duchu, aniž se setkají s patřičným organizovaným odporem.

Avšak kontrarevolučním živlům nebylo dopráno dlouho se radovat z některých úspěchů, jichž zpočátku po srpnu 1968 dosahovaly. Velkou čarou přes jejich rozpočet bylo schválení smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v ČSSR, přijaté 18. října 1968 Národním shromážděním. Přijetí této smlouvy bylo významným politickým i psychologickým faktorem, jenž dával všem opravdovým komunistům a čestným stoupencům socialismu jistotu a vzpruhu do dalšího zápasu o upevnění všech socialistických hodnot.

Stejně tomu bylo i s další účinnou pomocí Sovětského svazu, jež měla všestranný charakter a životní význam pro naši zemi. Mimořádné dodávky obilí, ropy, cenných barevných kovů a jiných surovin zabezpečovaly chod našeho národního hospodářství a křížily všemožné spekulace pravicových a protisocialistických sil, spojované s politickými a jinými důsledky hospodářského rozvratu a chaosu, který záměrně vyvolávaly. Neocenitelná byla ideologická pomoc KSSS zdravému jádru naší strany, jež se mohlo na základě pravdivých informací a

leninských stanovisek sovětských komunistů správně orientovat ve složité situaci a zakalovat své internacionální postoje.

Znovu se formující marxisticko-leninská levice a její představitelé v předsednictvu a sekretariátu ÚV KSČ, v plénu ÚV KSČ i ve stranickém aparátě si kladli za cíl očistit stranu i celý náš společenský život od nánosů revizionismu, oportunistu a nacionalismu, zbavit antisocialistické a kontrarevoluční síly jejich vlivu, plně obnovit a dále rozvinout sílu našeho socialistického zřízení. Proti maloburžoaznímu heslu „jednota národa“ postavily tyto zdravé síly, které byly neustále terčem útoku pravice a kontrarevolučních sil, jedině správnou třídní koncepci revolučního svazku pracujících v čele s dělnickou třídou. Přitom musely trpělivým působením překonávat nedůvěru a nepochopení a postupně získávat na svou stranu ty čestné soudruhy a občany, kteří v srpnových dnech přechodně zakolísali a nyní hledali pravdu.

Uskutečňování této koncepce však bylo velmi obtížné, neboť pravicové oportunistické síly si i po 21. srpnu zachovávaly téměř všechny své pozice, dokonce je v některém směru ještě posílily. Vzhledem k tomu muselo zdravé jádro strany používat i mimořádné formy politického boje, tím spíše, že tisk, rozhlas i televize zůstávaly ještě v rukou pravice. V posrpnovém období sehrál závažnou úlohu časopis Zprávy, který byl ne jen významným činitelem ideologického působení, ale stal se i důležitým prostředkem organizačního sjednocování všech zdravých sil. V době, kdy oficiální stranický tisk neplnil své poslání a byl poplatný Dubčkově politické linii dvojaké tváře, časopis Zprávy zvedal revoluční a třídní sebevědomí opravdových komunistů, jimž pomáhal vytvářet očistný marxisticko-leninský proud ve straně.

Internacionalistická levice začala stále více přecházet od osobní agitace k otevřeným politickým vystoupením a akcím. V této souvislosti je třeba vysoce vyzvednout statečnost a nezměrnou iniciativu především mnohých předválečných členů strany, kteří nešetřili svou energií v boji za to, aby Komunistické straně Československa byla vrácena její revoluční čest.

K významnému měření sil mezi pravíci a levíci došlo v souvislosti s 51. výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Po mnoha měsících, během nichž pravicové a protisocialistické živly všemožně dusily jakýkoli veřejný projev přátelství vůči Sovětskému svazu, se znovu uskutečnily veřejné manifestace na počest Velkého října. Avšak na druhé straně se rovněž potvrdilo, že kontrarevoluce ještě zdaleka nekapitulovala. Dokázala to různými vandalskými činy, ničením pomníků, pálením sovětských vlajek apod.

Prvním výrazným úspěchem marxisticko-leninské levice, o nějž mohla opírat svou další iniciativu a aktivitu, bylo plenární zasedání ÚV KSČ v listopadu 1968. jeho výsledky značnou měrou zúžily pole pro působnost pravicových živlů.

Skutečnost, že se podařilo prosadit rezoluci, v níž se odhalovala úloha antisocialistických sil před srpnem a pravicový oportunismus se otevřeně charakterizoval jako hlavní nebezpečí ve straně, měla velký význam pro další rozvoj v KSČ i v celé společnosti. Projednávání rezoluce v orgánech a organizacích KSČ urychlovalo politickou diferenciaci a umožnilo levici obhajovat a rozvíjet na stranickém fóru marxisticko-leninský kurs strany.

Pozitivním přínosem byla i další rozhodnutí listopadového pléna. Vytvoření výkonného výboru předsednictva ÚV KSČ omezovalo vliv pravice ve vedení strany a ztěžovalo i její další manévrování. Ustavením byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích

byly zmařeny záměry pravicových oportunistů svolat tzv. sjezd českých komunistů a rozštěpit KSC podle národnostního hlediska. Jeho předseda s. L. Štrougal v byru ÚV KSC a mnozí soudruzi v krajích, okresech a základních organizacích vynaložili v této době značné úsilí, aby pravice byla postupně vytlačována z řízení nižších stranických orgánů a aby se obnovila práce strany v českých zemích na komunistických zásadách. Pozitivní úlohu v boji proti pravicově oportunistickým silám sehrály ve svém celku kontrolní a revizní komise strany. Průlomem do monopolu pravice na sdělovací prostředky bylo založení časopisu Tribuna jako orgánu byra ÚV KSC, který v této těžké době navázal na revoluční a internacionalistické tradice československého komunistického tisku.

Při paralyzování vlivu a činnosti pravicových představitelů ve vedení strany se velmi aktivně angažoval s. G. Husák, jehož listopadové plénum ÚV KSC v roce 1968 potvrdilo ve funkci prvního tajemníka ÚV KS Slovenska a zvolilo členem výkonného výboru předsednictva ÚV KSC. Do vědomí zdravého jádra strany i všech poctivých občanů našeho socialistického státu se G. Husák zapsal svým pevným a smělym jednáním vůči kontrarevoluci a důsledně internacionalistickým postojem při řešení všech otázek, jež souvisely s obnovou soudružské spolupráce a ideové jednoty s KSSS a dalšími bratrskými stranami. V této souvislosti se uplatnila pozitivní úloha s. Husáka při jednáních delegací ÚV KSC s vedoucími představiteli KSSS v Moskvě (říjen 1968) a v Kyjevě (prosinec 1968), kde spolu s prezidentem republiky s. Ludvíkem Svobodou významně přispěli k obnově a posílení vzájemné důvěry.

Po listopadovém plénu si pravice začala uvědomovat, že bude stále více ztrácet půdu pod nohama a že dojde k postupnému odhalení celého přediva jejích spikleneckých pletich a intrik, což povede k likvidování jejích pozic i vlivu v našem veřejném životě. Proto nasadila všechny páky, aby co nejvíce oddálila svůj pád a odsouzení československým lidem. Její platformou se stala politika dvojí tváře. Navenek lícoměrně uznávala, že je nutno posilovat a rozvíjet naše socialistické zřízení i spojenecké svazky ČSSR s našimi spojenci, ale ve skutečnosti setrvala na svých dřívějších pozicích. Všechno chránila a upevňovala svou garnituru ve sdělovacích prostředcích, usilovně protlačovala své kádry do nově vytvořených vlád ČSR a SSR, do České národní rady a Sněmovny národů i do jiných orgánů a institucí. Využívala každé příležitosti k organizování nátlakových kampaní a k vyvolávání permanentní krize jak uvnitř země, tak i ve vztazích ke spojencům. Její hlavní snahou bylo neustále udržovat situaci na bodu varu a celou veřejnost v soustavném napětí a nervozitě.

Stejně tak jako před srpnem 1968 i nyní dokázali pravicoví oportunisté při prosazování svých cílů dát bezostyšně v sázku všechno, co bylo prospěšné republice i jejímu lidu a co mělo být pevným kamenem ve stabilizaci socialistického státu. Týkalo se to i spravedlivé úpravy národnostních vztahů v rámci federativního uspořádání ČSSR, které vytvořilo základnu pro skutečně rovnoprávné soužití Čechů a Slováků. Svědčí o tom mimo jiné i hlučná kampaň kolem volby předsedy nově konstituovaného Federálního shromáždění.

Když se pravicovým hazardérům nepodařilo prosadit J. Smrkovského do funkce předsedy Federálního shromáždění, soustředili svou pozornost na odbory ve snaze přeměnit je v protistranickou a opoziční sílu. Dověřili rozčlenění odborového hnutí a na vedoucí funkce protlačili různé avanturisty, nemající nic společného se zájmy dělnické třídy. Na přelomu roku 1968-1969 využily revizionistické kruhy tribuny četných odborových sjezdů a shromáždění k vyvolání silného tlaku, jehož pomocí si chtěly vymoci přijetí zákona o podniku a podnikových radách pracujících. Prostřednictvím tohoto zákona mělo dojít k likvidaci centrálního hospodářského řízení a pod rouškou „přímé výrobní demokracie“ k nastolení

podnikového partikularismu nedbajícího na celospolečenské zájmy a k vytlačení KSČ ze závodů.

Ovšem rozkladná činnost pravicových a protisocialistických sil pokračovala po srpnu 1968 na celé ekonomické frontě. Vedla k neustálému prohlubování dřívějších hospodářských těžkostí. Docházelo například k neustálému a nekontrolovatelnému zvyšování velkoobchodních a maloobchodních cen. Situaci navíc komplikovaly záměrně vyvolané nákupní horečky. Důsledky pokračující inflační viny tíživé dolehly především na ty vrstvy obyvatelstva, u nichž nedošlo k růstu příjmu.

Po listopadovém plénu ÚV KSČ v roce 1968 zapojovala pravice do nového kola nátlakových kampaní zaměřených proti normalizačnímu procesu především mládež a studentstvo. organizovala studentské stávky, demonstrace, různá memoranda a jiné akce, v nichž našly výraz ultimativní požadavky pravicově oportunistické a protisovětské fronty. Z psychózy vybičované mezi vysokoškoláky vzešla i osobní tragédie studenta Jana Palacha, za jehož smrt nesou představitelé pravice plnou politickou i morální odpovědnost. Tato událost se stala podnětem k vyvolání nové protistranické a protisovětské křeče, která měla před světem symbolizovat odpor proti nastolení klidu a pořádku v naší zemi. Známé události v souvislosti s mistrovstvím světa v hokeji koncem března 1969 dokázaly, že kontrarevoluce bránila zkonsolidování situace v naší zemi, a že je nutno už konečně učinit přítrž tomu, aby se naše společnost zmítala ve stavu nepřetržitých krizí přerůstajících do katastrofických situací.

Mělo-li být dosaženo zásadního obratu v celém vývoji, bylo nutno v prvé řadě řešit situaci ve vedení Komunistické strany Československa, odkud bylo třeba začít s radikální změnou a nápravou. Odchod A. Dubčeka byl bezpodmínečnou nutností, neměla-li se strana a celá společnost i nadále potácet v bludném kruhu ústavičných krizových stavů.

Cílevědomě rozvíjené úsilí marxisticko-leninských sil ve straně vytvořilo předpoklady, aby na plenárním zasedání ÚV KSČ v dubnu 1969, jehož výsledky přijala většina československých komunistů se zadosťučiněním a souhlasem, byly provedeny základní změny ve vedení a politice strany. Odvoláním Alexandra Dubčeka z nejvyšší stranické funkce a zvolením G. Husáka prvním tajemníkem ÚV KSČ se otevírá nová etapa, v níž proces změn v poměru sil ve straně nabyl kvalitativně nového stupně. I když si pravice v nově zvoleném předsednictvu udržela ještě závažné pozice v osobách A. Dubčeka, O. Černíka, ztratila již určující vliv ve vedení strany. Rozhodující iniciativa a aktivita v Komunistické straně Československa přešla nezvratně do rukou marxisticko-leninské levice.

Alexander Dubček ani v dalším vývoji nepomohl straně při překonávání těžké situace, ani sebekriticky nepřehodnotil svá provinění proti zájmům strany a jejím internacionálním závazkům. Za své protistranické postoje a frakční činnost, které se neslučovaly se stanovami strany, byl v červnu 1970 vyloučen z řad Komunistické strany Československa.

Kádrovými změnami v předsednictvu a sekretariátu ÚV KSČ se vytvořily po dubnovém plénu ÚV KSČ v roce 1969 rozhodující předpoklady pro překonání vleklé krize ve straně i společnosti a pro ofenzivní nástup proti pravicově oportunistickým a antisocialistickým tlakům. Patříčnými zásahy a opatřeními byly upevněny mocenské orgány socialistického státu, které začaly energicky vystupovat proti kontrarevolučním živlům a narušitelům socialistické zákonnosti. Sdělovací prostředky, z nichž postupně byli vytlačováni hlavní exponenti pravice, začaly být řízeny a ovlivňovány stranickými a státními orgány.

Květnové plénum ÚV KSČ v roce 1969 projednalo a schválilo realizační směrnici, v níž byly obsazeny programové úkoly pro nejbližší období. Cílem bylo:

- ideově a organizačně porazit pravici, obnovit jednotu strany na základech marxismu-leninismu a plně likvidovat pozice antisocialistických sil ve společnosti;
- obnovit a upevnit internacionální svazky se Sovětským svazem a (dalšími socialistickými zeměmi a znovu získat autoritu KSČ v mezinárodním komunistickém hnutí;
- rozvinout úlohu socialistického státu a upevnit jeho orgány;
- v politickém systému Národní fronty zajistit vedoucí úlohu strany a vrátit mu socialistický charakter;
- zastavit inflaci a dosáhnout postupné konsolidace národního hospodářství.

K zajištění těchto cílů bylo nevyhnutelné stanovit správnou taktiku, která by umožnila vystříhat se jak opatrnickví, tak i radikalistických nálad. Jedině to mohlo dát předpoklad, aby se upevňovala marxisticko-leninská levice a rostl její vliv. To zároveň vytvářelo optimální podmínky, aby se nejširší masy postupně přesvědčovaly o dvojaké tváři Dubčekovy politiky a upřímně snaze nového vedení řešit životní zájmy lidu a vyvést stranu i společnost z krizových otřesů.

Při plnění úkolů realizační směrnice získávaly a rozšiřovaly marxisticko-leninské síly své pozice ve stranických orgánech, zatímco četní představitelé pravice se museli v důsledku své prohry vzdát svých funkcí, nebo jich byli zbavováni. Zasluhou soudruhů, kteří nastoupili na vedoucí místa ve sdělovacích prostředcích, se měnil jejich tón i zaměření. Veřejnost se postupně začala dovídat, jaké bylo skutečné pozadí tzv. obrodného a demokratizačního procesu, a přesvědčovat se o zhoubnosti nečisté politiky pravicových předáků.

U příležitosti prvního výročí srpnových událostí vyvolaly pravicové a kontrarevoluční živly v Praze i jiných místech ještě jednou pouliční nepokoje a nepřátelské akce proti straně, jejímu politickému kursu a našim socialistickým spojencům. Avšak toto měření sil dopadlo pro reakci a pravičáky katastrofálně, neboť utrpěli zdrcující porážku. Nevyšel jim pokus vyvolat otevřený masový odpor, jelikož většina lidí, které se jim dříve podařilo oklamat, už prohlédla jejich dobrodružnou hru, takže hlavní silou, na niž mohli spoléhat, bylo kriminální podsvětí. Skutečnost, že srpnové nepokoje roku 1969 byly zmařeny rozhodným postupem stranických a vládních orgánů a zlikvidovány vlastními mocenskými prostředky, byla nejen výrazem postupující konsolidace našeho společenského života, ale současně pozvedla pocit jistoty komunistů i všech poctivých stoupců socialismu. Rozhodný zásah Lidových milicí, Bezpečnosti i příslušníků naší armády dokázal, že jeli vedení strany pevné a rozhodné, může se opřít o sílu těchto ozbrojených složek.

Ústřední výbor Komunistické strany Československa na svých zasedáních v září 1969, v lednu a červnu 1970 očistil své řady od pravicových činitelů a přijal řadu opatření, která vytvořila potřebnou základnu pro další rozvinutí politického a ideového zápasu za překonání revizionistického a oportunistického balastu a pro zajištění dalšího zdravého vývoje naší socialistické společnosti.

V poměrně krátké době se znovu upevnilo plánovité řízení národního hospodářství, stabilizoval se trh, odvrátila se perspektiva hospodářského úpadku a vytvořily se základní předpoklady pro vzestupný rozvoj ekonomiky. Na výzvu ústředního výboru KSČ rozvinula se široká aktivní účast a iniciativa pracujících na zvyšování výroby a společenské produktivity

práce. Ke stabilizaci československého národního hospodářství významně přispěl svou další pomocí Sovětský svaz.

Dalekosáhlý význam mělo usnesení plenárního zasedání ÚV KSČ v lednu roku 1970 o výměně stranických legitimací. Veliký zápas za záchranu socialismu v ČSSR a proti všem snahám likvidovat stranu jako marxisticko-leninskou a internacionální sílu podrobil zkoušce každého československého komunistu. Výsledek této zkoušky se stal hlavní součástí individuálního hodnocení celkových postojů každého člena strany při stranických pohovorech. Komunistická strana Československa se rozešla s více než pětinou svých dřívějších členů, kteří v kritickém období neobstáli, neboť jejich postoje neodpovídaly nárokům kladeným na komunisty. Prověrka vedla k organizačnímu upevnění a ideovému posílení celé strany a vytvořila podmínky pro plnění jejího dějinného poslání jako avantgardy socialistické společnosti.

Spolu s pokračující konsolidací vnitřního života strany a státu došlo též k posílení mezinárodně politického postavení ČSSR a k obnově internacionální autority Komunistické strany Československa v komunistickém hnutí. Vystoupení delegace naší strany na moskevské mezinárodní poradě komunistických a dělnických stran v červnu 1969 nenechalo nikoho na pochybách, že KSČ bude v souladu se svými tradicemi účinně přispívat k upevnění marxisticko-leninské jednoty a akceschopnosti světového komunismu.

Během roku 1969-1970 došlo k plnému obnovení a rozvinutí soudružských vztahů mezi ČSSR a KSČ a ostatními socialistickými zeměmi a jejich bratrskými stranami. Jsou dnes pevnější a hlubší, než tomu bylo kdykoli dříve v minulosti.

Základem internacionalistických svazků naší strany a československého státu je naše bratrská pospolitost s Komunistickou stranou Sovětského svazu a SSSR. Vyjádřením této leninské jednoty zájmu a cílů obou našich stran i zemí se stala i nová spojenecká smlouva se Sovětským svazem ze 6. května 1970, která stvrzuje odhodlání našich národů jít vždy společnou cestou se sovětskými soudruhy a nikdy jinak.

V uplynulém období svedly tisíce členů a funkcionářů strany statečný a obětavý boj, při němž nešetřily svých sil, aby očistily štít své strany a její marxisticko-leninskou podstatu. Za to jim patří plným právem uznání. Avšak nebezpečí ze strany pravicového oportunistu, který byl sice organizačně rozbit, ještě zdaleka nepominulo a vyžádá si ještě mnoho času i sil, než bude úplně překonán jeho vliv.

□

Ústřední výbor Komunistické strany Československa uzavírá období vývoje naší strany i celé socialistické společnosti. Je to období naplněné obětavým úsilím strany a všech pracujících vybudovat všestranně bohatý a šťastný život občanů naší vlasti. Je to současně období, kdy naše strana a společnost, každý komunista, každý občan, starý či mladý, prošel dějinnou prověrkou pevnosti a síly svého socialistického přesvědčení. V ostrém politickém zápase s revizionistickými, oportunistickými a kontrarevolučními silami jsme se učili rozeznat přítele od nepřítele, abychom oddělili kůkol od zrna a rozdrtili pokus o kontrarevoluční zvrát, z jehož smrtelného objetí jsme jen o vlásek unikli zásluhou internacionální pomoci bratrských socialistických zemí.

Poučení z velkých zkoušek, zápasu i tvrdých bojů zavazuje naši stranu, každého komunistu, každého čestného socialisticky smýšlejícího občana naší země chránit a rozvíjet socialismus a nedopustit již nikdy a nikým jeho ohrožení, být se schovával za sebekrásnější slova a hesla. To je naše revoluční, národní, třídní a internacionální povinnost.

Zárukou toho může být jedině komunistická strana, která stojí pevně na principech marxismu-leninismu, strana zocelená v třídním boji s nepřítelem, očištěná od všech vlivů oportunistu a revizionismu, strana, která svou jasnou a reálnou politikou vyjadřuje nejušlechtlejší tužby a cíle pracujícího člověka. Hluboce si uvědomujeme leninskou zásadu, že síla naší strany je v jejím spojení s lidem. Vstoupili jsme do řad Komunistické strany Československa dobrovolně a vzali na sebe odpovědnost před vlastním lidem i před všemi pokrokovými silami na celém světě. Tento náročný úkol komunistů chceme se ctí splnit. V tom vidíme svatou povinnost — bojovat a pracovat s lidem pro lid, pro jeho blaho a mírový život. To je odkaz revolučních a internacionálních tradic Komunistické strany Československa, odkaz nejlepších synů strany, K. Gottwalda, který tvoří nedotknutelný základ existence a síly naší strany v celé její padesátileté historii. Na tyto principy navázal kurs, který ústřední výbor KSČ nastoupil po dubnu 1969 a který důsledně ve své politice uplatňuje.

Jsme pevnou součástí světového socialistického společenství. Naše úspěchy v minulosti i naše cesta vpřed jsou těsně spojeny s první zemí socialistické revoluce — Sovětským svazem. Bez jeho pomoci bychom nemohli řešit a zvládnout tak složité a velké úkoly, jaké si socialistický vývoj v naší zemi vyžadoval a vyžaduje. Poučení trpkou minulostí budeme chránit jako oko v hlavě svatý odkaz pokrokových sil našich národů i spojení se Sovětským svazem, záruku naší národní, sociální a státní jistoty.

Ústřední výbor Komunistické strany Československa je hluboce přesvědčen, že všichni komunisté budou i nadále neochvějnými bojovníky za realizaci současné politiky strany, že pro její uskutečňování získají každého poctivého občana — dělníka, rolníka i příslušníka inteligence.

Přejdou léta, čas zahojí mnohé a přikryje jinými událostmi. Zůstanou však výsledky hrdinské a obětavé práce lidu, zůstane veliké dílo výstavby socialismu vytvořené pod vedením Komunistické strany Československa, zůstane strana, která dále povede národy k ještě lepší budoucnosti. Každý poctivý občan naší republiky musí usilovat, aby naše děti, vnuci, celá budoucí generace byli naplněni hrdostí na práci svých otců a matek, aby jejich odkaz rozvinuli a znásobili. To není a nebude cesta lehká. Je to cesta průkopnická, která vyžaduje hrdinství, obětavost a odříkání. Je to ale cesta cti, slávy a budoucnosti, která vede k naplnění tužeb každého občana žít spokojený a šťastný život.

V čele s Komunistickou stranou Československa kupředu za další výstavbu socialismu v naší vlasti !
